

**002
ΚΛΣ
ΣΤ2Α
1214**

ΟΚΑΛΟΣ
ΣΠΟΡΕΑΣ

ΙΩΑΝ. ΣΥΚΩΚΗ - ΚΩΣΤΑ ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ

ΕΚΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ "ΑΘΗΝΑ Α. Ι. ΡΑΛΛΗΣ & ΣΙΑ"
Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής
ΟΔΟΣ ΕΥΡΥΠΙΔΟΥ 6. ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝ. Μ. ΣΥΚΩΚΗ — ΚΩΣΤΑ ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗ

5 15 ΕΛΛΗΝΙΚΗ
Λυμύης (J. M.) Κ. Πασαγιάννης

Ο ΚΑΛΟΣ ΣΠΟΡΕΑΣ

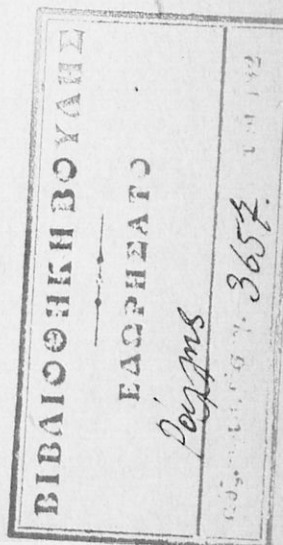
ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΜΕ ΕΙΚΟΝΕΣ

ΕΚΔΟΣΗ Α

(248)

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ "ΑΘΗΝΑ",
Α. Ι. ΡΑΛΛΗΣ & ΣΙΑ
ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ 6, ΑΘΗΝΑΙ
1927

002
ΕΛΣ
ΕΤΕΑ
1914

Κάθε γνήσιο αντίτυπο πρέπει να έχει σ' αυτήν
τὴ σελίδα τὴς ὑπογραφῆς τῶν συγγραφέων.

Μηδονης

Υ. Μ. Σουδαν

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ "ΑΝΑΤΟΛΗ", ΑΚΑΔΗΜΟΥ 12

ΟΚΑΛΟΣ ΣΠΟΡΕΑΣ

1. Ο ΡΗΓΑΣ

1. Ἡ χαρὰ τοῦ Ἥλιου

Ἐκεῖνη τὴν αὐγὴ ροδόβαψε ὁ ἥλιος ἀπάνω
τὰ χιονισμένα Θεσσαλικά βουνὰ κι ἔλαμψε κάτω
στὸ Βελεστίνο μὲ λάμψη πρωτόφαντη.

Ἡ ἀρχόντισσα, ἡ κυρά Μαρία, τοῦ Κυριαζῆ
εἶχε φέρει στὸν κόσμο τὴν περασμένη νύχτα ἓνα
ὥραῖο ἀγοράκι.

Ἔχουν νὰ εἰποῦν πὼς κάθε φορά, πού
γεννιέται ἄνθρωπος μεγαλόψυχος κι ἀντρειωμένος

στὸν κόσμον, ὥς κι ὁ ἥλιος βγαίνει χαρούμενος-

Τὸ χαρμόσυνο αὐτὸ περιστατικό, ποὺ ἔκανε ὥς καὶ τὸν ἥλιο νὰ χαρῇ στάθηκε στὰ 1763.

Ἡ πιὸ μαύρη τούρκικη σκλαβιά πλάκωνε τὴν ὁμορφη χώρα τῆς Θεσσαλίας τότε.

*Αγρία μπουλούκια αἰμοβόροι Γιανίσαροι εἶχαν ἀπλωθῇ παντοῦ. Κι εἶχαν πλημμυρήσει χωριά καὶ πολιτεῖες. Κι εἶχαν κυριαρχήσει σ' ὅλην τὴ Θεσσαλία.

Αὐτοὶ κυβερνοῦσαν κι αὐτοὶ πρόσταζαν. Μισοῦσαν θανάσιμα τοὺς Ἕλληνες χριστιανούς.

Τὸ πιὸ σκοτεινὸ σύνεφο τῆς πιὸ μαύρης σκλαβιάς ἀπλωσε, καὶ σκέπαζε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸν τόπο.

Τὸ πολῦτιμο λουλούδι τῆς λευθεριάς δὲν ἀνθίζει πιά ἀπὸ πολὺν καιρὸ στοὺς διάπλους κάμπους τῆς ἄτυχης Θεσσαλίας.

Τὸ πῆραν μαζί τους πάνω στὰ ψηλὰ βουνά, τὸ μεταφύτεψαν καὶ τὸ συχνοπότιζαν ἀπὸ τὶς κρύες βρουσοῦλες οἱ ἄρματολοι καὶ οἱ κλέφτες.

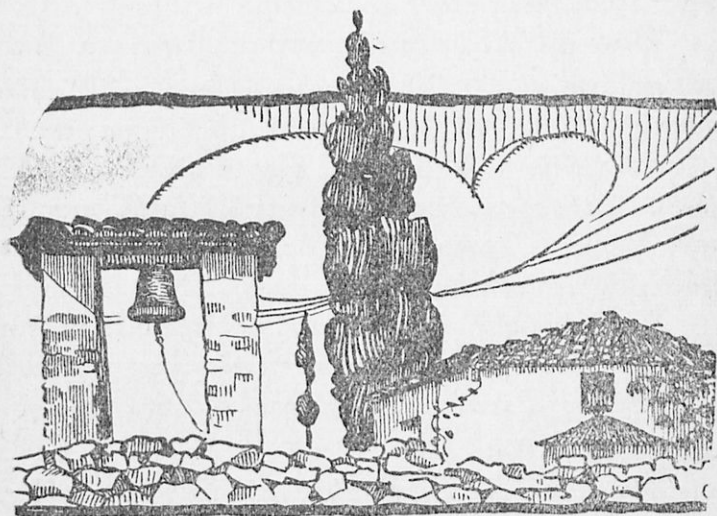
Μὰ οἱ κάμποι κάτω καταπατημένοι ἀπὸ τὸν τύραννο βαριά ἀναστέναζαν.

Ἀναστέναζαν καὶ ζήλευαν τὴν ἐλευθεριά τῶν παλικαριῶν, ποὺ ἀποτίναξαν τὴν τυραννία τοῦ Τούρκου κι ἀνέβηκαν καὶ ζοῦσαν πάνω στὰ ψηλὰ καὶ ἀπάτητα βουνὰ μαζί μὲ τοὺς ἀετούς.

2. Ἡ γέννηση τοῦ παγκαριοῦ

Τέσσερες ὥρες μακριὰ ἀπὸ τὸ Βόλο, 19 χιλιόμετρα μὲ τὸ Θεσσαλικὸ σιδηρόδρομο, βρίσκεται τὸ Βελεστῖνο.

Περιβόλια κατάφυτα, πυκνὲς δενδροφυτεῖες, δάση χλοερὰ ἀγκαλιάζουν τὸ χαριτωμένον τόπο.

Στὸ Βελεστῖνο

Ἡ Ὑπέρεια κρήνη, τὸ Κεφαλόβρυσο, ποὺ τὰ κρουσταλλένια διάφανα νερά της σχηματίζουν στὴ μέσῃ μικρὴ λίμνη, ποτίζει καὶ θεριεύει τὴ ζωηρότατη βλάστηση ἀπὸ τὴ μακρυνὴ ἀρχαιότητα.

Τὸ Βελεστῖνο εἶναι χτισμένο στοὺς πρόποδες τοῦ Χαλκιδωνίου βουνοῦ τῆς Θεσσαλίας.

Στὴν ἴδια τοποθεσία πάνω, πρὶν ἀπὸ τὸν

Τρωϊκὸ πόλεμο, βρισκόταν ἡ ἀρχαία χώρα τῶν Φερῶν.

Ἡ χώρα αὐτή, πολυδοξασμένη πρωτεύουσα τότε τῆς Θεσσαλίας, εἶχε βασιλιᾶ της τὸν Ἄδμητο καὶ λιμένα τὸ Βόλο.

Ὁ βασιλιᾶς τῶν Φερῶν, ὁ Ἄδμητος, ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς Ἀργοναῦτες. Εἶχε βασίλισσά του τὴν ἀφοσιωμένη τὴν Ἀλκηστη.

Ὅταν ὁ Ἄδμητος ἀρρώστησε βαριά καὶ ἔπεσε νὰ πεθάνῃ, ἡ βασίλισσα προσφέρθηκε ν' αὐτοθυσιαστῇ. Πέθανε αὐτὴ καὶ ἔσωσε τὸν ἄντρα της.

Στὸν ἴδιον τὸ βασιλεῖα τῶν Φερῶν, τὸν Ἄδμητο, ζήτησε φιλοξενία ὁ θεὸς ὁ Ἀπόλλωνας, ὅταν ἔφυγε ἐξόριστος ἀπὸ τὸν Οὐρανό, γιὰ τὸ φόνο τῶν Κυκλώπων.

Σ' αὐτὸν τὸν ὠραῖο καὶ ἑνδοξο τόπο, ποὺ ἀναστέναζε κάτω ἀπὸ τὴν πιδὲ ἀπάνθρωπη τυραννία τοῦ ἄγριου Γιανίτσαρου, θέλησε ὁ Θεὸς καὶ γεννήθηκε ὁ Ρήγας.

Σὰν τὸν Ἀπόλλωνα ὠραῖος. Σὰν τὸν Ἡρακλῆ ρωμαλέος. Προδρομος καὶ προφήτης καὶ τραγουδιστὴς τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

Ὁ Βελεστινλῆς,—ὅπως τὸν ἔλεγαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἔτρεμαν.

Γιὰ τοῦτο ὁ ἥλιος ἐκαίνει τὴν αὐγὴ ροδόλαμψε ἀσυνήθιστα χαρούμενος πάνω στὸ καταπράσινο τὸ Βελεστῖνο.

3. Τὸν ωετροβολοῦν λὰ τουρκόσουλα.

Πατέρας τοῦ Ρήγα ὁ προεστὸς τοῦ Βελεστί-
νου Κυριαζῆς.

Ἐπεφτε σιὴν ἀγκαλιὰ τῆς μανούλας του.

Μητέρα του, καλότυχη, πὺν ἔφερε στὸν κόσμον
τέτιο καμάρι, ἡ Κυρὰ-Μαρία ἡ ἀρχόντισσα.

Εἶχε καὶ μιὰ γλυκιὰ ἀδερφοῦλα ὁ Ρήγας. Τὴν Ἀσήμω, τὴν ἀκριβή, πού τὴ λάτρευε.

Ἀπὸ μικρὸς ὁ Ρήγας ἔδειξε μεγάλη ἀγάπη στὰ γράμματα καὶ ἀληθινὴ ἀφοσίωση στὴ Θρησκεία καὶ στὴν Πατρίδα.

Ἀπὸ νωρὶς, ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματά του στὸ σχολεῖο τοῦ Βελεστίνου, ἀναδείχτηκε ἀληθινὸς φωστήρας ἀνάμεσα στοὺς συνομήλικους του.

Οἱ ἄλλοι χριστιανοὶ Βελεστινιώτες, πού εἶχαν κι αὐτοὶ τὰ παιδιὰ τους στὸ ἴδιο σχολεῖο, καλοτύχιζαν τὰ γονικὰ τοῦ Ρήγα.

—Τόσο προκομμένο παιδί!...

—Ἀπὸ τόσο μικρὸ δείχνει πὼς θὰ γίνῃ με-
μεγάλος ἄνθρωπος!...

—Αὐτὸ τὸ παιδί, ἔλεγαν, θὰ δοξάσῃ τὴ σκλα-
βωμένη τὴν Πατρίδα μιὰ μέρα!...

Οἱ Τοῦρκοι πάλι οἱ Βελεστινιώτες ἔβλεπαν ὄχι μόνο μὲ ζήλια, ἀλλὰ μ' ὀλοφάνερο μῖσος τὴν τόλμη, τὴν ἐξυπνάδα καὶ τὴν προκοπὴ τοῦ μικροῦ τοῦ Ρήγα.

Σὰ νὰ πρόβλεπαν ἀνήσυχοι πὼς ὁ καλὸς κι ἄξιος μαθητὴς τοῦ μικροῦ σχολειοῦ τοῦ Βελεστίνου, θὰ τράνευε μιὰ μέρα καὶ θὰ θέριευε. Θὰ γινόταν ὁ πιὸ μεγάλος, ὁ πιὸ ἐλικίντυνος ἐχτρὸς γιὰ τὴν Τουρκιὰ μιὰ μέρα...

Τὰ μικρὰ τὰ τουρκόπουλα μισοῦσαν περισσό-
τερο ἀπὸ τοὺς πατεράδες τους τὸ Ρήγα.

Γι αὐτὸ τὸν παραμόνευαν, ὅταν σχόλαζε ἀπὸ
τὸ μάθημά του. Κι ὅταν τὸ καλὸ τὸ παι-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

δι γύριζε ἀπὸ τὸ σχολεῖο στὸ σπίτι του, λυσσα-
σμένα τὸν πετροβολοῦσαν καὶ τοῦβριζαν τὴν πί-
στη του.

—Γκιαούρη!... Ἀπιστε Γκιαούρη!... Σκύλε Γκια-
ούρη!...

Ὁ Ρήγας συγκρατοῦσε μὲ θέληση τὴν ὀργή
του. Συγκρατοῦσε τὴν ὁρμή του, ὅπως τὸν ἐσυμ-
βούλευε ἡ μητέρα του.

Ὅταν ὁμως ἔφτανε στὸ σπίτι του, ἔπεφτε μὲ
δάκρυα πύρινα στὴν ἀγκαλιά τῆς ἀγαπημένης του
μανούλας.

—Δὲ βαστῶ, μάνα, δὲ βαστῶ!...

Ἡ μητέρα του ἔκλεινε στὴν ἀγκαλιά της καὶ ἔ-
πνιγε στὰ φιλιὰ της τὸ πικρὸ του παράπονο.

—Ρήγα μου, ἀκριβέ μου, μὴν κλαῖς καὶ τὴν
καρδιά μου ραγίζεις...

Ἐκρυβε ἀνήσυχη τὸν πόνο της. Μὲ τρυφερά
λόγια, ποῦ μόνο τῆς γλυκιᾶς τῆς μητέρας ἡ γλῶσσα
ἔξερει νὰ βροῖσκη ἀπὸ τὴν ἀνεξάντλητη πηγὴ τῆς
μητρικῆς ἀγάπης, ἔσταζε τὸ βάλσαμο καὶ τὸ θάρ-
ρος στὴν παιδικὴ ψυχὴ τοῦ Ρήγα, πικραμένη ἀπὸ
τὴν ἄδικη καταφρόνια τῶν Τούρκων.

—Τὸ νοῦ σου στὴν Πίστη μας καὶ στὴν Πα-
τριίδα μας, Ρήγα μου! Θὰ ρθῇ, παιδί μου, ὁ και-
ρὸς καὶ γιὰ μᾶς!... Θὰ ρθῇ, γιόκα μου, ὁ καιρὸς,
ποῦ θ' ἀφανιστῇ ὁ τύραννος καὶ θὰ τελειώσουν
τὰ βάσανά μας! Παιδί μου!... Ὑπομονή!...

Ἡ ψυχὴ, ἡ ὥραία ψυχὴ τοῦ Ρήγα γλύκαινε καὶ
γαλήνευε ἀπὸ τὰ ὁμορφα λόγια τῆς ἀγίας του μητέρας.

Ἔτσι ἔπαιρνε πάλι θάρρος καὶ δύναμη. Καὶ ξακουστοῦσε μὲ περισσότερο ζῆλο καὶ ἐπιμονὴ τὰ γράμματα καὶ τὴν προκοπὴν του, ἐμψυχωμένος ἀπὸ τὰ ὥραϊα καὶ ἐνθαρρυντικὰ λόγια τῆς μητέρας του.

Μὲ τόση στοργὴ καὶ φροντίδα καλλιεργοῦσε στὴν παιδική ψυχὴ του ἡ μητέρα του τὰ μεγάλα εὐγενικὰ αἰσθήματα γιὰ τὴ Θρησκεία καὶ γιὰ τὴν Πατρίδα. Κι αὐτά, ὅταν ἀργότερα μεγάλωσε καὶ ἔγινε ἄνθρωπος, τὸν ἔκαμαν ν' ἀναδειχτῇ ὁ μέγας πρόδρομος γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἀναγέννηση.

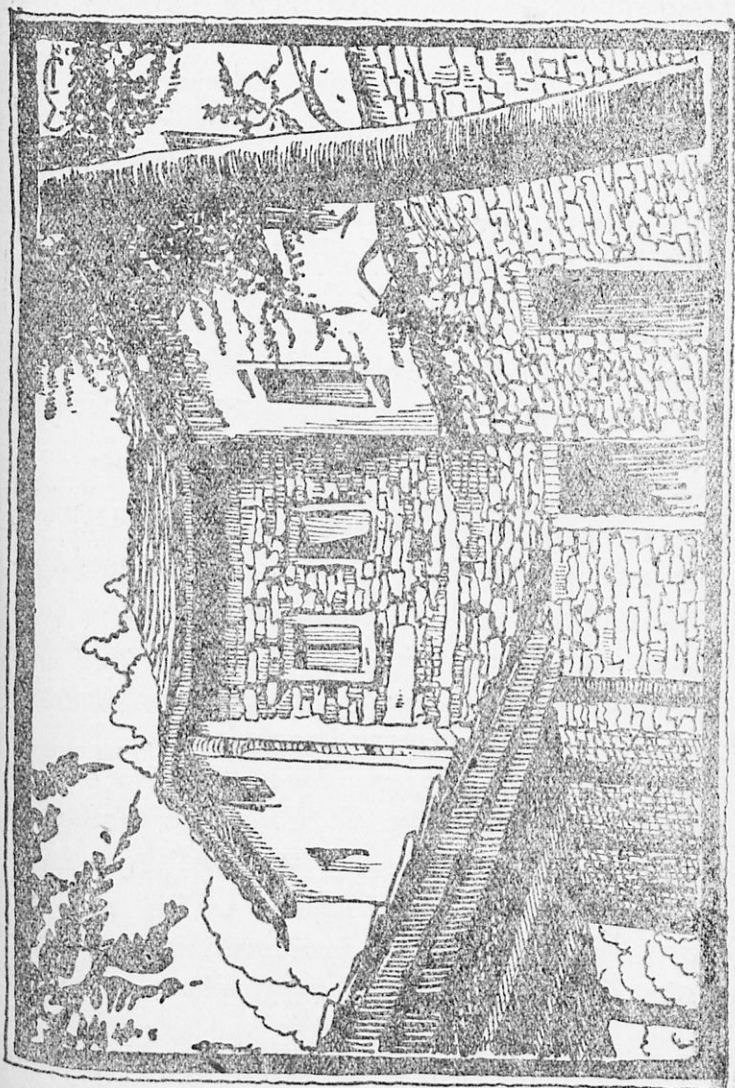
4. *Ἐπὶ σχολεῖο ἰῆς Ταγορᾶς.*

Ἔτσι ὁ Ρήγας μὲ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐχὴν τῆς μητέρας του καὶ τοῦ πατέρα του, ποὺ τὸν ἐφρόντιζαν καὶ τὸν ἐνθάρρυναν στὸν καλὸ δρόμο τῆς ἀρετῆς, ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα στὸ μικρὸ σχολεῖο τοῦ Βελεστίνου.

Ὅταν τελείωσε ὅμως τὸ μικρὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ του, δὲν εἶχε ἄλλο ἀνώτερο ἐκεῖ, γιὰ νὰ ξακολουθήσῃ τὴ σπουδὴν του.

Ὁ πατέρας του καὶ ἡ μητέρα του ἔβλεπαν μὲ περηφάνεια τὸ μέγαλο ζῆλο, ποὺ ἔδειχνε τὸ παιδί τους γιὰ τὰ γράμματα. Ἀποφάσισαν, λοιπόν, νὰ τὸν στείλουν καὶ σ' ἀνώτερο σχολεῖο, ἄλλοῦ, νὰ σπουδάσῃ περισσότερα.

Ὁ Ρήγας θὰ ἦταν τότε δεκαπέντε χρόνων πα-
λικάρι.

Τὸ σχολεῖο τοῦ Πήγα στὴ Ζαγορά.

Πρώτη φορά ἄφινε τὸ σπίτι του καὶ τὰ γονικά του γιὰ νὰ ξενητευτῇ.

Στὴν ὁμορφὴ καὶ δροσερῇ Ζαγορά, πάνω στὸ Πήλιο, ἦταν ἓνα καλὸ σχολεῖο ἀνώτερο, ὅπου ὁ πατέρας τοῦ Ρήγα ἔστειλε τὸ ἀγαπημένο παλικάρι του.

Διευθυντὴς στὸ σχολεῖο αὐτὸ ἦταν ὁ Κωσταντῖνος Λογιώτατος. Κι ἄλλοι μαζί του δάσκαλοι σοφοὶ γιὰ τὴν ἐποχὴ τους.

Ἡ φιλομάθεια κι ἡ ἐπιμέλεια τοῦ Ρήγα ἔκαμαν εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἐντύπωση στοὺς νέους του δασκάλους τῆς Ζαγοράς.

Μὰ ἐκεῖνο, ποὺ τοὺς ἔκαμε τὴν πιὸ μεγάλῃ ἐντύπωση ἦταν ἡ δυσανάλογη γιὰ τὴν ἡλικία του ἔξυπνάδα τοῦ μικροῦ Ρήγα, ὁ βαθυστόχαστος διαλογισμός, ἡ θερμὴ τοῦ νέου αἰσθαντικότητα.

Ἀπὸ τὶς πρώτες μέρες οἱ δασκάλοι του βεβαίωθηκαν ὅτι εἶχαν ἐμπρὸς τοὺς ἕναν ξεχωριστὸ νέο μαθητῇ, μὲ ἀσυνήθιστα χαρίσματα.

Ἀπὸ τὸ πρωὶ ὥς τὸ βράδυ σκυμένος πάνω στὰ βιβλία του μελετοῦσε ὁ Ρήγας τὰ μαθήματά του.

Ὅταν τελείωνε τὴν ὀρισμένη μελέτη στὰ μαθήματα τοῦ σχολείου του καταγινόταν στὴ μελέτη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ποιητῶν.

Ὅταν κάποτε ἔπαυε τὴ μελέτη του, ἔτρεχε μὲ τοὺς νέους συνομήλικους του ὅπου χαρὲς καὶ πα-

Μάθαινε μαζί τους και τους νέους Ἑλληνι-
κούς χορούς και τὰ δημοτικὰ τραγούδια, τὰ κλέ-
φτικα.

Θεσσαλὸς ἀρματολὸς

— Παιδί μου, κάτσε φρόνιμα νὰ γένῃς νοικοκύρης
και ν' ἀποκτήσης πρόβατα, ζευγάρια και ἀγελάδες
χωριὰ μ' ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν...

Μάνα μου, ἐγὼ δὲν κάθουμαι νὰ γίνω νοικοκύρης,
νὰ κάμω ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν
και ν' αἶμαι σκλάβος τῶν Τουρκῶν, κοπέλι στοὺς γερόντους.

Φέρε μου τ' ἀλαφρὸ σπαθὶ και τὸ βαρὺ τουφέκι
νὰ πεταχτῶ σὰν τὸ πουλὶ ψηλὰ στὰ κορφοβούνια
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, νὰ περπατήσω λόγγους
νὰ βρῶ λημέρια τῶν κλεφτῶν, γιατάκια καπειτάνων
και νὰ σφυρίξω κλέφτικα, νὰ σμίξω τοὺς συνιρόφους,
ποὺ πολεμοῦν μὲ τὴν Τουρκιὰ και μὲ τοὺς Ἀρβανίτες.

Πουρνὸ φιλεῖ τὴ μάνα του, πουρνὸ ξεπροβοδιέται

— Γειά σας, βουνὰ μὲ τοὺς γκρεμούς, λαγκάδια μὲ τίς
[πάχνες.

— Καλῶς το τ' ἄξιο παιδί, τ' ἄξιο παλικάρι...

5. *Ἐλ' Ἀγιονόρος*

Εἶχε τελειώσει ἀπὸ καιρὸ τὰ μαθήματά του στὸ σχολεῖο τῆς Ζαγοράς ὁ Ρήγας.

Εἶχε δείξει τόση προκοπὴ κι εἶχε ξεπεράσει τόσο τοὺς ἄλλους συμμαθητές του, ὥστε οἱ δασκάλοι τὸν μεταχειρίζονταν ὄχι πιά σὰ μαθητὴ τους, ἀλλὰ σὰ φίλο.

Ἔκαναν συντροφιά καὶ συζητοῦσαν μαζί του γιὰ ὅλα τὰ ζητήματα.

Μὰ τί νὰ κάμῃ πιά στὴ Ζαγορά, μιὰ πού τελείωσε τὰ μαθήματά του κι ἐκεῖ.

Ἡ φιλομάθειά του καὶ ἡ ἀνήσυχη ψυχὴ του τὸν ἱσπερχναν ἄλλου. Σ' ἄλλα, ἀκόμη ἀνώτερα σχολεῖα, γιὰ νὰ πλουτίσῃ τὸ νοῦ του.

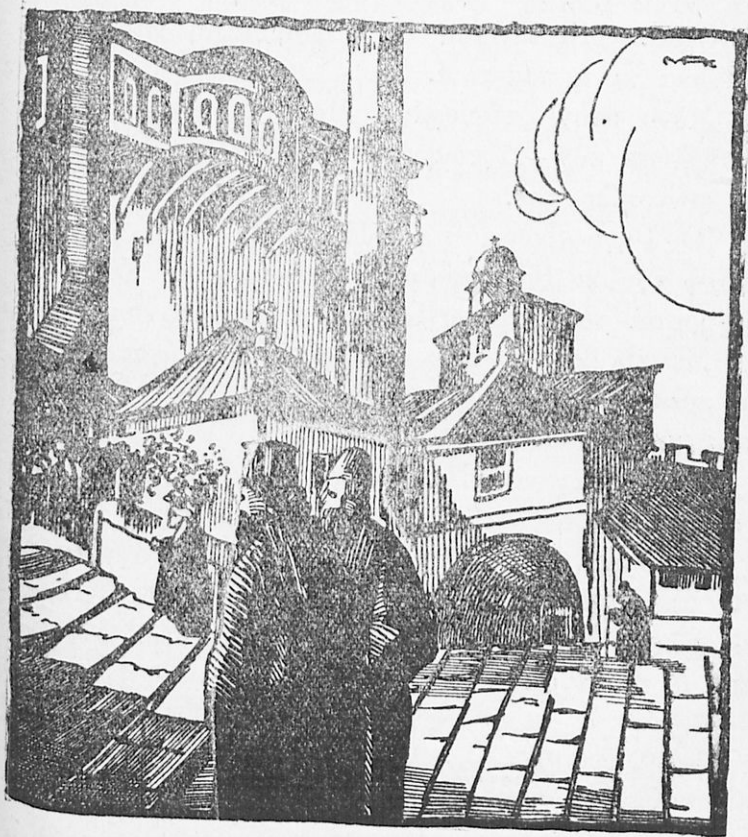
Ὅσο προχωροῦσε στὴν ἡλικία ὁ Ρήγας, μὲ τὴν ἀκούραστη μελέτη πλούτιζε τὴ σκέψη του καὶ δυνάμωνε τὰ μεγάλα του αἰσθήματα.

Ἡ μακρόχρονη ἐπιμονὴ καὶ καλλιέργεια ἀκόνιζε τὸ νοῦ του καὶ πλημμύριζε τὴν καρδιά του ἀπὸ τὴν πιὸ εὐγενικὴ χαρὰ γιὰ τὴ ζωὴ, ἀπὸ τὸν πιὸ μεγάλον ἐνθουσιασμό γιὰ τὴν ἀνάστασι τῆς σκλάβας Πατρίδας.

Εἶχε ἀκούσει ὁ Ρήγας πὼς σὲ κάποια ἀπὸ τὰ μοναστήρια στ' Ἀγιονόρος ἦταν βιβλιοθήκες πλούσιες καὶ ἱερωμένοι σοφοί.

Ἀποφάσισε, λοιπόν, νὰ πάῃ νὰ μαθητέψῃ στ' Ἀγιονόρος.

Ένα καλὸ πρωτὶ ἀποχαιρέτησε συγκινημένος τοὺς δασκάλους του καὶ τοὺς συμμαθητὲς του τῆς Ζαγοράς καὶ ξεκίνησε πεζὸς γιὰ τ' Ἀγιονόρος.

Μονὴ Βατοπεδίου.

Ήταν τότε 17 χρόνων παλικάρι. Ὁραῖος, μὲ χοροστασιὰ ἀθλητική.

Γιὰ νὰ φτάσῃ ἀπὸ τὴ Ζαγορὰ στ' Ἀγιονόρος,

πεζοπόρησε μερόνυχτα και πέρασε από τη Μακεδονία στη Χαλκιδική.

Ἀλλὰ δὲν εὗρε στ' Ἀγιονόρος τὰ σχολεῖα και τὴ σοφία, πὺν εἶχε ἀκούσει. Γύρισε πολλὰ Μοναστήρια. Μὰ παντοῦ τὸν περίμενε ἡ καλογερικὴ ἀμάθεια κι ἡ τεμπελιά.

Μόνο στὴν ξακουσμένη Μονὴ τοῦ Βατοπεδίου ἀνακάλυψε τὸν Ἡγούμενο πάτερ-Νικόδημο, Θεσσαλὸ συντοπίτη του.

Ὁ Ρήγας βρῆκε τὸν Ἡγούμενο σοφὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ του κι ἐνθουσιασμένον πατριώτη. Καὶ δὲν ἄργησε νὰ τὸν κάμῃ φίλο και καθημερινὸ σύντροφο.

Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Νικόδημου ὁ Ρήγας διάβασε πολλὰ ἱστορικὰ χειρόγραφα και ἄλλα ἱστορικὰ πολύτιμα βιβλία.

Ὁ Ἡγούμενος Νικόδημος τὸν ἀνέβασε μιὰ μέρα στὴν κορυφὴ στ' Ἀγιονόρος κατάκορφα.

Ἀπὸ κεῖ ἀπάνω ἔκαμε τὸ Ρήγα ν' ἀγναντέψῃ τὶς ἀπέραντες Ἑλληνικὲς θάλασσες και τὶς Ἑλληνικὲς χώρες, πὺν σκλαβωμένες τὶς καταπατοῦσε ὁ Τοῦρκος ὁ τύραννος.

6. Καημένη Πρωιοσύνη

Καθισμένος ἀπόξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησοῦλα τῆς κορυφῆς, τὴν Ἁγία Μεταμόρφωση, μαζί μὲ τὸν Ἡγούμενο τὸ Νικόδημο, ἀγνάντευε μὲ πικραμένη τὴν ψυχὴ ὁ Ρήγας τοὺς ὁμορφους ὁλόγυρα τουρκοπατημένους Ἑλληνικοὺς τόπους.

Ἐβλεπε τὶς τρεῖς γλῶσσες τῆς Χαλκιδικῆς, ποὺ προχωροῦν βαθιὰ μέσα στὴ θάλασσα.

Ἐξωριστὰ θαύμαζε τὴ χερσόνησο τοῦ Ἄθου, κατάφυτη παντοῦ ἀπὸ πυκνὰ ὠραῖα δάση. Ἀνάμεσά τους ἀσπρολογοῦσαν ἄπειρα μοναστήρια, μικρὰ καὶ μεγάλα, κυκλωμένα ἀπὸ μυρτιές καὶ δάφνες.

Ἐπειτα ἀγνάντευε χαμηλά, ἐκεῖ κάτω, καὶ δὲν ἐχόρταινε τὰ δαντελωτὰ ἀκρογιάλια. Ἡ θάλασσα ἔπαιζε μὲ τὴν ξηρὰ καὶ σχημάτιζε ἄπειρα χαριτωμένα λιμανάκια.

Ὁ πάτερ-Νικόδημος ὕστερα τοῦ ἔδειχνε τὰ μακρυνὰ Ἑλληνικὰ νησιά, τὴ Χίο καὶ τὴ Σάμο καὶ τὴ Λέσβο, καὶ τᾶλλα νησιά.

Μόλις, μόλις ξεχώριζαν στὸ ἀπέραντο βαθυγάλανο διάστημα. Καὶ θᾶπρεπε νᾶχη πολὺ δυνατὰ μάτια κανεῖς γιὰ νὰ τὰ διακρίνῃ τόσο μακριά.

Τὰ πιὸ κοντινὰ νησιά, ἡ Θάσο κοντὰ στὴν Καβάλλα κι ἡ Σαμοθράκη κι ἡ Λήμνο πιὸ πέρα καὶ ἡ Ἴμβρο φαίνονταν πιὸ ξάστερα.

Ἡ μυτερὴ κορφή τοῦ βουνοῦ σουβλίζει τὸ γαλάζιο στερέωμα. Ὀλόκληρος ὁ Ἄθος μὲ τ' ἄσπρα τὰ μοναστήρια του στρογγυλοκάθεται πάνω στὶς γαλάζιες θάλασσες σὰ μιὰ πελώρια καμπάνα.

Ἀπόβαθα στὸν ὀρίζοντα, πέρα ἀπὸ τὸ διάπλατο καὶ γαλανὸ τῆς θάλασσας κάμπο, ξεχώριζε ὁ Ὀλυμπος.

Βαθύτερα ἀκόμη μέσα σ' ἓνα νεφέλωμα ἡ μάζα τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν βουνοσειρῶν.

Ἐλαμπε καταξάστερος γαλανὸς ὁ οὐρανὸς ἀπᾶ-

νω, κι ἄστραφτε ἡ θάλασσα πλατιά, ἀπέραντη κάτω καθρεφτίζοντας τὴ γαλανὴ χαρὰ τοῦρανοῦ.

Ὅλα γελοῦσαν μέσα στὸ ὄνειρεμένο φῶς. Καὶ μόνο ἡ ψυχὴ τοῦ αἰσθαντικοῦ νέου ἦταν βυθισμένη σὲ μιὰ μελαχολία βουβή.

Ὁ Ἡγούμενος Νικόδημος εἶπε,

—Ὅλοι αὐτοὶ οἱ τόποι, παιδί μου, ὅπου φτάνει κι ὅπου δὲ φτάνει τὸ μάτι σου, στεριές καὶ θάλασσες καὶ νησιά καὶ βουνὰ καὶ κάμποι, ἦταν ὅλα μιὰ φορά, ὅλα Ἑλληνικά. Τώρα εἶναι καταπατημένα ἀπὸ τὸν Τοῦρκο... Δὲν ἔχουμε οὔτε μιὰ μικρὴ γωνίτσα ἐλεύτερη!...

Ἡ αἰσθαντικὴ ψυχὴ τοῦ Ρήγα πόνεσε βαθιὰ κι ἀναστέναξε...

—Καημένη Ρωμοσύνη!... εἶπε ὡς πότε θὰ προσκυνᾷς τὸν Ἀγαρηνό, τὸν αἰμοβόρο τὸν Τοῦρκο!... Καὶ τὰ μάτια του γιόμισαν δάκρυα.

Τόσο πολὺ τὸν συνεπῆρε ὁ πατριωτικὸς του πόνος, ὥστε ὅταν κατέβηκε πάλι στὸ μοναστήρι τοῦ Βατοπεδιοῦ, δὲ μπόρεσε νὰ μείνῃ ἄλλο.

Ἀποχαιρέτησε τὴν ἄλλη αὐγὴ τὸ συντοπίτη του τὸν καλὸ Νικόδημο, τὸν Ἡγούμενο, ποὺ τὸν εἶχε φιλοξενήσει καὶ τὸν εἶχε εὐκολύνει τόσον καιρὸ σὰ δάσκαλος στὶς μελέτες του, κι ἔφυγε πάλι γιὰ τὴ Θεσσαλία.

7. Μὲ τοὺς ἀρματολογοὺς

Ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ τὰ πιὸ ψηλὰ Ἑλληνικά βουνά

νά στήν Ἡπειρο καί στή Θεσσαλία, μάλιστα ὁ Ὀλυμπος, ἦταν ἐλεύθερα ἀπὸ τὸν Τούρκο καὶ ἀνεξάρτητα.

Στὸν Ὀλυμπο ἀπάνω εἶχαν στήσει τὴ σημαία τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθεριᾶς ὅλα τ' ἄρματολίκια καὶ ὅλη ἡ κλεφτουριά.

Ἐγραφαν κάτω ἀπὸ τὰ τσαρούχια τοὺς τὴν τυραννικὴ κυριαρχία τοῦ Τούρκου στοὺς κάμπους.

Οὔτε ποὺ τόλμησε ποτὲ ὁ ἄγριος δυνάστης ν' ἀνεβάσῃ τὴ μύτη του ὡς τὰ γιατάκια καὶ τὰ καραούλια τῶν κλεφτῶν πάνω στὸν Ὀλυμπο.

Τὰ γενναῖα καὶ ἀνυπόταχτα παλικάρια, ποὺ ἀποτίναξαν τοῦ Τούρκου τὴ σκλαβιά, ἀνέβηκαν καὶ ἔστησαν τὶς φωλιές τοὺς τὶς ἐλεύθερες πάνω στὶς ἀπάτητες κορφές τοῦ θείου Ὀλυμπου.

Κρατοῦσαν ἐκεῖ ψηλὰ μὲ τὴν ἀνυποταξία τοὺς καὶ τὴν παλικαριά τὸ φῶς τῆς ἐθνικῆς ἐλπίδας, ποὺ ἐμψύχωνε τοὺς σκλάβους τοῦ κάμπου.

Οἱ ἄρματολοι

1

*Στιλίζουν· ἄρματώνονται μὲ τὰ χρυσὰ γελέκια,
Ζώνονται τὰ λαμπρὰ σπαθιά καὶ παίρνουν τὰ ντουφέκια.
Στὸν Ὀλυμπο ξημέρωσαν, στὸν Ὀλυμπο σιτὴ ράχη,
Βρίσκουν ἐκεῖ τὸ κρῦο νερὸ καὶ τὸν παχὺν τὸν ἰσκιό.
Κάθονται μπαρμπερίζονται, χτενίζουν τὰ μαλλιά τους,
Καὶ στὸ γυαλί γυαλίζουν καὶ τὸ μουντάκι στρίβουν,*

Κι ένας στὸν ἄλλον ἔλεγαν, κι ἕνας στὸν ἄλλο λένε:

—Κεφάλια πού ἔχουμ' ὁμορφα μέ τὰ μακριά μαλλιά
[τους!...

2

Ὁ Ὀλυμπος κι ὁ Κίσσαβος, τὰ δυὸ βουνὰ μαλώνουν,
τὸ ποιὸ νὰ ρίξῃ τὴ βροχή, τὸ ποιὸ νὰ ρίξῃ χιόνι.
Ὁ Κίσσαβος ρίχνει βροχή κι ὁ Ὀλυμπος τὸ χιόνι.
Γυρίζει τότε ὁ Ὀλυμπος καὶ λέγει τοῦ Κισσάβου,
—Μὴ μὲ μαλώνης, Κίσσαβε, μπρὲ τουρκοπατημένε,
ποὺ σὲ πατάει ἡ Κονιαριά κι οἱ Λαρσινοὶ οἱ ἀγάδες.
Ἐγὼ εἶμ' ὁ γέρο Ὀλυμπος στὸν κόσμον ξακουσμένος,
ἔχω σαραντιαδὺ κορφές κι ἐξήντα δυὸ βρυσσοῦλες,
κάθε κορφὴ καὶ φλάμπουρο, κάθε κλαδί καὶ κλέφτης.
Κι διὰ τὸ παίρνει ἡ ἀνοιξὴ κι ἀνοίγουν τὰ κλαδάκια,
γιομίζουν τὰ βουνὰ κλεφτιά καὶ τὰ λαγκαθία σκλάβους.

Ἔχω καὶ τὸ χρυσὸν ἀητό, τὸ χρυσοπλουμισμένο,
πάνω στὴν πέτρα κάθεται καὶ μὲ τὸν ἥλιο λέει,
— Ἦλιε μ' δὲν κροῦς τ' ἀποταχί, μόν' κροῦς τὸ μεσημέρι,
Νὰ ξεσιαθοῦν τὰ νύχια μου, τὰ νυχοπόδαρά μου ...»

Στὶς ἀπάτητες κορφές τοῦ ξακουσμένου βου-
νοῦ, ὅπου ἄλλοτε εἶχαν τὶς κατοικίες τους οἱ θε-
οὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τώρα εἶχαν στημένα τὰ
λημέρια τους οἱ ἀρματολοὶ καὶ οἱ κλέφτες.

Νέοι θεοὶ καὶ νέοι πρόδρομοι τῆς ἐλευθεριᾶς.

Τὰ νέα παλικάρια γυμνάζονταν στὸ πῆδημα,
στὸ πάλεμα, στὸ λιθάρι, στὴ σκοποβολή καὶ στὸ
σπαθί. Συνέχιζαν τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ παράδοση.

Ἐπειτα πιάνονταν στὸ χορό. Ὅλοι μαζί τρα-
γουδοῦσαν τὰ ἀθάνατα τὰ κλέφτικα τραγούδια, ποὺ
διηγόνταν τὰ παθήματα τῆς φυλῆς ἀπὸ τὸν τύ-
ραννο, ἢ τὰ ἀντραγαθήματα τῶν ἀρματολῶν, ἐ-
ναντίον τῶν Τούρκων.

Σὲ τέτια κολυμπήθρα πατριωτισμοῦ λαχτάρησε
νὰ λούση τὴν πικραμένη τὴν ψυχὴ του ὁ Ρήγας, ὅ-
ταν ἔφυγε ἀπογοητεμένος ἀπὸ τ' Ἀγιονόρος.

Πέρασε πάλι πεζὸς ἀπὸ τὴ Χαλκιδικὴ στὴ
Θεσσαλονίκη καὶ ἀπὸ κεῖ στὴν Κατερίνα καὶ στὸ
Λευτεροχώρι.

Ἐκεῖ πῆρε ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς ὁδηγίες καὶ
ἀνέβηκε σιὸν Ὀλυμπο, στὰ λημέρια τῶν κλεφτῶν.

8. Ὁ Ὑμνος τοῦ Ρήγα

Ἔκαμε ὁ Θεὸς καὶ ὁ πρῶτος, ποὺ ἀπάντησε
φρουρὸ στὸ καραοῦλι ἔτυχε ὁ συγγενὴς του ὁ
Σταῦρος ὁ Ζήρης, ὁ ἀρματολός.

Ἐπῆρε ἀμέσως τὸ Ρήγα καὶ τὸν ἔφερε στὸ
λημέρι.

Ἐγνώρισε πρῶτα τὸν Καπετάνιο τῶν κλεφτῶν.
Ἐπειτα γνώρισε καὶ τ' ἄλλα τὰ παλικάρια.

Γίνηκε ἀμέσως φίλος μὲ ὅλους ἀγαπημένος. Τοὺς
διηγῆθηκε μὲ πόνο καὶ μὲ συγκίνηση τὰ βάσανα,
ποὺ περνοῦσαν οἱ Ἕλληνες ραγιάδες κάτω στοὺς
κάμπους, στὶς χῶρες, στὰ χωριά καὶ στὰ μονα-
στήρια. Τὴν ἄγρια λύσσα τῶν Τούρκων ἐναντίον
τῶν χριστιανῶν. Τὰ βάσανα καὶ τὰ μαρτύρια, ποὺ
ὑπόφερε ὅλη ἡ φυλὴ....

Οἱ ἀρματολοὶ καὶ οἱ κλέφτες ἔτριζαν τὰ δόν-
τια ἐναντίον τοῦ αἰμοβόρου τοῦ Τούρκου.

Τὰ μάτια τοῦ Ρήγα γιόμιζαν δάκρυα ἀπὸ τὸν
πὸ ἄδολο πατριωτικὸν ἐνθουσιασμό.

Τὸ γενναῖο τὸ παλικάρι! Γιὰ πρώτη φορὰ
στὴ ζωὴ του ἀντίκρυζε ὁμόφυλους του ἐλεύθε-
ρους, νὰ δείχνουν μὲ τόση ὁργὴ τὸ μῖσος τους
ἐναντίον τοῦ Τούρκου καταπατητῆ. Καὶ ἀναγάλ-
λιαζε ἡ εὐγενικὴ ψυχὴ του.

Ἔτσι συνταίριασε ὁ Ρήγας μὲ τοὺς νέους
ἀρματολοὺς καὶ κλέφτες πάνω στὶς βουνοράχες τοῦ
Ὀλύμπου κι ἔζησε μαζί τους καιρό.

Γυμνάστηκε καὶ χόρεψε καὶ γεύτηκε τὰ ψημένα στὴ σούβλα τ' ἄρνιά τους καὶ τραγούδησε μαζί τους τὰ κλέφτικα τραγούδια τῆς ἐλευθερίας. Τὰ

τραγούδια τοῦ Μητρομάρα, τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, τοῦ Μπουκουβάλα, τοῦ Χρήστου Μηλιώνη καὶ τῶν ἄλλων καπετανέων.

Ἄξαφνα μιὰ μέρα, ἐνθουσιασμένος ὁ Ρήγας

ανάμεσα στὰ κλεφτόπουλα στὸν Ὀλυμπο τοὺς ἐ-
τραγούδησε κι ἓνα δικό του τραγούδι.

Ὡς πότε, παλικάρια, νὰ ζοῦμε στὰ στενά,
μονάχοι σὰ λιοντάρια στὶς ράχες, στὰ βουνά;
Σπηλιὲς νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπουμε κλαδιά,
νὰ φεῖγουμε ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
Νὰ χάνουμε Πατρίδα κι ἀδέρφια καὶ γονεῖς,
τοὺς φίλους, τὰ παιδιὰ μας κι ὅλους τοὺς συγγενεῖς;
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύτερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακὴ!

Τὰ κλεφτόπουλα ἐνθουσιάστηκαν μὲ τὸ τραγού-
δι τοῦ Ρήγα.

Οἱ γέροι καπετάνοι μὲ δάκρυα στὰ μάτια τὸν
ἀγκάλιασαν καὶ τὸν ἐφίλησαν.

Ἐπειτα ἔμαθαν τὸ τραγούδι τοῦ Ρήγα ὅλα
τὰ παλικάρια.

Ἀπὸ στόμα σὲ στόμα τὸ τραγουδοῦσαν σ' ὅλα
τὰ λημέρια τῶν ἀρματολῶν καὶ τῶν κλεφτῶν. Τὸ
ἀντιλαλοῦσαν τὰ πλάγια κι οἱ λαγκαδιὲς τῶν βου-
νῶν.

Στὸ τέλος τῷμαθαν καὶ στοὺς κάμπους κάτω.

9. Παράδεισος

Ὅταν ἄφησε τὰ λημέρια τῶν κλεφτῶν ὁ Ρή-
γας νὰ γυρίσῃ στὰ γονικά του στὸ Βελεστίνο,

κατέβηκε ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο καὶ πέρασε ἀπὸ τὰ Τέμπη στὴ Λάρισα.

Ἦταν ἀνοιξη τότε. Κι ἦταν σωστὸ μάγεμα τὸ πέρασμα μέσα ἀπὸ τὰ στενὰ τῶν Τεμπῶν.

Ὁ αἰσθαντικὸς νέος πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ του περνοῦσε τὸ μέρος ἐκεῖνο, ἀπὸ τὰ πιὸ ὁμορφα στολίδια τῆς πατρίδας του. Καὶ δὲν ἐχόρταινε τὰ κάλλη του.

Πεζός, ὅπως βάδιζε, εἶχε ὅλον τὸν καιρὸ νὰ βλέπῃ καὶ νὰ καμαρώνῃ παντοῦ, δεξιὰ κι ἀριστερὰ του, ὅλες τὶς ὥραϊες τοποθεσίες τῶν στενῶν.

Τὰ βραχωτὰ πλάγια τῆς τεράστιας χαροῦδρας, γλοῖσμένα δεξιὰ κι ἀριστερὰ ἀπὸ τὴν ἀνοιξιάτικη ἀνθηση, ἔπαιρναν ἀπὸ τὸν ἥλιο ἀπάνω ἓνα γλυκὸ χαρούμενο φῶς.

Σγουροὶ βαθυπράσινοι κισσοί, λευκανθισμένες φουντωτὲς ἀγράμπελες ἐσκέπαζαν τὰ κρεμαστὰ βράχια. Ἀγκάλιαζαν τοὺς κορμούς τῶν δέντρων, ὑφαίνοντας δίχτυα στὸν αἶρα φαντασιερά.

Μὲ διάφορες ἀντιφεγγιὲς καὶ λογῆς λογίων παιγνιδίσματα κατέβαινε ὁ ἥλιος μέσα ἀπὸ τὰ πυκνὰ φυλλώματα τῶν γιγάντιων πλάτανων στὰ κρουσταλλένια νερὰ τοῦ Πηνειοῦ, ποὺ ἀθόρυβα γλυστροῦσαν πρὸς τὴ θάλασσα.

Θαμπωμένος ὁ Ρήγας ἔκανε συχνοὺς σταθμούς. Ὅχι γιατί εἶχε κουραστεῖ ὁ ἀκούραστος πεζοπόρος, ἀλλὰ γιατί κάθε τόσο ἄθελα τὸν σταματοῦσαν τὰ λογῆς λογίων θεάματα καὶ ἀκούσματα. Σέ

κανένα άλλο μέρος δὲν τὰ βλέπει καὶ δὲν τ' ἀκούει κανείς.

Ἡ βλάστηση ἐδῶ εἶναι τόσο πυκνή, ὥστε πολὺ συχνὰ οἱ μάζες τῶν δέντρων ἐνωμένες μὲ κισσοὺς κι ἀγριοκλήματα σχηματίζουν χλοερὰ παραπετάσματα.

Χιλιάδες ἀηδόνια κρυμμένα μέσα στὶς ἀπέραντες πυκνὲς συστάδες τῶν δέντρων καὶ στὰ δροσερά τους φυλλώματα, γιομίζουν τὸ γλυκὸ ἀνοιξιὰτικον ἀέρα ἀπὸ τὶς πιὸ μαγικὲς μελωδίες.

Ὁ Ρήγας συνεπαρμένος ἀπὸ τὶς ἀσύγκριτες ὁμορφιὲς τοῦ μοναδικοῦ τόπου, ποὺ γιὰ νὰ τὸν διαλέξουν κατοικία τους οἱ θεοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ εἶναι Παράδει-

σος, ἐδάκρυσε μὲ τῇ σκέψῃ ὅτι τὸν ἀληθινὸ αὐ-
τὸν Παράδεισο τὸν ἔλανε Κόλαση ἢ μαῦρη τυ-
ραννία τῶν Τούρκων.

Καὶ δὲν ἄργησε νὰ τὸ βεβαιωθῇ.

10. Φίδια γιὰ τὸ θεριὸ

Ὁ Ρήγας ἀποτροπιασμένος, μὲ τὴν ψυχὴ γιο-
μάτῃ φρίκη ἀπὸ τὴν ἀγριότητα τῶν Τούρκων
ποὺ εἶδε στὴ Λάρισα, ἔφυγε τὴν ἄλλῃ μέρα
ἀμέσως γιὰ τὸ Βελεστῖνο.

Κοσμογυρισμένος τώρα, ξαναγύριζε ἔπειτα ἀπὸ
χρόνια στὸ σπίτι του, ὡς εἴκοσι χρονῶν ὥραϊο
παλικάρι, καμάρι τῶν γονιῶν του καὶ τῶν χω-
ριανῶν.

Ὁ γυρισμὸς του στὸ Βελεστῖνο, ἔπειτα ἀπὸ
τόσον καιρὸ, γιορτάστηκε ἀπὸ τοὺς δικούς του
κι ἀπὸ τοὺς χωριανούς του ὅλους.

Ὅλοι οἱ χωριανοὶ Βελεστινιῶτες ἐπῆγαν νὰ τὸ
καλωσορίσουν τὸ καμαρωμένο παλικάρι τοῦ χω-
ριοῦ, γιατί ὅλοι τὸ προαισθάνονταν ὅτι θὰ τι-
μῆσῃ τὴν Πατρίδα πολὺ γλήγορα.

Πῆγαιναν οἱ καλοὶ του πατριῶτες καὶ τὸν
χαιρετοῦσαν στὸ σπίτι του, κι ἄκουαν ἀπὸ τὸ
στόμα τοῦ Ρήγα τὰ ὅσα εἶδε κι ἄκουσε στὰ τα-
ξίδια του τόσα χρόνια. Ἀπὸ τῇ Ζαγορᾷ στ' Ἀ-
γιονόρος, κι ἀπὸ κεῖ στὴ Θεσσαλονίκη κι ἔπειτα
στὸν Ὀλυμπο μὲ τοὺς κλέφτες καὶ τοὺς ἀρματο-

λους. Στὴ Λάρισα τέλος μὲ τοὺς αἰμοβόρους τοὺς Τούρκους.

Μὲ πίκρα πάντα στὴν ψυχὴ του, πολὺ συχνὰ μὲ βουρκωμένα μάτια, τοὺς διηγιόταν ὁ Ρήγας τὴν τυραννίαν καὶ τὰ βάσανα, ποὺ ὑπόφερναν οἱ σκλάβοι οἱ Ἕλληνες κάτω ἀπὸ τὴ βάρβαρη καὶ σκοτεινὴ κυριαρχία τοῦ Τούρκου.

Ἦταν ἀποφασισμένος τώρα νὰ μείνῃ λίγον καιρό, νὰ ξεκουραστῇ στὸ Βελεστίνο, κοντὰ στοὺς δικούς του, ποὺ τόσο τοὺς εἶχε πιθυμήσει στὴν ξενιτιά, ἂν δὲ μεσολαβοῦσε ἓνα περιστατικό, ποὺ τὸν ἀγρίεψε.

Τὰ Χριστούγεννα, τὴ μεγάλη γιορτὴ τῆς χριστιανοσύνης, μαζί μὲ τὴ μητέρα του, τὸν πατέρα καὶ τὴν ἀγαπημένη ἀδερφοῦλα του, τὴν Ἀσήμω, ὁ Ρήγας ἐπῆγε στὴν ἐκκλησιά.

Κοινώνησαν τὴν ἅγια μετάληψη καὶ ὅταν τελείωσε ἡ λειτουργία, βγῆκαν μαζί μ' ὅλους τοὺς ἄλλους χριστιανούς, νὰ πᾶνε στὰ σπίτια τους.

Ἀλλὰ ἀπέξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ οἱ Τούρκοι εἶχαν φέρει ἓνα σωρὸ σακκιά γιομάτα σιτάρι, ἐπίτηδες τὴν ἅγια ἐκεῖνη ἡμέρα.

Ἀγγάρευσαν τοὺς νέους χριστιανούς Βελεστινιώτες, ποὺ ἔβγαιναν ἀπὸ τὴ χαρμόσυνη γιορτὴ μὲ τὰ γιορτινά τους, καὶ τοὺς ἐφόρτωναν ἀπὸ ἓνα σακκί, νὰ τὸ μεταφέρουν στὴν ἀποθήκη ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ.

Τελευταῖος ἐβγῆκε καὶ ὁ Ρήγας μαζί μὲ τοὺς δικούς του. Καὶ τόσο τὸν ἐξαγρίωσε ἡ βαρβα-

ρότητα αὐτὴ τῶν Τούρκων, ὥστε ἐτοιμάστηκε ν' ἀντισταθῇ καὶ νὰ χτυπήσῃ ἀπελπισμένα τοὺς τύραννους, ἂν δὲν προλάβαινε ἡ μητέρα του νὰ κόψῃ τὴν ὁρμὴ του.

Ἔτσι, γιὰ νὰ μὴν παρακούσῃ τὴν καλὴ του μητέρα, συγκράτησε τὴ θύελλα τῆς ἀνταριασμένης ψυχῆς του ὁ Ρήγας. Καὶ δέχτηκε τὸν ἐξευτελισμὸ νὰ φορτωθῇ στὴ ράχη του καὶ νὰ μεταφέρῃ τὸ σακκὶ μὲ τὸ σιτάρι, ὥς τὴν ἀποθήκη μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους Βελεστινιώτες.

Ἀλλὰ ὅταν ξεφορτώθηκε ἀπὸ τὴ ράχη του τὸ σακκὶ μὲ τὸ σιτάρι στὴν ἀποθήκη, φώναξε δυνατὰ τόσο, πὺ ν' ἀκουστῇ ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

— Ὅσα σπειριὰ σιτάρι ἔχει μέσα αὐτὸ τὸ σακκί, τόσα φίδια θὰ βάλω μέσα στὴν κοιλία τοῦ θεριοῦ!...

Ἐπειτα ἔφυγε γιὰ πάντα, καὶ δὲν ξαναγύρισε στὸ Βελεστὶνο ποτέ.

11. Ταξίδι ἀγύριστο

Ἀφησε τὸ σπίτι του καὶ τὸ χωριό του ἀνταριασμένος ὁ Ρήγας καὶ κατέβηκε στὸ Βόλο. Ἦταν τότε ἓνα μικρὸ σκάλωμα ἐκεῖ τῶν χωριῶν τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Θεσσαλίας.

Ὅταν ἔφτασε στ' ἀκρογιάλι, πῆρε τὸ πρῶτο καράβι, πὺ θᾶφευγε γιὰ τὸν Πειραιᾶ, μικρὸ κι ἀκατοίκητο λιμανάκι τότε.

Ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ἀνέβηκε στὴν Ἀθήνα.

Ἡ Ἀθήνα ἦταν μιὰ μικρὴ χώρα, τουρκοπατημένη, μέ λίγα σπιτάκια γύρω ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη, πολλὰ τζαμιά καὶ πιδ πολλοὺς σαρικοφόρους χοτζόδες.

Ὁ Ρήγας ἐσυγκινήθηκε πολὺ ὅταν πρωτοεἶδε τὴν Ἀκρόπολη. Ἐκλαψε ἀνάμεσα στὰ ἐρείπια τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθεριᾶς τῆς ἀρχαίας Πατρίδας του, πού γιὰ πρώτη καὶ τελευταία φορά ἔβλεπε στὴ ζωὴ του. Γιατὶ δὲν ξαναγύρισε πιά ποτὲ στὴν Ἀθήνα.

Ἀφοῦ ἔμεινε λίγον καιρὸ στὴν Ἀθήνα καὶ εἶδε ὅλο τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ὅσα ἦταν τότε γνωστά, μπήκε σ' ἄλλο καράβι καὶ ἔφυγε γιὰ τὴν Κωσταντινούπολη.

Ἐπῆγε στὴν Πόλη, γιατί ἐκεῖ ἔμεναν ὅλοι οἱ τρανοὶ σὲ πλοῦτο καὶ σὲ μόρφωση Ἕλληνες.

Ὁ Ρήγας τὸ εἶχε βάλει πιά σκοπὸ τῆς ζωῆς του νὰ τριγυρίσῃ ὅλα τὰ κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Νὰ ξυπνήσῃ τοὺς πλούσιους καὶ τοὺς διαβασμένους πατριῶτες μὲ τὸ φλογερὸ του ἐνθουσιασμό.

Ν' ἀνάψῃ ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη μιὰ μεγάλῃ πυρκαϊὰ ἐναντίον τοῦ δυνάστη τοῦ Τούρκου.

Πρὶν φτάσῃ στὴν Πόλη ὁ Ρήγας, εἶχε μάθει τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τῶν Ἑλλήνων, πού δούλευαν στὴν αὐλὴ τοῦ Σουλτάνου.

Ὅταν ἔφτασε στήν Κωνσταντινούπολη πῆγε ἀμέσως στοῦ σπίτι τοῦ Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη καὶ ζήτησε νὰ τὸν ἰδῇ.

Ὁ Ὑψηλάντης ἦταν τότε Μεγάλος Διερμηνέας τοῦ Σουλτάνου καὶ εἶχε ξεχωριστὴ θέση καὶ ἐμπιστοσύνη στοῦ παλάτι.

Ὅταν ἄκουσε ὅτι τοῦ ζητεῖ ἀκρόαση ἓνας νέος φερμένος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἐλίπηδες, πρόσταξε ἀμέσως νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ παρουσιαστῇ.

12. Πρώτη γνωριμιὰ

— Ἀρχοντά μου, ἄξιε καὶ τιμημένε, τοῦ εἶπε ὁ Ρήγας μὲ τὸ συνηθισμένο θάρρος του. Τὰ βάσανα καὶ τὰ μαρτύρια τῆς φυλῆς μας ἐκεῖ κάτω εἶναι μεγάλα καὶ ἀδιήγητα. Αὐτὰ μὲ ἀνάγκασαν νὰ φύγω ἀπὸ τὸ χωριό μου καὶ νὰ φτάσω ὡς ἐδῶ, στήν ἐξοχότητά σου... Δὲν τὸ θέλει ὁ Θεός, ἄρχοντά μου, ἀνθρώποι μ' ἐλεύτερη ψυχὴ νὰ ὑπομένουμε κάτω ἀπὸ μιὰ τέτοια ἄγρια τυραννία!...

Ὁ Ὑψηλάντης ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή συμπάθησε τὸ ὠραῖο παλικάρι, μὲ τὴ λεβέντινη κορμωστασιά. Τὸν ἄκουε τώρα μὲ ξεχωριστὴ προσοχὴ καὶ συγκίνηση.

— Ὅλοι οἱ ραγιαδες ἐκεῖ κάτω, στὴ Θεσσαλία, στὴ Ρούμελη καὶ στοῦ Μωριά ἔχουν μεγάλα παράπονα γιὰ τοὺς τρανοὺς μας πατριῶτες τῆς Πόλης καὶ

τῆς Βλαχιᾶς, ξακολούθησε ὁ Ρήγας... Ὅλα τὰ βιλαέτια ἐκεῖ κάτω ὑποφέρουν τρομερά... Ὑποφέρουν ἀδιήγητα βάσανα καὶ μαρτύρια ἀπὸ τὸν ἄγριο τὸν τύραννο... Τιμὴ, ζωὴ, παρουσία τοῦ χριστιανοῦ τοῦ ραγιαῖ, ὅλα παιγνίδι εἶναι στὰ χέρια τοῦ τελευταίου Γιανίτσαρου... Ὁ κόσμος γονάτισε... Δὲν ἀντέχει πιά!.. Τί θὰ γίνῃ;... Ὡς ποῦ θὰ πάῃ αὐτό, ἄρχοντα μου;...

Ρώτησε ὁ Ρήγας, τὸ Μεγάλο Διερμηνέα, τὸν Ὑψηλάντη, καὶ τὰ μάτια του πετοῦσαν σπῖθες.

Ὁ Ὑψηλάντης συγκινήθηκε βαθιὰ ἀπὸ τὸ ὥραϊο παράστημα, ἀπὸ τὴ λεβεντιά, ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό, ἀπὸ τὴν φλογερὴ ψυχὴ τοῦ νέου. Ἐσφίξε θερμὰ τὸ χέρι τοῦ Ρήγα καὶ τοῦ εἶπε:

— Μὴ νομίζεις, καλὸ μου παλικάρι, ὅτι ἡ δική σου ἡ ψυχὴ μόνον πονεῖ γιὰ τὰ κακοπαθήματα καὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἀδερφίων μας... Πονοῦμε κι ἐμεῖς, ὑποφέρουμε... Πίστεψε, ὅλοι οἱ πατριῶτες πονοῦμε... Πονοῦμε ὅσο καὶ σύ.... Καὶ ὅλοι, ὅπως ἐσύ, ποθοῦμε, πότε νᾶρθῃ ἡ ὥρα, ν' ἀποτινάξῃ ἡ φυλὴ μας τὴ βάρβαρη σκλαβιά....

— Νὰ τῆς ἐτοιμάσουμε ἐμεῖς τὴν Ἀνάστασιν της!... φώναξε τώρα ὁ Ρήγας, μὲ ἀσυγκράτητη πατριωτικὴ ὁρμή.

— Ναί, παιδί μου, νὰ τὴν ἐτοιμάσουμε, εἶπε Ὑψηλάντης. Ἀλλὰ χρειάζεται ὁ κατάλληλος καιρός.. Χρειάζεται κάποιος... Πρέπει πρῶτα νὰ τὸ καλομελετήσουμε... Νὰ ξασφαλίσουμε τὰ μέσα...

Ὁ Ρήγας δὲν ἤθελε ἄλλο τίποτε. Ἐνθουσιασ-

σμένος από την υποδοχή καὶ τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τοῦ Ὑψηλάντη, κατόρθωσε νὰ τὸν παρασύρῃ μὲ τὴ φλογερή του ψυχὴ, μὲ τὸν ὁρμητικὸν πατριωτισμὸ του, μὲ τὴν τόλμη καὶ τὴν ἀξία του, ὥστε ἀπὸ τὴν πρώτη γνωριμιὰ ἔγιναν ἐγκάρδιοι φίλοι.

Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Ἀλέξαντρος Ὑψηλάντης εἰδοποίησε τὸ Ρήγα ὅτι διορίζεται Γραμματέας τοῦ Μεγάλου Διερμηνέα.

13. *Δυὸ καλοὶ φίλοι*

Ἀπὸ τότε ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Ρήγας ἔγιναν ἀχώριστοι, σὰ δυὸ φίλοι ἀδερφικοί.

Ὁ Ρήγας ἀφοσιώθηκε στὴν ἐργασία του μὲ ὅλη του τὴ δραστηριότητα. Ἐγινε λίγο λίγο τὸ δεξι χέρι τοῦ Μεγάλου Διερμηνέα.

Ὁ Ὑψηλάντης τίποτε δὲν ἐπιχειροῦσε, ἂν δὲν ἔπαιρνε πρωτύτερα καὶ τὴ γνώμη τοῦ Ρήγα.

Ἔτσι ὁ ἓνας συμπλήρωνε τὸν ἄλλο καὶ ἡ καθημερινὴ συνεργασία τοὺς ἔδωσε καιρὸ νὰ καταστρώσουν μὲ ὑπομονὴ τὰ σχέδια τους γιὰ νὰ χτυπηθῇ ἡ τούρκικη τυραννία.

Ὁ Ρήγας ἀπὸ τὴ φιλία καὶ τὴ συνεργασία του μὲ τὸν Ὑψηλάντη, ἔχοντας ὅλη τὴν ἐμπιστοσύνη του, ἔμαθε νὰ συγκρατῇ τὴ σκέψη του καὶ τὴ νεανικὴ του ὁρμή.

Νὰ μὴν ἀφρίνῃ τὸν ἐνθουσιασμὸ του καὶ τὸν

πατριωτικὸ πόνον τοῦ νὰ τὸν παρασέρῃ σὲ ὑπερβολές.

Ὁ Ὑψηλάντης πάλι, δίνοντας στὸ Ρήγα ὅλη τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ τὴν ἀγάπη του, μαζὶ μὲ τὴν πείρα του, ἐπῆρε ἀπὸ τὸν ἀνίδεο ἀκόμη τοῦ κόσμου καὶ ὀρμητικὸ νέο ἓνα μεγάλο ποσὸ αἰσιοδοξίας καὶ ἐνθουσιασμοῦ γιὰ τὴν ἀνάστασι καὶ γιὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ὁ Ρήγας ὅσον καιρὸ ἔμεινε κοντὰ στὸν Ὑψηλάντη, τὸ μεγάλο του προστάτη, καλυτέρευε καὶ τὴ μόρφωσή του. Ἔμαθε καὶ τρεῖς ξένες γλῶσσες, ποὺ δὲν τις ἤξερε πρὶν, τὰ Γαλλικά, τὰ Γερμανικά καὶ τὰ Ἰταλικά.

Ἐπειτα ἡ καθημερινὴ συναναστροφή του μὲ Ἕλληνες τῆς Πόλης, ἐμπόρους καὶ ἄλλους διαβασμένους, ποὺ σύχναζαν στὸν Ὑψηλάντη, τὸν ἔκαμε νὰ μάθῃ πολλὰ πράγματα.

Ἔτσι περνοῦσε ὁ καιρὸς καὶ ἀπὸ τὴ μιὰ ἡμέρα στὴν ἄλλη κοντὰ στὸν Ὑψηλάντη ὁ Ρήγας ἔβλεπε μὲ τὴ ζωηρὴ φαντασία του νὰ μεγαλώνῃ τὸ πατριωτικὸ του ὄνειρο.

Ν' ἀναστηθῇ ἡ φυλὴ, ἀπολυτρωμένη ἀπὸ τὴν τούρκικη τυραννία.

Ἐνα πρωῒ, χωρὶς νὰ τὸ περιμένη ὁ Ρήγας, αἰκουσε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Ὑψηλάντη, τοῦ ἀγαπημένου φίλου καὶ προστάτη του, ὅτι ἔπρεπε ν' ἀφήσῃ τὴν Πόλη καὶ νὰ πάῃ γραμματέας στὸ Μαυρογένει, Ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας, τῆς σημερινῆς **Ρουμανίας**.

Ὁ Ρήγας, πού εἶχε συνηθίσει τόσα χρόνια τῇ ζωῇ κοντὰ στὸν Ἀλέξαντρο Ὑψηλάντη, δὲν τὸ ἄκουσε μὲ πολλή εὐχαρίστηση.

14. Ὁ σωόρος ὁ καρὸς

Μόλις ἔγινε Ἡγεμόνας τῆς Βλαχιάς στὰ 1790 ὁ Μαυρογένης, ἔγραψε ἀμέσως στὸν Ἀλέξαντρο Ὑψηλάντη καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ τοῦ στείλῃ ἕνα ἐπιδέξιο γραμματέα.

Ὁ Ρήγας μὲ τὴν προστασία καὶ τὴ συνεργασία τοῦ Ὑψηλάντη εἶχε συμπληρώσει στὴν Πόλῃ τὴ μόρφωση καὶ τὴν ἀνατροφή του.

Στὴν αὐλὴ τοῦ Ἡγεμόνα τῆς Βλαχιάς τότε ἦταν ὅλοι οἱ διαλεχτοὶ Ἕλληνες.

Ἄλλοι διαλεχτοὶ Ἕλληνες σ' ὅλην τὴ χώρα κρατοῦσαν στὰ χέρια τους ὅλη τὴν πολιτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου. Ὁ Γκίκας, οἱ Σοῦτσοι, οἱ Μαυρογένηδες, οἱ Ραγκαβῆδες, οἱ Μουρούζηδες, οἱ Κανταρτζῆδες, οἱ Καντακουζηνοί, οἱ Ἀργυρόπουλοι καὶ τόσοι ἄλλοι ἀκόμη, εἶχαν στὰ χέρια τους ὅλη τὴν κατάστασιν ἐκεῖ.

Ἔτσι ὁ Ρήγας μόλις ἔφτασε στὸ Βουκουρέστι, μ' ἕνα θερμὸ συστατικὸ γράμμα ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη στὸν Ἡγεμόνα τὸ Μαυρογένη, βρέθηκε μέσα σ' ἕναν κύκλο ἀπὸ καλοὺς πατριῶτες.

Ὅπως καὶ στὸν Ἀλέξαντρο Ὑψηλάντη, τὸ ἴδιο καὶ στὸ Μαυρογένη ἔκανε ἀμέσως μεγάλη ἐντύπωση μὲ τὸ παράστημά του, μὲ τὴν ἁμορφιά

του, μὲ τὸν ὀρμητικὸ τοῦ ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴν ἀπολύτρωση τῆς σκλαβωμένης πατρίδας.

Ἀπὸ τὶς πρῶτες ἡμέρες ὁ Ἡγεμόνας Μαυρογένης καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες αὐλικοὶ δέχτηκαν τὸ Ρῆγα μ' ὅλη τὴν ἐμπιστοσύνη τους.

Ἀμέσως τοὺς συνεπῆρε μὲ τὴ φλογερή του ψυχή.

Τοὺς ἔδωσε θάρρος καὶ πεποίθηση γιὰ τὴν ἀνάσταση, ποὺ ποθοῦσαν καὶ γιὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Κυκλωμένος ἀπὸ τέτοιους ἀγνοῦς πατριῶτες ὁ Ρῆγας, ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες, ποὺ ἔφτασε στὸ Βουκουρέστι, εἶδε καὶ γνώρισε τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα.

Κατάλαβε μὲ χαρὰ τοῦ μεγάλη, ὅτι ἀνοιγόταν ἐμπρὸς τοῦ μεγάλο στάδιο πατριωτικῆς ἐνέργειας.

Ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἡ Ρωσία εἶχε κηρύξει τὸν πόλεμο τῶν Τούρκων.

Ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ Ρῆγα ἀναψε περισσότερο. Ὁ φλογερὸς πόθος τοῦ γιὰ τὴν ἀπολύτρωση τῆς Πατρίδας τὸν ἔκανε νὰ βλέπῃ στὸν πόλεμο τῆς Ρωσίας τὴν ἀρχὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

Ὁ Μαυρογένης τότε, ἀπὸ τὴν αἰσιοδοξία τοῦ Ρῆγα ἐπηρεασμένος, ἐκάλεσε ὅλους τοὺς διαλεχτοὺς Ἕλληνες πατριῶτες τοῦ Βουκουρεστιοῦ, νὰ σκεφτοῦν γιὰ τὴν τύχη τῆς σκλαβωμένης Πατρίδας.

Ὅταν μαζεύτηκαν ὅλοι, ὁ Ρῆγας τοὺς μίλησε μ' ὅλη τὴ φλόγα τῆς πατριωτικῆς του καρδιάς.

Ἔβαλε τὸ θάρρος τῆς ὀρμητικῆς ψυχῆς του
στὴν ψυχὴ τῶν λιγόψυχων. Ἔσπειρε σ' ὅλες τὶς
καρδιὰς τὸ σπόρο, ποὺ ἀργότερα βλάστησε: τὴν
Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι.

Ἀπὸ τότε ὁ Ρήγας ἔβαλε τὰ θεμέλια τῆς
«Πατριωτικῆς Ἑταιρίας», ποὺ ἐστάθηκε ἀργότερα
ἢ μητέρα τῆς «Φιλικῆς Ἑταιρίας».

Ὁ καλὸς σωορέας

1

Ὁ παπὰς τοῦ χωριοῦ μὲ τὸ τριμένο
ράσο, τ' ἄσπρα γένια, τῇ γαλήνῃ,
περνάει μὲς τὸ χωράφι τ' ὀργωμένο
καὶ ἀπλόχερα τὸ σπόρο γύρω ἀφίνει.

Μὲ κινήματα ἀργά, σάμπως νὰ δίνη
στὴ μάνα γῆ εὐλογίες, τὸ διαβασμένο
σιτάρι του σκορπáει μ' ἐμπιστοσύνη
στὸ πατρικὸ του χῶμα τὸ βρεγμένο.

— «Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ...» καὶ ἀργοσαλεύουν
σὲ ψαλμὸ ἀλληλουία, λές, τὰ χεῖλη...
Κινόπωρο. Στοιβὲς τὰ φύλλα ρεύουν

στὰ χαντάκια πεσμένα. Μὰ τοῦ Ἀπρίλη
τὸ φῶς μὲς τὴν ψυχὴ του ὁ γέρος φέρνει
καθὼς σὰ βιβλικὸς λευῖτης σπέρνει.

Σ

Θεοφάνεια. Ὁ Οὐρανὸς πανηγυρίζει.
Ἐν' ἄσπερο περισιτέρι φεύγει ἅπανου.
Μ' ἓνα κλωνι ὁ παπὰς δεντρολιβάνου
ἁγιασμὸ τὸ γρασίδι του ραντίζει.

Ἡ δέηση κρίνος μέσα του κι ἀνθίζει
γιὰ τὸ δικό του τὸ ψωμί, γιὰ τοῦ ζητιάνου.
Τὰ μυστικὰ τὰ λόγια μουρμουρίζει,
ποὺ λέγε γιὰ τὸ θᾶμα τοῦ Ἰορδάνου.

Καὶ πέφτει τὸ νεράκι τ' ἁγιασμένο
διαμάντια ὀγρὰ σιτὸ πράσινο χωράφι,
σὲ κάθε αὐλάκι πέφτει χλοῖσμένο,

σιτὰ φύτρα, σι' ἀγριολούλουδα, σι' ἀγκάθι,
πέφτει σιτὸ νέο σιτάρι καὶ σιτὸ βᾶτο,
καὶ σιτὸ σκορπιό, ποὺ κρύβεται ἀποκάτω.

Σ

Καὶ νά, τοῦ Θεριστῆ τοῦ μῆνα ἡ ὥρα,
τῶν ἔργων καὶ τῶν κόπων ἡ μητέρα.
Μιὰ χρυσοθάλασσα εἶναι καρποφόρα
ὁ κάμπος, ποὺ γιορτάζει πέρα ὡς πέρα.

Υγείας κι ὁμορφιᾶς σχήματα τώρα
τὰ σιτάχνα, ποὺ τρεμίζουν σιτὸν ἀγέρα,
μὲ ὑποταγὴ προσμένουν τὴν ἡμέρα,
νὰ δώσουν ἱερὴ θυσία τὰ δῶρα.

*Καὶ νά, ὁ καλὸς σπορέας ὁ γέρος φτάνει,
κι ἀστράφτει πιδὸ πολὺ ἡ μορφὴ ἢ χιονάτη,
παρὰ τὸ καλοτρόχιστο δραπάνι.*

*Μὰ κόβοντας τὸ σιᾶρι καὶ τὴν ἥρα,
γιὰ τὸν τσιγγάνο τὸ φτωχὸ θ' ἀφήσῃ κάτω,
γιὰ τὸ πουλάκι τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ τὴ χήρα.*

15. Οἱ ἄγριοι

Ἐκεῖνον τὸν καιρό, ποὺ ἡ ψυχὴ τοῦ Ρήγα ἦταν ἐνθουσιασμένη ἀπὸ τὶς πρῶτες πατριωτικὲς του ἐπιτυχίες στὴ Βλαχιά, τοῦ ἦρθε τρομερὴ εἴ-
δηση ἀπὸ τὴ Θεσσαλία.

Οἱ ἄγριοι Γιανίτσαροι, γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὴν ἔχτρα τοῦ Ρήγα, ἀφοῦ βασάνισαν τρομερὰ τὴν ἀγαπημένη του ἀδερφή, τὴν Ἀσήμω, τὴν ἐκρέμα-
σαν.

Τοῦ καλοῦ του πατέρα τοῦ ἔκοψαν τὰ χέρια καὶ τοῦ ἔβγαλαν τὰ μάτια.

Ἡ ἀκριβὴ του μητέρα, ὕστερα ἀπ' αὐτὰ πέ-
θανε ἀπὸ συγκοπή.

Ἡ τρομερὴ αὐτὴ καταστροφὴ τῶν δικῶν του, ἀντὶ νὰ ρίξῃ σὲ λύπη καὶ σὲ μελαγχολία τὸ Ρήγα, τοῦ μεγάλωσε τὸ μῖσος καὶ τὶς ἐνέργειες ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Ὁ πόλεμος τῆς Ρωσίας ἐναντίον τῶν Τούρ-
κων εἶχε ἀρχίσει.

Ὁ ἡγεμόνας Μαυρογένης, γιὰ νὰ προλάβῃ τὶς ἀταξίες τοῦ τούρκικοι στρατοῦ, πού θὰ περνοῦσε στὸ Δούναβη, διόρισε ἑπαρχο στὴν παραπόταμη τὴν Κραγιόβα τὸ Ρήγα τὸ Βελεστινλή.

Διόρισε ἀκόμη κι ἄλλους ἐπιστάτες, γιὰ νὰ προμηθεύουν τὰ τρόφιμα στὸν τούρκικο στρατό.

Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἔπασσε βαρυχειμωνιά καὶ πολὺ χιόνι. Ὁ Δούναβης φούσκωσε κι ἡ συγκοινωνία σταμάτησε. Δυσκολία μεγάλη νὰ περάσουν τὰ τρόφιμα ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος στὸ ἄλλο τοῦ ἀγριεμένου ποταμοῦ.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς καπετάνιους, πού ἦρθαν ἐκεῖ σύμμαχοι στὸν τούρκικο στρατό, ἦταν καὶ ὁ Μπέης Πασβάνογλος. Ἀρχηγὸς στὸ Βιδίني τῆς Βουλγαρίας, πέρα ἀπὸ τὸ Δούναβη, ἀπέναντι στὴν Κράγιοβα, πού ἔμενε ὁ Ρήγας.

Ὁ Μπέης Πασβάνογλος μὲ τὰ 1200 παλικάρια του πῆγε κι ἔκαμε τὸ στρατόπεδο του σ' ἓνα χωριὸ κοντὰ στὸ Βουκουρέστι.

Μὲ τὴν ἄγρια, πού ξέσπασε βαρυχειμωνιά, ἀρ-γησαν μιὰ ἡμέρα νὰ φτάσουν τὰ τρόφιμα στὰ παλικάρια τοῦ Πασβάνογλου.

Ὁ Μπέης τοῦ Βιδινιοῦ, ὀξύθυμος καὶ βάρβαρος στοὺς τρόπους, φώναξε τὸν τροφοδότῃ καὶ τὸν ἔδειρε ὁ ἴδιος τρεῖς ραβδιὲς στὴν πλάτη.

Ὁ τροφοδότῃς ἔτuche νὰ εἶναι συγγενὴς τοῦ ἡγεμόνα τοῦ Μαυρογένη. Πῆγε ἀμέσως στὸ παλάτι καὶ κατάγγειλε τὴν ἄγρια πράξη τοῦ Πασβάνογλου.

Ὁ Ἡγεμόνας θύμωσε τρομερά. Ἐβγαλε ἀμέσως διαταγὴ νὰ τοῦ πᾶνε τὸ Μπέη τοῦ Βιδι-
νιοῦ, ζωντανὸ ἢ νεκρό.

Ὁ Πασβάνογλος μόλις τ' ἄκουσε ἔβγαλε ἀμέσως τὰ χρυσὰ φανταχτερά του φορέματα, ντύθηκε σὰν ἀγωγιάτης, ἀνακατώθηκε μὲ τοὺς ἀμαξάδες καὶ πῆγε στὴν ἐπαρχία τοῦ Ρήγα, τὴν Κραγιόβα. Μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ περάσῃ ἀπὸ κεῖ τὸ Δούναβη καὶ νὰ πάῃ στὸ Βιδίني, στὸν τόπο του, ὅπου θὰ γλύτωνε ἀπὸ τὴν ὀργὴ τοῦ Μαυρογένη.

16. Ἡ "Πατριωτικὴ Ἑταιρία,,

Ὁ Μαυρογένης θύμωσε περισσότερο γιὰ τὴν ἔξαφάνισιν τοῦ Πασβάνογλου. Ἐστειλε πεντακόσιους καβαλάρηδες, νὰ τὸν εὑρουν, καὶ νὰ τὸν πιάσουν.

Ἐβγαλε καὶ ἄλλη διαταγὴ στοὺς ἐπαρχοὺς, ποὺ ἦταν ἀπάνω στὶς ἀκροποταμιᾶς τοῦ Δούναβη, νὰ φυλάξουν καλὰ νὰ μὴν περάσῃ πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι.

Τῇ διαταγῇ αὐτῇ τὴν ἐπῆρε καὶ ὁ ἐπαρχὸς τῆς Κραγιόβας ὁ Ρήγας.

Κι ἐπειδὴ ἤξερε ὅτι θὰ προσπαθοῦσε ὁ Πασβάνογλος νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ Δούναβη στὸ Βιδίني μεταμορφωμένος, ἔστειλε ὁ Ρήγας τέσσαρους ἐμπιστοὺς στρατιῶτες του, ποὺ τὸν ἤξεραν καλὰ τὸ Μπέη. Νὰ πᾶνε, λέει, ἀπέξω ἀπὸ τὴν Κραγιόβα, στὸ πέρασμα τοῦ δημόσιου δρόμου, καὶ νὰ

ἐξετάζουν ἕναν ἕνα τοὺς διαβάτες καὶ τοὺς ἀμα-
ξηλάτες.

Ἔτσι ὁ κόπος τους δὲν πῆγε χαμένος. Ἀνα-
κάλυψαν τέλος τὸ Μπῆ Πασβάνογλο. Κι ὅπως τοὺς
εἶχε διατάξει ὁ Ρήγας, τὸν πῆραν ἀθόρυβα καὶ
τοῦ τὸν ἔφεραν, χωρὶς νὰ τὸ πάρη εἶδηση κα-
νένας.

Ἔδωσε ὁ Ρήγας ἀπὸ δέκα γρόσια σὲ κάθε
στρατιώτη, καὶ τοὺς ἀπέλυσε μὲ θάνατο, ἂν ἔ-
λεγαν τίποτε σὲ κανένα.

Ἔπειτα, ὅταν ἔμεινε μόνος μὲ τὸν Πασβάνο-
γλο, τοῦ εἶπε.

— Δόξασε τὸ Θεό, Μπῆ μου, ποὺ ἔπεσες στὰ
δικά μου τὰ χέρια. Δὲν ἔχεις τίποτε νὰ φοβη-
θῇς. Ἐγὼ δὲ θὰ σὲ παραδώσω στὸν Ἡγεμόνα...
Θὰ σὲ στείλω αὐτὴ τὴν ἴδια νύχτα πέρα ἀπὸ
τὸ Δούναβη στὴν πατρίδα σου... Δόξαζε τὸ Θεό
γιὰ τὴ σωτηρία σου, καὶ κρύψου ἄγνωστος στὴν
πατρίδα σου, ὥς που ν' ἀλλάξουν οἱ καιροί... Ἀλ-
λιώτικα τρέχει κίνδυνο ἡ ζωὴ σου κι ἡ δική μου...

Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς ἀπὸ τότε κι οἱ Ρῶ-
σοι πῆραν μπροστὰ τὸν τούρκικο στρατὸ καὶ
μπῆκαν στὸ Βουκουρέστι.

Ὁ τούρκικος στρατός, ὅπου φύγει φύγει. Τσά-
κισε κατὰ πέρα, καὶ διάβηκε τὸ Δούναβη, νὰ σω-
θῇ. Μαζὶ μὲ τοὺς Τοίρκους ἀναγκάστηκε τότε
νὰ φύγῃ καὶ ὁ Ἡγεμόνας ὁ Μαυρογένης.

Ἐκεῖνον τὸν καιρὸ ἀλλάξε ὁ Βεζύρης στὴν
Πόλη. Καὶ χωρὶς νὰ πάρη εἶδηση ὁ Σουλτάνος

ἔδωσε κρυφὰ διαταγὴ καὶ ἀποκεφάλισαν τὸν Ἡγεμόνα Μαυρογένη, γιατί εἶχε καταδικασμένον ἄλλοτε τὸν ἀδερφό του.

Ὁ Σουλτάνος μόλις ἔμαθε τὸ θάνατο τοῦ Ἡγεμόνα τῆς Βλαχιάς Μαυρογένη θύμωσε τρομερά. Πρόσταξε ἀμέσως καὶ θανάτωσε τὸ μεγάλο Βεζύρη, πὺν ἔβγαλε τὴν καταδίκη χωρὶς τὴ γνώμη τοῦ ἀφέντη του.

Ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος γιὰ τὸ Ρῆγα;... Αὐτὸς ἔχασε τὸ μεγάλο προστάτη του, πὺν σ' αὐτόν εἶχε στηρίζει ὕστερα ἀπὸ τὸν Ἀλέξαντρο Ὑψηλάντη ὅλες τὶς ἐλπίδες του γιὰ τὴν ἀπολύτρωση τῆς Ἑλλάδας.

Ἀπαρηγόρητος γιὰ τὸν ἄδικο χαμὸ τοῦ Μαυρογένη ἀφοσιώθηκε στὴ φιλία καὶ στὴ συντροφιά τοῦ Γιώργη Κανταριτζί, πὺν ἦταν ἐκεῖ Πρόεδρος στὸ ἀνώτατο Δικαστήριον.

Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κανταριτζί καὶ τῶν ἄλλων διαλεχτῶν Ἑλλήνων τῆς Βλαχιάς σ' ἐνθουσιασμὸ καὶ σὲ χορήματα, ἔβανε ὁλοένα τὰ θεμέλια τῆς «Πατριωτικῆς Ἑταιρίας», πὺν ἀργότερα γέννησε τὴ «Φιλικὴ Ἑταιρία».

17. Νευτεριά στὰ Μωσαϊκάνια

Στὸ ἀναμεταξὺ αὐτὸ εἶχε ἀναγκαστῇ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ ὁ ἄλλος προστάτης καὶ συνεργάτης τοῦ Ρῆγα ὁ Ἀλέξαντρος Ὑψηλάντης.

Οἱ Τούρκοι τὸν εἶχαν ὑποψιαστῇ γιὰ τὶς μυστικὰς πατριωτικὰς τοῦ ἐνέργειας. Ὁ Ὑψηλάντης τὸ κατάλαβε καὶ ἔφυγε κρυφὰ στὴν Αὐστρία.

Ἐπειτα ἀπ' αὐτὸ ὁ Ρήγας, ἀφοῦ στερήθηκε ἀκόμη καὶ τὴ συνεργασία τὴν πολύτιμη τοῦ Μαυρογένη στὸ πατριωτικὸ τοῦ ἔργο, ἀποφάσισε νὰ φύγῃ καὶ αὐτὸς καὶ νὰ πάῃ νὰ ἐγκατασταθῇ στὴ Βιέννη.

Ἀπὸ ἐκεῖ θὰ ἐργαζόταν, ὅπως πίστευε, ἐλεύθερα γιὰ τὴν ποθητὴ ἀπολύτρωση τῆς Πατρίδας.

Φανταζόταν τὴν Αὐστρία χώρα χριστιανικὴ καὶ ἐλεύθερη. Φανταζόταν ὅτι θὰ μπορούσε ἀνεμπόδιστα νὰ τυπώσῃ ἐκεῖ τὰ πατριωτικὰ βιβλία του, τὰ ἐπαναστατικὰ ποιήματά του ἐναντίον τῆς Τουρκίας, χωρὶς καμιά δυσκολία.

Πολὺ ἄργα ὅμως κατάλαβε ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ ἦταν ἀδερφωμένοι μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ἦταν ἀκόμη φανατικώτεροι χριστιανομάχοι ἀπὸ αὐτοὺς. Γιατὶ ἤθελαν νὰ κυριαρχήσουν στὰ Μπαλκάνια καὶ οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ τοὺς ἦταν ἐμπόδιο.

Πρὶν φύγῃ ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι γιὰ τὴν Αὐστρία ὁ Ρήγας βάλθηκε νὰ ὀργανώσῃ ὅσο τὸ δυνατόν πρὸς στέρεα τὰ μυστικὰ μέλη τῆς «Πατριωτικῆς Ἑταιρίας».

Αὐτὰ θὰ τὸν βοηθοῦσαν μ' ὅλα τὰ μέσα στοὺς ἀγῶνες, πρὸς τὸ ἀρχίζε ἀπὸ τὴ Βιέννη γιὰ τὴν ἀνάστασι καὶ τὴν ἀπολύτρωση τῆς φυλῆς.

Μὲ τὴ βοήθεια πάντα τοῦ πιστοῦ καὶ ἐνθουσι-
ασμένου φίλου του Γιώργη Κανταριτζῆ, πρὸς ἣν
ὑψηλοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

καὶ ποιητὴς κι εἶχε γράψει καὶ πατριωτικὰ ποιήματα, ἀσφάλισε ἀρκετὰ χρηματικὰ βοηθήματα ἀπὸ τοὺς πλούσιους ἔμπορους τῆς Βλαχιάς.

Μέλη μυστικὰ τῆς «Πατριωτικῆς Ἑταιρίας», τοῦ ἔδωσαν τὰ μέσα γιὰ νὰ τυπώσῃ στὴ Βιέννη τὰ ποιήματα καὶ τὰ βιβλία του, καθὼς καὶ τὸ μεγάλο Χάρτη, πὺν μόνος του τὸν εἶχε χαράξει.

Ὑστερα ἀπὸ τὸν τραγικὸ θάνατο τοῦ Μαυρογένη, πρὶν φύγει ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι ὁ Ρήγας, πέ-
ρασε τὸ Δούναβη. Ἐκεῖ πῆγε καὶ τὸν βοήκε ὁ Μπέης Πασβάνογλος.

Πλούσια δῶρα τοῦ ἔφερε, γιὰ νὰ τοῦ ἐκφράσῃ τὴ βαθειὰ του εὐγνωμοσύνη, πὺν τοῦ εἶχε σώσει τὴ ζωὴ ἀπὸ τὴν ὀργὴ τοῦ Μαυρογένη.

Ὁ Ρήγας περιποιήθηκε τὸν ἄρχοντα τοῦ Βιδινιοῦ, τὸν Πασβάνογλο, καὶ τὸν κατήχησε μὲ αὐτὴ τὴν εὐ-
καιρίᾳ στὰ πατριωτικὰ του ὄνειρα.

Ὁ Πασβάνογλος ἦταν Μωαμεθανὸς στὴ θρη-
σκείᾳ του. Καὶ θὰ ἦταν φυσικὸ νὰ μὴν εἶχε ἐμ-
πιστοσύνη στὸ χριστιανὸ τὸ Ρήγα.

Μὰ ὅταν αὐτὸς μὲ τὴ μεγάλη ψυχὴ του καὶ τὸ φιλελεύθερο ἐνθουσιασμό του ἐμπιστεύτηκε στὸν ἀ-
νίδεο διοικητὴ τοῦ Βιδινιοῦ τῆς Βουλγαρίας τὰ με-
γάλα του σχέδια, ὁ Πασβάνογλος ἀφοσιώθηκε μὲ
πίστη φανατικοῦ νεοφώτιστου στὸ μεγαλόπνοο πο-
λιτικὸ πρόγραμμα τοῦ Ρήγα: Νὰ ἀπολευτερώσῃ ἀπὸ
τὴν τυραννίᾳ τοῦ Σουλτάνου ὅλους τοὺς λαοὺς, πὺν
κατοικοῦσαν στὰ Μπαλκάνια καὶ νὰ τοὺς ἐνώσῃ σὲ
μὴ Μεγάλῃ ὁμοσπονδίᾳ, ὅπως στὴ σημερινή

Ἑλβετία ἢ στὴν Ἀμερική, κάτω ἀπὸ μιὰ ἀδερφικὴ διοίκηση.

Μαζί μὲ τὴν Ἑλλάδα του νὰ ἰδῇ ἐλευθερωμένους ἀπὸ τὴ σκλαβιά τὴ μαύρη τοῦ Σουλτάνου κι ὅλους τοὺς ἄλλους γειτονικοὺς λαοὺς. Αὐτὸ ἦταν τὸ μεγάλο ὄνειρο καὶ τὸ μεγάλο σχέδιο τοῦ Ρήγα, πὺν ἀργότερα τὸ ἀγκάλιασαν ὅλοι οἱ δι-αλεχτοὶ στὰ Μπαλκάνια κι ὥς τὰ σήμερα ἀκόμη τὸ ὑποστηρίζουν.

Ὁ Πασβάνογλος ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὸ σχέδιο αὐτὸ κι ἀπὸ τὴ μεγαλοψυχιά τοῦ σωτήρα του ἔ-γινε ὄχι μόνον ὁ πιὸ φανατικὸς ὁπαδὸς τοῦ Ρήγα, ἀλλὰ καὶ ὁ πρῶτος ἐπαναστάτης κατὰ τοῦ Σουλ-τάνου μὲ τὴν ὁδηγία πάντα τοῦ Ρήγα, πὺν τοῦ ζητοῦσε κι ἀπὸ μακριὰ τὴ γνώμη του μὲ γράμματα.

Μαζί μὲ τὸν Πασβάνογλο ὁ Ρήγας προσπά-θησε νὰ παρασύρῃ σ' ἓναν κοινὸ ἀγῶνα ἐναντίον τῆς τούρκικης τυραννίας, ὅσο τὸ δυνατὸ περισσό-τερους ἀπὸ τοὺς ὑποδουλωμένους λαοὺς στὰ Μπαλ-κάνια.

Καὶ τὸ μεγάλο του αὐτὸ ἀπολευθερωτικὸ πρό-γραμμα γιὰ τὰ Μπαλκάνια, πὺν στέναζαν βαρεῖα κάτω ἀπὸ τὴν τυραννικὴ σκλαβιά τοῦ βάρβαρου τοῦ Τούρκου, φαίνεται πιὸ καθαρὰ σ' ἓνα θούριο τραγούδι του,

*Βουλγάροι κι Ἀρβανῖτες, Ἀρμένιοι καὶ Ρωμιοί,
Ἀράπηδες καὶ Ἀσπροι, μὲ μιὰ κοινὴν ὁρμή,
Γιὰ τὴν ἐλευθερία νὰ ζώσουμε σπαθί,*

Πῶς εἶμασι ἀντρειωμένοι παντοῦ νά ξακουσιῇ.
Σουλιῶτες καὶ Μανιάτες, λιοντάρια ξακουστά.

Ὡς πότε στίς σπηλιές σας κοιμᾶστε σφαλιστά;...

Μαυροβουνιοῦ καπλάνια καὶ Ὀλύμπου σταυραετοί,

Κι Ἀγράφων τὰ ξεφτέρια, γενῆτε μιὰ ψυχή,

Σπεισῶν, Ψαρῶν καὶ Ὑδρας θαλασσινὰ πουλιά,

Ὁ νόμος σᾶς προστάζει νὰ βάλετε φωτιά,

Νὰ κάψετε τὴν ἀρμάδα τοῦ Καπετὰν Πασσᾶ,

Νὰ μπῆτε μὲς τὴν Πόλη καὶ σιὴν Ἀγία Σοφιά...

18. *Ἐλὴν Βιέννη*

Στὰ 1793 πῆγε ἀπὸ τὴ Θεσσαλία στὸ Βουκουρέστι, γιὰ νὰ ζητήσῃ ἐργασία ὁ Χριστόφορος Περραιβός, νέος εἴκοσι χρόνων τότε.

Μόλις ἔφτασε, ἄκουσε νὰ γίνεται πολὺς λόγος καὶ μὲ πολλὰ ἐγκώμια ν' ἀναφέρεται ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνες τὸ ὄνομα τοῦ συντοπίτη του Ρήγα Βελεστινλή.

Ἀὖν ἔχασε καθόλου καιρὸ ὁ Περραιβός. Πῆγε ἀμέσως καὶ παρουσιάστηκε στὸ Ρήγα. Μὲ μεγάλη συγκίνηση δέχτηκε ὁ Ρήγας τὸ νέο, ποὺ τοῦ ἔφερε τὰ θλιβερὰ τῆς σκλάβας Θεσσαλίας τὰ χαιρετίσματα.

Ὁ Περραιβός ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα γοητεύτηκε μὲ τὴ φιλία τοῦ Ρήγα τόσο πολὺ, ὥστε πῆγαινε κάθε μέρα νὰ βλέπῃ τὸ μεγάλο τὸν πατριώτη καὶ προστάτη του.

Ὁ Ρήγας ὅταν ἐβεβαιώθηκε ὅτι ὁ Περαιβὸς ἦταν ἓνας γενναῖος καὶ ἐνάρετος νέος, νέος μὲ βαθὺ πατριωτικὸ αἰσθημα, τὸν ἀγάπησε περισσότερο. Τὸν ἐσύστησε σὶδ συνεργάτη καὶ φίλο του τὸν Κανταρτζῆ, καὶ αὐτὸς ἔμπασε τὸ νεοφώτιστο πατριώτη σ' ὅλα τὰ μυστικὰ τῆς πατριωτικῆς ἐργασίας τοῦ Ρήγα ἐναντίον τῆς τούρκικης τυραννίας.

Ἀπὸ τότε ὁ Περαιβὸς ἀφοσιώθηκε περισσότερο σὶδ Ρήγα. Μὲ τὰ ἀρκετὰ γράμματα, ποὺ ἤξερε, μὲ τῇ φυσικῇ του ἐξυπνάδα καὶ τὴν τόλμη του, ἔγινε γλήγορα ἀχώριστος φίλος καὶ συνεργάτης πολῦτιμος τοῦ Ρήγα, ὡς τὴν ἡμέρα, ποὺ οἱ Αὐστριακοὶ τοὺς ἔπιασαν μαζί σὶδ Τριέστι.

Στὴ Βιέννη ἔφτασε ὁ Ρήγας μαζί μὲ τὸ Χριστόφορο τὸν Περαιβὸ καὶ τὸν Ἑλληνα γιατρὸ, ἀχώριστο φίλο καὶ συνεργάτη του σὶδ Βουκουρέστι, τὸ Δημήτρη τὸ Ζητσαῖο.

Ἐκεῖ, ἀνάμεσα σὲ τόσοις Ἑλληνες ἐμπόρους πατριῶτες καὶ ἐνθουσιασμένους νέους φοιτητές, ὁ Ρήγας ἐδιπλασίασε τὴν πατριωτικὴν του ἐνεργητικότητα.

Δυὸ καὶ τρεῖς φορές τὴ βδομάδα προσκαλοῦσε μυστικὰ τοὺς πὺ ἐμπιστους Ἑλληνες τῆς Βιέννης καὶ τοὺς διάβαζε τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀπολυτρωμοῦ.

Ἀφοσιωμένοι ὅλοι τὸν ἄκουαν καὶ κρεμόνταν ἀπὸ τὰ χεῖλη του.

Δάκρυα ἔβρεχαν τὰ πρόσωπά τους σὲ κάθε ὁμιλία θλιβερὴ γιὰ τὴν τύχη τῆς ἀτυχῆς Πατρίδας

τοῦ ἱεραπόστολου τῆς Ἑλληνικῆς Ἰδέας.

Καὶ ὅλοι τοὺς ἔδιναν τὰ χρηματικὰ μέσα, ποὺ θὰ χρειαζόταν ὁ Ρήγας, γιὰ νὰ τυπώσῃ τὰ βιβλία του καὶ τὰ πατριωτικά του τραγούδια, νὰ τὰ στείλῃ ἐκεῖ κάτω στὴν Πατρίδα, νὰ μοιραστοῦν παντοῦ, σ' ὅλα τὰ μέρη.

19. *Λαϊκίσματα Νευλεριᾶς*

Ὁ πιὸ φλογερὸς πατριώτης καὶ ὁ πιὸ ἐνθουσιασμένος συνεργάτης τοῦ Ρήγα στὴ Βιέννη στάθηνκε ὁ Χιώτης πλούσιος μεγαλέμπορος Στρατῆς Ἀργέντης.

Ὁ Ἀργέντης ὄχι μόνο ὅλη σχεδὸν τὴν περιουσία του ξόδεψε γιὰ νὰ πετύχῃ κάθε πατριωτικὴ προσπάθεια τοῦ Ρήγα, ἀλλὰ τὸν ἀκολούθησε πιστὰ ὡς σὸ τέλος.

Μὲ τὰ μέσα, ποὺ εἶχε στὴ διάθεσή του ὁ Ρήγας ἀπὸ τέτοιους γενναίους πατριώτες, ἐτύπωσε καὶ σκόρπισε σ' ὅλην τὴν ὑποδουλωμένη Ἑλλάδα, στὰ Μπαλκάνια καὶ στὴν Ἀνατολή, τὰ βιβλία του, τὰ τραγούδια του καὶ τοὺς χάρτες του.

Σὲ πολλὰς χιλιάδες ἀντίτυπα κυκλοφοροῦσε στὴν Ἑλλάδα ὁ ὕμνος τοῦ Ρήγα, «ὡς πότε παλικάρια». Πολλὰ κιβώτια μὲ χάρτες καὶ μὲ βιβλία του ἔφταναν στὴ Σμύρνη, σὸ Βουκουρέστι καὶ ἄλλου.

Ὅ,τι μποροῦσε νὰ ξυπνήσῃ ἀπὸ τὸ λήθαργο

τῆς μαύρης σκλαβιάς τὸ μῖσος τοῦ ραγιά, ποὺ ἔσκυπτε κάτω ἀπὸ τὴν πιὸ σκληρὴ τυραννία τοῦ Τούρκου, τὸ ἔβανε μπροστὰ ὁ Ρήγας.

Μόνος του ἀντίγραψε ἀπὸ τὸ μουσεῖο τῆς Βι-
έννης μίαν ὥραία εἰκόνα τοῦ Μεγάλου Ἀλέξανδρου.
Ἐγράψε ἀπάνω σύντομα τὰ κατορθώματα τοῦ
Μακεδόνα στρατηλάτη, τὴν ἐτύπωσε ἐκεῖ σ' ἓνα
λιθογραφεῖο κι ἔστειλε παντοῦ χιλιάδες ἀντίτυπα.

Εἶχε γράψει «Δημοκρατικὴ Προπαίδεια». Ἐτοί-
μασε καὶ τὸ Σύνταγμα τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρα-
τίας, ποὺ ὄνειρευόταν.

Γιὰ νὰ τυπώσῃ τὰ βιβλία, τίς εἰκόνες, τοὺς
χάρτες καὶ γιὰ νὰ τὰ σκορπίσῃ σ' ὅλη τὴν Ἑλ-
λάδα καὶ στὴν Ἀνατολή, πολὺ τὸν βόηθησε ἓνας
ἄλλος Χιώτης συνεργάτης του καὶ φίλος, ὁ ἔμ-
πορος στὸ Τριέστι Ἀντώνης Κορωνιός.

Ὁ Κορωνιός, ὅπως κι ὁ Ἀργέντης, στάθηκαν
οἱ πιὸ πιστοὶ φίλοι καὶ συνεργάτες του. Καὶ
οἱ δύο τοῦ ἔμειναν ὥς τὸ τέλος πιστοί. Ἀφοσιωμέ-
νοι τὸν ἀκολούθησαν καὶ στὸν μαρτυρικὸ θάνατο.

Τὰ βιβλία, οἱ χάρτες, οἱ εἰκόνες, τὰ πατριω-
τικὰ ἐγερτήρια τοῦ Ρήγα εἶχαν πλημμυρήσει τὴν
Ἑλλάδα καὶ τὰ Μπαλκάνια.

Κυκλοφοροῦσαν παντοῦ, στὰ βουνὰ καὶ στοὺς
κάμπους. Δυνάμωναν τὰ αἰσθήματα τῆς λευτεριᾶς,
ξάναβαν τὸν ἐνθουσιασμὸ στὶς γενναῖες ψυχὲς τῶν
ραγιάδων.

20. *Ἰερὸς σπικωμὸς*

— Οἱ φίλοι μας ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι μοῦ γράφουν ἀνυπόμονοι σὰ νὰ κάθωνται στὰ κάρβουνα... Ὅλοι τους, Ἡπειρώτες, Θεσσαλοί, Ρουμελιῶτες, Μωραῖτες μουγκρίζουν σὰν τὰ λιοντάρια... Ἐγραφε ὁ Ρήγας ἀπὸ τὴ Βιέννη στὸ Τριέστι τοῦ Κορωνιοῦ.

— «Δὲν εἶναι καιρὸς γιὰ βιβλία», μοῦ γράφουν. «Εἶναι ἀνάγκη νὰ κατεβῇς ἀμέσως κάτω στὴν Πατρίδα, μὲ κάθε τρόπο. Νὰ μᾶς γράψης τὴν ἡμέρα, πὺν θὰ φύγῃς, γιὰ νὰ ξεκινήσουμε καὶ μεῖς ἀπὸ δῶ... Νὰ σμίξουμε κεῖ κάτω... Ὁ Θεὸς μαζί σου καὶ καλὴν ἀντάμωση!...»

Ἀπὸ τὸ γράμμα αὐτὸ τοῦ Ρήγα, πὺν μαζί μὲ ἄλλα ἔγγραφα τῆς «Πατριωτικῆς Ἑταιρίας» τὸ ἔπιασε στὰ χέρια τοῦ Κορωνιοῦ ἡ Αὐστριακὴ ἀστυνομία, φαίνεται καθαρὰ ὅτι ὁ σπόρος τοῦ Ρήγα γιὰ τὴν ἀπολύτρωση τῆς φυλῆς εἶχε παντοῦ καρποφορήσει.

Εἶχε ριζώσει στὴν Ἑλληνικὴ γῇ καὶ στὴν Ἑλληνικὴ ψυχῇ. Εἶχε φουντώσει τοὺς Ἑλληνικοὺς πόθους, κι εἶχε θεριέψει τὸν Ἑλληνικὸ ἐνθουσιασμό, κι εἶχε πετάξει κλώνους καὶ κλαδιὰ παντοῦ.

Δὲν ἦταν καιρὸς γιὰ βιβλία τώρα!... τοῦ ἔγραφαν. Τὰ δαλπίσματά του κατὰ τῆς τυραννίας εἶχαν φτάσει καὶ στὰ τελευταῖα Ἑλληνικὰ ἀκροβούνια....

Δὲν ἔμενε παρὰ νὰ κατεβῇ ὁ ἴδιος στὴν Ἑλ-

λάδα. Ὁ ἴδιος ὁ Ρήγας. Ὁ προφήτης, ὁ ἔμπνευστής κι ὁ ἀρχηγός. Καὶ θὰ ξεποῦσε τότε θύελλα σωστή, ὁ ἱερός Σηκωμός τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῆς μακρόχρονης σκλαβιάς....

Ὁ Ρήγας τὸ ἀποφάσισε.

Ἔκαμε τὸ σταυρό του μιὰ μέρα, μὲ δάκρυα στὰ μάτια ἀπὸ τὴν πιὸ βαθιὰ πατριωτικὴ συγκίνηση, ποὺ δοκίμασε ποτὲ στὴ ζωὴ του καὶ τ' ἀποφάσισε.

Εὐλογημένη ἡ ὥρα!....

Θὰ πρωτοκατέβαινε στὸ Μωριά.

Τὸ πλοῖο, ποὺ θὰ τὸν πήγαινε, θὰ τὸν ἔβγαζε στὴ Μάνη.

Οἱ Μανιάτες ἦταν οἱ πιὸ ἀνυπόταχτοι ἀπὸ ὄλους τοὺς Ἕλληνες στὸν Τοῦρκο. Αὐτοὶ στὸ Μωριά κι οἱ Σουλιῶτες στὴν Ἡπειρο.

Θὰ πήγαινε, λοιπόν, πρῶτα στοὺς Μανιάτες. Θὰ τοὺς σήκωνε, θὰ τοὺς συνέπαιρνε μὲ τὸ φλογερὸ του τὸ κήρυγμα, γιὰ τὴν ἀπολύτρωση τῆς Πατρίδας, ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Μὲ τοὺς ὀρμητικὸς κι ἐμπειροπόλεμους Μανιάτες ἔπειτα θὰ χτυποῦσε τοὺς Τούρκους στὴ Μεσσηνία, στὴν Τρίπολη, στὴν Πάτρα, θὰ λευτέρωνε τὸ Μωριά.

Ὑστερα θὰ περνοῦσε στὴ Ρούμελη. Θὰ τσάκιζε κι ἐκεῖ τοὺς Τούρκους.

Ἐπειτα θὰ περνοῦσε στὴν Ἡπειρο, γιὰ νὰ ἐνώσῃ τοὺς Μανιάτες μὲ τοὺς ἄλλους ἀνυπόταχτους ἐκεῖ, τοὺς Σουλιῶτες.

Ἀφοῦ θὰ καθάριζε κι ἐκεῖ τὸν τόπο ἀπὸ

τὸν Τούρκο, μὲ ἓναν ἐνωμένο πλῆον, μεγάλο καὶ γενναῖο Ἑλληνικὸ στρατὸ θὰ προχωροῦσε.

Θὰ λευτέρωνε ἀπὸ τῇ τυραννίᾳ τοῦ Τούρκου τὴν Ἀλβανία, τὴν Μακεδονία, τὴ Θράκη καὶ ὅλην τὴν ἄλλη Ἑλλάδα. Καὶ θὰ τὰ ἔνωνε ὅλα τὰ μέρη αὐτὰ κάτω ἀπὸ μιὰ μεγάλη Ἑλληνικὴ Δημοκρατία.

Ἀλλὰ δὲ θὰ σταματοῦσε ὡς ἐκεῖ.

Μὲ τὴν Ἀνάστασι τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, θὰ ἀπολύτρωνε ἀπὸ τὸν Τούρκο καὶ τὶς ἄλλες φυλὰς στὰ Μπαλκάνια. Καὶ θὰ τὶς ἔνωνε σὲ μιὰ Ὁμοσπονδία, ὅπως εἶναι οἱ Ἐνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς.

21. Ὁ Μωναπάρτης

Πρὶν νὰ κατεβῇ στὴν Ἑλλάδα ὁ Ρήγας γιὰ νὰ σηκώσει τοὺς ραγιάδες ἐναντίον τῆς Τουρκίας, σκέφτηκε νὰ ζητήσῃ καὶ τὴ βοήθεια κάποιου δυνατοῦ ἀπέξω.

Ὁ πιὸ δυνατὸς καὶ ὁ πιὸ ἀκουσμένος τότε στὴν Εὐρώπῃ ἦταν ὁ στρατηγὸς Μπωναπάρτης. Ὁ Μεγάλος Ναπολέοντας, ποὺ τότε εἶχε πάρει τὴ Βενετία.

Ἐγραψε, λοιπόν, στὸ Μεγάλο Ναπολέοντα ἓνα φλογερὸ γράμμα ὁ Ρήγας. Μὲ τὰ πιὸ ζωερὰ χρώματα τοῦ παράστησε πῶς εἶχε καταστήσει τὴν ἄτυχῃ τὴν Ἑλλάδα Κόλαση ἢ μαύρη τυραννία τοῦ βάρβαρου Τούρκου.

Τοῦ παράστησε ἔπειτα τὴν ἀκράτητη ὁρμή, τὴν ἀνυπομονησίαν τῶν σκλάβων Ἑλλήνων, ποὺ δὲν ἔβλεπαν τὴν ὥρα καὶ τὴ στιγμὴ, γιὰ νὰ σηκωθοῦν νὰ χτυπήσουν τὸν Τοῦρκο τὸν τύραννο.

Μαζὶ μὲ τὸ γράμμα ἔστειλε στὸ Μεγάλον Ναπολέοντα στὴ Βενετία καὶ μιὰ σιγαροῦθήκη σκαλιστὴ ἀπὸ ρίζα δάφνης τῶν Θεσσαλικῶν Τεμπῶν, ποὺ εἶχε φντρώσει κοντὰ στὸν Πηνειό, στὰ ἑρείπια τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα.

Ὁ Μποναπάρτης ἐπῆρε μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση τὸ ὥραϊο δῶρο τοῦ Ρήγα. Μὲ βαθιὰ συγκίνηση διάβασε τὸ γράμμα του, γιὰ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων.

Ἀμέσως ἔγραψε τοῦ Ρήγα νὰ τὸν εὐχαρίστηση. Τὸν προσκάλεσε νᾶρθῃ καὶ ὁ ἴδιος στὴ Βενετία, νὰ συνεννοηθοῦν γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση.

Ὁ νικηφόρος Γάλλος στρατηγός, μέσα στὰ σχέδιά του εἶχε καὶ τὴν ἀπολύτρωση τῆς ἱστορικῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὸν Τοῦρκο κατακτητὴ. Ἀρπαξε τὴν εὐκαιρία, ποὺ τοῦδωσε ὁ Ρήγας καὶ τὸν κάλεσε στὴ Βενετία. Ἔτσι θὰ μάθαινε περισσότερα γιὰ τὴν κατάστασι τῆς σκλαβωμένης χώρας καὶ θὰ κανόνιζαν μαζὶ μὲ τὸ Ρήγα τὸν καταλληλότερον τρόπο, ποὺ θᾶπρεπε νὰ ἐνεργήσουν.

Μόλις ἔλαβε τὴν πρόσκληση τοῦ Μποναπάρτη ὁ Ρήγας, ἐνόμισε μὲ τὴ ζωερὴ του φαντασία, πὼς ἔβλεπε τὴν ὥραϊα τὴν Πατρίδα του ἐλσύτερη καὶ εὐτυχισμένη.

Δάκρυα εὐγνωμοσύνης γιὰ τὸ Γάλλο στρατάρχη κύλησαν ἀπὸ τὰ γαλανὰ του μάτια. Εὐχαρίστησε βαθιὰ ἀπὸ τὴν ψυχὴ του τὸν Ὑψιστο, πού ἡ μεγάλη χάρις του εὐδόκησε νὰ τελειώσουν τὰ βάρσана τῶν Ἑλλήνων....

22. “Ὡς ὥστε παγκάρια,,

Ὁ Ρήγας γνώριζε καλὰ ὅτι ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνηση, γιὰ νὰ πουλήσῃ δούλεψη στοὺς Τούρκους, πού ἦταν πολὺ φίλοι, παρακολουθοῦσε μὲ τὴν ἀστυνομία της καὶ κατασκόπευε στὴ Βιέννη κάθε του ἐνέργεια. Κι ὅσο μπορούσε λάβαινε τὰ μέτρα του.

Γι' αὐτὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ βιβλία του, ὅπως τὰ πατριωτικά του ποιήματα, τὸ «Στρατιωτικὸ ἐγκόλπιο», οἱ «Προσωρινοὶ πολιτικοὶ κανονισμοί», καὶ ἄλλα, τυπώθηκαν τῇ νύχτα μυστικά. Κρυφὰ τὰ ἔστειλε, γιὰ νὰ μοιραστοῦν πάλι μυστικά στὴν Ἑλλάδα.

Ὅταν ἀποφάσισε ὀριστικὰ ὁ Ρήγας νὰ κατεβῇ στὸ Τριέστι, νὰ περάσῃ στὴ Βενετία, γιὰ νὰ μὴ δόσῃ καμιὰ ὑποψία στὴν Αὐστριακὴ ἀστυνομία, ἔβαλε ὅσα βιβλία ἤθελε νὰ πάρῃ στὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν ἐπαναστατικὴ του προκήρυξη σὲ τρία κιβώτια. Καλοσφραγισμένα τᾶστεψε γιὰ ἐμπορεύματα στ' ὄνομα τοῦ φίλου του Ἀντώνη τοῦ Κορωνιοῦ, τοῦ ἐμπόρου στὸ Τριέστι.

Τὰ ἐπαναστατικὰ αὐτὰ βιβλία τοῦ Ρήγα στὴν ἀρχὴ εἶχαν ἐπιγραφή: «Νέα πολιτικὴ Διοίκησις τῶν κατοίκων τῆς Ρούμελης, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τῶν νήσων καὶ τῆς Βλαχομπογδανίας. Ἐλευθερία, ἀδελφοσύνη, ἰσότης».

Ἀρχίζαν μὲ τὴν ἐπαναστατικὴν προκήρυξιν, ποὺ δικαιολογοῦσε γιὰ τὸ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ἄλλοι χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐπαναστατοῦν ἐναντίον τῶν Τούρκων, ν' ἀποτινάξουν τὴ μακρόχρονη σκλαβιά ἀπὸ πάνω τους.

Ἐπειτα ἀκολουθοῦσε τὸ πολιτικὸ Σύνταγμα ἀπὸ 124 ἄρθρα, ποὺ τὸ εἶχε συντάξει ὁ Ρήγας γιὰ νὰ ἐφαρμοστῇ στὴν ἐλευτερωμένη Ἑλλάδα.

Στὸ ἴδιο βιβλίον ὁ Ρήγας κανόνιζε τὴ στολὴ καὶ τὰ διάσημα, ποὺ θὰ φοροῦσαν οἱ στρατιῶτες τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας.

Ἡ σημαία θὰ ἦταν τρίχρωμη, μ' ἓνα ρόπαλον τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τρεῖς σταυροὺς ἀπάνω.

Τὰ χρώματα θὰ ἦταν κόκκινον, ἄσπρον, μαῦρον.

Τὸ κόκκινον σήμαινε τὴν πορφύρα τῶν Βυζαντινῶν καὶ τὴν αὐτεξουσιότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Οἱ πρόγονοι τοῦ φοροῦσαν κόκκινον σ' ὧρα πολέμου, γιὰ νὰ μὴ φαίνωνται οἱ πληγὲς καὶ δειλιάζουν οἱ ἀμάθητοι στρατιῶτες.

Τὸ ἄσπρον σήμαινε τὴν ἀθωότητα καὶ τὸ δίκαιο τῶν Ἑλλήνων ραγιαδῶν ἐναντίον τῆς τούρκικης τυραννίας.

Τὸ μαῦρον σήμαινε τὸν ἥρωϊκὸ θάνατον τῶν Ἑλλήνων γιὰ ν' ἀπολάβουν τὴν ἐλευθερίαν τους.

Στὸ ἴδιον ἐπαναστατικὸ βιβλίον, ποὺ θὰ κυκλοφοροῦσε στὴν Ἑλλάδα, στὰ Μπαλκάνια καὶ στὴ Μικρασία, σὲ πολλὰς χιλιάδες ἀντίτυπα, εἶχε τυπωθῇ καὶ ὁ περίφημος ὕμνος τοῦ Ρήγα.

Ὡς πότε, παλικάρια, θὰ ζοῦμε στὰ στενά,
Μονάχοι σὰ λιοντάρια στὶς ράχες, στὰ βουνά;
Σπηλιὰς νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπουμε κλαδιά,
Νὰ φεύγουμε ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά; ...
Νὰ χάνουμε Πατρίδα καὶ ἀδέρφια καὶ γονεῖς,
Τοὺς φίλους, τὰ παιδιὰ μας καὶ ὅλους τοὺς συγγενεῖς; ...
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύτερη ζωὴ,
Παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακὴ
Τι σ' ὠφελεῖ ἂν ζήσης καὶ εἶσαι στὴ σκλαβιά; ...
Στοιχάσου πὼς σὲ πῆνουν κάθε ὥρα στὴ φωτιά.
Ἐλάτε μ' ἕνα ξηλὸ σὲ τοῦτον τὸν καιρό,
Νὰ κάμουμε τὸν δρῶκο ἀπάνω σὶδὸ σταυρό.
Σύμβουλους προκομένους μὲ πατριωτισμὸ
Νὰ βάλουμε σὲ ὅλους νὰ δίνουν δρισμό.
Κι ὁ νόμος νὰ εἶν' ὁ πρῶτος καὶ ὁ μόνος ὁδηγός,
Καὶ τῆς Πατρίδας ἕνας νὰ γίνῃ ἀρχηγός.
Γιατὶ κ' ἡ ἀναρχία μοιάζει μὲ τὴ σκλαβιά,
Νὰ ζοῦμε σὰ θηρία εἰν' πιδὸ σκληρὴ φωτιά.
Καὶ τότε μὲ τὰ χέρια ψηλὰ στὸν οὐρανό,
Νὰ εἰποῦμ' ἀπ' τὴν καρδιά μας ἐτοῦτα σὶδὸ Θεό:
« — ὦ Βασιλεῦ τοῦ κόσμου, δρκίζομαι σὲ Σέ,
Στὴ γνώμη τῶν τυράννων νὰ μὴν ἐρθῶ ποτέ.
Μήτε νὰ τοὺς δουλέψω, μήτε νὰ πλανηθῶ,
Μὲ τὰ ταξίματά τους γιὰ νὰ παραδοθῶ.

Κι ὅσο θὰ ζῶ σὶν κόσμῳ, μονάχος μου σκοπὸς,
Γιὰ νὰ τοὺς ἀφανίσω θέ νάναι σταθερός.
Πιστὸς καὶ σὴν Πατρίδα συντρίβω τὸ ζυγόν,
Ἀχώριστος γιὰ νάμαι ἀπὸ τὸ στρατηγόν.
Κι ἂν παραβῶ τὸν ὄρκον ν' ἀσπράψῃ ὁ οὐρανὸς
Καὶ νὰ μὲ κατακάψῃ, νὰ γίνω σὰν καπνός.

23. Ἡ ποροδοσία

Πέντε μέρες ἀργότερα ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ εἶχαν φτάσει τὰ κιβώτια μὲ τὰ βιβλία καὶ τὴν προκήρυξη τοῦ Ρήγα στὸ Τριέστι ἔφτανε κι ὁ ἴδιος μαζί μὲ τὸ Χριστόφορο τὸν Περαιβόν, στίς 9 τοῦ Γενάρη 1798.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς μυστικῆς «Πατριωτικῆς Ἐταιρίας» καὶ ὁ σύντροφός του πῆγαν ἀμέσως μόλις ἔφτασαν κι ἔπιασαν ἓνα δωμάτιο στὸ ξενοδοχεῖο «Βασιλικόν», κοντὰ σὴν ἀκρογιαλιά.

Ὑστερα ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα, χωρὶς τίποτε νὰ ὑποψιάζεται ὁ Ρήγας, ἐτοιμάστηκε νὰ βγῇ ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο του. Ἦθελε νὰ πάῃ στὸ Γαλλικὸ προξενεῖο, νὰ συνεννοηθῇ τῇ νύχτα μὲ τὸν πρόξενο τῆς Γαλλίας γιὰ τὸ ταξίδι του στὴ Βενετιά, χωρὶς νὰ τὸν ἰδοῦν.

Μόλις ἀνοίξε τὴ θύρα τοῦ δωματίου τοῦ βρέθηκε ἀντιμέτωπος μ' ἓναν ἀξιωματικὸ τῆς Αὐστριακῆς ἀστυνομίας, ποὺ στεκόταν ἀπέξω στὸ διάδρομο.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

—Εἰστε ὁ Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς;... τὸν ἐρώτησε ὁ Αὐστριακὸς γερμανικά.

—Μάλιστα, κύριε!... ἀποκρίθηκε ὁ Ρήγας στὴν ἴδια γλῶσσα, χωρὶς νὰ προφτάσῃ νὰ κρούσῃ τὴν ἀνησυχία του.

—Ἐτοιμάζεστε βλέπω νὰ βγῆτε!... ξανάειπε ὁ Αὐστριακός. Μοῦ κακοφαίνεται, ἀλλὰ ἔχω διαταγή νὰ σᾶς ἐμποδίσω.... Ἀπόψε δὲ μπορεῖτε νὰ βγῆτε ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο σας...

Ἐλεῖται πρόσταξε τοὺς στρατιῶτες, πού τὸν ἀκολουθοῦσαν κι ἔπιασαν ἀπέξω τὴν πόρτα τοῦ δωματίου τοῦ Ρήγα.

—Δὲ θ' ἀφήσετε κανένα ἀπολύτως νὰ βγῇ. οὔτε νὰ μπῇ!... εἶπε μὲ αὐστηρὸν τόνο κι ἔφυγε.

Αὐτὸ τὸ ἀνέλπιστο καὶ τόσο ξαφνικὸ περιστατικὸ συγκλόνισε τὴν αἰσθαντικὴ ψυχὴ τοῦ Ρήγα. Τὴν κακὴ ἐκείνη ὥρα προαιστάνθηκε τὴν ἀποτυχία γιὰ τὸ πατριωτικὸ του σχέδιο καὶ τὴν ὀριστικὴν καταστροφή.

Ἄν πρόφτανε νὰβλεπε τὸν πρόξενο τῆς Γαλλίας Μπρεσό! Αὐτὸς εἶχε μυστικὰς ὁδηγίαις καὶ διαταγὰς ἀπὸ τὸ Μεγάλον Ναπολέοντα νὰ τὸν προστατέψῃ, καὶ νὰ εὐκολύνῃ τὸ ταξίδι τοῦ Ρήγα ὡς τὴ Βενετία!... Θὰ πηγαινάν τότε ὅλα καλά... Μὰ τώρα!...

—Τώρα πιά εἶναι ὅλα χαμένα!... εἶπε ὁ Ρήγας περίλυπος καὶ ὠχρός, μὲ βουρκομένα τὰ μάτια γιὰ τῆς Πατρίδας τὴν κακοτυχία.

—Σκίσε τὰ γράμματα καὶ τ' ἄλλα τὰ χαρτιά.

Σπάσε τὴ σφραγίδα, πὺ ἔχεις στὸ σεντούκι σου...
 Ἄς γλυτώσουμε τοῦλάχιστο τοὺς ἄλλους... εἶπε
 ἀποφασιστικὰ στὸν Περαιβὸ ὁ Ρήγας.

Ἐπειτα προχώρεσε στοὺς δυὸ στρατιῶτες, πὺ
 φύλαγαν στὴν πόρτα. Τοὺς ἔβαλε στὸ χέρι λίγα
 φλουριά.

Ὁ Περαιβὸς στὸ μεταξύ ἔβγαλε τὰ γράμματα.
 Τὰ εἶχαν δόσει τοῦ Ρήγα πολλοὶ μεγαλέμποροι
 Ἕλληνες τῆς Βλαχιάς καὶ τῆς Αὐστρίας. Τὸν ἐσύ-
 σταιναν γιὰ Ἀρχηγό, σὰ μυστικοὶ συνέταιροι τῆς
 «Πατριωτικῆς Ἑταιρίας», στοὺς δικούς τους στὴν
 Ἠπειρο, στὴ Θεσσαλία, στὴ Μακεδονία, στὴ Ρού-
 μελη, στὸ Μωριά.

Τᾶσχιζε ὁ Περαιβὸς καὶ μαζί μὲ τὴ σφρα-
 γίδα τῆς Ἑλεύτερης Ἑλλάδας, τὰ πέταξε ἀπὸ τὸ
 παράθυρο στὴ θάλασσα.

24. Ὁ ἀροδόλης

Ὅταν ἔφτασαν στὸ Τριέστι τὰ κιβώτια μὲ
 τὰ ἐπαναστατικὰ βιβλία, πὺ εἶχε στείλει πρὶν
 ὁ Ρήγας ἀπὸ τὴ Βιέννη στὸ ὄνομα τοῦ Ἀντώ-
 νη Κορωνιοῦ, αὐτὸς ἔλειπε γιὰ ἐμπορικὲς δου-
 λίες του σὲ ταξίδι μακριὰ ἀπὸ τὸ Τριέστι, στὴν
 Ἰστρία.

Ἔτσι ἀντὶ τοῦ Κορωνιοῦ, παράλαβε τὰ βι-
 βλία καὶ τὰ γράμματα τοῦ Ρήγα σ' ἓνα φά-
 κελλο κλεισμένα ὁ συνέταιρός του στὸ ἐμπορικὸ

ὁ Δημήτρης Οἰκονόμου ἀπὸ τὴν Κοζάνη τῆς Μακεδονίας.

Αὐτὸς ὁ ἄθλιος δὲν ἔκλεινε Ἑλληνικὴ καρδιὰ στὰ στήθια του.

Ἐκλεινε μιὰ σωστὴ κόλαση... Ὅχι φαρμακερή!..

Χωρὶς νὰ ἔχη κανένα δικαίωμα, ἀφοῦ ὁ φάκελλος ἦταν στ' ὄνομα τοῦ συνέταιρου του Ἀντώνη Κορωνιοῦ, ἄνοιξε καὶ διάβασε τὰ γράμματα τοῦ Ρήγα.

Ἐπειτα ἄνοιξε καὶ τὰ κιβώτια. Εἶδε τὰ ἐπαναστατικὰ βιβλία, τὰ πατριωτικὰ ποιήματα, τὶς εἰκόνες, τοὺς χάρτες..

Στὴν ἀρχὴ ὁ δειλὸς καὶ ταπεινὸς ἄνθρωπος ἔμεινε ἀναποφάσιτος. Δὲν ἤξερε καὶ δὲν τολμοῦσε τί νὰ κάμῃ.

Στὸ τέλος ἀποφάσισε νὰ πάῃ νὰ ζητήσῃ γνώμη ἀπὸ τὸ συνάδερφό του ἔμπορο στὸ Τριέστι, τὸν Ἡπειρώτη τὸν Πλασταρά.

Ὁ Πλασταράς, ἐνθουσιασμένος πατριώτης, εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς πρώτους Ἕλληνες τῆς Αὐστρίας μέλος τῆς «Πατριωτικῆς Ἑταιρίας» μαζὶ μὲ τὸν Κορωνιό.

Ὁ ἀγνὸς πατριώτης ὁ Πλασταράς, σὰ νὰ προμάντευε τοὺς διαβολικοὺς διαλογισμοὺς τοῦ ἄθλιου τοῦ Οἰκονόμου, τοῦ εἶπε :

— Πρόσεξε καλά, Δημήτρη!.. Σωστὸ δὲν ἦταν καθόλου αὐτὸ ποὺ ἔκαμες... Ἀνοιξες γράμματα καὶ κιβώτια, ποὺ δὲν ἦταν δικά σου.. Νὰ τὰ κλείσῃς ἀμέσως καὶ νὰ περιμένῃς νὰ γυρίσῃ ὁ

Κορωνιός νά τὰ παραδώσης στὸν ἴδιο... Δημήτρη, δὲν ἔκαμες καλὰ καὶ συλλογίσου το!...

Ἀντίθετα ἀπὸ τὸν Πλασταρά καὶ τὸ συνέταρο τοῦ τὸν Κορωνιὸ ὁ Οἰκονόμου, δειλός, ταπεινός, ἐλεεινὸς συμφεροντολόγος. Ἰκανὸς νά τὰ πουλήσῃ ὅλα γιὰ τὸ χρῆμα. Δὲν αἰσθανόταν καμιά συμπάθεια στὸ Ρήγα καὶ στὶς πατριωτικὲς τοῦ ἐνέργειες.

Καὶ ὄχι μόνο αὐτό. Ἐπειδὴ ζητοῦσε νά γίνῃ πρόξενος τῆς Τουρκίας στὸ Τριέστι, ἦταν ἱκανὸς νά κάμῃ τὴν πιὸ μεγάλη ἀτιμία, ὁ ἐλεεινὸς ἄνθρωπος, γιὰ ν' ἀπολάβῃ τὴ σπουδαία αὐτὴ τιμὴ!...

Ἔτσι ἡ σωστὴ πατριωτικὴ συμβουλὴ τοῦ καλοῦ τοῦ Πλασταρά δὲν ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νά σταματήσῃ τὸν ἄθλιο τὸν Οἰκονόμου ἀπὸ τὸ τρομερὸ κακούργημα, ποὺ εἶχε ἀποφασίσει ἐναντίον τῆς Πατρίδας τοῦ.

Ἐφυγε ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Πλασταρά, τοῦ καλοῦ πατριώτη ὁ Οἰκονόμου, ὁ ἐπικατάρatos.

Πῆγε ἀμέσως στὸ Νομάρχῃ τὸν Αὐστριακὸ ὁ μιὰρὸς προδότης καὶ παρὰδωσε τὰ μυστικὰ γράμματα τοῦ Ρήγα καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ βιβλία του.

25. “Ἀνάδεμα σὺν αἴτιο...,”

Τὴν ἄλλῃ μέρα πῆγε ὁ Νομάρχης καὶ ἔκαμε στὸ ξενοδοχεῖο τοῦ Ρήγα ἀνάκριση.

Στὴν ἀρχὴ τὸν ρώτησαν τὸ ὄνομα του, τὴν πατρίδα του, πόσον καιρὸ καὶ σὲ ποιά μέρη ἔμεινε στὴν Αὐστρία, καὶ ποῦ σκοπεύει τώρα νὰ ταξιδέψῃ.

Ἀποῦ σύντομα ἀποκρίθηκε σ' αὐτὰ ὁ Ρήγας, ρώτησε ὁ Νομάρχης γερμανικὰ τὰ ἴδια καὶ τὸν Περαιβό. Μὰ αὐτὸς δὲν ἤξερε καθόλου γερμανικὰ καὶ ἀποκρίθηκε ὁ Ρήγας.

— Ὁ νέος αὐτός, εἶπε, εἶναι ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Πηγαίνει νὰ σπουδάσῃ γιὰτρὸς στὴν Πάδοβα τῆς Ἰταλίας. Μὲ παρακάλεσε νὰ ταξιδέψῃ μαζί μου, γιὰτὶ δὲν ξέρει τὴ γλῶσσα...

Ὁ Νομάρχης καὶ ὁ ἀνακριτὴς πίστεψαν τὴ βεβαίωση τοῦ Ρήγα καὶ ἄφησαν τὸν Περαιβὸ ἐλεύθερο νὰ περάσῃ σ' ἄλλο δωμάτιο τοῦ ξενοδοχείου.

Ἔτσι ἡ μεγαλοφροσύνη καὶ ἡ γενναιότητα τοῦ Ρήγα ἔσωσε τὸν Περαιβὸ ἀπὸ βέβαιη καταστροφή, πού δὲν τὴν ἀπόφυγε ὁ ἴδιος καὶ οἱ πρῶτοι συνεργάτες του.

Ὁ Περαιβὸς ἀντὶ Θεσσαλὸς ραγιᾶς, πού ἦταν, ἔφυγε ἀπὸ τὸ Τριέστι στὴν Κέρκυρα μὲ διαβατήριο Παργινοῦ Γάλλου ὑπὴκοου, πού τοῦ τὸ ἔδωσε ὁ Γάλλος πρόξενος τοῦ Τριεστιοῦ.

Τὸ Ρήγα τὸν ἄφησαν στὸ δωμάτιο τοῦ ξενοδοχείου μὲ φρουρὰ στὴν πόρτα, σὰ φυλακισμένο.

Τὴν ἄλλη μέρα ξαναπῆγε ὁ Νομάρχης μὲ τοὺς δικαστικοὺς καὶ τὸν ἀνάκριναν γιὰ τὰ ἐπαναστα-

τικά βιβλία, πού βρέθηκαν στὰ κιβώτια, γιὰ τὴν προκήρυξη καὶ τ' ἄλλα.

Ὁ Ρήγας ξέθαυρα τοὺς εἶπε :

—“Ὅλα αὐτὰ τὰ βιβλία, τὰ πατριωτικά, οἱ χάρτες κι οἱ εἰκόνες, ὅλα, κύριοι, εἶναι ἔργα δικά μου καὶ μόνο δικά μου... Ἀπὸ χρόνια τώρα ἔκαμα σκοπὸ τῆς ζωῆς μου τὴν ἀπολύτρωση τῆς Πατρίδας μας ἀπὸ τὴν πιὸ βάρβαρη τυραννία... Ἐλπίζα ὅτι θὰ μπορούσα νὰ ὑπηρετήσω τὸν ἱερὸ σκοπὸ μου, ἂν ἐρχόμουν στὴ χριστιανικὴ κι ἐλεύθερη χώρα σας... Ἄν ὅμως ἡ χριστιανικὴ χώρα σας καὶ ἡ Κυβέρνηση σας ἀπὸ πολιτικὰ συμφέροντα, πού ἔχει μὲ τὸν Τοῦρκο, τὸν τύραννο τῆς Πατρίδας μου, μὲ παραδόση θῦμα στὰ νύχια τοῦ θειοῦ, γιὰ νὰ μὲ σφάξῃ, ἡ καταδίκη σας, πιστέψετε, δὲ μὲ τρομάζει!... Θὰ βρεθοῦν πολλοὶ ἄλλοι πατριῶτες μου, ὕστερα ἀπὸ μένα πού θ' ἀποτελειώσουν τὸ πατριωτικὸ ἔργο!...

Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Ρήγα συγκίνησαν βαθιὰ τοὺς ἀνακριτές του.

Ὁ Νομάρχης, πού ἦταν Οὐγγρος κι' εἶχε πατρίδα ὑποδουλωμένη, ἀναλύθηκε σὲ δάκρυα κι ἔφερε τὸ μαντήλι στὰ μάτια. Ὑστερα πῆρε μιὰ εἰκόνα τοῦ Ρήγα, γιὰ νὰ θυμᾶται τὸν ἡρωϊκὸ Ἐθνομάρτυρα.

Ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα διακόπηκε ἡ ἀνάκριση.

Τὴν ἄλλη μέρα ἦρθε διαταγὴ νὰ μεταφερθῇ ὁ Ρήγας πάλι στὴ Βιέννη, γιὰ νὰ γίνῃ ἐκεῖ ἡ ἀνάκρισή του.

Ὁ Ρήγας γὰρ ν' ἀπορύγη τὰ μαρτύρια, ποὺ πρόβλεπε ὅτι τὸν περίμεναν, χτυπήθηκε μόνος του μ' ἓνα μικρὸ μαχαιράκι στὴν κοιλιά ν' αὐτοτομήσῃ. Μὰ τὸ μαχαιράκι του ἦταν πολὺ μικρὸ, ἐνῶ τὸ πάχος τῆς κοιλιάς του μεγάλο καὶ δὲν ἐπίτυχε.

Ἔτσι ἀρρώστησε καὶ ἔμεινε λίγες μέρες στὸ Τριέστι, ὡς που νὰ γίνῃ καλὰ ἀπὸ τὶς πληγές του. Ἐπειτα τὸν μετέφεραν οἱ φίλοι τοῦ Σουλτάνου οἱ Αὐστριακοί, ποὺ ποτὲ δὲ συμπάθησαν τὴν Ἑλλάδα, δεμένο σὰν κακοῦργο στὴ Βιέννη.

Ὅταν ὁ Οὐγγρος Νομάρχης ἔμαθε ὅτι χτυπήθηκε μόνος του ὁ Ρήγας, εἶπε μὲ συγκίνηση,

—Κρίμα, κρίμα, νὰ πεθαίνουν τέτοιοι ἄνθρωποι μὲ τέτοιον τρόπο...

Κάποιος Ἕλληνας ἔμπορος τοῦ Τριεστιοῦ, ποὺ ἄκουσε αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ Νομάρχου, εἶπε,

—Ἀνάθεμα σὶὸν αἴτιο!... καὶ ἐννοοῦσε τὸν τρις-κατάραιο, τὸν Οἰκονόμου, τὸν προδότη.

Σ' αὐτὰ ὁ Νομάρχης εἶπε.

—Μακάρι νὰ μὴν ἐρχόνταν στὴ ζωὴ τέτοια ἀνθρωπόμορφα τέρατα!...

26. Εὐγνωμοσύνη τοῦ Πασβάνογλου

Ὅταν γιатρεύτηκε ἀπὸ τὶς πληγές του ὁ Ρήγας, τὸν ξανάφεραν στὴ Βιέννη πάλι, γὰρ νὰ γίνῃ

πιό ταχτική ανάκριση ἐκεῖ. Μόλις ἔφτασε στὴ Βιέννη, τὸν ἔβαλαν ἀμέσως στὴ φυλακὴ μαζὶ μὲ ἄλλους συνέταιρους τῆς «Πατριωτικῆς Ἑταιρίας». Ἡ ἀνάκριση ἔακολούθησε πολλὰς ἡμέρας.

Ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνηση ἔκανε κάθε τρόπο καὶ μεταχειρίστηκε ὅλο τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀντιπάθειά της στοὺς Ἕλληνες, γιὰ νὰ πουλήσῃ δούλεψη στὴν Τουρκία.

Ἐνα πρωὶ τέλος ὁ δεσμοφύλακας πῆγε στὸ Ρήγα καὶ τοῦ εἶπε νὰ ἐτοιμαστῇ. Μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους συντρόφους του συνωμότες, θὰ τοὺς ἔστελναν συνοδεία μακριὰ ἀπὸ τ' αὐστριακὰ σύνορα. Καὶ ἀληθινὰ εἰκοσιτέσσαρες Αὐστριακοὶ στρατιῶτες, ποὺ ἡ Κυβέρνησή τους μὲ ἰδιαίτερη προσοχὴ τοὺς εἶχε διαλέξει, νὰ μὴν εἶναι οὔτε ἓνας ὀρθόδοξος χριστιανός, μὴν τύχη καὶ συμπαθήσῃ τοὺς τρομεροὺς τάχα Ἕλληνες κακὺργους, μὲ ἓναν ἀξιωματικὸ καὶ δυὸ ὑπαξιωματικούς, ἐπῆγαν δεμένους ἀπὸ τὴ Βιέννη στὸ Σεμλίνο τὸ Ρήγα καὶ τοὺς συντρόφους του. Οἱ ἄλλοι μαζὶ μὲ τὸ Ρήγα ἦταν ὁ Στρατὴς Ἀργέντης, ὁ Δημήτρης Ζητσαῖος, ὁ Ἀντώνης Κορωνιός, οἱ ἀδελφοὶ Γιάννης καὶ Παναγιώτης Ἐμμανουήλ καὶ ὁ Θεοχάρης Τουρουντζας ἀπὸ τὴ Σιάτιστα τῆς Μακεδονίας.

Ὅλοι τους μ' εὐτολμία, ποὺ εἶχε κάμει τότε μεγάλη ἐντύπωση στοὺς Αὐστριακοὺς ἀνακριτές, δήλωσαν ὅτι εἶναι σύντροφοι πιστοὶ τοῦ Ρήγα. Καὶ ὅτι ἦταν ἐτοιμοὶ σὲ κάθε θυσία γιὰ τὴν ἀπολύτρωση τῆς Πατρίδας τους.

Ἀπὸ τὸ Σεμλίνο, δεμένους πάντα τοὺς πέρασαν

στον ποταμό τὸ Δούναβη. Ἐφτασαν στίς 28 τοῦ Ἀπριλίη 1798 στὸ Βελιγράδι, ὅπου τοὺς παράδοσαν στὸν Καϊμακάμη.

Τὸν ἴδιον καιρὸ ὁ Μπέης τοῦ Βιδινιοῦ ὁ Πασβάνογλος, ποὺ εἶχε σώσει, ὅπως εἶδαμε, τὴ ζωὴ του ὁ Ρήγας, ἀπὸ καιρὸ ἐπαναστατημένος ἐναντίον τοῦ Σουλτάνου, κρατοῦσε ὅλα τὰ μέρη καὶ τοὺς δρόμους, ἀπ' ὅπου θὰ περνοῦσαν οἱ Τούρκοι τὸ Ρήγα καὶ τοὺς συντρόφους του, γιὰ τὴν Κωσταντινούπολη.

Μόλις ἔμαθε ὁ Πασβάνογλος ὅτι οἱ Αὐστριακοὶ εἶχαν παραδόσει τὸ Ρήγα στοὺς Τούρκους καὶ τὸν κρατοῦσαν φυλακισμένο μὲ τοὺς συντρόφους του στὸν πύργο τοῦ Βελιγραδιοῦ, ἔστειλε ἀμέσως τοὺς ἀρχηγούς του μὲ ἀρκετὰ παλικάρια καὶ ἔπιασαν ὅλα τὰ περάσματα ἀπὸ τὸ Βελιγράδι γιὰ τὴν Πόλη. Εἶχε δώσει ρητὲς διαταγὰς στὰ παλικάρια του νὰ λευτερώσουν τὸ Ρήγα καὶ τοὺς συντρόφους του ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Τούρκων μὲ κάθε τρόπο καὶ μὲ κάθε θυσία.

27. Ἔτσι σεδαίνουν τὰ σαρκάρια...

Στὸ μεταξὺ ὁ ἄγριος Πασσᾶς τοῦ Βελιγραδιοῦ ὁ Χατζή—Μουσταφᾶς, ποὺ μισοῦσε τρομερὰ τὸ Ρήγα καὶ τοὺς συντρόφους του, δὲν ἄφισε μορτύριο καὶ ἔξευτελισμὸ ποὺ νὰ μὴν τοὺς ἔκαμε. Τοὺς ἐκλείσει μέσα στὴ σκοτεινότερη, ὑγρὴ καὶ ἀνήλια φυλακὴ, στὸν ἄθλιο πύργο τοῦ Βελιγραδιοῦ. Τοὺς ἔβαλε τοὺς πιὸ φανατικούς καὶ αἰμοβόρους Τούρκους δε-

σμοφύλακες, με διαταγή νὰ τοὺς τυραννοῦν με κάθε τρόπο. Τοὺς ἔδεσε με τὶς πιὸ βαριὲς ἀλυσίδες. Κατάντησε τέλος τῇ ζωῇ τους μαρτυρικὴ καὶ ἀβάσταχτη.

Ὁ σατράπης τοῦ Βελιγραδιοῦ σὰν ἔμαθε τὰ κινήματα τοῦ Πασβάνογλου, ποὺ εἶχε στείλει παντοῦ τὰ παλικάρια του καὶ εἶχε πιάσει ὁλους τοὺς δρόμους στὰ πρόθυρα τοῦ Βελιγραδιοῦ, γιὰ νὰ λευτερώσῃ τοὺς γκιαούρηδες, ἐμήνυσε βιαστικὰ στὴν Πόλη καὶ περίμενε ἀπὸ κεῖ τὶς τελευταῖες διαταγές γιὰ νὰ ἐνεργήσῃ.

Ἐνα μῆνα ἀργότερα ἀπὸ τὴν ἡμέρα, ποὺ ἔφτασε ὁ Ρήγας με τοὺς ἄλλους συντρόφους του στὸ Βελιγράδι, στὶς 29 τοῦ Μάη στὰ 1786 — τὴν κατοραμένη ἡμέρα τὴν ἴδια, ποὺ ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Τούρκων καὶ ἡ Κωνσταντινούπολη, — ἦρθε ἡ μαύρη διαταγὴ ἀπὸ τὴν Πόλη στὸν αἰμοβόρο Πασσά τοῦ Βελιγραδιοῦ:

—Νὰ μὴν τοὺς στείλῃς στὴν Πόλη!...Νὰ τοὺς θανατώσῃς ἐκεῖ!...

Ἄλλο ποὺ δὲν ἤθελε τὸ ἀνήμερο θεριό!...Ἐδωσε ἀμέσως διαταγὴ

Τὴν ἴδια ἡμέρα τοὺς ἔβγαναν ἕναν ἕνα καὶ τοὺς ἐπνιγαν στὸ Δούναβη. Καθὼς τοὺς ἔβγαναν ἕναν ἕνα χωριστὰ ἀπὸ τὴ φυλακὴ, τοὺς ἔλυναν τὶς βαριὲς ἀλυσίδες.

Ἦρθε τελευταῖα καὶ ἡ σειρὰ τοῦ Ρήγα. Τὸν πλησίασε ὁ δήμιος ἀνυποψίαστος καὶ τοῦ ἔλυσε τὴν ἀλυσίδα.

Μὲ τὸ δεξιὸν χεῖρ ἰσχυρὰ ἐλεύθερο, κρατώντοσ' ψηλά τὴν ἀλυσίδα του ὁ Ρήγας, τὴν κατέβασε κατακέ-

φαλα στὸ δῆμιό μὲ τόσην ὀρμή, ποὺ τὸν ἄφησε στὸν τόπο. Οἱ ἄλλοι δῆμιοι καὶ οἱ δεσμοφύλακες τὰ χρειάστηκαν. Δὲν τολμοῦσαν τώρα κανέναν τους νὰ μπῇ στὴ σκοτεινὴ φυλακή, ποὺ τὸ λιοντάρι ἦταν λυμένο καὶ ἐλεύθερο.

Κατατρομαγμένοι πῆγαν τὴν εἶδηση στὸν Πασσᾶ. Αὐσσασμένος ἀπὸ τὸ θυμὸ του ἔδωσε ἀμέσως διαταγή:

— Νὰ τὸν πυροβολήσουν ἀπὸ τὴν πόρτα, νὰ τὸν σκοτώσουν χωρὶς νὰ τὸν πλησιάσουν...

Ἔτσι καὶ ἐγινε. Πολλοὶ Τοῦρκοι στρατιῶτες τὸν πυροβόλησαν μαζὶ ἀπ' ἔξω καὶ τὸν ἐσκότωσαν.

Πρὶν πέσει ὁ Ρήγας, γελαστὸς, ἀτάραχος τοὺς φώναξε:

— Ἔτσι πεθαίνουν τὰ παλικάρια... Ἐγὼ ἔσπειρα τὸν καλὸ σπόρο σὲ καλὸ χωράφι. Θὰ καρποφορήσῃ ὁ σπόρος γλήγορα καὶ γλήγορα θὰ συνάξῃ τὸν κορπὸ ἡ Πατρίδα μου...

Ὅπως ἔπεσε τὸ κορμὶ τοῦ Ρήγα ἀπάνω στὸ κορμὶ τοῦ σκοτωμένου δῆμιου ἔκαμαν τὰ δυὸ κορμιά ἓνα σταυρό. Αὐτὸ τὸ πῆραν οἱ Τοῦρκοι γιὰ κακὸ σημάδι.

Μανιασμένοι ὁρμησαν τώρα μὲ τὰ μαχαίρια τους καὶ κατακομμάτιασαν τὸ Ρήγα νεκρό. Αὐτοὶ ποὺ λίγες στιγμὲς πρὶν ἔτρεμαν νὰ τὸν πλησιάσουν....

Ἐπειτα πῆραν τὰ κομμάτια του καὶ τὰ πέταξαν στὰ νερὰ τοῦ Δούναβη.

Τέτοιο μαρτυρικὸ τέλος εἶχε ὁ Ρήγας, ποὺ καὶ ἔνας Σέρβος ποιητής, ἔγραψε γιὰ τὸ θάνατό του αὐτὸ τὸ ὠραῖο τραγούδι:

Ὁ Ἐλευθερωτὴς

Στὸ Βελιγράδι, στὸ παλὸν τὸ κάστρο ὁ πύργος στέκει
καὶ μελετάει στὴ σιγαλιὰ τὰ περασμένα χρόνια.
Πόσοι καὶ πόσοι πρόμαχοι τῆς λευτεριᾶς, ποὺ μύρια
Σκλήρᾳ μαρτύρια πέρασαν καὶ βάσανα καὶ πόνους
Βρῆκαν τὸ τέλος τῆς ζωῆς μέσα στὸ μαῦρο πύργο.
Ὁ Δούναβης ἐδῶ σιγὰ κυλάει τὰ κύματά του,
Καὶ σιῆς νυχτὸς τῇ σιγαλιὰ τοὺς στεναγμοὺς τοῦ πύργου
Ἀντιλαλοῦν οἱ ὄχτες του. Στὰ χαλασμένα τεῖχη,
Ποὺ ἀγριόχορτα θεριεύουνε, ἀπαίσια σκούζει ἡ γλαύκα.
Διώχνουν τὸν ὕπνο οἱ φρουροὶ μ' ἄγριες κραυγὲς ἀγρύπνιας
Χρόνια καὶ Χρόνια πέρασαν. Μιὰ μέρα ἡ βαριά θύρα
Τρίζει, στενάζει γοερά, μ' ἀραθυμιὰν ἀνοίγει,
Κι ὁ δεσμοφύλακας στυγνὸς στὰ σκότεινα τὰ βάθια
Τοῦ πύργου ἀχνό, ἀλυσόδετο τὸν ξένο κατεβάζει.
Ὁρδοκρατᾷ περήφανα τὸ ἥρωικὸ κεφάλι.
Πυκνὰ μαλλιά στίς πλάτες του σὰ χαῖτες τρικυμίζουν.
Τὴν κουρασμένη του μορφή, ποὺ τὴν ἀγιάζει ὁ πόνος,
Ἀναθερμαίνει ἡ φλογερὴ μεσημβρινὴ ματιά του.
Τῆς χώρας γιὸς, ποὺ ἥλιος Μαγιοῦ χρυσοφωτίζει πάντα,
Τῆς χώρας τῆς ἡλιόχαρης γιὸς εἶναι τῆς Ἑλλάδας.
Ὁ Ρήγας εἶναι ὁ ἀπόγονος τῶν ξακουστῶν Ἑλλήνων.
Στίς Πλαταιὲς δοξάζονται, στὸ Μαγαθῶνα ὑμνοῦνται.

Τὸ δεξιὸ χέρι τοῦ ὕψωσε, τ' ἀριστερὸ σιὸ σιῆθος,
Καὶ ἔτσι μιλεῖ σιοὺς φύλακες, ποὺ τὸν περικυκλώνουν.
— Μισητὰ τέκνα, μισητὰ τοῦ Ἀγαρηνοῦ, τοῦ Τούρκου,
Τὸ σῶμα μου κι ἂν καταπιῇ, ὁ σκότεινός σας τάφος.
Ἐλεύτερο τὸ πνεῦμα μου θ' ἀνασιθῇ, θὰ ζήσῃ,
Τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευτεριᾶς, ποὺ σάλπισμα ἐγερτήριον,
Σάλπισμα, ξύπνημα λαῶν θὰ γίνῃ στὰ Μπαλκάνια.
Δὲν ἀπελπίζονται οἱ λαοί, δὲ χάνουν κάθε ἐλπίδα.
Προσμένουν μιὰν αὐγὴ χαρᾶς καὶ μιὰ λαμπρὴν ἡμέρα
Ποὺ τὰ σαράγια σας σεισμὸς καὶ χαλασμὸς θὰ πέσουν,
Καὶ μόνος στὰ χαλάσματα θὰ στέκῃ ὁ παλιὸς πύργος
Νὰ καρτερῇ μιὰν ἔνωση στὰ σκόρπια τὰ Μπαλκάνια ...
Εἶπε, κι ἀητὸς ἐπέταξε ἀπὸ τὸ μαῦρον τάφο
Μὲ δυνατὸ φτερούγιασμα στῆς νύχτας τὰ σκοιᾶδια.

2. Ὕμνος στὴν Ἐλευθερία

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
Τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη
Ποῦ μὲ βία μετράει τὴ γῆ.

Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
Καὶ σὸν πρῶτα ἀντρεπωμένη
Χαῖρε ὦ χαῖρε, Ἐλευτεριά!

Ἐκεῖ μέσα κατοικοῦσες
Πικραμένη, ντροπαλή,
Κι ἓνα σιόμα καρτεροῦσες
Ἐλα πάλι νά σοῦ εἰπῇ.

Ἀργεῖε νάρθη ἐκείνη ἡ μέρα,
Καὶ ἦταν ὅλα σιωπηλά,
Γιατὶ τὰ σκιαζε ἡ φοβέρα,
Καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκληριά.

Δυστυχῆς, παρηγορία
Μόνη σοῦ ἔμενε νὰ λῆς
Περασμένα μεγαλεῖα
Καὶ διηγῶντας τα νὰ κλαῖς.

Καὶ ἀκαρτέρει, καὶ ἀκαρτέρει
Φιλελεύθερη λαλιά,
Τὸ ἓνα χτύπαι τ' ἄλλο χέρι
Ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά..

Κ' ἔλεες ποτε, αἱ ποτε βγάνω
Τὸ κεφάλι ἀπὸ τοῦ ἐρμιέ;
Καὶ ἀπακρίνοντα ἀπὸ πάνω
Κλάψες, ἄλυσες, φωνές!

Τότε σήκωνες τὸ βλέμμα
Μὲς σιὰ κλάσματα τοῦ ὁ,
Καὶ σιὸ ροῦχο σου ἔσταζ' αἷμα.
Πλήθος αἷμα Ἑλληνικό.

Μὲ τὰ ροῦχα αἱματωμένα
Ξέρω δι' ἐβγαίνες κρυφὰ
Νὰ γυρεύης εἰς τὰ ξένα
Ἄλλα χέρια δυνατά.

Μοναχὴ τὸ δρόμο ἐπῆρες,
Ἐξανάρθες μοναχή.
Δὲν εἶν' εὐκόλεις οἱ θύρες
Εἴν' ἡ χρεῖα τις κουρτιαλῆ.

Ἄλλος σοῦ ἔκλαψε σιὰ στήθια,
Ἄλλ' ἀνάσασα καμμιὰ.
Ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
Καὶ σὲ γέλασε φειχτά.

Ἄλλοι, ὠμέ! σιτὴν συφορὰ σου
Ὅπου ἐχαίρονταν πολὺ,
— Σύρε νᾶβ' ἡς τὰ παιδιὰ σου,
Σύρε, ἔλεγαν οἱ σκληροί.

Ψεύγει ὀπίσω τὸ ποδάρι,
Καὶ ὀλογλίγορο πατεῖ
Ἢ τὴν πέτρα ἢ τὸ χορτάρι,
Ποὺ τὴ δόξα σου ἐνθυμεῖ.

Ταπεινότητα σου γέρνει
Ἡ τρισάθλια κεφαλή,
Σὰ φτωχὺ πὺ θυροδέρνει
Κι εἶναι βάρος του ἡ ζωή.

Ναί, ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλέβει
Κάθε τέκνο σου μὲ δρμή,
Πὺ ἀκατάπαντα γυρεύει
Ἡ τὴ νίκη ἢ τὴ θανή.

Ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά,
Καὶ σὰν πρῶτα ἀντρειωμένη
Χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἑλευσιδιά.

3. ΤΟ ΓΙΟΥΣΟΥΡΙ

Ὅταν τὸ πρωτάκουσα ἤμουν παιδί στὰ σπάρ-
γανα. Καὶ σὰν ἔφτασα εἴκοσι χρονῶν παλικάρι,
ἔλεγαν ἀόμῃ γιὰ κεῖνο, μὲ τὸν ἴδιο θαυμασμό
καὶ περισσότερη φρίκη. Τὸ γιούσουρι, τὸ ἀντρειω-
μένο γιούσουρι, πὺ ὄρες ψηλώνει καὶ θεριεύει
ὡς τὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας· ὄρες χαμηλώνει
καὶ γίνεται κάστρο ἀγύριστο μὲ τοὺς ρόζους καὶ τὰ
κλαδιά, μὲ τὶς ρίζες καὶ τ' ἀντιρρίματα! Κάτω
στὸ νησί μας τὸ ἔχουν μεγάλοι! Γενιὰ σὲ γενιὰ
τὸ παραδίνουν οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σὲ
παιδί, ἀπὸ παιδί σὲ ἀγγόλι, πάντα μεγάλο, θαυ-
μαστὸ πάντα, σκληρὸ σὰ σίδερο, δυνατό σὰ λέ-
οντας, ψυχωμένο κι ἀθάνατο σὰ στοιχειό.

Ἐκεῖνοι, πὺ τὸ πρωτόειδαν ἔσβησαν ἀπὸ τὴ
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

θύμηση τῶν ἀνθρώπων τώρα. Ἐκεῖνοι, πού ὄνει-
ρεύτηκαν νὰ τὸ κόψουν, κοιμοῦνται ἀξύπνητα στὴ
γῆ ἢ καὶ στὰ βάθη τῆς θάλασσας. Ἐκεῖνοι, πού
πῆγαν γυρεύοντάς το, δὲ δευτέρωσαν τὸ σχολό τους
Ἐχει, σοῦ λένε, κάτι τι πλάνο κι ἐπίβουλο καὶ ἀλ-
λάζει χρώματα καὶ ἀλλάζει σχήματα καὶ γλιστρᾷ σὰ
χέλι καὶ θεμελιώνεται σὰν πύργος καὶ φωσφορίζει
σὰν ὠκεανόψαρο, πού λύνεται τὸ σῶμα μὲ τὸ πρῶτο
ἀντίκρουσμα.

Ἐγώ, ἀπὸ μικρὸς πού τὸ ἄκουα μ' ἔπιανε κατιτί
παράξενο. Φόβος καὶ μαζὶ πείσμα. Καλά, ἔλεγα, ὁ δι-
πίθαμος Ἀράπης, πού ρουφᾷ τὰ πέλαγα καὶ φράζει
τὰ ποτάμια μονάχα μὲ τὰ γένια του. Καλὰ ἡ ἀθά-
νατη Γοργόνα, τοῦ Ἀλέξαντρου ἡ ἀδερφή, πού γυρί-
ζει τὴ θάλασσα καὶ σιὸ πικρὸ ἄκουσμα, βουλιάζει
τὰ πλεούμενα σύψυχα μὲ τὴν οὐρά της. Καλὰ κι ὁ
Ἄριστος πού σκοτώνει τὰ θεριὰ καὶ τὰ βουνὰ γκρε-
μίζει καὶ ξεριζώνει ρουπάκις μὲ τὸ κονιάρι του. Μὰ
ἓνα δέντρο ἐκεῖ, τοῦ νεροῦ πλάσμα, θέμα τοῦ ἄμμου
καὶ νὰ κἀνὴ τόσα θάματα! Μπά, ντροπὴ μα!

Ἄκουα τοὺς ἄντρες λεβεντοθρεμένους καὶ νὰ μι-
λοῦν γι' αὐτὸ μὲ τόσο σεβασμό, σὰν νὰ μιλοῦσαν γιὰ
τὸ Τρισυπόστατο. Τί διάβολο! Ἐκεῖνοι μιὰ φορὰ
ἔβαλαν τὰ στήθη τους ἐμπρὸς σιὸ κανόνι τοῦ Τούρ-
κου! Πήδησαν μὲ ἀναμένο δαυλὶ στὶς μαρουταπο-
θῆκές του! Εἶδαν τὸ θάνατο χίλιες φορὲς καὶ δὲν τόλ-
μησαν νὰ ξεριζώσουν ἓνα δεντρί! Δὲ μπορούσα νὰ
τὸ χωνέψω.

—Δὲ μοῦ λές, πατέρα, κάνω κάποτε τοῦ γέροντά
μου, τί εἶναι αὐτὸ τὸ γιούσουι;

— Εύλο, παιδί μου, σάν καί τᾶλλα θαλασσόξυλο.
“Αν θέλῃς νά τὸ μάθῃς σύρε νά ἰδῇς τὴν πίπα μου.

Τὸ Γιούσουρι

Πάω μέσα, ἀνοίγω τὸ ἀρμάρι, βρίσκω τὴν πίπα του.
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Μιά πύκα χοντρή καὶ μεγάλη, μὲ ρόζους, μαύρη κα-
τάμαυρη σὰν ἔβενος.

—Μπά! τοῦτο εἶνε τὸ γιούσουρι! τὸ κόβουν λοι-
πόν

—Τὸ κόβουν λέει; Ἀφοῦ τῶχεις στὰ χέρια σου!
Ἐκοψα πῆχες ὅταν ἤμουν σφουγγαράς.

—Γιατὶ δὲν πᾶς λοιπὸν νὰ κόψης καὶ τὸ γιούσουρι
τοῦ Βόλου;

Πέτρωσε εὐθύς τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη του· σοβα-
ρεύτηκε τὸ πρόσωπό του. Γύρισε καὶ μὲ κοίταξε ἀφαιρε-
μένα, σὰν νὰ ἔλειπε ὁ νοῦς ἀπὸ τὸ κεφάλι του.

—Ἄ! εἶπε, τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν εἶναι τὸ
ἴδιο. Πῆγα μιά φορὰ καὶ γώ. Μὰ λίγο ἔλειψε ν' ἀ-
φήσω δίχως ἄντρα τὴ μάνα σου...

—Ἀφοῦ κόβεται!...

—Κόβεται, ὅταν εἶναι μικρό. Κάτω στὴ Μπαρ-
γαριὰ εἶναι δάση ὀλάκερα. Ἐκεῖ πού ψαρεύουν τὸ
σφουγγάρι ἀρπάζουν καὶ κανένα κλαρί. Ἐτσι κλεφτά,
στὴν ὥρα πού κοιμᾶται. Ἀμα ὅμως ξυπνήτη δὲν τὸ
κόβει οὔτε ἡ ρομφαία τοῦ Ἀρχάγγελου.

—Τὸ γιούσουρι τοῦ Βόλου δὲν κοιμᾶται;

—Κοιμᾶται· μπορεῖ νὰ κάμῃ δίχως ὕπνο; Μὰ
ἐκεῖνο στοίχειωσε πιά! ζῇ μὲ τοὺς αἰῶνες! Ποιὸς
ξέρει ἀπὸ πότε; Νὰ ἰδῇς τῶν παλαβῶν τὰ κόκκαλα πῶς
κρέμονται πολυέλαιοι ἀπάνω του!...

Καὶ τὸ βλέμμα του κάπως δειλὸ στυλώθηκε ἀπάνω
σὲ μιά στάμνα, πού ἔστεκε σπασμένη στὴν αὐλή· τὸ
μέτωπό του σούφρωσε καὶ κέρωσε. Λές κι ἔβλεπε ὅχιὰ
νὰ προβάλλῃ ἀπὸ κεῖ.

— Ἐσύ, πατέρα, πῶς πῆγες; Μὲ τὴ μηχανή; ξαναρώτησα.

— Ὅχι, μὲ τὴν πέτρα, σὰν τοὺς Καλυμνιώτες. Ποῦ μηχανὲς στὸν καιρό μας!

— Ἐγὼ σὰ μεγαλώσω θὰ πάω νὰ τὸ κόψω· εἶπα μὲ πείσμα.

Ἐνόμιζα πὼς θὰ ἔλεγε ὅχι· πὼς θὰ φρόντιζε μὲ χίλια δυὸ νὰ μ' ἐμποδίση· πὼς θὰ μοῦ διηγόταν ἱστορίες τρομερὲς γιὰ ν' ἀπελπιστῶ. Τίποτα! Μιὰ στιγμὴ μὲ κοίταξε συλλογισμένος ἀπὸ τὰ πόδια ὡς τὴν κορφή, σὰν νὰ μετροῦσε τὸ ἀνάστημά μου· χαμογέλασε.

— Καλὰ· σὰ μεγαλώσης νὰ πᾶς, εἶπε μὲ τὴν πρώτη του ἀπάθεια. Τώρα ποὺ εἶσαι μικρός, σύρε νὰ μάθης τὴ θάλασσα.

Πῆγα κι ἔμαθα τὴ θάλασσα. Ναυτόπουλο ἔγινα, ἔπειτα ναύτης. Εἶδα φουρτοῦνες, χιον ἑς, ἀγριοκαίρια. Πῆγα καὶ μὲ τὰ σφουγγαράδικα στὴ Μπαρμαριά. Μὰ καὶ ναυτόπουλο καὶ ναύτης καὶ σφουγγαράς, δὲν ξέχασα τὸ στοιχειωμένο γιούσουρι καὶ τὸ λόγο, ποὺ ἔδωκα στὸν πατέρα μου. Μαζὶ μὲ τὸ κορμὶ μεγάλωνε κι ὁ πόθος μέσα μου, σὰν νὰ τὸν εἶχα στὸ αἷμα μου.

— Ἐγὼ ἤθελα νὰ κόψω τὸ γιούσουρι, στὴν ἀνάγκη νὰ τὸ ξεριζώσω καὶ νὰ τὸ σύρω πίσω ἀπὸ τὸ καῖκι στὸ νησί μας. Θὰ τὸ ξάπλωνα στὴν ἀμμονδιὰ θρασίμι καὶ θὰ ἔβανα διαλαλητὴ νὰ διαλαλήσῃ οὐδὲ ὅλην τὴ χώρα.

— Ἐβ ἄτε, χωριανοί, νὰ ἰδῆτε μέγα θαῦμα! Τὸ στοιχειὸ τῆς θάλασσας νικήθηκε ἀπὸ τοῦ νησιοῦ μας τὸ στοιχειό, τὸ Γιάννο Γκάμαρο. Τρέμουν, τρίζουν τὰ βουνά! Ἐβγαῖτε χωριανοί, νὰ ἰδῆτε καὶ νὰ εἰπῆτε!..

Θὰ ἔτρεχε ἀμέσως μελίσσι ὁ λαὸς, θὰ ἔβλεπαν οἱ θαλασσογέννητοι καὶ θὰ σταυροκοπόνταν· θὰ ἔβλεπαν οἱ γυναῖκες καὶ θὰ τρόμαζαν, τὰ παλικάρια καὶ θὰ ζηλοφτονοῦσαν, οἱ λυγερὲς καὶ θὰ ἔλεγαν :

—Νὰ λεβεντονιὸς γιὰ νὰ γίνη ἄντρας μας.

Δεύτερος Ἀῖ Γιώργης θὰ δοξαζόμουν στὸ νησί. Κι ἓνας τρόμος μυστικός, μιὰ λαχτάρα βασάνιζε κάθε τόσο τὴν ψυχὴ μου, μὴν προλάβῃ ἄλλος καὶ ἀρπάξῃ τὴ δόξα μου. Γυρεύεις τί γίνεται; Ἀλλὰ πάλι ἡσύχαζα μὲ τὴν ιδέα πὼς ἄλλος ἀξιωτερός μου δὲν ἦταν δυνατό νὰ γεννηθῇ. Καὶ ἀκόμη πίστεψα πὼς τὸ δεντρὶ ἐκεῖνο, δὲν καθόταν τόσους αἰῶνες ἐκεῖ στὸν ἀνήλιαστο θρόνον του, παρὰ γιὰ νὰ γίνη μιὰ μέρα δικό μου παίνεμα.

Κι ἔτσι ἔκλεισα τὰ εἴκοσι χρόνια μου. Ψάρευα τὸ σφουγγάρι μὲ τὴ μηχανὴ τοῦ καπετὰν Στραπάτσου στὸν Ἑγρίπο. Δόσε ἀπάνω, δόσε κάτω φτάσαμε καὶ στὸν κόρφο τοῦ Βόλου. Ἀρπάξα τὸν καιρό.

—Τί λές, καπετάνιε; Κάνουμε τὴν ἀπόπειρα;

—Ποιά;

—Πᾶμε νὰ κόψουμε τὸ γιούσουρι;

Γέλασε ὁ καπετὰν Στραπάτσος· γέλασαν καὶ οἱ ἄλλοι· γέλασα τέλος κι ἐγώ. Δὲν τολμοῦσα νὰ κάνω τὸ σοβαρό.

—Ρέ, τί λές; μοῦ κάνει εἶσαι στὰ συγκαλά σου ἢ νὰ στείλω γιὰ τὸν παλᾶ; Ἀμή!... πῆγαν τόσοι καὶ τόσοι καὶ δὲν ἔκαμαν τίποτα καὶ θὰ κάμωμε μεῖς;

—Γιατί ὄχι; Εἴμαστ' ἀδέξιοι ἐμεῖς; Ἐπειτα, ἄκου νὰ σοῦ εἰπῶ, ἐκεῖνοι πῆγαν μὲ τὴν πέτρα. Μιὰ βουτιά κι ἀπάνου. Τί θές νὰ κάνουν μὲ μιὰ βουτιά;

— Μωρέ, κοίτα νά βγάλωμε τὸ καρβέλι καὶ ἄφησὲ τὰ ὄνειρα, μοῦ λέει τέλος ὁ καπετάνιος.

Δὲν ἀπελπίστηκα. Θὰ τὸν καταφέρω στὸ ὕστερο, σκέφτηκα.

Καὶ ἀλήθεια ἔδωκα-πῆρα τὸν κατάφερα μιὰ Κυριακῇ, ποὺ δὲν ψαρεύαμε.

— Τί λές, πᾶμε; τοῦ κάνω.

— Μωρέ, ποῦ νὰ πᾶμε;

— Γιὰ τὸ γιούσουρι.

— Καὶ ποιὸς θὰ βουτήξῃ;

— Ἐγὼ βουτάω γι' αὐτὸ ρωτᾷς;...

Πήγαμε τέλος. Κοιτάζω μὲ τὸ γυαλὶ στὸν πάτο· πουθενὰ γιούσουρι. Φέρνω μιὰ βόλτα, δυό, τρεῖς τίποτα. "Αρχισα ν' ἀπελπίζωμαι. Μιὰ ἀπελπισία παράξενη. Τόσα χρόνια τὸ ἀνάστενα στὴ φαντασία μου, τὸ ἔβλεπα μπροστά μου, πάλαιβα μαζί του, τὸ νικοῦσα καὶ τώρα νὰ βγαίνουν ὅλα ψέματα!

Δὲ μποροῦσα νὰ τὸ ὑποφέρω. Κάπου ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ, κάπου νὰ τὸ συναντήσω, θὲς κάτω στοὺς βυθούς, θὲς πέρα στὸ ἀκρογιάλι, θὲς πάνω στὰ σύννεφα. Νὰ τὸ συναντήσω, νὰ μετρηθῶ μαζί του κι ἄς μὲ καταλύσῃ. "Ας κρεμαστοῦν καὶ τὰ δικά μου κόκκαλα ἀπάνω του, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων παλαβῶν.

"Οχι ὁμως νὰ μὴν τὸ γνωρίσω ποτὲ στὴ ζωὴ μου. Τότε γιὰτὶ ἔζησα τόσον καιρό, γιὰτὶ ἔγινα εἰκοσάχρονος, γιὰτὶ ἔμαθα τὴ θάλασσα, γιὰτὶ ἀνασκόλισα τοὺς βυθούς; Μονάχα γιὰ τὸ καρβέλι; -

— Τραβάτε γιὰ τὸ λιμάνι· τραβάτε νὰ πιοῦμε καὶ καμμιὰ εἶπε ὁ καπετάνιος βαριεστισμένος. Οἱ γερόντοι λένε κάποτε καὶ παραμύθια.

Κρύος ἰδρώτας μὲ πῆρε. Ἀρχισαν νὰ θολώνουν τὰ μάτια μου.

—Στὸ Θεό σου, καπετάνιε, τοῦ λέω, ἔχε ὑπομονή. Νὰ φέρωμε μιὰ βόλτα πάλι.

Οὔτε ἐκεῖνος ὁμως, οὔτε οἱ λαμνοκόποι μὲ ἄκουαν. Τὸ καῖκι γύρισε κι ἔφυγε γιὰ τὸ λιμάνι, βαριεστισμένο καὶ κεῖνο. Ἐγὼ κρεμασμένος στὴν κουραστή, δὲν ἔπαυα νὰ κοιτάζω ξερβόδεξα, μὲ καρδιοχτύπι μεγάλο, σὰ νὰ ζητοῦσα τῆς μάνας μου τὰ κόκκαλα. Μάταια ὁμως. Τὸ νερὸ πρᾶσινογάλαζο ἔφτανε ὡς κάτω στὸν πάτο καὶ μοῦ ἔδειχνε ξερὰ τὰ φύκια, τ' ἀπάρθενά. Τὸ γιούσουρι ὁμως ὄχι· κανένα σημάδι γιὰ τ' ὄνειρεμένο μου δεντρί.

Ἐλεγα ν' ἀφήσω τὸ γυαλί, νὰ ξαπλωθῶ στὸ κατὰ-στρώμα. Ἀλλὰ τὴν ἴδια στιγμή θολὸ σύγνεφο ἤσκιωσε μπροστά μου, πίσω ἔμεινε σὰ νὰ διάβηκε φάλαйна.

—Στόπ! φωνάζω· σταθῆτε!

Στάθηκε τὸ καῖκι, γύρισε πίσω καὶ εἶδαμε ὅλοι σὰ χιλιόχρονη βελανιδιὰ νὰ κάθεται στὸν πάγκο. Δὲν ἦταν λοιπὸν ψέμα, δὲν ἦταν παραμῦθι! Ντύνομαι γοργά, παίρνω τὸ λάζο στὴ ζώση μου, ἓνα τσεκούρι στὸ χέρι καὶ βουτῶ κάτω. Μὰ καθὼς σήκωσα τὰ μάτια, σύγκρυο μ' ἔπιασε. Καλὰ τὸ ἔλεγαν οἱ γερόντοι μας. Τί ὁ διπίθαμος Ἀράνης! Τί γοργόνα καὶ τί Ἀριστος! Τοῦτο εἶναι τὸ θάμασμα.

Οἱ ρίζες τοῦ μελαψές, λεπιδοντυμένες βύζαιναν τὸ μάρμαρο, ἐμπαινάν στίς σχισμές, ἀγκάλιαζαν τ' ἀγκωνάρια, γάτζωναν τὶς ποδιές του, ἓνα σῶμα θαρρεῖς καὶ μιὰ δύναμη. Ἀπάνω ὀρθοκάθετος ὁ κορμός, ἀρχουδοντυμένος, μὲ ρόζους ἐδῶ καὶ κεῖ

κλειστοὺς στὸ πολυτρίχι μέσα, ὀργιὲς ψήλωνε. Κι ἀπὸ κεῖ κλαδιὰ κι ἀντικλάδια μυριόροξα, καμαρωτὰ κι ὀλοῖσα ἔφευγαν περαδῶθε, ψηλά καὶ χαμηλά, λὲς κι ἔπασχαν ν' ἀποκλείσουν ὅλο τὸν πλατύχωρο κόρφο μὲ τὸ δίχτυ τους

Ὀλόγυρα τὸ νερὸ διάφανο, σὰ γυάλα τὸ σκέπαζε καὶ τὸ ἔλουζε τροφή μαζὶ καὶ ταίρι, ἀνάσα καὶ κλίνη του. Καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μαρμαρένιο βάθρο σκοτεινὴ ἔχασκε ἡ ἄβυσσο, κρύα καὶ ἄπατη.

Ἦῤῥα τὸ δέντρο στὸν ὕπνο μου. Μὰ καὶ στὸν ξύπνο νὰ τὸ εὕρισκα τὸ ἴδιω ἔκανε. Ἄν ἦταν ν' ἀρπάξω ἓνα κλαδὶ καὶ νὰ βγῶ ἀπάνω, καλὰ. Μὰ ἐγὼ ἤθελα νὰ τὸ κόψω σύρριζα. Γιὰ τοῦτο κατέβηκα ἐκεῖ. Ἐκαμα τὸ σταυρό μου, ξάμωσα μὲ τὸ τσεκουῦρι καὶ γκόπ, τοῦ κατάφερα τὴν πρώτη.

Ξόπνησε ὄφης. Καὶ ἀρχίζει ἀμέσως ἓνας σίφουνας, ἓνας χτύπος, ἓνα κακό, λὲς καὶ χύθηκαν ὅλα τὰ ρέματα ἀπάνω μου. Τὸ νερὸ χόχλασε, δάρθηκε κλωθογύριστο, σκότος πήδησε ἀπὸ τὴν ἄβυσσο κι ἔχασα ὅλα τὰ πάντα.

Ἐκατσα χαμηλά, ἀρπάχτηκα σ' ἓνα ρίζωμα νὰ μὴ μὲ σύρουν. Καὶ εἶδα ἄξαφνα τοὺς ρόζους τοὺς κλειστοὺς νὰ γλαυκοπαίζουν μάτια ἀράλικά καὶ νὰ χύνεται ἀστρίτης ἡ γλόγα ἀπάνω μου. Καὶ στὰ κλαδιὰ τὰ λευκοπράσινα εἶδα νὰ κρέμονται τὰ σκέλεθρα, πομπὴ καὶ γάνα τῶν παλαβῶν, πού τόλμησαν νὰ τὰ βάλουν μαζὶ του. Στὸ βρούχημά του ἄκουσα χτύπο ξεχωριστό. Καὶ δὲν ἦταν ἄλλος παρὰ τὰ κόκκαλα πού δέρονταν μεταξὺ τους καὶ τὰ γυμνὰ ποδάρια λάχτιζαν μὲ πεῖσμα τ' ἄσαρκα μέτωπα, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγαν:

— Γιατί μᾶς φέρατε δῶ !

Ἀπολάνω μου τσίμπαιε ὁ καπετάνιος,

— Ἔλα τώρα. Ἔλα καὶ δὲ θὰ κάμης τίποτα.

Δὲ θὰ κάμω τίποτα! Καὶ γὰρ τὸ κατάλαβα. Μὰ καὶ μὲ τί μοῦτρα ν' ἀνέβω ἀπάνω; Ποῦ τὸ στοιχειὸ τοῦ νησιοῦ μας πιά; Ποῦ ὁ Ἀἰ Γιώργης; Ἄ, ὄχι ἂν δὲν κατέβαινα, καλὰ μὰ τώρα πάει !

Μόλις ἔπεσε ὁ σίφουννας, σηκώνω τὸ τσεκούρι, καὶ τοῦ καταφέρνω δεύτερη μὲ ὅλη μου τὴ δύναμη. Πέτρα νὰ χτύπαγα, τὸ λιγότερο θὰ ράγιζε· ἐκεῖνο τίποτα. Οὔτε σκλήθρα δὲν ἄνοιξε. Ἀντὶ νὰ πάη μέσα τὸ τσεκούρι, ἔφευγε πίσω δυὸ πιθαμές, τρεῖς, τέσσερες, σὰ νὰ χτυλοῦσα σὲ λάστιχο. Πρέπει νὰ τὸ ξερριζώσω· πικροσυλλογίστηκα, Τσιμπάω ἀπάνω, — Ρίχτε μου τὸ λοστό.

Μοῦ κατεβάζουν τὸ σύνεργο. Ρίχνω πέρα τὸ τσεκούρι καὶ ἀδράχνω τὸ λοστό. Ἀρχίζω στὶς ρίζες. Τυραννήθηκα καὶ γὰρ δὲν ξέρω πόσο, ὥρες ἐρχόνταν, ὥρες περνοῦσαν, καὶ γὰρ μὲ τὸ λοστό στὸ χέρι. Μόνο στεκόμουν κάποτε νὰ πάρω ἀνάσα ἢ καὶ νὰ ρίξω γύρω καμιὰ ματιά. Μποροῦσε τὸ σκυλόψαρο νὰ ριχτῇ ἀπάνω μου. Τέλος τσιμπάω πάλι,

— Ρίχτε μου τὴ γούμενα.

— Μωρ' ἔλα πάνω, τσιμπάει ὁ καπετάνιος ἀνυπόμονος. Γιὰ σένα τὴ θὲς τὴ γούμενα; Ἔχομε καὶ ψιλότερο σκωινί. Ἔλα πάνω· θὰ σοῦ κόψω τὸν ἀέρα.

Κόβεις τὸν ἀέρα, μὰ σκίζω τὸ λάστιχο· τοῦ ἀπαντῶ θυμωμένα. Ἡ ξέχασες πὼς ἔχω τὸ λάζο μαζί μου.

Τὰ χρειάστηκε ὁ καπετὰν Στραπάτσος· μοῦ ἔριξε τὴ γούμενα. Πιάνω ἀπὸ μακριὰ καὶ θηλυκώνω καλὰ

τὸν κορμό. Ἐπειτα πηγαίνω στὸ ἄλλο πλευρὸ καὶ ἀρχίζω πάλι μὲ τὸ λαστὸ τὶς ρίζες. Ἐκεῖνο δὸς του καὶ γλαυκόπαιζε τὰ μάτια σὰ νὰ ἤθελε νὰ μὲ μαγνητίση. Ἐσειόταν καὶ τάραζε σὰν ψάρι τὰ κλαδιά του, χταποδιοῦ ἀποκλαμοί, λάγκευαν δῶθε κεῖθε, κουλουριάζονταν, τίναζαν καταπάνω μου τ' ἀκροδάχτυλά τους νὰ μὲ συλλάβουν. Μὰ ποῦ νὰ μὲ συλλάβουν! Κι ἂν δὲν ἤξερα καθόλου τὰ δολερὰ παιγνίδια του, κι ἂν δὲν εἶχα ἀκούσει τὰ καμώματά του, τὰ σκέλεθρα, πὺν ἔβλεπα σφηνωμένα ψηλά, ἦταν ἀρκετὰ νὰ μοῦ δείξουν τὸν κίνδυνο.

Σὲ κάθε του ἀνακλάδισμα στρεῖδι κολλοῦσα στὰ πλευρὰ τοῦ μάρμαρου. Πόδια, χέρια, μάτια ὅλα δούλευαν σύγκαιρα. Καὶ ὁ λαστὸς ἀψύς, ξεκόλωνε ἓνα μὲ τὸ ἄλλο τ' ἀντιρίμματα, τὰ ἔβγαζε ἀπὸ τὰ θαλάμια τους, τὰ χώριζε ἀπὸ τὴν πέτρα ξεφλουδιασμένα πολλὲς φορὲς κι ἄλλες φορὲς μὲ σκλήθρες ἀπὸ χάλαρα, μὲ φόρτωμα ἀπὸ κοχύλια.

Τέλος κατάλαβα πὼς ἄρχισε νὰ λασκάρῃ. Ἐχανε τὸ στήριγμά του.

— Ἀπάνω! τσιμπάω.

Μὲ ἀνεβάζουν ἀπάνω. Γδύνομαι γοργά, παίρνω τὴν πρώτη ἀνάσα. Μπρέ! Πῆρε καὶ σούρπωνε. Ἀντίκου τὸ Πήλιο ψήλωνε βαθυγάλαξο σὰν ἀπὸ λουλάκι. Τὰ χωριά του ἄσπριζαν στὶς πλαγιὲς σκόρπια μάρμαρα. Στὸ Βόλο ἀναβαν τὰ φῶτα καὶ ὁ οὐρανός, ὁλοπόρφυρος ἀπὸ τὸ ἡλιοβασίλεμα, ἔβγαζε ἓνα ἓνα τρεμόφεγγα τ' ἀστέρια του. Μοῦ φάνηκε πὼς ξανάζησα, ὅταν εἶδα μπρὸς μου γνώριμα πρόσωπα. Ἐέχασα μιὰ στιγμή καὶ τὸ γιούσουρι καὶ τοὺς κόπους μου, καὶ τὴ δόξα μου ἀκόμη.

— Τί απόκαμες; ρωτάει ὁ καπετὰν Στραπάτσος.

— Τώρα θὰ ἰδῇς· τοῦ λέω, πηδώντας ἀπάνω. Ἔλα παιδιά! τὰ κουπιά σας. Τὸ δέντρο θὰ τὸ σύρουμε στὸ νησί ἀπόψε.

— Μωρέ, τί λές! Δὲν ἔπαθες τίποτα; Δὲν σ' ἄγγιξε τὸ στοιχειό;

Καὶ ρίχνονται ὅλοι ἀπάνω μου, μὲ ψηλαφοῦν, σφίγγουν τὰ κρέατα μου, κινοῦν τὰ μπράτσα μου κι ἀκόμῃ δὲν πιστεύουν πὼς εἶμαι γερός.

— Μὰ τραβᾶτε, παιδιά, λέω· τὸ δέντρο κόπηκε.

Ρίχνονται στὰ κουπιά· τραβοῦν μὲ δύναμη. Ναί! Ἀντὶ νὰ σύρῃ μπροστά, πίσω πῆγαινε τὸ καῖκι μας.

Μωρέ, μᾶς γελᾷς· λέει ὁ καπετάνιος ἀγαναχτισμένος. Τί μολογᾷς πὼς ἔκοψες τὸ γιούσουρι;

— Μὰ τὸν Ἀἰ Νικόλα, τῶκοψα, τοῦ κάνω· τράβα. Τ' ἤθελες νὰ τ' ἀποκόψω γιὰ νὰ μὲ πλακώσῃ ἀπὸ κάτω; Αὐτὸ τραβήγματα θέλει καὶ θάρθη μὲ τὶς ρίζες του.

Ἀρχίζομε πάλι τὸ τράβημα. Κάπου μιὰ ὥρα ἔτσι παιδευτήκαμε. Ἄκουες τοὺς σκαρμούς κι ἐτριζοβόλαγαν. Πείσμα ἔπιασε τοὺς ναῦτες καὶ ἀντρειεύονταν σὰν ξωτικά. Ὁ καπετὰν Στραπάτσος, ξετρελαμένος ἀπὸ χαρὰ καὶ περηφάνεια, ψυχὴ ἔδινε σ' ὅλους μὲ τὶς φωνές του.

— ὦ!... ὦ!... ὦ!... ὦ!... Γειά σας, παλικάρια!... Ἰσα λιοντάρια μου!... Ντροπὴ μας! Μωρέ, ἴσα τίγριδες!...

Καὶ τὰ παλικάρια, τὰ λιοντάρια, οἱ τίγριδες, ἔχωναν βαθεῖα τὸ κουπὶ καὶ τὸ ἔπαιρναν πίσω μὲ τόση δύναμη, ποῦ ἔλεγεσ τώρα θὰ γίνῃ θρύψαλα. Τέλος βαθὺ μούγγρισμα ἀντήχησε κι ἡ θάλασσα σήκωσε τρανὸ κύμα καταπάνω μας. Τὸ καῖκι πέταξε γοργόφτερο ἐμπρός. Ἀμέσως μέγα κῆτος φάνηκε νὰ πιάνῃ ἀπ' ἄκρη

σ' ἄκρη τὸν κόρφο. Ἦταν τὸ γιούσουρι.

—Νὰ ἰδῶ! καὶ γὼ νὰ ἰδῶ!...

Τρέχουν ὅλοι στὴν πρύμη νὰ γνωρίσουν τὸ στοιχειό. Τὸ βλέπουν καὶ σταυροκοποῦνται φοβισμένοι.

—Ἐμπρός! λέω στὸν καπετὰν Στραπάτσο. Νὰ τὸ βγάλουμε ὅξω τώρα ποὺ νύχτωσε, πρὶν νὰ νιώσουν καὶ μᾶς τὸ πάρευν οἱ Τοῦρκοι.

Μόλις βγήκαμε ἀπὸ τὸν κόρφο, Γοργόνα ὀργισμένη μᾶς ἀπάντησε ἡ Νοτιά. Ὁ οὐρανὸς ἔσβυσε τ' ἀστέρια του, ἔκρυψε τὰ σύννορά του. Ἄδης τὸ σκότος ἀπλώθηκε ἀπάνω μας. Τὸ κῦμα ψήλωνε βουνό, ἀνέμιζε φωσφορούχους τοὺς ἀφρούς, κι ἔχυνε φῶς κατάσπρο, θαμπὸ καὶ ἄχαρο περιίγυρα. Τί ἄλογα καὶ τί ἄτια! Τί φῶκες καὶ τί φάλαινες! κλωθογύριζαν κοπαδιαστά, βρουχιόνταν καὶ ἀλάλαζαν στὸ σύσκοτο ἐκεῖνο χάος. Ν' ἀνησυχῶ ἄρχισα. Δὲν ἦταν θάλασσα ἐκεῖνη· ἦταν θυμὸς καὶ σεῖσμα, κατάρρα καὶ χολή, φαρμάκι τῆς ἄβυσσος.

Ὅμως τίποτα. Τὸ γιούσουρι σφιχτοδεμένο ἀκολουθοῦσε τ' ἀπονέρια, ποὺ ἔστρωνε ἡ πρύμη τῆς σκάφης μας. Τὸ ἄκουα νὰ δέρεται κάποτε καὶ νὰ ρουχνίζει, σὰ ζωντανὸ ποὺ παίρνει ἀνήφορο. Ντροπὴ τὸ εἶχε πὼς νικῆθη, καὶ πάσχιζε μὲ κάθε τρόπο ν' ἀπαλλαγῇ. Μὰ ποιὸς τὸ ἄφινε;

Μέσα στὸ ἄγριο πέλαγο μιὰ ξεχώριζα ταρναριστὴ φωνή, τὴ φωνὴ τοῦ διαλαλητῆ· ἓνα γνώριζα αἰσθημα, τὸ θάμασμα τῶν γερόντων μας. Ἐναν πόθο, τὴν εὐχὴ τῶν κοριτσῶν:

—Νά! λεβεντονιὸς γιὰ νὰ γίνῃ ἄντρας μας.

Μὲ τὸ χάραμα εἶδα κατάπλωρα συγνεφοσκεπασμένο τὸ νησί μας. Τοῖα μῦθα θέλαμε ἀκόμη. Μὰ

τρία γερὰ. Τὰ μπράτσα λύθηκαν ὅλη νύχτα πάνω στοῦ κουπί. Τὰ πρόσωπα σούρωσαν. Τὰ μάτια θόλωσαν. Ζάρες ἔκαμε τὸ μέτωπο· ἄσπρισαν τὰ κατὰμυρα μαλλιά, σὰ νὰ κύλησαν σωρὸς τὰ χρόνια ἀπάνω μας.

Ὁ καπετάνιος ξαπλωμένος τ' ἀνάσκελα στὸν πάγκο ἔμοιαζε πτώμα. Οἱ λαμνοκόποι ἀμίλητοι κινοῦσαν ράθυμα τὰ κουπιά, σὰ μηχανὲς ποὺ κάνουν ἀναισθητὰ τὸ ἔργο τους. Μόνος ἐγὼ ξακολουθοῦσα νὰ λάμνω σωστά. Ἦρθε μάλιστα πολλὲς φορὲς ποὺ τοὺς πῆρα.

Μὰ τί νὰ κάμω καὶ γώ; Περισσότερος ἦταν ὁ πόθος παρὰ ἡ δύναμη μου. Τὸ κῦμα ἐπίμενε νὰ ψηλὼνῃ ἀκόμα, νὰ λιχνίξῃ τὸ καῖκι, νὰ μᾶς βρέχῃ καὶ νὰ μᾶς κλυδωνίξῃ φοβερά.

Τέλος ρόδισε ἡ ἀνατολή, φάνηκε ὁ ἥλιος, φάνηκαν βουρχωμένες οἱ στεριές, θολὸ τὸ πέλαγο, φιλόξενο τὸ νησί μας ἀντίκρυ.

— Ἄλα, παιδιά, καὶ φτάσαμε! φώναξα.

Καὶ πηδῶ στὴν πλώρη ν' ἀγναντέψω καλὰ τὸ λιμάνι, νὰ ἰδῶ τὴν ἀμμουδιά, ποὺ θὰ τὸ ρίξω τὸ θρασίμι. Τὸ καῖκι πέταξε μέσα, δύο χάλαρα πήδησε, ἄραξε ἀπάνω στὸν ἄμμο. Τρέχω στὴν πρύμη καὶ ἀρπάζω τὴ γούμενα. Ὡϊμέ! Σκοινὶ κομματιασμένο κρατῶ μόνο στὰ χέρια μου.

Τί ἔγινε τὸ ἄκαρπο δεντρί; Κάτω βρίσκεται στὸν κόρφο τοῦ Βόλου, ἀπάνω στὸ θεόχτιστο πάγκο του μὲ τὶς λεπιδωτὲς ρίζες, ἀρκοῦδοντυμένο τὸ κορμό, κλαδιὰ καὶ παρακλάδια του παραδῶθε, λὲς καὶ πάσχει νὰ κλείσῃ ὅλα στὸ δίχτυ του.

Ἀκόμη τὸ παραδίνουν γενιὰ σὲ γενιὰ οἱ ναῦτες καὶ πάει ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί ἀπὸ παιδί σ' ἀγγόνι.

πάντα μεγάλο, θαμαστό πάντα, σκληρὸ σὰ σίδερο,
δυνατὸ σὰ λέοντας, ψυχωμένο κι ἀθάνατο σὰ στοιχειό.
Καὶ γώ, Γιάννος ὁ Γκάμαρος, νέος Ἀἰ Γιώργης τοῦ
νησιοῦ, ἐβδομηντάρης κι ἐτοιμόρροπος, τώρα δὲ θα-
λασσοδέρομαι παρὰ γιὰ τὸ καρβέλι.

4. *Ἐτὴν Πατρίδα*

Πατρίδα, σὰν τὸν ἥλιο σου ἥλιος ἄλλοῦ δὲ λάμπει.
Πῶς εἰς τὸ φῶς σου λαχταροῦν ἡ θάλασσα κι οἱ κάμποι,
πῶς λουλουδίζουν τὰ βουνά, τὰ δάση, οἱ λαγκαδιές,
στεργοντάς του θυμίαμα χιλιάδες μυρωδιές!

Ἀφρολογοῦν οἱ ρεματιές καὶ λαχταρίζ' ἡ λίμνη,
χίλιες πουλιῶν λαλιές ἤχοῦν τῆς ὁμορφιάς του ὕμνοι,
σ' ἄπειρ' ἀστράφτουν χρώματα παντοῦ λογῆς λογῆς
τ' ἄγερα τὰ πετούμενα, τὰ σερπετὰ τῆς γῆς.

Κι αὐτὸς σηκώνει τ' ἀλαφρὸ τῆς καταχνιάς μαγνάδι,
κι ἡ κάθε σιάλ' ἀπὸ δροσιὰ γιαλίζει σὰν πετράδι,
ἡ κάθε ἀχτίδα του σκορπᾷ μὲ τὴν ἀναλαμπὴ
χαρά, ζωὴ καὶ δύναμη κι ἐλπίδα ὅπου κι ἂν μπῇ.
Φαντάζεσαι σὰν τὸν ἥλιο σου κι ἐσύ, καλὴ πατρίδα,
καὶ μάγια σὰν τὰ μάγια σου σιτὸν κόσμον ἄλλοῦ δὲν εἶδα.

Ἡ γῆ σου εἶναι παράδεισο, κι αἰῶνια γαλανὸς
γύρω σου καθρεφτίζεται σιτὸ πέλαγ' ὁ οὐρανός,
Κι οἱ νύχτες σου μὲ τ' ἄστρα του, μὲ τὴ γαλάζια πάστρα,
Μὲ μ' ἀηδονολαλήματα τρεμάμενα σὰν τ' ἄστρα.
μὲ τὸ φεγγάρι, ποὺ περνᾷ σὰν ὄνειρο εὐτυχιάς
στὴ μέση τῆς ἀπέραντης οὐράνιας ἡσυχιάς.

Οἱ νύχτες σου δροσοβολοῦν χιλιόπλουμα λουλούδια

καὶ τῶν παιδιῶν σου τὶς καρδιᾶς ἀμάραντα τραγούδια
σταλάζουν εἰς τὰ σπλάχνα σου θεράπιο λησμονιάς,
ἐλευτεριᾶς ἀγάλλιαση καὶ μῖσος τυραννιάς.

Μάγεμ' ἀσημοῦφαντο, φῶς μαργαριταρένιο
λυώνονται σ' ἓνα χάραμα ξανθό, μαλαματένιο.

Γιομάτος μόσχους καὶ δροσιᾶς ὁ ζέφυρος τερπνὰ
μέσ' ἀπ' ἀγάπης φαντασιᾶς τὰ πλάσματα ξυπνᾷ.

Κι ἀνάμεσα σιὰ χώματα ἀπὸ χίλια οὐράνια τόξα,
προβαίνει πάλι ὁ ἥλιος σου εἰς ὅλη του τὴ δόξα,
καὶ σὰν τοῦ μεγαλείου σου σύμβολο φωτεινό,
ὡς τὸ χρυσὸ βασήλεμα λάμπει σιτὸν οὐρανό.

Ἑλλάς, τὸ μεγαλεῖο σου βασήλεμα δὲν ἔχει
καὶ δίχως νέφη τοὺς καιροὺς ἡ δόξα σου διατρέχει.

Ὅσες φορὲς ὁ ἥλιος σου νὰ σὲ φωτίσῃ ἐρῇ
θενὰ σὲ βρῇ πεντάμορφη, στεφανωμένη, ὀρθή.

5. ΤΗΣ ΦΤΩΧΙΑΣ ΤΑ ΣΤΕΡΝΑ

—Μορφούλα, αἱ! Μορφούλα, ποῦ εἶσαι κυρά μου;
Ψίνα, Ψιψίνα μου; Τί θὰ φᾶμε σήμερα;

Ἡ γριὰ Λασκαροῦ ἔκραζε τὴ γάτα τῆς βραχνά,
ἂν καὶ δὲν τὴν ἔβλεπε στὸ σπίτι. Μόλις ἔφεγγε
ἄδειο, παγωμένο ἦτανε τὸ σπίτι· ἰσόγειο, ὅλο ἓνα
χώρισμα, μὲ τὰ φτωχικά του τὰ συγύρια ἀραδιαστὰ
τριγύρω. Κι ἡ Λασκαροῦ διπλωμένη μέσ' τὰ παλιο-
σκοῦτια τῆς, πλάϊ στὴ σβυστὴ γωνιά, δὲ σπάραζε. Τὸ
ἔξωρο τῆς πρόσωπο, μὲ τὴ τριπλοτυλιγμένη μαν-

τήλα στο κεφάλι, καθώς τόχε γυρμένο κατὰ τὴ γωνιά, κι ἔβλεπε μὲ μάτια ἀκίνητα τὴ στάχτη τὴ σβυσμένη, φάνταζε παράξενα καὶ τρόμαζε μεσ' τῆς αὐγῆς τὸ μισόθαμπο.

Μὰ κάποτε σείστηκε ἡ γριὰ σιγὰ σιγὰ. Σείστηκε κι ἀνασηκώθηκε· καὶ γύρισε τὸ πρόσωπο, μὲ τὸ στανιό, κι εἶδε κατὰ τὴν κλεισμένη πόρτα.

—Μορφούλα, κόρη μου καλή, ποῦ εἶσαι; ρώτησε πάλι.

—Καὶ πιάστηκε ἀπὸ τῆς γωνιάς τὸ γῦρο κι ἔβαλε δύναμη, χέρια γόνατα καὶ στάθηκε στὰ πόδια της. Καὶ κίνησε ὕπερα, σκυφτή, κατὰ τὴν πόρτα.

Πῆγε ἄνοιξε τὴν πόρτα κι ἔκραξε πάλι. Τῆς γάτας τὸ νιαούρισμα, πούτανε γριὰ κι αὐτὴ καὶ μαδημένη, ἔφτασε μέσ' ἀπὸ τὸ περιβόλι καὶ τὰ ξερόδεντρα τοῦ περιβολιοῦ, τὰ λίγα, πὺ ἀπομένανε, γιὰ τὴ φωτιά κι αὐτά, καὶ τῆς γριᾶς τὴ ζέστα· κι ἦρθε ἡ γατούλα κλαίοντας παραπονιάρικα καὶ στάθηκε κοντὰ στὰ πόδια τῆς κυρᾶς της, στὸ μοναχικὸ σκαλὶ τῆς πόρτας, τὸ λιωμένο ἀπὸ τὰ χρόνια.

—Μορφούλα, τί θὰ φάμε σήμερα; Τί ἔφερες;

Ἡ γάτα ἀπάντησε μὲ τὸ παρὰπονό της κι ἔσκυψε πιὸ πολὺ ἢ γριὰ κι εἶδε στὴν πέτρα ἀπάνου ἕνα ψάρι ἀποθεμένο. Τόχε φέρει ἡ γάτα ἡ Μορφούλα. Ἦταν ἕνας γωβιὸς μεγάλος, καὶ τὸν πῆρε ἡ Λασκαροῦ καὶ μπῆκε σπíti, μὲ τὴ γάτα μπρὸς κι ὁλόρθη τὴν οὐρά της παίζοντας. Αὐτὸ θὰ ἦτανε τῆς μέρας τὸ φαί καὶ γιὰ τοὺς δυό τους· ἦτανε κι ἡ Μορφούλα γέρικη πολὺ, δὲ χρειαζότανε μεγάλα πράγματα γιὰ τὸ φαί της· λίγα ψαροκόκκαλα τῆς φτάνανε. Τὸ

κυνήγι της τὸ καθημερινὸ ἦτανε πάντα ἀπόνα ψάρι. ψάρι ὅμως πάντα πετρόψαρο. Κι ἡ γριὰ Λασκαροῦ τὸ περίμενε πιά ταχτικό, κι ἀπ' αὐτὸ κρεμοῦσε τὴν ἐλπίδα τῆς τροφῆς της, τὴν καθημερινή.

Βράδυ νωρίς, πρὶν πέση στὸ ξερόστρωμα καὶ πρὶν κλείση τὴν παλιόπορτά της, συνειθίζε ἡ γριὰ Λασκαροῦ, μ' ὅλη τὴν ἀγάπη ποῦχε τῆς Μορφούλας, κι εἶχε τὴν ἀνάγκη νὰ τὴ ζεσταίνει στὸν ὕπνο ἡ συντροφιά της κιόλας, ἄνοιγε καὶ τὴν ἐβγαζε ὄξω. ἦταν ἄπονο αὐτὸ πούκανε, μὰ πάλι πῶς θὰ ζούσανε; Τὴν ἔσπρωχνε ἔξω μαλακὰ μὲ τὸ πόδι τὴ Μορφούλα καὶ τῆς ἔλεγε :

—Σύρε, Μορφούλα, σύρ' ἐσύ, καλή μου, ψίνα μου, κυρά μου, σύρε νὰ φέρης τίποτα... Δὲν ἔχουμε αὐριο νὰ φᾶμε, καφερούλα, καὶ θὰ μείνης νηστική κι ἐσύ μαζί μου...

Ἡ γάτα ἀπέξω ἔμενε καὶ παρακαλοῦσε κάμποσο. Ὑστερα ξεμάκραινε σιγὰ σιγὰ ἡ φωνή της καὶ χανόταν μεσ' τὰ σκοτάδια, ἢ μεσ' τῆς θάλασσας τὰ μουγκρητά. Καὶ τὴν αὐγή, νάτο ἓνα ψάρι στὸ σκαλὶ ἀφημένο πάλι! Καὶ δὲν τῶτρωγε ἡ Μορφούλα, δὲν τὸ πείραζε καθόλου· ἴσως ἔτρωγε ἄλλο, πρὶν τὸ φέρῃ τὸ κυνήγι της αὐτὸ στὸ σπίτι. Μὰ πάλι μπορεῖ νὰ ἦταν τὸ μόνο αὐτό, καὶ τῷφερνε ἴσα στὴν κυρά της, ἄγγιχτο.

Πῶς χνόταν τέτοιο πράγμα τ' ἀποροῦσε ἡ γειτονιά κι ἡ χώρα, ἡ μισογκρεμισμένη. Μὰ ἡ γριὰ Λασκαροῦ διόλου δὲν τὸ ρωτοῦσε. Νόμιζαν οἱ ἄλλοι στὴν ἀρχὴ πὼς ἡ γάτα, ἡ Μορφούλα, πήγαινε στὴν ἀγορὰ καὶ τὰνέβει τὰ ψάρια.

Μὰ ἡ Ἀμέρσα, ἡ πιὸ κοντινὴ γειτόνισσα, μαλωμένη μὲ τὴ Λασκαροῦ ἀπὸ χρόνια, παραφύλαγε τὴ γάτα κι ἔβλεπε πὼς τᾶφερνε τὰ ψάρια ἀπ' τὸ γιαλό. Τὴν ἀκολουθοῦσε ἴσα μὲ τὰ σκόρπια βράχια, πλάϊ στὸ παλιὸ λιμάνι, ποὺ κάναν ἓνα πληθὸς ἥσυχια κορφάκια ἐκεῖ, κι ὅλα ἀντάμα κάναν ἓνα ξερονήσι ἀπότομο. Κι ἐκεῖ τὴν ἔχανε τὴ Μορφοῦλα. Στὸ τέλος τὴν παράτησε, βέβαιη πιά πὼς ἡ γάτα τάβγαζε τὰ ψάρια ἀπὸ τὴ θάλασσα.

Τότε ἡ Ἀμέρσα ἔφερε γύρα τὶς γειτόνισσες καὶ τὰ παράστησε ὅλα μὲ τὸ νῖ καὶ μὲ τὸ σίγμα, καὶ μὲ θάμασμα τρανό! Καὶ τόμαθε ὅλη ἡ χώρα, τί καὶ πὼς ἡ γάτα ἡ Μορφοῦλα τῆς γριὰ Λασκαροῦς πήγαινε καὶ ψάρευε τὴ νύχτα στὸ γιαλό.

Ἐπιανε μιὰ θέση κοντὰ στὸ γιαλό, καὶ στεκόνταν ἄσειστη σὰν πέτρα, ἀνάμεσα στὶς ἄλλες πέτρες τὶς ἀκίνητες ἐκεῖ, καὶ περιμένε ὥρες, ἄσειστη. Κι ἡ πεῖνα βέβαια τὴν ὠδήγησε κεῖ πέρα καὶ τῆς ἔδειξε τὸν τρόπο αὐτό. Καὶ καθὼς ζυγῶναν οἱ γωβιοί, καὶ τὰ ἄλλα τὰ πετρόψαρα, καὶ φέρνανε τὴ μούρη τους ὡς τὴν κορφή, καὶ γυρεύανε νὰ βροῦνε τὸ πιὸ πολὺ χορτάρι ἐκεῖ ποὺ τὸ νερὸ πάει ἀνάλαφρο καὶ παιγνιδίζει μὲ τὶς πέτρες, χράκι τὸ νύχι τῆς Μορφοῦλας τ' ἄρπαζε.

Ἡ ἴδια ἡ γριὰ Λασκαροῦ θὰμποροῦσε νὰ τὸ πῇ καὶ νὰ τὸ μαρτυρήσῃ, πὼς τὰ ψάρια ποῦ τῆς ἔφερνε ἡ Μορφοῦλα δὲν ἦταν κλεμένα, τόσο φρέσκα, μισοζώντανα, καμιὰ φορὰ καὶ ζωντανά. Μὰ ἡ Λασκαροῦ δὲ συλλογιόταν τίποτα κακὸ γιὰ τὴ Μορφοῦλα. Οὔτε καὶ συλλογιόταν τίποτ' ἄλλο. Εἶχε ἀλλαλο-

γήσει κιόλα λίγο. Ἐμοιαζε λωλή, καθὼς ἔβγαινε στὸ περιβόλι κ' ἔστηνε ψιλὴ κουβέντα μὲ τὴ γάτα της.

Γιατὶ ὅπως γύριζε στὸ περιβόλι, καὶ προσπαθοῦσε νὰ κόψη κανένα ξεροκλάδι ἀπ' τὰ παλιόδεντρα, χειμῶνας πούταν τώρα, καὶ νὰ σκίση κανένα σανίδι ἀπὸ σεντούκι σάπιο, ἀχρείαστο, ἢ νὰ βγάλῃ λαχανάκια ἀπὸ τὸν κῆπον τὸ λιγόσπαρτο, ἢ γάτα ἐκεῖ κοντά της, ἢ Μορφούλα, τὴ συντρόφευε καὶ τῆς ἀποκρινόταν μὲ τὸ νιαούρισμά της σ' ὅσα ἐκείνη τῆς ἔλεγε λόγια ἀνόητα, λόγια λωλά. Ὑστερα τὴν ἀκολουθοῦσε στὴ γωνιά, ποὺ ἄναβε τὴ φωτίτσα κ' ἔβανε νὰ ψῆσῃ τὸ φαῖ, τῆς Μορφούλας τὸ κυνήγι. Καὶ τὸ μοιράζονταν ὕστερα οἱ δύο τους σὰ δυὸ φίλοι ἀγαπημένοι ποὺ ἦταν, χωρὶς μαλώματα, χωρὶς ψωμάκι κιόλα τὸ συχνότερο.

Χωρὶς ψωμάκι, ἀλήθεια τώρα τελευταῖα. Ἀφοῦ ὁ ἄχαρος ὁ γέροντας τῆς Λασκαροῦς, ἔπαψε νὰ τῆς στέλνῃ τὸ ταχτικὸ μηνιάτικο στὸ ξερονήσι, γιατί τὸν ἔφαγε κι αὐτὸν ἡ θάλασσα στερνόν, ἡ Λασκαροῦ ἦταν πολὺ περήφανη, καὶ δὲ ζητοῦσε, οὔτε καταδεχόταν. Θὰ πέθαινε νησιτικιά, τὸ ξέραν ὅλοι, ἀλλὰ δὲ θάβγαινε ἔξω τὸν πόνο καὶ τὴν πεῖνα της νὰ πῇ.

Τόξερε αὐτὸ κι ἡ Ἀμέρσα πὺ καλὰ ἀπὸ κάθε ἄλλον. Ἦταν ἡ πὺ κοντινὴ γειτόνισσα, ἄν καὶ πληθὺς ἄλλα σπίτια κατὰκλειστα, ρημάδια πιά, χώριζαν, τὸ δικό της ἀπ' τῆς Λασκαροῦς τὸ σπίτι. Ἔτσι ἦταν ὅλη ἡ χῶρα ἀριὰ κατοικημένη, μ' ὅλα τὰ σπίτια τὰ πολλὰ καὶ τ' ἀρχοντόσπιτα.

Ἦταν ἀπὸ χρόνια ἡ Ἀμέρσα μαλωμένη μὲ τὴ Λασκαροῦ. Μίσση οἰκογενειακά, συμφέροντα παλιά...

μὰ τώρα τί χρειάζονταν τὰ μίση, ἀφοῦ σβύσαν καὶ τὰ συμφέροντα καὶ πᾶνε... Πάλι, νὰ πάη στὴ Λασκαροῦ καὶ νὰ φιλιώσουν αὐτὸ δὲν τ' ἀποφάσιζε ἡ Ἀμέρσα. Τὴν ἤξερε καλὰ τὴ Λασκαροῦ, κι ἤξερε καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ της.

Ὅμως ἡ συμφορὰ τῆς Λασκαροῦς τὴ λίκισε, τῆς γλύκανε τὸ περασμένο της φαρμάκι. Ὅμως καὶ πάλι δὲν ἤθελε νὰ δεῖξῃ τὴν ἀδυναμία της. Ἦταν ψυχὴ κλειστὴ ἡ Ἀμέρσα, ὅπως ὅλες οἱ νησιώτισες κι ὅλοι οἱ νησιῶτες ἐκεῖ πέρα.

Τί νὰ κάμῃ; Ἐπαιρνε ἄλλη μιὰ γειτόνισσα, μιὰ πονηρούλα ἀπὸ τὸ πάρα πέρα σπίτι, τὴν Κατερινιώ, καὶ πηγαῖναν καὶ παραφύλαγαν ἔξω ἀπὸ τῆς Λασκαροῦς τὸ περιβόλι.

Τὰ Χριστούγεννα ἦταν κοντά· ξεροβόρι φυσοῦσε ἄγριο τίς τελευταῖες μέρες. Ἡ χώρα ἔβλεπε βορεινά, καὶ τὴν ἔπιανε τὸ κῦμα ἄσκημα. Ἡ Μορφοῦλα ἔφτασε μιὰν αὐγὴ ἀπὸ τὸ γιालὸ μὲ χωρὶς τίποτα στὸ στόμα, καὶ νιαούριζε στὴν πόρτα τῆς κυρᾶς της.

— Κοίταξε, εἶπε ἡ Ἀμέρσα, σήμερα δὲν ψάρεψε ἡ Μορφοῦλα... μὲ τέτοιον ἀγριόκαιρο...

— Γί θὰ φᾶνε σήμερα οἱ δυὸ τους, οἱ κακόμοιρες... νάχουν τάχα τίποτα; εἶπε ἡ Κατερινιώ.

Καρτέρα μιὰ στιγμὴ! εἶπε ἡ Ἀμέρσα. Ἐφυγε, καὶ γύρισε μ' ἓνα φελὶ ψωμὶ σπιτίσιο.

— Ψίνα, Μορφοῦλα! ἔκραξε σιγὰ ἡ Ἀμέρσα.

Πῆγε ἡ Μορφοῦλα καὶ στάθηκε στὴ ρίζα τοῦ τοίχου, κάτου ἀπ' τὶς γυναῖκες, καὶ νιαούρισε γλυκά. Οἱ δυὸ αὐτές, ἀφοῦ τῆς ρῖξαν ἓνα κομματάκι καὶ τὴν καλόπιασαν, ὕστερα τῆς πέταξαν ὅλο τὸ φελί. Τὶς κοί-

ταξε καλά καλά ή Μορφούλα, κοίταξε και τὸ ψωμί, τὸ μύρισε, τὸ πῆρε μὲ τὰ δόντια της και πῆγε και τ' ἀπόθεσε μὲ προσοχή σιτὸ σκαλι ἀπάνου, και νιαούρισε. Οἱ δυὸ γυναῖκες κρυφοκοίταζαν ἀλαλες.

"Ανοιξε ή πόρτα και πρόβαλε ή γριὰ Λασκαροῦ.

— Πουῦ εἶσαι, Μορφούλα, ψίνα... μπά, ἐδῶ εἶσαι, καλή μου;... Σήμερα τίποτα δὲν ἔφερες; Πουῦ εἶναι τὸ κυνηγι σου; Ἐέρω, φουσούσε ἀπόψε... μὰ τώρα τί θὰ φᾶς; Ἐμένα δὲ μὲ μέλει, κακομοίρα, μὰ γιὰ σένα λέω... σύρε, φεύγα ἀπὸ κοντά μου, δὲ θέλω νὰ σὲ βλέπω, παλιόγατα, θὰ μείνης νηστική... Μά, τ' εἶν' αὐτό; Ψωμί ἔφερες, ψιψίνα μου; Ἐκαμες καλήτερα... εἴχαμε τρεῖς μέρες ν' ἀγγίξουμε ψωμί σιτὸ σιτόμα... Ἔτσι, νὰ φέρνης, ψίνα μου, καμμιὰ φορὰ λίγο ψωμάκι, ὄχι μονάχα ψάρια... και χωρὶς ἀλάτι κιόλα, τὰ βαρέθηκα... Καμμιὰ φορὰ και λίγο τυράκι... ὄχι, ἀκόμα εἶνε σαρακοστή... Ἐλα, πᾶμε μέσα τώρα, Μόρφω μου, καλή νοικοκυρά μου...

Οὔτε καὶ ρώτησε ποῦ τόβρε τὸ ψωμί ή Μορφούλα.

Τὴν ἄλλη μέρα πῆγε ή Κατερινιώ κι ἄφησε ἄλλο ἓνα κομμάτι ψωμί στήν πόρτα τῆς γριᾶς. Ἄφησε και λίγο τυρί.

— Μή, τῆς εἶπε ή Ἀμέρσα, θὰ μᾶς καταλάβη, κ' ὕστερα θὰ τὰ πετάξῃ ὅλα, ἅμα νοιώσῃ πὼς τὰ βάνομε...

Ἡ Ἀμέρσα φύλαγε τὴ θέση της ἐκεῖ συχνά, πίσω ἀπὸ τὸν τοῖχο. Μιὰ μέρα πέρασε ή Μορφούλα κρατώντας ἓνα ὀλάκερο χταπόδι ζωντανό. Τὴν ἔσκιαξε τὴ γάτα, και τὴν ἔκαμε νὰ τ' ἀφήσῃ ἀπὸ τὸ σιτόμα της. Ἐκοψε τὸ μισό, τὸ χτύπησε, τ' ἀλάτισε και

τὸ ξανάδωσε τῆς γάτας πάλι. Τάλεγε αὐτὰ στὴν Κατερινιώ, κι ἀποροῦσε ἡ ἴδια.

— Ἀκοῦς παρᾶξενο; ἔλεγε. Πῶς μπόρεσε καὶ τόπιασε; Ποῦ τῶβρε;

— Θὰ τὸ πέτυχε στὴ ράχη, εἶπε ἡ Κατερινιώ, καὶ τὸ θαλάμι του θάταν ψηλά... Ὑστερα πῶς νὰ τὴν τσακώσῃ τὴ Μορφούλα; Οἱ πλοκαμοὶ του δὲν κολλοῦνε στὸ μαλλί της. Ἀκοῦς ἀλήθεια κεῖ!

— Ἀπίστευτο πράγμα!

— Ναί, καημένη, μὰ πῶς θὰ τὸ φάῃ; Ἔχει καὶ φωτιά;...

Καλὰ λές! εἶπε ἡ Ἀμέρσα. Στάσου νὰ ἰδῆς... αὐριο τί θὰ κάμω...

Τὴν ἄλλη μέρα, ἀπόγιομα, φύλαγαν πάλι οἱ δυὸ γυναῖκες ὥσπου εἶδαν τὴ γριὰ νὰ βγαίνει καὶ νὰ γυρῇ στὸ περιβόλι μὲ τὴ γάτα της, καὶ νὰ μιλῇ.

— Σήμερα τὸ κατάλαβες, Μορφούλα μου, πῶς δὲν ἔχω πιά ξύλα, μήτε σπέρτα, καὶ μοῦ τόφερες ψημένο τὸ χταπόδι, αἱ; Πονηρή... καλὴ μου, ψίνα μου, νοικοκυρά μου ἐσύ, ὅλα τὰ φροντίζεις... Ξέρεις πῶς εἶνε καὶ σαρακοστὴ· μεθαύριο ἔχομε Χριστούγεννα, κυρά μου... Πάμε μέσα τώρα, θὰ μοῦ πείνασες λιγάκι, πᾶμε... κρύο κάνει. Ἔχομε λίγο χταπόδι... καὶ ψωμί... καὶ τὸ τυρὶ θὰ τὸ φυλάξωμε γιὰ τὴ γιορτὴ μεθαύριο..., πᾶμε!

Δάκρυσαν οἱ γυναῖκες καὶ τραβήχτηκαν ἡσυχᾶ.

Τὴν παραμονὴ λησμόνησαν τὴ Λασκαροῦ, δοσμένες στὶς δουλειὲς καὶ τὶς ἐτοιμᾶσιες τοῦ σπιτιοῦ τους. Τὸ πρωτὶ ὁμως τὴ θυμήθηκε ἡ Ἀμέρσα. Μπῆκε σὰν κλέφτρα, πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπὸ χρόνια, στὸ περιβόλι καὶ πῆγε κι ἄφησε

στην πόρτα της ἑνα κομμάτι ψωμί, καὶ τόλμησε, καὶ ἑνα κοψίδι ψητὸ κρέας. Μὰ ὁλημέρα, τὰ Χριστούγεννα, ἡ Μορφούλα ἀνήσυχη, θρηνοῦσε ἀπόξω ἀπὸ τὸ σπίτι. Τ' ἀπομεινάρια τοῦ φαγιοῦ ἦταν ἐκεῖ, σημάδι πὼς τάχε φάει ἡ γάτα. Τότε ἀνηούχησε ἡ Ἀμέρσα. Κάλεσε τὴν Κατερινιώ καὶ ἄλλες γειτόνισσες, καὶ ἀποφάσισαν καὶ χτυπήσανε στῆς Λασκαροῦς τὴν πόρτα.

Ὅμως κανένας τοὺς ἀποκρίθηκε...

6. Ἡ Ἐλεημοσύνη

Θεὰ τοῦ πόνου ταπεινῇ, περνᾷς τὰ μονοπάτια
ποὺ φέρνουν σι' ἄχαρα λημέρια,
καὶ ἔχεις πλούσια τὴν καρδιὰ καὶ πρόθυμα τὰ χέρια
καὶ ἀγγέλου ἀγαθότητα στὰ σπλαχνικά σου μάτια.
Εἶσαι ἡ πλουσιώτερη τῆς γῆς, Ἐλεημοσύνη,
καὶ δταν ἀκόμη φτωχικὰ τὸ χέρι σου χαρίζει.
Δὲν εἶναι πλούσιος κανεὶς γιὰ ὅσα θησαυρίζει,
ἀλλὰ γιὰ ὅσα μὲ χαρὰ καὶ μὲ ἀγάπη δίνει.
Διαβαίνει καὶ ὁ ἀγέρας σου παρηγοριὰ σκορπίζει,
λουλούδια ὀλογυρὰ σου σπέρνεις,
δίνεις χαρὰ καὶ ἀνάσπαση, καὶ γιὰ μισθὸ σου πέρνεις
δάκρυ ποὺ σὰν ἀγίασμα τὰ χέρια σου ραντίζει.
Δάμπει ἡ ἐλπίδα ἅμα φανῆς σὲ μάτι ἀπελπισμένο,
τὸ κλάμα γίνεται τραγοῦδι,
καὶ ἡ ζωὴ ποὺ κείτεται σὰ δέντρο μαραμένο
νοιώθει κοντὰ σου ἀνοιξη, πετᾷ γιὰ σὲ λουλούδι.

Μὲς στήν καλύβα τοῦ φτωχοῦ, στήν πιδ σκοτεινιασμένη
τὸ φωτεινὸ σου θρόνο στήνεις
κι ἡ ὄψη σου φεγγοβολᾷ σὰν ἄστρο τῆς γαλήνης.
λαμπρότερη μὲς στήν καρδιά τὴν πιδ δυστυχισμένη.
Κρύβεσαι, ἀλλ' ἡ χάρη σου, σὲ μύριες ὄψεις λάμπει,
σ' ἀμέτρητες καρδιὰς μυρίζει
σὰ λούλουδο ποὺ ταπεινὸ βαθιὰ στὰ χόρτα ἀνθίζει,
μὰ στὸ γλυκό σου ἀνάσασμα μυροβολοῦν οἱ κάμποι.
Τὴ δύναμή σου, ὦ θεά, τὴ μαγεμένη οὐράνια,
δὲ χτίζεις σὺ μὲ περηφάνεια
ἐπάνω εἰς τὰ μάταια τοῦ κόσμου μεγαλεῖα·
τὴ θεμελιώνεις στήν εὐχὴ καὶ εἰς τὴν εὐλογία.
Οἱ πιδ ἀδύνατοι τῆς γῆς ἰδοὺ ἡ δύναμή σου.
χῆρες, παιδάκια ὀρφανεμένα,
ποὺ τὰ γλυκαίνει ὥσάν τὸ φῶς ἡ μητρικὴ στοργή σου.
σηκώνουνε τὸ θρόνο σου σὲ χέρια εὐλογημένα.
Ἐλεημοσύνη, ταπεινὴ περναῖς τὴν οἰκουμένη,
κι ἐνῶ τὸ γόνα ἐμπρός σου κλίνει,
καὶ μ' εὐλογίες καὶ μ' εὐχὰς καὶ δάκρυα σὲ ραίνει,
σὺ γονατίζεις σπλαχνικὴ στῆς συφορᾶς τὴν κλίνη.

7. Ο ΦΟΡΟΣ ΤΗΣ ΔΟΞΑΣ

Σωριασμένη χάμω, ἐμπρὸς σιὸ ἅγιο εἰκόνισμα τῆς Παναγίας, προσευχόταν καὶ παρακαλοῦσε.

Γιατὶ στὰ βουνά, ἐκεῖ πέρα μακριά, τὸ κανόνι βροντοῦσε καὶ τὸ τουφέκι ἔπεφτε πυκνὸ καὶ ὁ ἀδερφός τῆς εἶχε φύγει, ντυμένος σιὸ χακί, μὲ τὸ τουφέκι σιὸν ὦμο, γιὰ νὰ ξεπλύνῃ αὐτὴ τὴ φορὰ τὴν ντροπὴ τοῦ ἄλλου πολέμου.

— Παναγιά μου, λυπήσου... Μὴν πάθῃ τίποτε ὁ ἀδερφός μου! Εἶναι τόσο ὁμορφος καὶ τόσο παλικάρι...

Ἀπὸ τοὺς πρώτους εἶχε φύγει, πρὶν ἀκόμα τὸν φωνάξουν, καὶ τώρα τὸν ἤξερε ἐκεῖ ἀπάνω, ἐκεῖ ποὺ βροντοῦσε τὸ κανόνι καὶ ποὺ ἔπεφτε πυκνὸ τὸ τουφέκι... Καὶ ἦρθε ὁ Χάρος μπροστὰ τῆς μαυροντυμένος, σιὸ μαῦρο του ἄλογο μὲ τὸ μαῦρο του τόξο σιὸ χέρι.

— Λυλήθηκα τὰ δάκρυά σου, τῆς εἶπε, καὶ ἦρθα νὰ σοῦ πῶ νὰ διαλέξῃς ποιὸν νὰ σαϊτέψω σιτὴ θέσῃ τοῦ ἀδερφοῦ σου;

— Ποιόν; ἔκανε, ποὺ δὲν πίστευε τ' αὐτιά της. Ἀχ! Χάρο μου, ὅποιον θέλεις πάρε, μὰ λυλήσου τὸν ἀδερφό μου!

— Δὲν ἔχει ὅποιον θέλεις. Λέγε ποιὸν νὰ θανατώσω.

Ἡ κόρη τώρα ἔτρεμε.

— Μὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ πάρῃς καὶ καλὰ κάποιον;

— Ἀμὲ πῶς ἀλιῶς;

— Ἔ, πάρε ὅποιον θέλεις! Μὴ μὲ ρωτᾷς ἐμένα!

— Ἄν πάρω ὅποιον θέλω, θὰ πάρω τὸν ἀδερφό σου, γιατί εἶναι νὰ πέσῃ σήμερα ἀπὸ βόλι, μὰ τόσο

κλάμα ἔκανες καὶ τόσα παρακάλια, πού σέ σπλαχνίστηκα καὶ πέρασα ἀπὸ δῶ νὰ σοῦ τὸ πῶ. Λέγε γλήγορα, τώρα ποιόν νὰ σαϊτέψω στὴ θέση του;

— Πάρε... πάρε... ἔκανε ἡ κόρη, καὶ τὰ χεῖλια τῆς ἔτρεμαν· πάρε κανέναν Τοῦρκο...

Ὁ Χάρος γέλασε καὶ ἡ ἐκκλησία ὅλη βούησε καὶ ἀντήχησε τὸ νεκρικό του γέλιο.

Ἡ κόρη ἀνατρίχιασε κι ἔκρυψε τὸ πρόσωπό της.

— Δόξα δὲ θέλησε ὁ ἀδερφός σου ; Ἡ δόξα μ' αἷμα ἀγοράζεται.

— Πάρε αἷμα τούρκικο ὅσο θέλεις...

— Δὲν πληρώνεται μ' αἷμα ἐχτρικό.

— Καλά ! εἶπε ὁ Χάρος, κοίταξε δῶ.

Ἐμπρὸς στὰ μάτια τῆς ἔβαλε ἓνα καθρεφτάκι καὶ μέσα εἶδε ἡ κόρη μιὰ μάχη, τουφέκια χιλιάδες πού φλόγιζαν καὶ σπαθιὰ πού γιάλιζαν, καὶ ἄλογα ἀφρισμένα πού ἔσερναν τὰ μαῦρα κανόνια καὶ δεξιὰ ἓνα σωρὸ ἀντρες πού ἔτρεχαν μπροστά. Ἦταν ὅλοι ντυμένοι χακί, μὲ τὸ στέμμα στὸ πηλήκιο καὶ τὸ τουφέκι στὸ χέρι, καὶ ἀνάμεσα τους ἀναγνώρισε τὸν ἀδερφό της.

Ἐβγαλε μιὰ φωνὴ καὶ σκέπασε πάλι τὰ μάτια τῆς, μὰ ὁ Χάρος ἐπίμενε.

— Κοίταξε καλά, εἶπε, εἶναι γραφτὸ ὅλους αὐτοὺς δσους βλέπεις δεξιὰ νὰ τοὺς θερίσω μεμιᾶς· μὰ σὰ θέλεις, διάλεξε τοὺς ἄλλους πού εἶναι ἀριστερὰ καὶ τοὺς θερίζω ἀντὶ τοὺς πρώτους. Θέλεις ; Ὑπόγραψε.

Καὶ μπροστά της ἄπλωσε ἓνα κίτρινο χαρτὶ καὶ τῆς ἔδωσε ἓνα καλάμι αἱματοβαμμένο.

Πῆρε ἡ κόρη τὸ καλάμι, μὰ τὸ χέρι τῆς ἔτρεμε τόσο πού δὲν μπόρεσε νὰ γράψῃ.

—Καὶ αὐτοί; αὐτοὶ οἱ ἄλλοι ἀριστερὰ δὲν ἔχουν ἀδελφές;

—Βέβαια ἔχουν, καὶ μάνες. Καὶ ὁ ἓνας, βλέπεις; Αὐτὸς ὁ ξανθὸς μὲ τὰ μαῦρα μάτια; Ἔχει γυναῖκα νέα κι ὁμορφη, ποὺ τὴ στεφανώθηκε μιὰ μέρα πρὶν φύγη, κι εἶναι δεμένες μαζί οἱ μοῖρες τους.

—Πῶς μαζί;

—Μὲ τὴν ἴδια σαῖτα ποὺ θὰ θανατώσω ἐκεῖνον θὰ ρίξω καὶ κείνη στὸν τάφο.

—Ἄχ, μὴν τὸ κάνης!

—Εἶναι γραφτό!

—Μὴν τὸν σκοτώσης λοιπόν! Ἄφησέ τον κι αὐτὸν νὰ ζήσῃ!

—Ποιόν ἄλλο θὰ πάρω στὴ θέση του; Νὰ αὐτὸς ἐκεῖ ὁ μικρὸς χλωμός. Ἔχει φάει τὰ παιδικὰ του χρόνια στὴ μελέτη καὶ στὴ δουλιὰ μὲ τὴ χήρα μάνα, ποὺ παιδεύτηκε καὶ πείνασε ὥς που νὰ τὸν μεγαλώσῃ. Καὶ τώρα θὰ βγάλῃ μιὰν ἀνακάλυψη, ποὺ θὰ τοὺς φέρῃ πλούτη καὶ τιμὴ καὶ δόξα..

—Μὴ τὸν κόψης, γιὰ τὸ Θεό, καὶ αὐτόν! Ὅχι ἄφισέ τους αὐτοὺς νὰ ζήσουν!

—Λοιπὸν τοὺς ἄλλους προτιμᾷς ἐκεῖ μέσα στὸ βάθος;

—Ἔχουν κι αὐτοὶ ἀδελφές καὶ μάνες;

—Βέβαια ἔχουν. Κι ὁ ἓνας ἐκεῖ μπροστὰ ποὺ ρίχνεται σὰ λιονιάρη, βλέπεις, μὲ τὸ σπαθὶ σὶδὸ χέρι; Ἔχει δίκαιο ν' ἀψηφᾷ τὰ βόλια, δὲν εἶναι γραφτό του νὰ πάθῃ σήμερα. Μὰ σὰ θέλῃς πάλι μεμιάς τὸν παίρνει ἓνα βόλι στὴν καρδιά, νὰ ἐκεῖ ἴσα ἴσα ποὺ βλέπεις ἓνα τετραγωνάκι μικρό. Ἐίσε, εἰς εἶναι, εἰς εἶναι ἢ εἰ-

κόνα τοῦ παιδιοῦ του, ἓνα ξανθόμαλλο κοριτσάκι, ποὺ δὲ γνώρισε μάνα, γιὰ τὸ τοῦ τὴν πῆρα σὰ γεννήθηκε.

— Ἀχ, μὴ! μὴ, φώναξε ἡ κόρη κλαίοντας, μὴν τὸν πάρης ἀπὸ τὸ παιδί του. Ποιὸς θὰ τὸ ἀγαπᾷ, σὰ σκοτώσης τὸν πατέρα;

— Πάντα κάποιος θὰ κλάψῃ. Ἐλα διάλεξε λοιπόν, ποιὸν θὲς νὰ πάρω; Βιάζομαι.

— Πάρε κανέναν περιττό...

— Ξέρεις κανένα; Πές μου τον.

— Δὲν ξέρω· μὰ ἂν εἶναι κανένας ἔρημος...

— Θέρισα καὶ ἔρημους, μὰ εἶναι λίγοι. Ὅλοι αὐτοὶ, ποὺ βλέπεις ἔχουν μάνα, γυναῖκα ἢ παιδί. Ἐλα, κόρη, ἀποφάσισε ποιὸν νὰ πάρω.

— Πάρε με μένα καὶ λυτήσου τους αὐτούς.

— Ἐσένα; Ὁ Χάρος πάλι γέλασε, καὶ πάλι ἡ ἐκκλησία ἔστειλε πίσω, σὰν κλαγγὴ τὸ παγωμένο γέλιο. Τί νὰ σὲ κάνω ἔσένα! Αὐτοὺς θέλω, ποὺ τὴ Δόξα κυνηγοῦν· ἔτσι ποὺ τοὺς βλέπεις νὰ τρέχουν. Μὰ ὁ φόρος τῆς Δόξας εἶναι αἷμα, αἷμα καὶ δάκρυα ποὺ νὰ χύνονται ποτάμι. Στὸν ἄλλον πόλεμο τὸ ἴδιο δὲν ἔχλαψαν ὅλες οἱ μανάδες, σὰν ποὺ κλαῖς ἐσὺ τώρα; Καὶ τὸ ἴδιο δὲν τίς ἐλυπήθηκα, καὶ τὰ παιδιά τους τάστειλα ὅλα πίσω, γερὰ καὶ ἀδόξαστα; Θέλεις τὸ ἴδιο νὰ κάμω καὶ τώρα; Μὰ φτάνει νὰ γυρίσω τὸν καθρέφτη καὶ θὰ τὸ βάλουν ὅλοι στὰ πόδια...

Κι ἄπλωσε ὁ Χάρος τὸ χέρι.

Μὰ μὲ μιᾶς πετάχτηκε πάνω ἡ κόρη.

— Ὅχι! Μὴ μᾶς λυπηθῇς. Καὶ πάρε ὅσους θέλεις.

— Λέγε, κόρη, γλῆγορα, βιάζομαι νὰ φύγω. Ποιὸς

θέλεις νὰ θερίσω ; Τούς ἀριστεροὺς μὲ τὸ νιόπαντρο
ἢ τοὺς ἄλλους ἐκεῖ στὸ βάθος ;

—Νὰ κλάψουν χῆρες, μάνες, καὶ ὀρφανά;... Ὅχι,
πάλι ἐγὼ καλύτερα, ἀφοῦ ἦτανε γραφτό μου...

Δὲν πρόφτασε ν' ἀπολῇ τὸ λόγο καὶ ὁ μαῦ-
ρος καβαλάρης ἀδράχνοντας τὶς σαῖτες τοῦ πετάχτηκε
σὰν ἀστραπὴ καὶ χάθηκε στὸν κάμπο.

Χάμω εἶχε μείνει τὸ καθρεφτάκι, καὶ ἡ κό-
ρη ἔσκυψε καὶ τὸ κοίταξε μὲ τὴν καρδιὰ παγω-
μένη ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ Χάρου.

Μὰ δὲν εἶδε πιά μάχη, οὔτε κανόνια.

Χιόνια μόνο πολλὰ σκέπαζαν τὴ γῆ, καὶ ἦ-
ταν νύχτα, καὶ κάπου κάπου λεκέδες μαυρειδεροὶ ἀπλώ-
νονταν στὴν ἀπέραντη ἀσπρίλα. Ἐσκυψε πὶο κοντὰ
καὶ ξεχώρισε τοὺς λεκέδες. Ἦταν κορμιὰ ντυμένα μὲ
χακί. Καὶ κεῖ, δεξιά, ὅπου εἶχε πρωτοδεῖ τὸν ἀδερφό
της, σωροὶ ἦταν πεσμένα παλικάρια, σὰ στάχυα ποὺ τὰ
θέρισε ἡ κόσα.

Μὰ πάνω τους φτερούγιζε κάτι ἄσπρο, κάτα-
σπρο, πὶο ἄσπρο κι ἀπὸ τὰ χιόνια, γιατί ἦταν
πὶο φεγγερό, καὶ χαμήλωσε καὶ ἀκούμπησε στὰ
τρυπημένα κορμιὰ ἓνα κλαδὶ ἀπὸ δάφνη.

Καὶ ἡ κόρη, πνιγμένη στοὺς λυγμούς, ἀνα-
γνώρισε τὴ Δόξα καὶ ἀνάμεσα στὰ πεθαμένα
παλικάρια ξεχώρισε τ' ἀχνό πρόσωπο τοῦ ἀδερφοῦ της.

8. Ὁ Κύρ Βοριάς.

Ὁ κύρ Βοριάς παράγγειλε ὅλων τῶν караβιῶνε.

— «Καράβια π' ἀρμενίζετε, κάτεργα ποὺ κινᾶτε,
ἐμπᾶτε στὰ λιμάνια σας, γιατί θὲ νὰ φυσήξω,
ν' ἀσπρίσω κάμπους καὶ βουνά, νὰ κρυώσω κρυὲς βρυσοὺλες
κι ὅσα βρῶ μεσοπέλαγα, στεργιάς θὲ νὰ τὰ ρίξω».

Κι ὅσα καράβια τ' ἄκουσαν, ὅλα λιμάνι πιάνουν,
τοῦ κύρ Ἀντριᾶ τὸ κάτεργο μέσα βαθιὰ ἀρμενίζει.

— «Δὲ σὲ φοβοῦμαι κύρ Βοριά, φυσήσεις δὲ φυσήσεις,
τί ἔχω καράβι ἀπὸ καρυὰ καὶ τὰ κουπιὰ πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προῦντζινες κι ἀτσάλινα κατάρτια,
ἔχω πανιὰ μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετάξι,
ἔχω καὶ караβόσκοινα ἀπὸ ξανθῆς μαλλάκια,
κι ἔχω καὶ ναῦτες διαλεχτούς, ὅλο ἄντρες τοῦ πολέμου,
κι ἔχω κι ἓνα ναυτόπουλο, ποὺ τοὺς καιροὺς γνωρίζει,
κι ἐκεῖ ποὺ στήσω μιὰ φορὰ τὴν πλώρη δὲ γυρίζω»,
— «Ἀνέβα, βρὲ ναυτόπουλο, στὸ μεσιανὸ κατάρτι
γιὰ νὰ κοιτάξης τὸν καιρό, νὰ ἰδῆς γιὰ τὸν ἀέρα».

Παιζογελῶντα ἀνέβαινε, κλαίοντας κατεβαίνει.

— «Τὸ τί εἶδες, βρὲ ναυτόπουλο, αὐτοῦ ψηλά, ποὺ πῆγες;

— Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τᾶστρα ματωμένα,
εἶδα τὴ μπόρα ποὺ ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη,
καὶ στῆς Ἀττάλειας τὰ βουνὰ ἀστροχαλάζι πέφτει».

ᾧστε νὰ εἰπῇ, νὰ καλοεἰπῇ, νὰ καλοκουβεντιάσῃ,
βαρεῖα φορτιούνα πλάκωσε καὶ τὸ τιμόνι τρίζει.

Ἀσπρογιαλίζει ἡ θάλασσα, σουρίζουν τὰ κατάρτια,
σκώνονται κύματα βουνά, χορεύει τὸ καράβι,
σπηλιάδα τοῦρθε ἀπὸ τὴ μιά, σπηλιάδα ἀπὸ τὴν ἄλλη
σπηλιάδα ἀπὸ τὰ πλάγια του καὶ ξεσανίδωσέ το.

Γιόμισε ἡ θάλασσα πανιά, τὸ κῦμα παλικάρια,
καὶ τὸ μικρὸ ναυτόπουλο σαράντα μίλια πάει.
Ὅλες οἱ μάνες κλαίγανε καὶ ὅλες παρηγοριοῦνται
μὲ μάνη ἐνοῦ καλοῦ παιδιοῦ παρηγοριὰ δὲν ἔχει.
Βάνει τὶς πέτρες στήν ποδιά, τὰ τσάχαλα στὸν κόρφο
πετροβολάει τῇ θάλασσᾳ καὶ τροχαλάει τὸ κῦμα.
— «Θάλασσα, πικροθάλασσα καὶ πικροκυματοῦσα,
πόπνιξες τὸ παιδάκι μου π' ἄλλο παιδί δὲν ἔχω.
— Δὲ φταίω ἡ δόλια θάλασσα, δέ φταίω ἐγὼ τὸ κῦμα
μόν, φταίει ὁ πρωτομάστορας ποὺ φτιάνει τὰ καράβια,
καὶ τὰ πελέκαγε φτενὰ καὶ τὰ γυρίζει ὁ ἄερας,
καὶ χάνω τὰ καράβια μου, ποὺ εἶναι δικὰ μ' στολίδια,
χάνω τὰ παλικάρια μου, ὅπου μοῦ τραγουδοῦν».

9. Ο ΣΑΡΗΣ

Λίγα κιτρινιασμένα φύλλα ἀπόμειναν πιά στὴ μεγάλη κληματαριά, ποὺ σκεπάζει ὅλο τὸ παζάρι τῆς Ἀθήνας. Γύρω ἀπ' τὸ συντριβάνι εἶναι τοποθετημένοι μεγάλοι μπάγκοι καὶ πρὸ πάντων φαρδιοὶ γιὰ νὰ χωροῦν τοὺς Τούρκους, ποὺ κάθονται σταυροπόδι.

Σ' αὐτοὺς ἀπάνω κάμποσοι ἀγάδες μὲ ποικιλία καβουκιῶν κατὰ τὸ σχῆμα καὶ σαρικιῶν κατὰ τὸ χρῶμα, τραβοῦν τώρα τὸ τσιμπούκι τους ἢ ρουφοῦν τὸν ναργιλέ τους μὲ μεγάλη ἡδονὴ καὶ πολὺ εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν τύχη τους ποὺ θέλησε νὰ γίνουν κύριοι τέτοιας χώρας. Κι ὁ καφετζῆς τοῦ μεγάλου αὐτοῦ καφενέ πηγαινοέρχεται μὲ τὰ ξάρια καὶ μὲ τὸ καφέμπρικο ποὺ ἀχνίζει.

Τὸ τζαμί τοὺς βασιτᾶ τὸν ἄερα καὶ σήμερα εἶνα
πάλι χειμωνιάτικη λιακάδα.

Αὐτοὺς τώρα ἐξακολουθεῖ νὰ τοὺς περιεργάζεται
μέ τρόπο ὁ Βύρων καὶ βλέποντας τὴ σοβαρότητα
τοὺς προσπαθεῖ νὰ κρατήσῃ τὰ γέλια.

Εἶδαν οἱ Τούρκοι τὸ Λόρδο; Ἄλλοι τὸν γνωρίζουν
καὶ ἄλλοι ἔχουν γι' αὐτὸν ἀκουστά, γιὰτὶ ὁ ἐρχομὸς
περιηγητῶν πάντα ἔκανε τὴν ἐντύπωση ἑνὸς ταξιδιά-
ρικοῦ ἀστεριοῦ, ποὺ φωτίζει ἄξαφνα τὸν κατὰμαυρο
οὐρανό. Καὶ στέλνοντας πρὸς αὐτὸν τὸ νεώτερο τοὺς
τὸν προσκαλοῦν, με ἀνατολίτικες τεμενάδες καὶ με γλυ-
κόγελα, νὰ πιῇ μαζί τοὺς καφέ. Κι ὁ Βύρων δέχεται.

Ἦταν ὅλοι εὐθυμοὶ καὶ γελαστοί, σπάνιο πρᾶμα
γιὰ Τούρκους, ἦταν καὶ ὁμιλητικοί.

Κοντὰ στ' ἄλλα ἦρθε καὶ ὁ λόγος γιὰ ἕναν ἐπίσημο
Ἕλληνα, πὼς βρέθηκε τὴ νύχτα σκοτωμένος, κι ἔδει-
χναν τάχα ποὺ τοὺς μέλει ν' ἀνακαλύψουν τὸν ἔνοχο.

—Μὴ σκοτιζέσιν, εἶπε τότε δυνατὰ ἕνας ἀπ' αὐτούς,
ὁ πιὸ χωραταίζης. Θὰ τὸν ἔφαγε ἡ Λάμια.

—Αὐτὸ θὰ εἶναι, αὐτὸ θὰ εἶναι . . εἶπαν οἱ ἄλλοι
κι ἔβαλαν τὰ γέλια ἀλλάζοντας ὁμιλία.

Ὁ Βύρων ἐθύμωσε πολὺ. Ἐσηκώθηκε σὲ λίγο κι
ἔφυγε, χωρὶς κἄν νὰ τοὺς ἀποχαιρετίσῃ. Εἶχε πάρει ὁμῶς
τὸ μάτι τοῦ ἑνα νέον Ἀθηναῖο, ποὺ κοντιστεκόταν καὶ
περνώντας ἀπ' ἐκεῖ εἶχε ἀκούσει τὴν ὁμιλία τῶν Τούρ-
κων κι ἐξακολούθησε τὸ δρόμο τοῦ ὕστερα σκυφτός
καὶ κάπως σὰ φοβισμένος.

Ἦταν ὥραϊο καὶ εὐρωστο παλικάρι ὁ νέος αὐτός.

Τοῦ γνέφει ὁ Βύρων νὰ σταθῇ καὶ τὸν πλησιάζει.

—Δὲ σὲ βλέπω, μοῦ φαίνεται, γιὰ πρώτη φορὰ.

—Ναί, Μυλόρδε, εἶχα ἀνεβῆ στήν Ἀκρόπολη, νὰ σᾶς πῶ ὅτι εἶναι ὥρα νὰ κατέβετε.

—Καλὰ τὸ λές. Καὶ τώρα ποῦ βρέθηκαν πάλι ἐδῶ;

—Ἡ τύχη μου μ' ἔστειλε. Καὶ μισοστάθηκα γιὰ νὰ ἰδῶ πάλι ἀπὸ κοντὰ ἀνθρώπους, ποὺ εἶναι καὶ ποὺ ζοῦν σὲ τόπους ἐλευθέρους.

—Εἶσαι Ἕλληνας;

—Ναί, Μυλόρδε.

—Ἀθηναῖος;

—Μάλιστα.

—Πῶς σὲ λένε;

—Νικόλα Σαρῆ.

—Ἀκουσες τὶ ἔλεγαν οἱ ἀγάδες καὶ γελοῦσαν;

—Τὸ ἄκουσα.

—Καὶ τραβᾷς τὸ δρόμο σου; Στάσου!... Ὅχι ἔτσι ταπεινά... Στάσου ἴσια...

Ὁ Βύρων θυμώνει καὶ τώρα ἀκράτητος τὸν τινάζει ἀπ' τὸν ὦμο καὶ τοῦ φωνάζει.

—Ξύπνησε! Δυστυχισμένοι πῶς καταντήσατε! Κα- νεῖς δὲν σᾶς γνωρίζει πιά... Εἶστε ἀνάξιοι νάχστε τοῦ Ἑλλήνα, τοῦ Ἀθηναίου τ' ὄνομα.

—Μᾶς ἐτσάχισε, Μυλόρδε, ἡ σκλαβιά.

—Κουτὸς δὲν εἶσαι. Ἡ σκλαβιά αὐτὴ θηρίο εἶναι;

—Μεγάλο καὶ φοβερό!

—Τότε σκοτῶστε το!

—Ἐχει ἓνα σωρὸ κεφάλια.

—Καὶ σεῖς ἓνα σωρὸ χέρια.

—Τὰ χέρια τί μᾶς ὠφελοῦν;

—Σὰ δὲν ἔχετε καρδιά...

—Σὰ δὲν ἔχουμε ἄματα;

—Τὰ λιοντάρια ἔχουν ἄρματα;

—Τότε ὁ Σαρῆς ἤσυχα ἤσυχα, ἀλλὰ μὲ κάποια ἀξιοπρέπεια τοῦ λέει:

—“Ἀκουσέ με, Μυλόρδε. “Ἄν σηκώση κανεῖς ἀπὸ μᾶς χέρι σὲ κάποιον Τοῦρκο δὲ θὰ χαθῇ μονάχα αὐτός. Θὰ πάθῃ ὅλο του τὸ σοῖ. Θὰ πάθουν ἀθῶοι ἄνθρωποι. Καμιὰ φορὰ καὶ ὅλη ἡ χώρα. “Ἐπειτα τί νὰ κάνουν δυὸ καὶ τρεῖς ἄνθρωποι;... Τί νὰ κἀνῃ κι ἓνας τόπος ὁλόκληρος ὁ ἓνας μακρὰ ἀπ’ τὸν ἄλλο; Τί νὰ κάνουν κακομοιριασμένοι ἄνθρωποι σπαρμένοι καὶ λησμονημένοι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ;

—Λογικὰ μιλᾷς, δυστυχισμένε ραγιᾷ, μὰ ἡ λογικὴ δὲ χρησιμεύει πάντα. Λογικώτερο πρᾶμα ἀπὸ τὴ δειλία δὲν ὑπάρχει στὸν κόσμον. Πάντα ἔχει τὸ δίκιο της. “Όταν σᾶς ἐσκλάβωσαν οἱ Τοῦρκοι, ἦταν λογικοί; Τὸ ἄλυσσοδεμένο χέρι πρέπει νὰ προσπαθῇ νὰ σπάσῃ τις ἄλυσσίδες του καὶ ὄχι νὰ ζητᾷ βοήθεια ἀπὸ τὸν οὐρανό. “Ἐνας ἄλυσσοδεμένος σκλάβος σήκωσε μιὰ φορὰ ψηλὰ τὸ χέρι του καὶ ζητοῦσε τὴν προστασία τοῦ οὐρανοῦ καὶ ξέρεις ὁ οὐρανὸς τότε τί ἔκαμε; “Ἐρριξε κεραυνὸ καὶ τὸν ἔκαψε...

“Όταν ἓνας ἓνας κάμῃ τὸ καθήκον του στὴν πατρίδα του, τὸ ἔκαμαν χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν καὶ ὅλοι μαζί. Εἶστε γεννημένοι δοῦλοι, αὕτῃ εἶναι ἡ ἀλήθεια. “Ἡ φωτιά σας ἔσβυσε πιά. “Όποιος ἀπ’ τῇ γέννησὶ του ὥς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του τρέμει, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄντρας. “Ἡ καρδιά του δὲν ἔχει, δὲ μπορεῖ νάχη κανένα ἱερὸ παλμό. “Όλο κυπαρίσια εἶναι γεμάτῃ ἡ “Αθήνα σας. Δὲν εἶδα πουθενὰ μυρτιές!...Τὶς μυρτιές, ποῦ κρύβουν τὰ μαχαίρια τῶν ἐλευθερωτῶν!...

—Τί ντροπή! νὰ εἶναι κανεὶς ἀνάξιος τῆς γῆς του., Φύγετε! Ἀχθοφόροι τῶν συντριμμάτων τῆς ἀρχαίας σας δόξας!.. Ἐπρεπε ν' ἀρνηθῇ ὁ ἥλιος νὰ σᾶς δίνη ζωὴ ἔπρεπε κι αὐτὸ τὸ φεγγάρι νὰ σᾶς ἀρνηθῇ τὴν παρηγοριά. Δὲ σᾶς ἀξίζει πιά οὔτε ἀγάπη, οὔτε οἶκτος, οὔτε ἐλπίδα.

Ὁ Σαρῆς, ὅσο μιλεῖ ὁ Βύρων, παθαίνει ἀλλαγὲς στὴν ἔκφραση τῆς μορφῆς του. Καὶ τώρα σκεπάζει τὸ πρόσωπό του μὲ τὰ δύο του χέρια καὶ κλαίει.

Ὁ Βύρων μεταβάλλεται εὐθύς, μαλακώνει καὶ τὸν πλησιάζει.

—Δυστυχισμένο παιδί!.. Μὴν ἐξατμίζης τὴ φωτιά τοῦ στήθους σου!.. Μὴ μεταβάλλης τὸ αἷμα σου σὲ δάκρυα!.. Ἀπὸ τὴ σκλαβιά ὡς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν τάφο ἢ ἐκλογὴ εἶναι εὐκόλη. Σώνει πιά. Ἄν ἡ χώρα σας εἶναι σκλαβωμένη, τὰ βουνά σας καὶ τὰ κύματά σας εἶν' ἐλεύθερα! Τί ἔχετε νὰ φοβηθῆτε ἐκεῖ; Ἡ ἐλευθερία, πὺν οὔτε τ' ὄνομά της γνωρίζετε, εἶναι θεὰ ἀρχαία, δὲ θέλει προσευχὰς καὶ λιβάνια. Θέλει παιᾶνες, θέλει θύματα. Σήκωσε τὸ κεφάλι σου καὶ ὕστερα σήκωσε καὶ τὴν ψυχὴ σου... Πήγαινε...

Ὁ Σαρῆς προχωρεῖ δύο τρία βήματα καὶ γυρίζει πίσω. Εἶναι ἄλλος ἄνθρωπος.

—Μυλόρδε...Κάθε φορὰ πὺν βρίσκεται σκοτωμένος ἀπὸ ἓνα Χριστιανός, τὸ ἀκούσατε, οἱ Τοῦρκοι μᾶς ἐμπαίζουν καὶ μᾶς λένε πὺς τὸν ἔφαγε ἡ Λάμια.

—Λοιπὸν!..

—Σοῦ ὀρκίζομαι, Μυλόρδε, πὺς ἡ Λάμια θ' ἀρχίσῃ νὰ τρώῃ καὶ Τοῦρκους.

Καὶ φεύγει. Τὰ μάτια του πετοῦν τώρα κάποια
ἐξαιρετικὴ φλόγα.

Καὶ ὁ Βύρων τρσβᾶ μὲ βῆμα γοργὸ πρὸς τὸ Διοι-
κητήριον, κοντὰ ἀπὸ τῆ Μεγάλῃ Παναγιά καὶ διευθύνε-
ται στὸ «Πλάτωμα τῶν Ἀνέμων».

Παρατηρεῖ καλὰ τὸ Μεντρεσέ, τὸν τεκέ τοῦ Μπραϊ-
μη, τὸ τζαμι τοῦ Καταχτητῆ καὶ ἀπ' τὸ Σταροπάζαρο
διευθύνεται πάλι στὸ Βρυσάκι καὶ στὸ δρόμον τῆς Ἀγίας.

10. ΑΓΡΙΟΖΩΗ

Γύριζα στ' ἄγρια βουνὰ μέρες. Τὰ μάτια μου εἶχαν
χορτάσει ἀπὸ τὴν ἀγριότη, ἀπὸ τὸ μεγαλεῖο, ἀπὸ τὸ
θάμπωμα πρωτογεννημένης φύσης. Κι ὅμως τέτοιον
ἀγριότοπο, τέτοια κακοτοπιὰ δὲν εἶχα δῆ ἀκόμα. Ἀδύ-
νατο νὰ τὴ στόχαστῇ ἡ φαντασία, νὰ τὴν ἱστορίσῃ
ἡ πένα, τὸ μάτι νὰ τὴν ὑποφέρῃ κι ἡ ψυχὴ νὰ τὴν
ἀπολάβῃ.

Ξεπέξεψα ἀπὸ τὸ μουλάρι μου, ἔδωσα τὸ καλίστρι
τοῦ σιδὸν ἀγωγιάτη, καὶ μουλάρι κι ἀγωγιάτης τράβη-
ξαν μπροστά. Τὸ μονοπάτι στένευε σὰν κορδέλλα, σὰ
σκοινὶ ἀπὸ κεῖ καὶ κάτω φοβερὸ στεφάνι, θαμπή, ψιλὴ
καὶ κρύα ἡ φθινοπωριάτικη βροχὴ, ἅπλωνε ἓνα θεόρατο
μαρμαρένιο πέπλο ὀλόγυρά μου, π' ἀνάμεσά του ἔπλεε
πιὸ ἄγρια καὶ πιὸ τρομαχτικὴ ἡ φύση.

Στρουμώχτηκα σὲ μιὰ πέτρινη σπηλιὰ κι ἀγνάντευα.

Ἀπάνω σὶ τὸ κεφάλι μου κρεμόνταν βράχοι πελώριοι, ἐφτάψηλοι, βράχοι κατασυντριμμένοι σὰν ἀπὸ τεράστιο σφυρὶ φοβεροῦ δράκοντα. Στὴν ἄκρη στὰ πόδια μου, γκρεμοὶ καὶ σάρες, ξέφευγαν φοβερές κι ἄπατες, σφιχταγκαλιασμένες ἀπὸ παμπάλαιους κλάδους πουρναριῶν καὶ κέδρων.

Κρεμασιὲς ὀρμητικὲς ποὺ γκρεμίζονταν ἀπὸ τὶς χαμένες κορφές τῶν βουνῶν ψηλὰ μέσα στὰ κατάμαυρα σύγνεφα, κυλοῦσαν λιθάρια ριζιμιὰ καὶ νερὸ ἀφρισμένο μὲ γοργάδα ἀστραπῆς, μὲ θόρυβο οὐρανοβροντῆς. Κουνδουνίσματα παρὰ ξένα μὲ κρυστάλλινοι ἀχοὶ ἀγριχιόνταν ἀπὸ ψηλὰ καὶ κάτω, καὶ πρόβαλαν καὶ πηδοῦσαν κι ἔσερναν λιθάρια καὶ στουρνάρια στὴ φευγάλα τους κατάμαυρα ἀγριόγιδα. Πετροχελίδονα πετοῦσαν ἀπὸ βράχο σὲ βράχο, ἀετοὶ καὶ γεράκια ἔφευγαν κι ἔρχονταν ἤσυχά καὶ καμαρωτά, μὲ βασιλικὸ μεγαλεῖο μέσα ἀπὸ πυκνοὺς πέπλους βροχῆς, πλάγια τῶν βουνῶν. Μυστήριο καὶ τρόμος, περιχύνονταν ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή μέσα στὴν τρομαχτικὴ ἐκείνη ἀγριότη.

Ἀντίκρου μου ἄλλο ψηλοθώρητο βουνό, ἴσο σὰ μαχαίρι κι ἀπόγκρεμο σὰ θεριακωμένος μεσαιωνικὸς πύργος· γυμνὸ κι ἄδεντρο, κατακόκκινο σὰ φωτιά, μὲ τ' ἀτσαλένια στήθη του παλικάρις, πεταχτά, καταξεσχισμένα ἀπὸ μεγάλες, παρὰ ξένες, βαθούλες καὶ ἀγριοκαμμένες, καταματωμένες πληγές, ἀπλόνονταν τραχόσια βήματα ἀλάργα μου.

Κολλητά μου ἄλλος γίγαντας πέτρινος, πλημμυρισμένος κι ἀρματωμένος ἀπὸ τ' αἰτέλειωτα πόδια του ὡς τὴν ἀθώρητη κορφή του, μὲ κρανιές καὶ μ' ἀρκουδοπούρναρα· μ' ἀθάνατους λιβανόκεδρους, μὲ χιλιάδες

πολυχρονίτικα ἔλατα καὶ μυριάδες κέδρους ἀγκαθωτοὺς στ' ἄγγιγμα, μαγεμένους στὸ κοίταγμα, καὶ μεθυσι-
κοὺς στὴν εὐωδία, ἔκλεινε ὁ γίγαντας, αὐτὸς μονάχος,
πέρα πέρα, καὶ γῆς καὶ κόσμου καὶ οὐρανὸ καὶ ἔθαπτε τὴ
ματιά, καὶ συνέπαιρνε τὴν αἴσθησι, τὸ νοῦ, καὶ τὴν ψυ-
χή, ἀνάμεσα στὸ πανάγριο αὐτὸ χάος· καὶ χώριζε τὸν ἄν-
θρωπο ἀπὸ κόσμου καὶ κοινωνία καὶ οἰκογένεια, καὶ τὸν
ξεγύμνωνε ἀπὸ σκέψη καὶ ἀνθρωπισμὸ, καὶ τὸν ἔκανε
δικό του, καταδικό του, σῶμα καὶ ψυχὴ ἄγριο, κατά-
γριο, πανάγριο.

Φουρτουνιασμένᾱ, θολά, λασπωμένα καὶ ὀρμητικὰ
λιοντάρια, κυλοῦσαν στὰ βάθη τῶν γκρεμῶν, τὰ δυὸ
ποτάμια.

Ἀπὸ ψηλά, ἀπὸ τὰ ματωμένα στήθια τοῦ Βελου-
χιοῦ, ἀκράτητο φουσαῖτο, ἐρχόταν ὁ Καρπενησιώτης.
Ἀπὸ μυστικῆς καὶ ἄγνωστες, ἀπ' ἀθώρητες καὶ ἀπάτη-
τες λαγκαδιές, ροβολοῦσε ὁ Καστανιῶς. Καὶ παλικάρια
ἰσοδύναμα καὶ ἥρωες βροντόφωνοι, ἀδερφωμένοι
στὴ βουή, ζευγαρωμένοι στὴν ὀρμὴ καὶ στὸ κατακύ-
λημα, σμίγονταν σὲ βροντές, ποὺ μόνο σιδερένιο αὐτὶ τίς
ἐνιωθε καὶ τίς ὑπόφερε, καὶ μὲ ὀρμητικώτατη νεροσυρ-
μή, ἔσκιζαν ἀπὸ διπλῇ δύναμει τοὺς θεόρατους πέτρινους
γίγαντες καὶ ξέφευγαν ἀπὸ τὸ καταχθόνιο τρέξιμό τους,
πίσω ἀπὸ τὰ νικημένα βουνά, καὶ ροχαλίζοντας σὰ λύ-
κοι μέσα στὴν περήφανη νίκη καὶ δόξα τους, διάβαιναν
πέρα πρὸς τ' Ἀγραφα σὲ καινούργιους ὀρίζοντες, γιὰ
νὰ παλαίψουν καὶ νὰ νικήσουν νέους γίγαντες.

Κι ἀνάμεσα στῆς χινοπωριάτικης βροχῆς τὸ κρύο
κλάψιμο, πιδ βαθὺς τρόμος, περίχυνε τὴν ἀγριότητα, ποὺ
μὲ τριγύριζε. Ψηλά στὸν κατακόκκινο, τὸν καταπληγία-

σμένο γίγαντα, ανάμεσα στὰ ματωμένα στήθια του, μιὰ κορδελίτσα δρόμου, ἴσια σὰ γραμμὴ συρμένη μὲ χάρρα-κα, κοκκίνιζε ἐδῶ, καὶ μαύριζε ἐκεῖ, κι ἄσπριζε παραπέ-ρα. Δίχως ἄλλο κάποιο μονοπάτι ἦταν.

Τ' ἀκολούθησα μὲ προσοχή, ξαφνιασμένος πῶς στοῦ ἀπάτητου αὐτοῦ πύργου τὰ στήθια πατοῦσε πο-δάρι ἀνθρώπου; Πάντα ἴσο τὸ μονοπάτι, πάντα ξάστερο ἔφερνε σ' ἓνα ξόγκωμα τοῦ βουνοῦ, κρεμασμένο μετέωρο πὺν φαινόταν σὰ νὰ μὴν ἦταν οὔτε στὴ γῆ, οὔτε στὸν οὐρανό. Ἔτριφα τὰ μάτια μου καὶ μέτρησα ἐκεῖ ἀπάνω καμμιὰ δεκαριὰ σπιτάκια πέτρινα, τετράγωνα, κατάκλειστα, πὺν τὰ ἔλουζε κι αὐτὰ ἀδιάκοπα ἡ βροχή.

Ἀξαφνα κοντά μου, στὴν ἄκρη τοῦ στεφανιοῦ τοῦ γκρεμοῦ, φάνηκε ἓνας γέροντας φορτωμένος μ' ἓνα σακκὶ στὶς πλάτες.

Ἀπὶθωσε τὸ σακκὶ καταῆς, ἔκατσε ἀπάνω, καὶ ἀνα-στέναξε λαχανιάζοντας.

Κατόπι του μιὰ γριὰ φορτωμένη κι αὐτὴ μ' ἓνα σακκί, ξεφορτώθηκε κι ἔκατσε κοντά του. Ἦταν δύο γεροντάκια καταζαρωμένα μὲ γερὰ κορμιά, βουνήσιοι χωριάτες. Κουρέλια ἀγνώριστα ἔντυναν καὶ τοὺς δύο, λερά, λασπωμένα. Χέρια καὶ κεφάλι, λαιμὸς καὶ στήθια κατάσorra, μ' ἓνα μαῦρο κι ἡλιοκαμένο δέσμα, μὲ τρύ-πια γυμνοτσάρουχα στὰ πόδια.

—Γειά σου καλόπαιδο, μουρμούρισαν κι οἱ δύο.

—Ἀπὸ ποῦ, ὦρα καλή, γέροντα;

Ἡ γριὰ ἀκούμπησε στὸ σακκὶ της, λαχανιάζοντας ἀκόμα ἀπὸ τὸ δρόμο. Ὁ γέρος ἀποκρίθηκε ξέψυχα,

—Ἀπὸ τὸ μῦλο καὶ στὸ χωριό, παιδί μου. Ἀλέσα-

με λίγο καλαμπόκι. Ἔρχεται χειμῶνας, βλέπεις, ποίος ν' ἀνεβοκατεβαίνει μετὰ τὰ χιόνια.

— Καὶ ποῖό εἶναι τὸ χωριό σας;

Ὁ γέρος σήκωσε τὸ χέρι του καὶ ἔδειξε ψηλὰ στὸ ξόγκωμα τοῦ βουνοῦ τὰ λίγα σπιτάκια.

— Ἀπάνου, νά το! Κορίτσα τὸ λέν...

— Καὶ θ' ἀνεβῆτε ἔτσι φορτωμένοι ἐκεῖ ἄπάνω;

— Τί νὰ κάνωμε; Μεῖς, παιδάκι μου, βλέπουμε ζωντανὸ τὸ Χάρο μετὰ τὰ μάτια μας. Ἄη! οἱ κακομοίρηδες!..

— Καὶ εἴστε πολλὲς φαμελιὲς στὸ χωριό;...

— Τὸ καλοκαίρι θάμαστε καμμιὰ δεκαπενταριά. Τώρα τὸ χειμῶνα κατεβαίνουν κάτω στὸν κάμπο τοῦ Βραχωριοῦ οἱ μισές. Ἄη! Ποῦ νὰ καφοζήση ἄνθρωπος δῶ ἄπάνω, σὰ δὲν ἔχῃ τὸ εἶναι του;...

— Καὶ τόχετε τὸ εἶναι σας, γέροντα;

— Νά, καλαμποκάκι καὶ ἅγιος ὁ Θεός. Καὶ σάματ' ἔχεις νὰ τὸ ψήσης καὶ αὐτό. Κάνουμε τηγανιές, ἀλεύρι καὶ γουρνόξυγκο μέσα, καὶ ἴσια πού ρουπώνουμε...

— Εὐύκι;

— Τὸ καρφόξυγκο εἶναι πού μᾶς ζωντανεύει. Μ' αὐτὸ στὸ ψωμί, μ' αὐτὸ στὸ λύγχο, μ' αὐτὸ τηγανίζουμε κἀν' αὐγό. Εὐύκι καὶ αὐτὸ λιγοστό. Ποῦ νὰ βρεθῇ τὸ ἔρμο!

— Καὶ κατεβαίνετε τὸ χειμῶνα κάτω;

— Ὅπως ντέση. Τοὺς τρεῖς μῆνες ροβολᾶμε μιὰ βολά. Σὲ στρυμόνει τὸ χιόνι, παιδί μου. Κρύο, λές; Πεθαμός! Καὶ βδομάδα κάνουμε ν' ἀνοίξουμε πόρτα. Μαῖδὲ οὐρανό, μαῖδὲ γῆς, μαῖδὲ κόσμο χαράζουμε. Σὰν πεθάνῃ καὶ κανένας ἀπὸ μᾶς, μαῖδὲ παπᾶς νὰ βγῇ ὡς ἐκεῖ ἄπάνου. Τὸ καλοκαίρι νὰ πῆς; Ἄιντε νιάτα! Βάζεις

καινούργιο σκότι... Ἄϊντε νὰ τραβᾶμε, γερόντισσα, μὴ καὶ δὲν ἀποσώσουμε ἀπόψε...

Κι οἱ γερόντοι λαχανιάζοντας ἀκόμα, σήκωσαν τὰ βαριά σακκιά τους στὶς πλάτες τους, μ' ἐχαιρέτησαν καὶ ξεκίνησαν.

— Ἐ, παιδάκι μου, φώναξε ὁ γέροντας, τραβώντας ἐμπρὸς μέσα στὴ βροχή, εἰ ζκανένας καὶ ζώνεται δῶ στὸ βίλαέτι μας... Ζεῖ γιὰ νὰ βρίσκεται... Ἔτσι γιὰ νὰ μὴν ἐρμάη ὁ τόπος...

Κι ἡ γριά, ποὺ δὲν εἶχε ἀνοίξει ἀκόμα τὸ στόμα της, ἀκολουθώντας πίσω τὸ γέρο της, μὲ τὴ φωνὴ πνιγμένη ἀπὸ τὸ λαχάνιασμα, μουρμούρισε :

— Βρισκόμαστε, ποὺ λές, γιὰ νὰ μὴ... γιὰ νὰ μὴν τὸν φᾶν' οἱ λύκοι, σὰν τύχη καὶ ξεπέση κανένας χριστιανὸς ἀπὸ δῶ...

11. Τὸ τραγοῦδι τῶν βουνῶν

Βουνὰ γιγάντια, παιδιὰ τῆς γῆς,
Βουνά, ἀνυπόταχτα, βουνὰ αἰώνια,
Ὅπόχετε τὴ λάμψη τῆς αὐγῆς,
Γιὰ χαμογέλιο, γιὰ στολὴ τὰ χιόνια,

Ὅπόχετε θυμὸ σας φλογερὸ
τὴν ἀστραπή, τὸ μαῦρο νέφος θλίψη,
καὶ μίλημά σας τὸ γοργό νερό,
ποὺ μὲ βοὴ κατρακυλᾷ ἀπ' τὰ ὕψη,

Πῶχετε χίλιες γνώμες καὶ καρδιές,
κι ἀγάπη καὶ χαρὰ καὶ περηφάνεια,
ὥσαν τοὺς ἡσκιους σας, τὶς εὐωδιές,
σὰν τὰ πουλιά, τ' ἀγρίμια, τὰ βοτάνια.

Πόχετε τὴ δική μας τὴ ζωή,
καὶ τὰ δικά μας ἔχετε πρωτεῖα,
κι ἓνα σᾶς λείπει, κι εἴστε σὰ θεοί,
κι ἓνα δὲν ἔχετε : τὰ γηρατεῖα !

Βουνὰ τῶν ξένων τόπων σκοτεινά,
ποὺ γλυκοχαιρετίζεστε μὲ τ' ἄστρα,
κρυφὰ στὴν καταχνιὰ παντοτεινά,
ἄσωσα, ἀπάτητα κι ἄπαρτα κάστρα,

Βουνὰ τῆς γῆς αὐτῆς ἐλληνικά,
καθάρια διάφανα πελεκημένα,
ἀπὸ τεχνίτη χέρια γνωστικά,
σὰ μετρημένα ἀγάλματα ἓνα ἓνα.

Ποὺ κρύβετε τὰ μάρμαρα λευκά,
καὶ μοσκομυρρισμένα τὰ λουλούδια,
καὶ πιδ γερὰ ἀπ' τὶς πέτρες, πιδ γλυκὰ,
κι ἀπ' τοὺς ἀνθούς τὰ κλέφτικα τραγούδια.

Κι ἀπὸ τὰ χαῦνα πλήθη μακρὰ,
σὲ χρόνια σκλαβωμένα, θαμπὰ, κρύα,
ἐθρέψατε τοῦ γένους τὴ θεά,
τὴν αἰθερόπλαστην ἐλευθερία !

Βουνὰ ψηλά, βουνὰ ἡσκιερὰ, βουνὰ
γεμάτα δύναμη γεμάτα κάλλη,
ὦ! δόστε μου ἀπ' τὴ χάρη σας ξανά
καὶ κάμετέ με ὅμοιον μὲ σᾶς καὶ πάλι!

Καθὼς ἡ πρώτη ἀχτίνα τοῦ οὐρανοῦ
φωτίζει ἐσᾶς πρὶν φωτιστοῦν οἱ κάμποι,
θέλω κι ἐγὼ μὲς σὶδὸ δικό μου τοῦ,
τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸ νὰ πρωτολάμπῃ.

Ἀπὸ τὰ ὕψη θέλω μαγικό
τὸν κόσμον οἱ ματιές μου ν' ἀντικρύζουν,
τοῦ κόσμου τῇ βουῇ νὰ μὴ γρικῶ,
καὶ πάθῃ ἀνάξια νὰ μὴ μ' ἐγγρίζουν.

Καὶ θέλω οἱ στοχασμοί μου καθαροί
νὰ μένουν σὰν τὰ χιόνια στὴν κορφή σας,
καὶ νὰ θυμᾶται πάντα ἡ θλιβερή,
ψυχὴ μου πῶς ἐπλάστηκε ἀδερφή σας·

Γιατὶ ἡ ψυχὴ μου ἐκλείσθη σὲ κορμί,
μισό, σκυφτό, σ' ἐν' ἄρρωστο κουφάρι,
κι ἔχασε τὴν ἀκράτητην δρμὴ,
ὅπου τὴν εἶχε ἀπ' τὸ βοριά σας πάρει.

Καὶ σὰν αὐτός, ποὺ τοῦ κοψαν κακοί
οἱ ἄνθρωποι, τὰ δυὸ πλατιά φτερά του,
καὶ σέρνεται καὶ πέφτει ἐδῶ κι ἐκεῖ,
καὶ δείχνεται περιγέλο ἄνω κάτω.

Ἔτσι πολλές φορές κι ἡ ἀνθρωπινὴ
ψυχὴ, κι ἂν χάνεται ἐδῶ πέρα,
ἀπραγὴ καὶ δειλὴ καὶ ταπεινὴ,
εἶναι γιατί ἔχασε τὸν πρῶτο ἄερα.

Εἶναι γιατί λησμόνησε κι αὐτὴ
ἀπὸ ποιοῦ μέρος ἔφτασε, ποιοῦ χέρι
τὴν πρωτοδήγησεν, εἶναι γιατί
ποῦ θὰ ξαναγυρίσῃ δὲν τὸ ξέρει.

ὦ! κἂν ἐσεῖς, βουνὰ ψηλά, βουνά,
ποῦ μιὰ φορὰ τὸν ἥλιο ἐπρωτοεῖδα,
κάμετ' ἐσεῖς νὰ μὴ σᾶς λησμονᾶ,
ποτέ, ἡ ψυχὴ μου, ὦ πρώτη μου πατρίδα.

*Καὶ κάμετε ἡ θωριά σας νὰ γεννᾷ
αἰσθήματα μεγάλα, ταιριασμένα,
σ' ἑμένα τὸ μικρὸ ψηλά βουνά,
μὲ γιούλια καὶ μὲ ρόδα πλουμισμένα.*

*Καὶ κάμετε νὰ ἐλπίζω πῶς θὰ ῥθῶ,
μόλις ξεφύγω ἀπὸ τὴ φυλακὴ μου
στὰ ὕψη σας, νὰ ξανανταμωθῶ,
μ' ἐσᾶς, πατρίδα ἀληθινὴ δική μου!*

12. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ

Μιὰ μέρα, κοντὰ στὰ σύνορα, φόρεσε τὰ ὄπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορὰ φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια τοῦ ὁ Μίκης Ζέζας. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες, πού ὑποφέρουν τόσα ἀπὸ τοὺς Βούλγαρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα. Τοὺς ἐξήγησε καὶ πῶς θέλει νὰ φέρονται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους.

Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν «ζήτω».

Ἀμέσως πρόσταξε τὸν ὁδηγὸ νὰ πάη μπροστά. Αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε, καὶ οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπὸ κοντά. Πῆγαν ἔτσι ὥς τὴ γραμμὴ καὶ κεῖ περίμεναν τὴ νύχτα.

Ἄμα ἦρθε, ἔκαμαν τὸ σταυρό τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεματιὲς θεοσκότεινα καὶ ἔπειτα κατήφορος φοβερός. Τρεῖς ὥρες πηγαιναν ἔτσι καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρωί, βρέθηκαν ἀντίκρυ σ'

έναν Τούρκικο σταθμό, πάλι στα σύνορα. Κρούβονται την ήμέρα και τη νύχτα ξεκινούν πάλι. Τα μέρη είναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνά και πέτρες, που κατακόβουν τα πόδια.

Ο ένας οδηγός μιὰ μέρα φεύγει κρυφά, ο άλλος δὲν ξέρει τὸ δρόμο και ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπάντουں βλάχους και ἄλλους με τὸ καλό, ἄλλους με τὸ κακό, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγός και ὁδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πὼς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζονται. Οὔτε μιὰ ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο και ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές λαγκάδια και δάση.

Τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν ἀπὸ τὴν κακοτοπιὰ και τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν. Καὶ ὁ ὁδηγός δὲν ἤξερε οὔτε καν τὸ δημόσιο δρόμο, πὺ πάει στὴ Σαμαρίνα.

Μερικοὶ ἀπὸ τὴ θέρμη μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν. Ἐνὰν τὸν ἄφησαν σ' ἐνὸς βλάχου στάνη νὰ γιαιτρευτῇ. Ψωμί και γάλα και κρέας με τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τίς στάνες και συχνὰ ἔμεναν χωρὶς ψωμί. Ἀλλοτε πάλι ὥρες πολλὲς ἔμεναν δίχως νερό.

Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος, πὺ τοὺς ἐγκάρδιωναν πάντα. Μερικοὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πὼς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνον συλλογίζονται αὐτόν.

Τότε ὁ γέρο-Ἀντρουλῆς γυρίζει και λέει :

— «Ὁ καπετάνιος μας, βρὲ παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη τίς δυνάμεις μας μὰ ἔχει ψυχὴ... Αὐτὴ τονὲ βιάσται»...
Μιὰ βραδιὰ ἔφτασαν σ' ἓνα χωριὸ μουσκεμένοι ἀπὸ τὴ βροχὴ και κατακουρασμένοι ἀπὸ μακρὺ και δύσκολο

δρόμο. Ὁ ἀρχηγὸς μοίρασε τὰ παδιά του σὲ μερικὰ σπίτια γιὰ νὰ στεγνώσουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν καλά. Καὶ ὁ ἴδιος πῆγε σ' ἓνα σπίτι μὲ τέσσερες ἄλλους.

Μόλις κάθησε ρώτησε τὸ σπιτονοικοκύρη, ἂν ἤξερε ποῦ βρίσκονταν κείνη τὴν ἡμέρα ὁ καπετὰν Εὐθύμης, καὶ ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πὼς ἦταν στὸ Ζέλοβο.

Ἐφερὰν δυὸ χωριανούς καὶ ἔγραψε ὁ ἀρχηγὸς τὸ γράμμα στὸν Εὐθύμη, λέγοντάς του νὰ ἔρθῃ ὡς ἔξω ἀπὸ τὴ Σιάτιστα τὴν ἄλλη μέρα γιὰ νὰ ἀνταμωθοῦν. Οἱ χωρικοὶ πῆραν τὸ γράμμα κι ἔφυγαν.

Τὸ πρωὶ ἦρθαν χωριάτες νὰ ἰδοῦν τὸν καπετάνιο. Τοὺς ρώτησε γιὰ τὸ χωριό, γιὰ τίς δουλιές τους καὶ ἂν περνᾷ στρατὸς ἀπὸ κεῖ. Ἀποκρίθηκαν πὼς στρατὸς μένει σ' ἓνα ἄλλο χωριὸ μακρύτερα. Ἐπειτα παράγγειλε νὰ ἐτοιμάσουν ἓνα σφαχτὸ νὰ τὸ μοιράσουν στὰ σπίτια, ποὺ ἔμεναν τὰ παῖδιά. Στὸ δικό του τραπέζι κράτησε δυὸ προεστοὺς νὰ φᾶνε μαζί.

Τὸ ἀπόγιομα πῆγαν οἱ δυὸ αὐτοὶ χωριανοὶ νὰ μὴνύσουν καὶ τοὺς ἄλλους νὰ ἔρθουν καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸ βράδυ, νὰ τοὺς μιλήσῃ ὁ καπετάνιος.

Ἄξαφνα μπαίνει ἡ σπιτονοικοκυρὰ καὶ λέει πὼς μιὰ γριὰ εἶδε στρατὸ στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Κονομπλάτι.

— «Αἶ, θὰ περάσῃ», εἶπε ὁ Παῦλος. Σὲ λίγο πάλι ἔρχεται ἡ γυναῖκα καὶ λέει πὼς ὁ στρατὸς ζύγωσε στὸ χωριό. Σηκώθηκαν, πῆγαν στὰ παράθυρα καὶ εἶδαν στρατιῶτες μέσα στὸ χωριὸ σκορπισμένους.

Ἀμέσως ὁ ἀρχηγὸς μηνᾷ στὰ καταλύματα νὰ εἶναι ἐτοιμοί, ἀλλὰ νὰ μὴν κουνηθῇ κανεὶς. Ἐπειτα ἀπὸ λίγα λεφτὰ ἔρχονται δυὸ γυναῖκες καὶ λένε πὼς ὁ στρατὸς τράβηξε κατὰ τὸν ἄπάνω μαχαλᾷ καὶ ἂν θέλουν, νὰ

φύγουν. Ἔρχονται καὶ ἄλλες γυναῖκες στελμένες ἀπὸ τὰ κατάλυμα καὶ ρωτοῦν τί νὰ κάμουν, νὰ φύγουν, νὰ πυροβολήσουν;

Ὁ ἀρχηγὸς τοὺς μὲνυσε νὰ μὴν πυροβολήσῃ κανεὶς χωρὶς νὰ διατάξῃ αὐτός, τίποτε νὰ μὴν κάμουν παρὰ νὰ μένουν στὴ θέσῃ τους. Ἔρχονται πάλι γυναῖκες καὶ λένε πὼς ὁ στρατὸς κατεβαίνει πρὸς τὰ κάτω.

Ὁ ἀρχηγὸς εἶχε πιάσει τὸ παράθυρο μ' ἓνα χωριανὸ καὶ κοίταξε. Εἶδε μερικοὺς στρατιῶτες, ποὺ πῆγαιναν στὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα. Ἀρχισαν οἱ στρατιῶτες νὰ χτυποῦν μὲ τοὺς κόπανους στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλὰ καμμιάν ἀπάντησιν δὲν ἔλαβαν.

Ἀρχισαν νὰ χτυποῦν δυνατώτερα, φωνάζοντας:

— «Θὰ κάψουμε τὸ σπίτι!»

Σηκώνει ὁ ἀρχηγὸς τὸ τουφέκι του καὶ πυροβολεῖ. Ὁ χωριανὸς ποὺ ἦταν κοντὰ του τραβᾷ καὶ αὐτός ἀρχίζουν καὶ ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα νὰ πυροβολοῦν. Οἱ Τοῦρκοι ἐσχόρπισαν. Πιάνουν ὅμως θέσεις καὶ πυροβολοῦν καὶ αὐτοί. Οἱ πυροβολισμοὶ κόπηκαν.

Ὁ Ἀρχηγὸς μὲ τοὺς δικούς του κατεβαίνει κάτω στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ καὶ μπαίνουν σ' ἓνα μικρὸ στάβλο, γιατί ἀπάνω δὲν ἦταν ἀσφαλισμένοι.

Στάθηκε στὴν πόρτα καὶ βλέπει ἓνα στρατιώτη ποὺ ἔρχεται κατὰ τὴν αὐλή. Τραβᾷ καὶ ὁ στρατιώτης πέφτει. Ἐνα ἀπὸ τὰ παλικάρια του βγαίνει καὶ παίρνει τὸ τουφέκι τοῦ σκοτωμένου.

Ἀρχισε νὰ νυχτώνῃ. Ὁ Ἀρχηγὸς προσεχτικὰ βγαίνει ἔξω μὲ δυὸ ἀπὸ τὰ παιδιά. Οἱ ἄλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας.

Ἀκούστηκε μιὰ τουφεκιά καὶ ὕστερα μιὰ φωνή.

— «Μὲ χτύπησαν, παιδιά!..»

Ἐρχόταν πίσω ὁ Ἀρχηγὸς κατὰ τὸ στάβλο. Μπῆκε μέσα καὶ κάθησε σὲ κάτι ἄχυρα. Φώναξε ἓναν ἀπὸ τοὺς συντρόφους του καί, βγάζοντας ἀπὸ τὸ λαιμό του τὸ σταυρό, ποὺ φοροῦσε, εἶπε.

— «Νὰ τὸ δόσης στὴ γυναῖκα μου καὶ τὸ τουφέκι στὸ γιό μου. Νὰ πῆς ὅτι τὸ καθῆκον μου τὸ ἔκαμα...

Ξεζώστηκε καὶ ἔπεσαν λίρες ἀπὸ τὸ κεμέρι του, ποὺ τὸ εἶχε τρυπήσει τὸ βόλι. Φάνηκαν αἵματα, ἄρχισαν πόνοι καὶ ἔλεγε:

— «Σκοτῶστε με, βρὲ παιδιά, πῶς θὰ μ' ἀφήστε στοὺς Τούρκους»;

Ὅσο περνοῦσε ἡ ὥρα, τόσο πονοῦσε δυνατώτερα. Ὅταν τὸν συνέπαιρνε ὁ φοβερός ὁ πόνος, σχεδὸν βογοῦσε καὶ ἔλεγε:

— «Πονῶ, σκοτῶστε με!» καὶ πάλι. «Σκοτῶστε με!.. Καὶ ἄλλοτε ὠνόμαζε τὰ παιδιά του.

Ὁ σύντροφος ποὺ εἶχε ἔρθει κοντὰ του, εἶπε:

— «Καπετάνιε, δὲ σ' ἀφίνουμε στοὺς Τούρκους»· καὶ ἔσκυψε καὶ τὸν ἐφίλησε στὸ στόμα. Τὰ χεῖλη του ἦταν ψυχρά. Καὶ πάλι τὸν συνεπῆραν οἱ πόνοι δυνατοί, καὶ ἔλεγε ὅλο πιὸ σιγανά.

Δὲν μποροῦσε πιά νὰ κουνηθῇ ἀπὸ τὴ θέση του, οὔτε τὰ παιδιά του δὲν ὠνόμασε τώρα, ὥσπου δὲν ἀκοῦσθηκε πιά φωνή...

13. Τὸ σέραςμα τοῦ Τούρκου

- Γιατί εἶναι ἡ στράτα θλιβερή καὶ τὸ ποτάμι βοῦρκο;...
- Διάβηκε ὁ Χάρος, ὁ χαμός, ὁ χαλασμός, ὁ Τοῦρκος
- Ἐδῶ ἦταν κάποτε χωριό, τί νάχη τώρα γίνεи; ..
- Ὁ Τοῦρκος ἔβαλε φωτιά καὶ τό φαγεν ἐκείνη!
- Καὶ ποῦ εἶν' ἡ ὁμορφή Ἐκκλησιά, μὲ τ' ἄγιο εἰκονοστάσι;
- Σ' αὐτὴν ἐπρωτορίχτηκε ἡ φλόγα πρὶν χορτάση!
- Καὶ ποῦ ν' οἱ νιοὶ καὶ ποῦ ν' οἱ νιὲς καὶ τοῦ χωριοῦ τ' ἀσκέρι;
- Σὰν πρόβατα τοὺς ἔσφαξε τοῦ Τούρκου τὸ μαχαίρι!
- Δὲν κλαίω τὴ στράτα θλιβερή καὶ τὸ ποτάμι βοῦρκο,
- γιατὶ καὶ ἐκείνη ὅπως καὶ αὐτὸ δὲ θὰ ξανάϊδη τοῦρκο·
- δὲν κλαίω τ' ἀξέχαστο χωριό, γιατί καὶ ἐκεῖνο πάλι
- ἀνάμειξ' ἀπ' τὴς στάχτες του καινούργιο θὰ προβάλλη·
- δὲν κλαίω ἐκεῖνους πούσφαξε τοῦ Τούρκου ἡ ἄγρια λάμα,
- γιατὶ εἶναι μάρτυρες καὶ ζοῦν μὲ τοὺς ἀγίους ἀντάμα·
- κον' κλαίω τὴν ὁμορφή Ἐκκλησιά, ποὺ καίγοντας λιβάνι
- χρόνια καὶ χρόνια ἐπρόσμενε Ἀνάστασι νὰ κάνη.

14. ΤΟ ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΟ

Τὸ μέρος ποὺ ἦταν χτισμένο τὸ ξωκλήσι τοῦ Ἀγίου
Τρύφωνα δὲν ἦταν καὶ μέρος νὰ πῆς ποὺ τόβλεπες καὶ
τελλαινόσουν. Μῆτε δέντρα τριγύρω μῆτε νερά, μὰ
μῆτε καὶ χωράφια! Στοιβιές, ὅσες ἤθελες παραπάνω,
κατὰ τὸ βουνό, μὰ κοντὰ στ' ἀκρογιάλι γύρω στοὺς ξε-
ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ροὺς τοίχους τοῦ ρημοκκλησιοῦ ἀμέτρητες λυγαριές. Καταστάλαξαν, ὡς φαίνεται, ἐκεῖ κάτω τὰ νερά τοῦ βουνοῦ κορυμμένα μέσα στὸ γῶμα, καὶ τὶς θέριευαν ἐκεῖνες τὶς λυγαριές. Ὑστερα ἦταν ἡ χαριτωμένη ἀκρογιαλιά, ὅλο χαλίκια καὶ κατόπι θάλασσα.

Τίποτες ἀσυνείδητο. Λυγαριές, βουνό, θάλασσα. Κι ὥστόσο ὅταν ὅλο τὸ χωριὸ μαζευτόταν ἐδῶ νὰ λειτουργηθῇ μιὰ φορὰ τὸ χρόνο, τί ὁμορφιὰ καὶ τί γλύκα!

Συνήθιζα ν' ἀνεβαίνω καὶ νὰ στέκωμαι ἀπὸ λίγο μακριά, καὶ νὰ βλέπω στὴν ἀξέχαστη ἐκείνη ζωγραφιά, τὰ χίλια χρώματα τῶν στολισμένων χωριανῶν, μέσα στ' ἄστεγο ρημοκκλήσι ὅσοι χωροῦσαν, κι ἄλλοι ὅλο-τρούγουρα.

Ἀκουγα καὶ τὶς ψαλμωδίες ἀπὸ μακριά, ἔβλεπα καὶ τὸν καπνὸ τοῦ θυμιατοῦ ν' ἀνεβαίνει καὶ νὰ σκορπιέται σιγὰ σιγὰ ἀνάμεσα στὰ κλωνιά τοῦ μόνου δέντρου, ποὺ μισασκέπαζε τὸ ξωκκλήσι, ὅς τὸ ποῦμε δέντρο κι αὐτό! Μιὰ ἀγριλιά, ἡ μισὴ ξερή, κι ἡ ἄλλη μισὴ ἀδιάκοπο ψυχομαχητό, ὅς εἶναι καλὰ τὸ ἀλάτι ποὺ τὴν περιχοῦσαν τὰ μελτέμια καὶ οἱ τραμουντάνες, αὐτὸ ἦταν τὸ δέντρο ποὺ ἔβλεπες λίγο ψηλότερα ἀπὸ τὶς λυγαριές. Κοντὰ μὲν εἶχα κι ἄλλη μουσική, τῶν κορυδαλῶν τὰ τραγούδια.

Ὁ ἥλιος δὲν κατέβαινε στὴν παράμερη αὐτὴ κόψη ὥς τ' ἀπολείτουργο. Εἶχε κι αὐτὸ τὴ γλύκα του, νὰ βλέπης μιὰ ὀλάκερη ὥρα χρυσομένα τὰ κορφοβούνια καὶ νὰ προσκυνᾷς μέσα στὴν πρωινὴ τὴ δροσιά.

Καθὼς στεκόμουν ἐκεῖ καὶ μάζενα μὲ τὰ μάτια μου, μ' ὅλη μου τὴν ὑπαρξή, τὶς παρθένες ἐκεῖνες ὁμορφιές, κοιτάζω ἓνα παιδάκι ποὺ κατεβαίνει τὸ βουνό, καὶ στέκεται κι αὐτὸ ἀπὸ λίγο μακριά, ν' ἀκούσῃ τὴ λειτουργία.

Στήλωσα τὰ μάτια μου σ' αὐτὸ τὸ παιδί χωρὶς νὰ τὸ θέλω. Ἦταν ὅσο θέλετε φτωχικὰ ντυμένο, ὥς καὶ ξυπόλυτο ἦταν, καὶ ξεσκούφωτο. Ἐνα κοντὸ βρακάκι τοῦ ἄφηνε τὰ πόδια, ἀπὸ τὰ γότατα καὶ κάτω, ὀλόγυμνα· μὰ τὶς χυτὲς καὶ χνουδωτὲς ἐκεῖνες τὶς ἄντζες, πού ὁ ἥλιος τὶς εἶχε κάμει σὰν μπρούντζο, μποροῦσε μὰ τὴν ἀλήθεια νὰ τὶς ζουλέψη καὶ τὸ βασιλόπουλο.

Ἔτσι καὶ τὸ ἀσκέπαστο τὸ κεφάλι, μὲ τὰ γλυκοξανθα τὰ σγουρά, μὲ τὸ κανονικὸ του πρόσωπο, τὴν ἀπεγάδιαστη μύτη, τὰ ζωηρὰ μάτια, τὰ χεῖλη τὰ παχουλούτοικα. Στάθηκε ἐκεῖ σὰν ἀγαλματάκι καὶ λυγισμένο καθὼς εἶχε τὸ στρογγυλὸ του λαιμό, μ' ἔκαμε καὶ φανταζόμουν τὰ πρωτότυπα, πού μελετοῦσαν οἱ μεγάλοι μας οἱ τεχνῖτες, κι ἔλεγα πὼς μένει ἀκόμα τὸ ἴδιο γένος, ἡ ἴδια φυλή.

Πῆγα κοντὰ στὸ παιδί, δὲ βάσταξα, τὸ ρώτησα ποῦθε ἔρχεται, τίνος ἦταν. Ἦταν τῆς Δεξερωπιᾶς τῆς χήρας τ' ἀγόρι, ἀπὸ τὸ χωριουδάκι στὴν πίσω ράχη τοῦ βουνοῦ, καὶ [φύλαγε τὰ γίδια του, δὲ θυμοῦμαι τίνος ἀφέντη. Τοῦ ἔδωσα μιὰ πεντάρη, τὴν πῆρε μὲ συστολή, καθὼς καὶ μὲ συστολὴ μοῦ μιλοῦσε.

Ἀπόλυσε ἡ ἐκκλησιά, κατεβήκαμε στ' ἀκρογιαλί, ἔσμιξα μὲ τοὺς δικούς μου, πήγαμε κάτω ἀπ' ἕνα βράχο, μαζέψαμε ξυλαράκια, ἀνάψαμε φωτιά, ψήσαμε καφέ, βγάλαμε τὰ φταζυμίτικα καὶ τὰ παξιμάδια, προγευματίσαμε.

Ὑστερα, ἐκεῖ πού ρίχταμε χαλίκια στὴ θάλασσα καὶ μιλούσαμε, λέω ἐνὸς φίλου μου, πού ἦταν κάτι τι στὸ δικό μας τὸ χωριό.

— Εἶδα ἓν' ἀγοράκι σήμερα ἐκεῖ στοῦ βουνοῦ τὴ ραχοῦλα, πού πρέπει νὰ τὸ πάρης ἀπὸ τὰ γίδια. Εἶναι

χρέιμα ἓνα τέτιο παιδί νὰ χαθῇ στὰ βουνά. Θὰ τὸ βρῆς λίγο ντροπαλό, μὰ εἶναι ξυπνό· πάρε το καὶ δὲ θὰ μετανιώσης. Βάλτο σκολειὸ δυὸ τρία χρόνια, κι ὕστερα πάρ' το στὸ μαγαζί. Θὰ πιάσῃ τόπο.

Μ' ἄκουσε ὁ φίλος, βρῆκε τρόπο καὶ τὸ πήρε τὸ παιδί.

Ὑστερ' ἀπὸ χρόνια πολλά, γυρίζοντας ἀπὸ τὴν ξενιτιά στὸ χωριό μου, σιάθηκα μερικὲς ὥρες στὴ χώρα νὰ ξεκουραστῶ καὶ νὰ βρῶ καλὸ ἄλογο. Ἐκεῖ πού καθόμουνα μέσα στὸ μαγαζὶ ἐνὸς φίλου, ἔρχεται μπρός μου ἓνα παλικάρι ὡς ἐκεῖ ἀπάνω, πού ἡ ὁμορφιά του κι ἡ πρόσχαρή του ὄψη μὲ ξάφνισε·

— Ἐγὼ εἶμαι τὸ βοσκόπουλο ἐκεῖνο, μοῦ λέει, πού ἀντάμωσες στὸν Ἀῖ Τρύφωνα.

Ἄν κι εἶχα ξεχασμένη τὴν ἱστορία, ξαναγύρισε ἀμέσως στὸ νοῦ μου, καὶ σηκώθηκα καὶ τὸν ἀγκάλιασα σὰν παιδί μου. Καὶ σφίγγοντας τὸ χέρι τὸν ρωτῶ πῶς ἔτυχε νὰ εἶναι στὴ χώρα.

— Ἐδῶ μένω τώρα, μοῦ λέει, εἶναι ὡς πέντε χρόνια. Ἦρθα νὰ κολητερέψω τὴν τύχη μου. Δόξα νὰ ἔχῃ ὁ Θεός, δὲν ἀπότυχα. Ἐκεῖνο τὸ μαγαζὶ ἀντικρὺ εἶναι δικό μου. Ἴσα ἀπὸ τὴν Ἀγγλία τὰ φέρνω τ' ἀμερικανικά μου.

— Αἶ, καὶ τώρα πού πλούτισες, πῶς δὲν ἔρχεσαι νὰ πᾶμε στὸ χωριό μας; Βλέπεις καὶ γὼ κεῖ πηγαίνω μ' ὅλη τὴ φτώχεια μου. Πᾶμε, πᾶμε νὰ σὲ χαρῇ κι ἡ μανούλα σου.

— Ἀχ, συχωρέθηκε ἡ μανούλα! μοῦ λέει πικρογελώντας.

— Ἐλα, παιδί μου, ἐκεῖ πού κοιμᾶται ἡ μάνα σου.

κι ἄφησε τα τὰ ξένα προτοῦ νὰ μπλέξης, τοῦ λέω σοβαρὰ καὶ μὲ νόημα στὴ ματιά μου

—Εἶναι ἀργὰ τώρα πιά, μοῦ ἀποκρίνεται. Εἶναι τώρα χρόνος ποὺ μὲ πάντρεψαν ἐδῶ πέρα.

—Λοιπὸν πάρ' τὴ γυναῖκα σου, καημένε, στὴ χαριτωμένη μας τὴν πατρίδα, θυμήσου τὸ γλυκὸ ἐκεῖνο βουναλάκι, ποὺ μπορεῖς νὰ τὸ πάρης καὶ νὰ κάμης τὸ λόγγο του παράδεισο. Δουλιὰ καὶ δουλιὰ ποὺ θὰ τὴν βρῇς ἐκεῖ! Τί περιβόλια μπορεῖς ν' ἀνοίξης, τί πύργους νὰ χτίσης!

—Ἄχ. ἄς σοῦ τὸ πῶ τὸ λοιπόν, νὰ τὸ δῇς πῶς εἶναι ἀδύνατο. Μήπως καὶ γὼ δὲν τὸ λαχταρῶ, δὲν τὸ θέλω; Μὰ νὰ τ' ἀκούσῃ δὲ δέχεται μήτε ἡ γυναῖκα μου, μήτε ἡ πεθερά μου. Εἶναι ἀρχόντισσες! Εἶναι τῆς χώρας αὐτές. Μήτε καταδεχτήκανε νὰ πᾶνε μιὰ μέρα νὰ τὸ δοῦν τὸ ταπεινὸ μου χωριό. Νὰ τ' ἀκούσῃ δὲ θέλει ἡ καλή μου τὸ μέρος, ποὺ μὲ γνώρισε φτωχὸ καὶ λιοκαμένο βοσκόπουλο, σὰ νὰ μὴν τὴν ἔθρεψε τὸ βουνὸ ἐκεῖνο αὐτὴν τὴν καρδιά...

Καὶ στάθηκε δῶ, γιατί κόμπωσε ὁ λαιμός του καὶ τὰ μάτια του δάκρυσαν.

15. Τὸ ραβδὶ τῆς τύχης

ὦ τύχη ποῦ τὸν κόσμον ὅλον γυρνᾷς
Κι ἄμετρα δῶρα φέρνεις σιτὸν καθένα,
γιατὶ μπροστά μου βιαστικὰ περνᾷς
χωρὶς ν' ἀφήσης χάρισμα κανένα;

Μ' ἀκουσε ἡ τύχη, στέκει καὶ γελά,
μοῦ δίνει τὸ χρυσὸ ραβδί σὶτὸ χέρι
καὶ λέει, « Ἀπὸ τοῦ κόσμου τὰ καλὰ
ὅ,τι κι ἂν πῆς, εὐθὺς θὰ σοῦ τὸ φέρῃ ».

Τῆς τύχης τὸ χρυσὸ ραβδί κρατῶ
κι ἀσάλευτος κι ἀμίλητος προσμένω.
Τὸν κόσμον γύρω ἀδιάφορος κοιτῶ
μὲ τὰ πολλὰ καλὰ του στολισμένο.

Δὲν ἔχω δίψα κι ὄρεξη καμμιά
ἀπ' τὰ καλὰ τοῦ κόσμου νὰ ζητήσω,
σβύνει ἡ ἐλπίδα κι ἡ ἐπιθυμία
ἐὰν ξέρω πῶς μπορῶ νὰ τ' ἀποχτήσω.

Καὶ νοιώθω τῇ ζωῇ μου ποῦ περνᾷ
καὶ χάνεται ἀνέλπιδη καὶ μαύρη.
Καὶ νοιώθω τὴν ψυχὴ μου ποῦ γυρνᾷ
μέσ' ἄλλους κόσμους, ἄλλους πόθους νάβῃ.

ὦ τύχη, πάρε τὸ ραβδί, μαζὶ
μ' ὅλη τὴ δύναμη καὶ χάρη πόχει
χωρὶς χαρὲς μπορεῖ κανεὶς νὰ ζῇ,
χωρὶς ἐπιθυμίες κι ἐλπίδες ὅχι.

16. ΤΑ ΜΑΡΜΑΡΑ

— 'Ακούστε χωριανοί! Ταχιά, πού θὰ σηµάνουν οἱ καμπάνες θὰ σηκωθῇτε ὅλοι σας, γιὰ νὰ πᾶμε γιὰ μάρμαρα! Ὅποιος δὲ σηκωθῇ καὶ δὲν πάη, νᾶχη τ' Ἀἰ Νικόλα τὴν κατάρρα!

Τέτια διαλάλησε προσταγὴ τὸ σαββατόβραδο στὸ Μεσοχώρι καὶ σι' ἀνηφορικὰ σταυροδρόμια ὁ πρωτόγερος, ἀνεβαίνοντας σὲ ξάγναντους τόπους καὶ σὲ πεζούλια ἀπάνου, ἀκουμπώντας κατὰ πίσω τὸ χοντροκαμωμένο κορμὶ του στὸ δεκανίκι του τὸ κρανένιο καὶ προβάλλοντας κατὰ μπρὸς τ' ἀνοιχτὰ στήθια του, σὰ νὰ θελε νὰ βγάλη μὲς ἀπὸ τὰ σωθικά του ὅλη του τὴ βροντερὴ φωνὴ καὶ νὰ τὴ χύσῃ σ' ὅλο τὸ χωριὸ γύρω.

Καὶ τὸ ταχύ, μόλις ἐτσάκισαν τὰ ἐρτὰ μεσάνυχτα κι ἔσκασε μὲς σι' ἀνατολικά κορφοβούνια τὸ λαμπρότατο ἀστέρι ὁ Γελαντζῆς, ξάφνου μαζὶ κι οἱ πέντε καμπάνες τῶν ἀψηλῶν μας καμπαναριῶν ἀνατάραξαν τὸ χωριό· σκόρπισαν ἀπὸ τὰ ματόφυλλα τῶν χωριανῶν μέσα στὸ γλυκοχάραμα τὸν ὕπνο, σὰν ἀνεμοζάλη ὀργισμένη, πού σηκώνει' ἄξαφνα καὶ σκορπάει τὴν πάχνη καὶ τὴν καταχνιά, πού πλακώνουν τὴν πλάση.

Οἱ καμπάνες χτυπᾶνε ζωηρά, ἀδιάκοπα. Ἄλλες με παιδιάτικους ἀσημένιους ἤχους, μαθημένες ἀπὸ τὰ παιδιά, πού κράζουν στὸ σχολεῖο σημαίνοντας αὐγὴ κι ἀπόγεμα κι ἄλλες λυπητερά, συνηθισμένες ἀπὸ τοὺς θανάτους κι ἀπὸ τὰ μνημόσυνα, πού συχνότατα διαλα-

λοῦσαν· καὶ μιά, ἡ μεγαλύτερη τοῦ καμπαναριοῦ τ' Ἀ. Νικόλα, τρυπημένη κατάκορφ' ἀπὸ τουφεκιά κλέφτικη, ξεχώριζε ἀπὸ ὅλες μὲ τῇ βραχνῇ της φωνῇ.

Τὸ φεγγάρι, κυκλωμένο κι ὁλόκληρο, ἔφεγγε καταμεσίς τ' οὐρανοῦ, ἴσκιωνε τὶς φυτιῖες καὶ τὰ λαγκάδια, τὶς σπηλιὲς καὶ τὰ ριξιμιά, τοὺς φράχτες καὶ τοὺς μπλοκούς, τὰ κλαριά καὶ τὶς στιβανιές, καὶ φώτιζε περίγυρα τὰ βουνὰ ὅλα καὶ τοὺς γκρεμοὺς καὶ τὸ χωριὸ μέσα. Ἦταν Θεοῦ χαρά. Μέρα ἢ νύχτα. Τὰ καλντερίμια τῶν ἀνηφορικῶν δρόμων τοῦ χωριοῦ, οἱ πέτρινες ροῦγες, τὰ μαρμαρένια πεζούλια, οἱ ἀφρόπλακες καὶ τ' ἀσπρόλιθα τῶν σπιτιῶν γιάλιζαν, λαμπύριζαν στὸ σεληνόφωτο. Ἀνοιγαν ἀνάρια κι ἀραδαριὰ τὰ παράθυρα τὰ καγγελωτά, σὰ βάρυπνα μάτια μεγάλα κι ἔφεγγαν μέσα στὰ σπίτια. Ὑστερα ἄνοιγαν πόρτες καὶ παραπόρτια καὶ χύνονταν στοὺς δρόμους ἄντρες καὶ γυναικόπαιδα, κι ἔπαιρναν τὸν ἀνήφορο.

Οἱ καμπάνες ὁλοένα δὲ σταμάταγαν. Τὰ πλήθη ὅσο ψηλότερα ἀνέβαιναν τόσο συμπυκνώνονταν, κι ἀγάλια ἀγάλια οἱ κορφίνοι τοῦ χωριοῦ δρόμοι ἔμοιαζαν σκοταδερεῖς ρεματιῖες καὶ λαγκάδια δασιά· τόσο μαυρολογοῦσαν. Κι ὁ θρὸς ὅπ' ἀκούοταν στὰ χαμηλώματα, στὰ καλντερίμια καὶ στὰ χαλίκια ἀπὸ τὰ πατήματα τῶν λιγοστῶν διαβατῶν, σιγὰ σιγὰ γινόταν τὸν ἀνήφορο σάλαγος, κι ἀπὸ σάλαγο πρὶν ψηλὰ χλαλοή. Κι ἀπὸ τῇ χλαλοῇ αὐτῇ τῇ μεγάλῃ κι ἀπ' τὸ πολὺ τὸ σημανταριὸ ξαφνισμένα τὰ ὀρνίθια ξύπναγαν στὴν κούρνια τους καὶ φώναζαν κι αὐτὰ πύρωρα. Καὶ πίσω πίσω οἱ δημογέροντες τοῦ χωριοῦ μὲ τὶς κραυγὲς καὶ μὲ τὰ βιολιά, ἀπὸ ρούγα σὲ ρούγα κι ἀπ' αὐλόπορτα σ' αὐλόπορ-

τα ἀνηφορώντας ξύπνιζαν κι ἔπαιρναν μπροστά, ὅσους δὲν δυνήθησαν νὰ ξυπνήσουν οἱ καμπάνες.

Δύο μεγάλες βαθιὲς ποταμιές, ποὺ κατεβαίνουν ἀπὸ τὰ κορφοβούνια ψηλά, ζώνουν τὸν μαχαιροκομμένο κοκκινόβραχο, ποὺ βαστάει τὸ χωριό μας ἀπάνω του. Ἀπὸ τὸ φρύδι τοῦ βράχου, ποὺ χάσκει ἔμπρὸς κάτου γκρεμὸς φοβερὸς κι ἄβυσσος ἄπατη, ἀρχίζουν τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ ἄσπρα ἄσπρα καὶ ἀραδιασμένα τὸν ἀνήφορο τὸ ἓνα ἀπάν' ἀπὸ τ' ἄλλο, σὰ σκαλοπάτια ὡς τὴν κορφή. Καὶ μὲ τὸ σχῆμα του τὸ τριγωνικὸ μοιάζει, τὴ νύχτα, μὲ τ' ἀναμμένα τὰ φῶτα, σὰ μέγα πολυκάντηλο τὸ χωριό μας.

Βγήκαμε σιτὴν κορφὴ ἀπάνω. Ἐδῶ σώνεται ὁ ἀνήφορος, κι ἀνοίγονται στρωτὰ σάδια καὶ πλαγιές. Συμπυκνωμένο ἐδῶ τὸ πλῆθος σωρὸς σωρὸς, μαύριζε τὰ σάδια καὶ τὶς πλαγιές. Ὡς ποὺ ἤρθαν οἱ δημογέροντες μὲ τὰ βιολιά. Μὲ τὰ βιολιά τώρα, μὲ τὶς χαρὲς καὶ μὲ τὰ τραγούδια, ποὺ κάμανε πέρα, σμιγμένοι καὶ χωριστὰ οἱ ἄντρες ἀπὸ τὶς γυναῖκες, δὲν παρᾶλλαζαν ἀπὸ συμπεθεριὸ κι ἀπὸ ψίκι.(*) Ἐνα μοναχά. Ὅπ' οὔτε νύφη οὔτε γαμπρὸ πήγαιναν γιὰ νὰ πάρουν. Μὲ τὶς τριχιὲς ριγμένες πισόπλατα, εἴτε κρεμάμενες ἀπὸ τὰ χέρια, πήγαιναν γιὰ μάρμαρα.

Εἶχε κατὴ τὸ χειμῶνα ἡ πιὸ μεγάλη ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ μας, ὁ Ἀι-Νικόλας, καὶ τὸ καλοκαίρι ἐκεῖνο τὴν ξανάχτιζαν οἱ χωριανοί. Πλήρωναν μοναχὰ τὰ μεροδούλια τῶν μαστόρων καὶ κουβαλοῦσαν αὐτοὶ ἀπὸ τὰ βουνὰ ἀπάνω κάθε βδομάδα τὴν πλάκα καὶ τὰ μάρμαρα. Ἐκεῖ ποὺ τελειώνουν πλέον τὰ σάδια κι ἀρχίζει

(*) ψίκι=συνοδεία γάμου.

πάλι ἡ μπροστέλλα τοῦ βουνοῦ, ἐκεῖ ἦταν τὰ μάρμαρα. Ἐκεῖ μὲ τοὺς κασμάδες καὶ μὲ τοὺς λαστούς δουλεύοντας ὅλο τὸ μεροβδόμαδο τὰ εἶχαν ἀραδιάσει σωροὺς σωροὺς χοντροκομμένα τ' ἀφράτα μάρμαρα οἱ μαρμαράδες. Σὰν ὁ γόνος τοῦ μελισσιοῦ πού ρίχνει καὶ φεύγει ἀπὸ τὸ κρινί(*) καὶ σκαλώνει ἀπανωτὸ στριμωμένο στὸ πρῶτο κλωνάρι τοῦ κλαριοῦ, πού τυχαίνει μπροστὰ του, καὶ τὸ κλωνάρι μαυρίζει ὁλόβολο, ἔτσι μαύρισαν τώρα τὰ κάτασπρα ἐκεῖνα καὶ ἀστραφτερά σὰ χιόνια μαρμαροσώρια, ἀπὸ τὰ πλήθη, πού κόλλησαν ἀπάνω τους. Ἄντρες καὶ γυναῖκες δῖπλωναν τὶς φλοκάτες τους σταυρωτὰ κατὰ πίσω, τὶς πίστρωναν ὕστερα σὰν προσκέφαλα καὶ φορτώνονταν ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον τὰ θεόροτα μάρμαρα. Ὅσπου φορτώθηκαν ὅλοι καὶ ὡς π' ἀναλήφθηκαν ἀπὸ μπροστὰ οἱ ἄσπροι σωροί.

Ὅταν ξεκίνησαν τὸν κατήφορο κατὰ τὸ χωριό, χάραζε.

Ἀχνιζε τώρα κατὰ τὴ δύση του τὸ φεγγάρι καὶ στ' ἀνατολικά κορφοβούνια, ἐκεῖ πού πρῶτα ἔλαμπε ὁ Γελαντζής, ἔσκαε ὁ αὐγερινὸς τώρα. Ὁ Μπάρος, ὁ Καταραχιάς, τ' Αὐτί, οἱ Νύφες καὶ ἄλλες ὁλόγυρα κορφές ἀσπρογιάλιζαν ἀπὸ τὸ γλυκοχάραμα. Πλήθος αὐλάκια ἀφρόδροσα, πού ἔρχονται ἀπὸ τὸ κεφαλόβρουσο ἀπάνω καὶ πού αὐλακώνουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὁλοῦθε τὰ πλάγια ἐκεῖνα, ξύπναγαν στὰ πατήματα τοῦ λιθοφορτωμένου κόσμου καὶ μὲ τὰ τρυφερά τους μουρμουρητὰ ἔλεγεσ ὅτι τὸ ἕνα ρωτάει τ' ἄλλο, νυσταγμένο τὸ μαῦρο ἀκόμα, γιὰ τὸ ξαφνικὸ ἐκεῖνο καὶ παράωρο ποδοβολητὸ τοῦ λαοῦ.

Ξύπναγε ἡ πετροπέρδικα στὰ τουφωτὰ κοντοπρίνα-

(*) κρινί=κυνψέλη.

ρα, πού κοιμόταν, ἔλουζε τὸν ὁμορφο λαιμὸ καὶ τὰ κομωρτὰ στήθια τῆς στὰ κρυσταλλόνερα μέσα κι ἀνέβαινε στὴν κορυφὴ τοῦ γκρεμοῦ κι ἄρχιζε τὸν ὀλόγλυκο κελαϊδισμό τῆς. Ἡ πέρδικα ξύπναγε τὸ βοσκόπουλο στὴ μάντρα του καὶ τὸ βοσκόπουλο τὸ καλὸ μὲ τὴ γλυκειά του φλογέρα ξύπναγε ὅλη τὴν πλάση.

Οἱ χωριανοὶ ροβόλαγαν τὸν κατήφορο φορτωμένοι μὲ τὰ θεόρατα μάρμαρα. Κατέβαιναν κι ἔτρεχαν κι ὅλας ποιὸς νὰ πρωτοπεράσῃ τὸν ἄλλον, ποιά νὰ παραδιαβῇ τὴν ἄλλη. Κι ἔσκαγαν ἐκεῖ γέλοια καὶ χαρούμενες φωνές. Μπροστὰ τὰ βιολιά πάντα κι οἱ δημογέροντες κι οἱ παπάδες, φορτωμένοι κι αὐτοί, καὶ πίσω τὸ πλῆθος. Καὶ πάρα πίσω ἀκόμα, τὰ ξακουστότερα τοῦ χωριοῦ παλικάρια, ὅπου τρία τρία καὶ τέσσερα τέσσερα μαζί κατέβαζαν στοὺς στοιχειωμένους ὄμους τοὺς ἀπάνου ὀλόβολα χάλαρα, ἀκέρειους βαριοκομμένους βράχους. Ἐδῶ θυμόταν κανένας τοὺς παλιοὺς ἀντρειωμένους τῶν τραγουδιῶν, τοὺς σαραντάπηχους τῶν παραμυθιῶν.

Κάπου κάπου σταμάταγαν γιὰ νὰ ξανασάνουν καὶ νὰ συγκεντρωθοῦν.

Ὅταν χτύπησε ὁ ἥλιος στὰ βουνά, οἱ φορτωμένοι πληθυσμοὶ ἔφτασαν στὴν κορυφὴ τοῦ χωριοῦ. Κι ὕστερ' ἀπὸ λίγην ὥρα, πού ξεφορτώνονταν αὐτοὶ στὸ προαύλι τῆς ἐκκλησίας, οἱ χρυσές του ἀχτίδες στεφάνωναν τὰ ἰδρωμένα καὶ περήφανα μέτωπά τους. Τὰ λιθοσώρια, πού ἄσπριζαν ὀλονυχτὶς στὸ βουνὸ ἀπάνου, λαμποκοποῦσαν τώρα στὸ προαύλι τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ γύρω του ὀλόρθος ὁ κόσμος τοῦ χωριοῦ, ξεφορτωμένος καὶ κατὰ κόκκινος καὶ χαριτωμένος κι ὁμορφος καὶ λαμπρὸς δέχονταν μὲ χαρὲς καὶ μὲ παινετικὰ λόγια τοὺς ἀντρειω-

μένους, πὺν στερνοὶ στερνοὶ κατέβαζαν στοὺς στοιχειωμένους τοὺς ὄμους ἀπάνω ὀλόβολα χάλαρα, ἀκέριους βαριοκομμένους βράχους.

Εἶχαν οἱ μαστόροι τώρα γιὰ μιὰ βδομάδα μάρμαρα νὰ δουλέψουν.

Ὡς τὸ σαββατόβραδο τ' ἄλλο, πὺν ὁ πρωτόγερος θὰ φώναζε πάλι στὸ μεσοχώρι καὶ στ' ἀνηφορικὰ σταυροδρόμια τὸ συνηθισμένο διαλάλημά του :

— Ἀκοῦστε χωριανοί! Ταχιά, πὺν θὰ σημάνουν οἱ καμπάνες, νὰ σηκωθῆτε ὅλοι σας, γιὰ νὰ πᾶμε γιὰ μάρμαρα! Ὅποιος δὲ σηκωθῇ καὶ δὲν πάη νᾶχη τ' Αἰ-Νικόλα τὴν κατάρρα!

17. Ἔργασία

*Ξημερώνει. Αὐγὴ ὁροσάτη
μὲ τὸ πρῶτο της πουλί,
λές καὶ κρᾶζει τὸν ἐργάτη
στὴ φιλόπονη ζωή.*

*Πρὶν ἀχνίση κάθε ἀστέρι
μὲ χαρούμενη καρδιά,
νέοι, μισόκοποι καὶ γέροι,
τρέξει ὅλοι στὴ δουλειά.*

*Πέρα ἐκείθεν οἱ φροντίδες
ἄς πετάξουνε, καθὼς
ξαφνιασμένες νυχτερίδες,
ὅπου ἀγνάντεψαν τὸ φῶς.*

*Μὴ σᾶς εἶναι ὁ ξένος πλοῦτος
ἐν' ἀγκάθι στὴν καρδιά·
πέστε ἀζήλευτα: «εἶναι τοῦτος
ἐργασίας κληρονομιά».*

*Σηκωθήτε· ἡ γῆ χαρίζει
μόνον ἄφθονον καρπὸν,
ἂν ὁ κόπος τὴν ποτίζῃ
μ' ἔναν ἰδρωτα συχνό.*

*Σὰν ἐσᾶς, ἀδέρφια, ἰδρώνει
καὶ ὁ σοφὸς ποῦ μὲ τὸ νοῦ
κάμπους ἄμετρος ὀργώνει
γιά θροφή τοῦ λογισμοῦ.*

18. Ο ΑΝΕΜΟΣ

Τὰ παιδιά ἑνὸς ὀρεινοῦ χωριοῦ μπῆκαν στὴν αἴθουσα τοῦ σχολείου καὶ εἶναι ἔτοιμα ν' ἀρχίσουν τὸ μάθημα.

Εἶναι χειμῶνας. Κρύο πολὺ τσουχτερό. Ὁ βοριάς φυσᾷ καὶ σφυρίζει μὲ τόση δύναμη, ποῦ ἔκαμε τὰ παιδιά νὰ τὸν προσέξουν πολὺ.

Ὁ Παῦλος, ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ καλὰ παιδιά τοῦ σχολείου, σηκώθηκε ἀπὸ τὴ θέση του καὶ εἶπε στὸ δάσκαλο,

— Κύριε, δὲ μᾶς λέτε, σᾶς παρακαλῶ πῶς γίνεται ὁ ἄνεμος;

— Μετὰ χαρᾶς, ἀπάντησε ὁ δάσκαλος.

— Ὅλοι ξέρετε, ὅτι ὁ ἀέρας εἶναι ἀπαραίτητος γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀέρας αὐτὸς εἶναι ξαπλωμένος σ' ὅλη τὴν ἀτμόσφαιρα καὶ γι' αὐτὸ λέγεται ἀτμοσφαιρικὸς ἀέρας. Γνωρίζετε ἀκόμη, ὅτι ὁ ἀέρας μὲ τὸ νὰ εἶναι σῶμα ἔχει καὶ βάρος.

Ὁ δάσκαλος λέγοντας αὐτὰ πλησίασε στὴ θερμάστρα πὺν ἔκαιε παρέκει. Ἐνοιξε τὴν πορτοῦλα τῆς καὶ μ' ἓνα σίδερο, ἀναδαύλισε μέσα τ' ἀναμμένα ξύλα. Τὰ ξύλα ἀναψαν τότε πιδὸ πολὺ καὶ ἀνάδοσαν πιδὸ δυνατὴ φλόγα.

Ἀμέσως ἔπειτα ὁ δάσκαλος πῆρε ἓνα φύλλο χαρτί καὶ τὸ ἔσχισε σὲ πολλὰ κομματάκια. Ἐβαλε ἔπειτα τὰ κομμάτια αὐτὰ ἀπάνω σ' ἓνα σανιδάκι καὶ τὸ πλησίασε στὴ θύρα τῆς θερμάστρας.

Τὰ παιδιά, πὺν παρακολουθοῦσαν μὲ προσοχὴ κάθε κίνημα τοῦ δασκάλου, παρατήρησαν τότε, ὅτι, πρὶν ἀκόμη πλησιάσῃ καλὰ καλὰ τὸ σανίδι στὴ θερμάστρα, τὰ φύλλα τοῦ χαρτιοῦ πέταξαν μὲ ὀρμὴ καὶ μπῆκαν μέσα στὴ θερμάστρα, ὅλα μὲ μιᾷς.

Τὰ παιδιά ἀπόρησαν τώρα πιδὸ πολὺ.

— Μὴν παρὰξενεύετε, εἶπε ὁ δάσκαλος. Ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀέρας, ὅσο περισσότερο ζεσταίνεται, τόσο γίνεται πιδὸ ἀλαφρὸς. Τότε ἀνεβαίνει ψηλά· καὶ ἂν εὖρη δρόμο ἀνοιχτὸ φεύγει ἀργὰ ἢ γλήγορα, ἀνάλογα μὲ τὴ μικρὴ ἢ τὴ μεγάλη θερμότητα πὺν πῆρε. Ὁ ἀέρας λοιπὸν μέσσ στὴ θερμάστρα πῆρε μεγάλη θερμότητα μὲ τὸ ἀναδαύλισμα πὺν ἔκαμα καὶ γι' αὐτὸ ἔφυγε μὲ μεγάλη ταχύτητα καὶ ἄφησε ἄδειο τὸ χῶρο τῆς θερμάστρας.

Ἀλλὰ κανένας χῶρος δὲ μένει ἄδειος ἀπὸ ἀέρα. Αὐτὸ εἶναι κανόνας. Γι' αὐτὸ μὲ ὅση ταχύτητα ἔφυγε ὁ θερμὸς ἀέρας ἀπὸ τῆς θερμάστρας, μ' ἄλλη τόση ταχύτητα ὀρμησε νὰ πιᾷ τὴν ἄδεια θέσῃ ὁ ἄνεμος τοῦ δωματίου πὺν εἶναι ψυχρότερος. Ἐτσι πῆρε μπροστὰ του καὶ τὰ τεμάχια τοῦ χαρτιοῦ, ὅπως εἶδατε.

Ἐπειτα ὁ δάσκαλος ἄναψε ἓνα κερί καὶ ξακολούθησε :

—Γιὰ νὰ καταλάβετε καὶ μὲ ἄλλο παράδειγμα αὐτὸ ποὺ εἶδατε, ἄς ἔρθῃ ἓνας ἀπὸ σᾶς νὰ πλησιάσῃ τὸ ἀναμένο κερί στὴ θύρα τῆς θερμάστρας.

Ὁ Τάσος ποὺ καθόταν ἐκεῖ στὴν ἄκρῃ τοῦ πρώτου θρανίου, σηκώθηκε ἀμέσως καὶ πῆρε τὸ κερί ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ δασκάλου. Δὲν πρόφτασε ὅμως νὰ τὸ πλησιάσῃ καλὰ καλὰ στὴ θύρα τῆς θερμάστρας καὶ εἶδαν μὲ ἀπορία τοὺς ὅλοι, ὅτι ἡ φλόγα τοῦ κериοῦ ἔσβησε.

—Ἄ, ὁ ἀέρας, ὁ ἀέρας τὸ ἔσβησε ! Νά, νά ! Τὸν νιώθω νὰ φυσᾷ ἐδῶ στὸ χέρι μου ! φώναξε ὁ Τάσος.

Τὰ λόγια τοῦ Τάσου κίνησαν τὴν περιέργεια τῶν ἄλλων παιδιῶν καὶ ἤθελαν ὅλοι νὰ δοκιμάσουν.

Ὁ δάσκαλος ἔδωκε τότε τὴν ἄδεια καὶ ὅλα τὰ παιδιά, τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, πλησίασαν στὴ θερμάστρα καὶ βεβαιώθηκαν γι αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Τάσος.

Ὑστερα ὁ δάσκαλος εἶπε :

—Σ' αὐτὰ τὰ δυὸ παραδείγματα ποὺ εἶδατε, εἶχαμε νὰ κάμωμε μὲ τὸν πολὺ θερμὸν ἀέρα τῆς θερμάστρας καὶ μὲ τὸν ψυχρότερο τοῦ δωματίου. Τώρα ἄς πάρωμε τρίτο παράδειγμα. Σ' αὐτὸ θὰ ἔχωμε τὸν ἀέρα τοῦ δωματίου καὶ τὸν ἀέρα, ποὺ εἶναι ἔξω στὸ διάδρομο. Καὶ σᾶς ἐρωτῶ :

—Ἐχει, τάχα, καμιὰ διαφορὰ ὁ ἀέρας τοῦ διαδρόμου ἀπὸ τὸν ἀέρα τοῦ δωματίου ;

—Μάλιστα, ἔχει ! ἀπάντησε ζωνρὰ ὁ Νίκος. Ὁ ἀέρας τοῦ διαδρόμου εἶναι ψυχρὸς, ἐνῶ τοῦ δωματίου εἶναι θερμὸς.

—Ναί, ἔτσι εἶναι, εἶπε ὁ δάσκαλος. Για νὰ νιώσετε καλὸ τὸ νέο πείραμα ποὺ θὰ κάμουμε, πρέπει νὰ ἔχετε στὸ νοῦ σας, ὅτι εἴπαμε γιὰ τὸν ἀέρα τῆς θερμάστρας. Τί θέλω νὰ εἰπῶ μ' αὐτό;

Ὁ Μιχαλάκης ἀπάντησε:

— Θέλετε νὰ πῆτε, ὅτι, ὅπως ὁ ἀέρας τῆς θερμάστρας, ἔτσι καὶ ὁ ἀέρας τοῦ δωματίου, ὅσο ζεσταίνεται, τόσο πιὸ ἐλαφρὸς γίνεται καὶ ἀνεβαίνει ψηλά.

—Μάλιστα, εἶπε ὁ δάσκαλος. Καὶ ἂν εἶναι κλειστά τὰ παράθυρα καὶ ἡ θύρα, ὅπως τώρα, τὸν ἔχομε σὲ περιορισμό. Ἄν ὁμως βρῇ καὶ τὴν παραμικρὴ ἔξοδο, τότε τί θὰ γίνη.

Ὁ Μῆτσος ἀπάντησε:

— Ἄμα ὁ ἀέρας βρῇ ἔξοδο θὰ φύγη καὶ στὴ θέση του θὰ ἔρθῃ ἄλλος πιὸ ψυχρὸς.

— Πολὺ σωστά, εἶπε ὁ δάσκαλος. Καὶ τώρα ἄς προχωρήσωμε.

Ὁ δάσκαλος, λέγοντας αὐτά, ἄναψε πάλι τὸ κερί. Κατόπι πλησίασε στὴ θύρα τοῦ δωματίου καὶ τὴν ἄνοιξε μόλις λίγο. Ὑστερα σήκωσε τὸ ἀναμμένο κερί καὶ τὸ πλησίασε στὸ ἄνοιγμα τῆς θύρας ἀπάνω ἀπάνω. Τὰ παιδιὰ παρατήρησαν τότε, ὅτι ἡ φλόγα τοῦ κεριοῦ ἔγερνε πρὸς τὰ ἔξω.

—Νά, νά! εἶπε ὁ Κώστας. Ὁ ζεστός ἀνεμος τοῦ δωματίου βγαίνει ἔξω καὶ γι' αὐτὸ γέρνει ἔτσι ἡ φλόγα τοῦ κεριοῦ.

— Μάλιστα, εἶπε ὁ δάσκαλος.

Ἀφοῦ τὰ παιδιὰ παρατήρησαν καλὰ αὐτὸ τὸ φαινόμενο, ὁ δάσκαλος πῆρε τὸ κερί καὶ τὸ πλησίασε στὸ ἄνοιγμα τῆς θύρας κάτω κάτω, κοντὰ στὸ πάτωμα.

Τὰ παιδιὰ παρατήρησαν τότε ὅτι ἡ φλόγα τοῦ κεριοῦ ἄλλαξε διεύθυνση. Ἐγερνε τώρα πρὸς τὰ μέσα.

—Βέβαια, εἶπε ὁ Μῆτσος. Ἡ φλόγα γέρνει κατὰ μέσα, γιατί ὁ ψυχρὸς ἀέρας τοῦ διαδρόμου ἔρχεται νὰ πιάσῃ τὴ θέσιν τοῦ θερμοῦ ἀέρα, ποὺ φεύγει ἀπὸ τὴν αἴθουσα.

—Γίνεται δηλαδὴ κι ἐδῶ, ὅ,τι ἔγινε προτιήτερα στὴ θερμάστρα εἶπε ὁ Πάνος.

—Ἀπαράλλαχτα, εἶπε ὁ δάσκαλος, ἀλλὰ γιατί δὲ σβήστηκε ἡ φλόγα τοῦ κεριοῦ, ὅπως ἔγινε μπροστὰ στὴ θερμάστρα;

Ὁ Κώστας ἀπάντησε :

—Δὲ σβήστηκε ἡ φλόγα, γιατί ὁ ἀέρας ποὺ ἔφυγε δὲν εἶχε τὴν ὁρμὴ, ποὺ εἶχε ὁ ἀέρας τῆς θερμάστρας. Ἄν ἦταν κι αὐτὸς πολὺ θερμὸς θὰ ἔβγαινε μὲ ὁρμὴ καὶ τότε τὸ κερί, χωρὶς ἄλλο, θὰ ἔσβηνε.

—Πολὺ καλὰ, εἶπε ὁ δάσκαλος. Καὶ τώρα σὰς λέω, πὼς ὅ,τι γίνεται μὲ τὸν ἀέρα τοῦ δωματίου μέσα ἐδῶ, τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὴ γῆ.

—Ὁ ἥλιος, ὅπως ξέρετε, θερμαίνει ἄλλους τόπους περισσότερο κι ἄλλους λιγώτερο. Γι' αὐτὸ ἔχομε χῶρες θερμὲς καὶ χῶρες ψυχρὲς.

—Στὶς θερμὲς χῶρες, καθὼς θερμαίνεται ὁ ἀέρας, γίνεται ἀλαφρὸς καὶ ἀνεβαίνει ψηλά. Φεύγει τότε γιὰ τὶς ψυχρὲς χῶρες καὶ τὸ κενὸ, ποὺ ἀφήνει πίσω τὸ γεμίζει ἀμέσως ἄλλος ἀέρας ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τόπους ψυχροῦς.

—Ἀλλὰ ὁ θερμὸς ἀέρας πηγαίνοντας ἐκεῖ στὶς ψυχρὲς χῶρες γίνεται καὶ αὐτὸς ψυχρὸς καὶ σὰ βαρύτερος πιά, κατεβαίνει χαμηλὰ γιὰ νὰ πιάσῃ τὴν ἀ-

διανή θέση εκείνου, πού ἔφυγε γιὰ τοὺς θερμοὺς τόπους. Ἔτσι τὰ ρέματα τοῦ ἀέρα, τρέχοντας τὸ ἕνα κατόπι τοῦ ἄλλου, νομίζει κανεὶς πὼς παίζουν τὸ κυνηγητό.

Ὁ δάσκαλος στάθηκε ἐδῶ καὶ ρώτησε :

— Ἀπ' αὐτὰ πού εἶπαμε, τὶ συμπέρασμα βγάζετε;

Ὁ Νίκος ἀπάντησε:

— Βγαίνει τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ἀτμοσφαιρικὸς ἀέρας βρίσκεται σὲ παντοτεινὴ κίνηση.

— Ἐ λοιπόν, ἡ κίνηση αὐτὴ τοῦ ἀέρα εἶναι ὁ ἄνεμος, εἶπε, ὁ δάσκαλος. Καὶ ἀνάλογα μὲ τὴ σιγανὴ ἢ τὴν ὀρμητικὴ κίνηση πού ἔχουν τὰ ρέματα τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρα, ἔχομε ἀνέμους ἀλαφροὺς, μέτριους καὶ δυνατοὺς.

Κατόπι ὁ δάσκαλος ἔαχολούθησε:

— Ὅπως ξέρετε, οἱ ἄνεμοι δὲν ἔρχονται ὅλοι ἀ-

πὸ τὸ ἴδιο μέρος. Καὶ σύμφωνα μὲ τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντα ἔχομε τοὺς τέσσερες σπουδαιότερους ἀνέμους, τὸ βόρειο, τὸ νότιο, τὸν ἀνατολικὸ καὶ τὸ δυτικόν. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἔχομε τέσσερες ἄλλους καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς ὀχτὼ ἔχομε ἄλλους ὀχτὼ. Ὅλους αὐτοὺς τοὺς δεκαῆξι ἀνέμους μποροῦμε νὰ τοὺς μάθωμε, ἂν προσέξωμε τὸ παραπάνω σχέδιο.

— Τώρα ὅμως θέλω νὰ μοῦ λύσετε μιὰ ἀπορία, εἶπε ὁ δάσκαλος. Μπορεῖτε νὰ μοῦ πῆτε τί θὰ γινόταν ἂν ὅλοι οἱ τόποι τῆς γῆς εἶχαν πάντοτε τὴν ἴδια θερμότητα;

Ἡ ἐρώτηση αὐτὴ ἔβαλε σὲ σκέψη ὅλα τὰ παιδιά καὶ ἀρκετὴ ὥρα κράτησε μεγάλη σιωπὴ. Τέλος ὁ Πάνος εἶπε:

— Ἄν ὅλοι οἱ τόποι τῆς γῆς εἶχαν πάντα τὴν ἴδια θερμότητα, τότε δὲ θὰ φυσοῦσαν ἄνεμοι.

— Μάλιστα, μάλιστα! φώναξαν τὴν ἴδια στιγμή καὶ ἄλλα παιδιά!

Μπράβο! Πολὺ καλὰ καταλάβετε τὸ μάθημα αὐτό, εἶπε ὁ δάσκαλος.

19. ΤΑ ΖΩΝΤΑΝΑ ΦΛΟΥΡΙΑ

— Οὔτε ἰδωμένα οἱ ἴδιοι τὰ ἔχουνε, νὰ εἰπῆς, οὔτε καὶ ἀπεικαστὰ, νὰ εἰπῆς, τὸ λένε. Ἀκουστὰ τὰ ἔχουνε πάπου προσπάπου μπρὸς καὶ ἀκόμα.

Κι εἶναι τα, λέει, χωμένα τὴν ἡμέρα πάντα μέσα στὴ μαύρη τὴν καταβόθρα τοὺς ἐκεῖ ἀπὸ παλιούς

καιρούς, τὸν καιρὸ τῶν Ἑλλήνων, σοῦ λείει, κι ἀκόμα. Μάτι νὰ μὴν τὰ ἰδῇ, κι ἥλιος νὰ μὴν τὰ πάρῃ.

Μὲ τὴν ἀστροφεγγιὰ πέρα ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα, βγαίνουν ἀπὸ τὴν πεντασκότεινη τὴ στέρνα τους καὶ σκαρίζουν μέσα στοῦ κάστρου τὰ χαλάσματα. Ὅποιος γιδάρης ἢ δραγάτης ἀπονύχτερος τύχη νὰ πλανεθῇ κεῖ κάτω πρὸς τὰ ἑλληνικὰ χαλάσματα μὲ τρόμο ἀκούει στὴ νύχτα τὴ βαθιά τ' ἀπόφωνα. Ἀκούει πὺν τρέμει ἡ νύχτα στὴ σκιαχερὴ τοῦ ἄγριου τοῦ Ἀράπη τὴ σαλαγὴ, ὅταν βγάνῃ νὰ βοσκήσῃ τὸ κοπάδι του. Ἀκούει ἀκόμη τὰ παράξενά τους τὰ βελάσματα. Ἀκούει ὡς καὶ τὰ χρυσὰ κουδούνια τους.

Κι εἶναι τα, ἀκοῦς, σάν τ' ἄστρα τ' οὐρανοῦ ἀμέτρητα. Εἶν' ἄπειρα, σάν τοῦ γιालοῦ τὸν ἄμμο.

Καὶ ὅλα ἀραδίζουν στὸν τορὶ (*) συμμαζωμένα, γοργοκίνητα, καὶ ὡς ἓνα μπόϊ φτερουγίζουν πάνου ἀπὸ τὴ γῆ. Γιατὶ δὲν τοὺς εἶνε βολετό στὸ χῶμα νὰ χαμποπατοῦν, καὶ δὲν τοὺς πρέπει ν' ἀκουμπήσουν σὲ κλαρὶ ἢ ν' ἀγγίζουσιν σὲ χορτάρι. Λιγὰκι ν' ἀκουμπήσουν, πάει. Χάνουν εὐτὺς τὴ δυνάμη τους καὶ τὴ μαγικὴ τὴ χάρη τους. Χάνουν ἀμέσως τὸν τορό. Ξεκόβουν κι ἀπὸ τ' ἄλλο τὸ κοπάδι.

Θὰ κυλιστοῦν τότε μέσ τὰ χώματα καὶ θὰ τὰ πάρῃ ἡ μέρα. Θὰ τὰ φωτίσῃ ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴ νὰ τὰ προδόσῃ στοὺς διαβάτες. Θὰ τὰ βρῇ ὁ πρῶτος νὰ τ' ἀρπάξῃ ὀλόχαρος καὶ θὰ τὰ δόσῃ σ' ἄλλον. Καὶ θαρθῇ ὁ τρίτος, νὰ τ' ἀρπάξῃ ἀχόρταγος, γιὰ νὰ τὰ δόσῃ σ' ἄλλον. Ἀπὸ πουργί ἔτσι σὲ πουργί, θὰ τυραννιοῦνται αἰῶνια στὰ λαίμαργα τὰ χέρια τῶν ἀνθρώπων.

(*) τορός—ἰχνη τοῦ δρόμου.

Μπροστά πάει πάντα ὁ πεντάχρυσος ὁ Σταυρὸς.
Ἀτίμητο κεσέμι τους, ποὺ αὐτοὺς ζυγιάζει, ἀκοῦς, ὅλο
τὸ βιὸς τοῦ κόσμου.

Ἀκολουθοῦν ξοπίσω αὐτὰ συμμαζωμένα, φτεροκί-
νητα. Κι ὅλα ἀραδιάζουν πίσω ἀπ' τὸν τορὸ, ποὺ ὁ
Σταυρὸς ἀνοίγει.

Καὶ πᾶνε πάλι μπροστά, ἀκοῦς οἱ τούμπιες, τὰ
κριαρία καὶ τὰ γαλάρια, νὰ εἰποῦμε.

Κι ἔρχονται πίσω συγκρατητὰ τὰ κωσταντινάτα,
τὰ δευτερόγεννα, ἄς ποῦμε.

Ὑστερα ἀκολουθοῦν τὰ φλουριά, τὰ πρωτόγεννα.

Κι ἔρχονται πάλι τὰ λουτζια, τὰ μικρὰ φλουριά
κι ἀκόμη τὰ μικρούτσικα τὰ φλουράκια παραπίσω.

Ἀκολουθοῦν τὰ μισόφλουρα, τὰ γαλατερά, σὰ νὰ
εἰποῦμε. Κι ὁλοξοπίσω ἀκολουθαίει ὁ Ἀράπης, σαλα-
γόντας μὲ τὴ σιδερομαγκούρα του τὸ πλούσιο του
κοπάδι στὴ βοσκή.

Ἀπλώνει κάτου ἀπὸ τ' ἀστέρια μελισσολοῖ τὸ βέ-
λασμά του.

Γλυκολαλοῦν καὶ γεμίζουν τὴν κοιλάδα μὲ τὸ
χρυσό τους τ' ἀπόφωνο τὰ κουδουνάκια τους.

—Γρούν! γρούν! γρούν! τὰ τρανά, τὰ γαλάρια.

—Ντίν! ντίν! ντίν! τὰ φλουριά, τὰ πρωτόγεννα.

Γλίν! γλίν! γλίν! τὰ γαλατερά, τὰ φλουράκια.

Ἀχ, καὶ νὰ ἦταν βολετό, μαθέ, νὰ σκλάβωνε κανεὶς
τὸ ἀτίμητο κεσέμι, τὸν ὁλόχρυσο Σταυρό, καὶ τί χαρὰ
στὸν κόσμο!

Μὰ ὁ Σταυρὸς μὲ τίποτα, ἀκοῦς, δὲν πιάνεται. Τό-
σο μεγάλη ἡ δύναμη κι ἡ χάρη του! . . .

Ὅσο γιὰ τὰ φλουριά, πρέπει νὰ τύχη ἔξυπνος κι ἐ-

πιδέξιός ἐκεῖνος, πού θά τ' ἀπαντήση.

Τ' ἀπάντησες τῇ νύχτα στο δρόμο σου; . . . Πιά-
νεις καί τοὺς πετῶς ἀπάνω τους μιὰ βελέντζα. Χαλὶ
νὰ εἶναι, ντορβάς νὰ εἶναι, μιὰ καπότα, τὸ σεγούνι σου,
ὅ,τι λάχει. Μά πάντοτε μάλλινο, τρίχινο νὰ εἶναι.

Ὅσα ἀγγίζει τό ροῦχο σου τότε δειλιάζουν. Χά-
νουν τὴ μαγικὴ τους δύναμη. Πέφτουν χάμου στὰ χώ-
ματα, καὶ ψοφᾶνε. Πιάνεις τότε καὶ τὰ μαζεύεις.

Νὰ τὰ ὄνειρευτῆς πάλι στο ὕπνο σου, νὰ ἰδῆς τὸ μέρος
ἢ τὰ περάσματα, πού ἀραδίζουν τῇ νύχτα καὶ σκαρί-
ζουν, βγαίνεις καὶ τοὺς κρατᾶς καρτέρι. Παίρνεις κι ἓνα
ζευγάρι πετεινοὺς κοντά σου. Ἀλάλητους πετεινοὺς ἀπὸ
ξένη κότα, μονόλειρους, κλωσιασμένους στὸ μῦλο.

Τὰ ξάνοιξες νὰ ἔρχονται; Μὴ χάνεις καιρό. Σφάζεις
τοὺς πετεινοὺς καὶ τὰ ραντίζεις. Ὅσα λάχει καὶ μιὰ
στολιά σταλαματιά, νὰ τὰ βρέξη, δειλιάζουν, χάνουν τὴ
μαγικὴ τὴ δύναμή τους. Πέφτουν τότε χάμου στὰ χώ-
ματα καὶ ψοφᾶνε. Πιάνεις τότε καὶ τὰ μαζεύεις.

Μά πάντα πρέπει νὰ τύχη ξυπνὸς κι ἐπιδέξιός ἐκεῖ-
νος, πού ἤθελε τ' ἀπαντήση.

Τὰ εἶδε κι ὁ γέρο-Τσαρούχας, λέει. Μά καὶ σὰν τὸ
εἶδε τί;

Ἐρχόταν κάτω ἀπὸ τὸ Βασιλοπόταμο καὶ τ' ἀπά-
ντησε στο βάλτο, στο λιβάδι. Ἦταν καβάλα στὴ φορά-
δα του καὶ δὲν τοῦ βολοῦσε τοῦ δόλιου, θὰ εἶπῃς.

— Ἄς ἔβγανε τὴν κάπα του, νὰ τ' ἀποσκέπαζε ὁ
ἀχαϊρευτός! . . .

Μά εἶδε ὅτι δὲ θὰ τὰ κατάφερνε... Θὰ τὸν ἐνιωθάν
μαθές, καὶ θὰ χώνευαν ἀπὸ μπροστά του.

Βιαστικά, ἀλαφρά, σέρνει τότε τὸ μαχαίρι στὰ σκοτά-

διὰ ἀπὸ τὸ σελάχι του. Σκύφτει μουλωχτὰ καὶ κόφτει τῆς φοράδας του τὸ αὐτί. Νᾶκοφτε πάλι τὸ δάχτυλό του, ὁ δόλιος, κάτι θά 'μάτωνε!.,.

Τὸ τίναξε καταμεσίς στὸ κοπάδι τῆς φοράδας του τ' αὐτί.

Μά, ναί!... Δὲ βαριέσαι!... Σταλιά, σταλαματιά δὲν ἔσταξε!

Φτοῦ! τὸ καταραμένο!....

20. ΤΟ ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟ.

— "Αντρα, ὁ γιός μας πιά μεγάλωσε· τρέχει στὰ δεκαπέντε. Κι εἶν' ἀπρόφταστος. Διψάει στὸν πόλεμο νάρθη. Κάθε πρωὶ καὶ κάθε βράδυ μοῦ κλαίγεται τὸ παλικάρι μου. Μπροστά σου ἀπὸ ντροπή, κρατιέται καὶ σωπαίνει. "Ομως κάθε φορὰ πού ξεκινᾷς, αὐτὸ σπαράζει. Καὶ πέφτει στὴν ἀγκαλιά μου καὶ δέρνεται, σὰ νὰ βυzaίνει ἀκόμη καὶ σὰ νὰ τοῦ ἀρνιέμαι τὸ βυζί. Καὶ φοβερίζει νὰ κλέψη τὸ καριοφίλι τοῦ παπποῦ του, τ' ἄγγιχτο, κατὰ τὸ λόγο σου, ἀπ' τὸν καιρὸ πού τὸν ἔφαγε τὸ βύλι τὸ πικρό, καὶ κεῖνον. Καὶ θὰ πάη μοναχός του νὰ κάμη μὲ τοὺς Τούρκους πόλεμο. Κι ὁ φόβος ὁ δικός σου μοναχὰ τὸν τρομάζει· ἄλλιῶς, ποιὸς ξέρει τί θ' ἀποκοτοῦσε. Χάρη θὰ σοῦ τὸ γνωρίζω κι ἐγώ, κι αὐτὸς θὰ εἶναι ὑποταγμένος σου, καὶ δὲ θὰ σὲ βαρύνῃ. Στὴ θέλησή σου θὰ εἶναι πρόθυμος σὰ σκλάβος σου. "Ετσι μοναχὰ θὰ γλυτώσω ἀπὸ τὶς κλάψες του. Πάρ' τον μαζί σου.

Ἡ μάνα, ἡ ἀμαζόνα, βλέπει τὸ γέρο της παρακαλεστικά. Καὶ κάποτε γνέφει πονηρὰ τοῦ γιοῦ της. Αὐτὸς σκυμμένο τὸ κεφάλι του κρατεῖ. Καὶ κρύβει τὴν παρθενικὴ τὴν ταραχὴ του ἀπ' τὴ ματιὰ τοῦ γέρου, πὺν αὐστηρὰ τὸν θωρεῖ καὶ δὲ μιλάει.

Καὶ τὴν αὐγὴ τὸ παλικάρι τ' ἄγουρο, μὲ τὸ ντουφέκι τὸ βαρὺ στὸν ὦμο, μὲ τ' ἄλαφρόν τὸ πάτημα, μὲ τὸ χαρούμενο τὸ καρδιοχτύπι καὶ μὲ τὸ φτερούγισμα τοῦ νοῦ, ἀκολουθεῖ τὸ γέρο τὸν πολεμιστὴ καὶ τὸν πολύπειρο. Κι ὁ πόλεμος ἀρχίζει. Καὶ τ' ἄγριο τὸ φαράγγι τὸν ἀντιλαλεῖ.

Ὁ γέρος τώρα δίνει ὅλον τὸ νοῦ του στὸ παιδί, καὶ λησμονεῖ τὸν πόλεμο. Καὶ μιλεῖ στὸ παλικάρι τ' ἄπηχτο καὶ τ' ὀδηγάει.

— Ἐδῶ, τοῦ λέει, πὺν σ' ἔφερα δὲ θέλω νὰ καμαρώσω τὴν παλικάριά σου. Δεῖξε τὴν ἅμα ἔρθῃ ἡ ὥρα σου. Ὅμως ἀψὺς μοῦ φαίνεσαι. Τὸ αἷμα σου δὲν κρύβεται κρατάει ἀπὸ πηγὴ τρελὴ.

— Τώρα θ' ἀκοῦς!... Νά τὸ κοτρώνι. Κρύβε τὰ ξερβά σου. Ὁ δεξιὸς ὁ ἄγκωνάς σου μὴν ξεπροβάλλῃ! Τὸ ντουφέκι ἔτσι δὲν τὸ κρατοῦν νά, ἔτσι! Καὶ δὲ δίνουν πρόσωπο γιομᾶτο στὸ σημάδεμα. Ὁ Ἀρβανίτης ἐκεῖ παραφυλάει. Καὶ σοῦ πέρνει καὶ τὴν τρίχα σου. Σκύψε ἀκόμα, παλαβέ! Ἀἰτὸς τὸ μάτι σου! Ἀγροίκησες; Ἄδειο ἀκόμα τὸ ντουφέκι σου; Κι ὀρθὸς ὁ λύκος του; Χαρὰ στὸν τὸν ἐχτρώ σου ἀντίκρου πὺν σὲ σκιαάζεται! Ἐτοιμος; Τὸ νοῦ σου!

Ὅμως τοῦ κάκου οἱ πατρικὲς οἱ συμβουλές! Παράφορο τὸ Σουλιωτόπουλο· μὲ τὸ πρῶτο κίνημά

του, πρὶν ἀκόμα ρίξει τὴν πρώτη ντουφεκιά, δείχνει τὸ πρόσωπο ἄσκεπο στὸν Ἀρβανίτη.

Καὶ δέχεται τὸ βόλι στὸ μεσόφρουδο.

21. Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ.

Στῆς μάχης τὸν καπνὸ, ποὺ πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης ὅλα τᾶχει λησμονήσει, πεῖνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ξέμακρα καὶ σὰ λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

Κι ἐκεῖ ποὺ πολεμάει τὸ παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύχτα, ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνή, ποὺ τὸν ξυπνάει. Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ χάθηκε, καὶ ζῇ; Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

— Τί καλὰ μοῦ φέρνεις, Λάμπη;

— Ζεστή κουλούρα, ἀδερφέ, ποὺ σοῦ τὴ ζύμωσα μὲ τὰ χεράκια μου, κι ἡ μάνα τὴν ἔψησε στὴν ἀθρακιά μονάχη. Ἔλα νὰ φᾶς μιὰ ψίχα, καὶ νὰ ξαποστάσης.

— Δὲ μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ ντουφέκι....

— Αὐτὸ εἶν' ἡ συλλογὴ σου, Νάση; Ἔρχομαι γὼ καὶ σοῦ κρατῶ τὸν τόπο σου....Νά, σοῦστρωσα! Καὶ δός μου τὸ ντουφέκι.

Χαμογελάει ὁ ἀδερφὸς ὁ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔχει ἀνδραγχή νὰ μάθῃ τὴν κορασιά πῶς πιάνουν τὸ ντουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γιόμιζε κείνη καὶ σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός της παραπέρα ἔτρωγε ἡσυχος, καὶ μοναχὰ τὴν πεῖ-

να του ἄκουγε τὴ θεωριεμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Καὶ κεῖ ἓνα βόλι ἤρθε καὶ πέτυχε κατάστηθα τὴν κορασιά. Κι αὐτὴ ἔκανε καρδιά καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα πλημμύριζε τὸν κόρφο της. Ἡ Λάμπη σημάδευε καὶ ντουφεκοῦσε.

— Ἐφαγες, Νάση;

— Κοντεύω, ἀκόμα λίγο. Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ' ἓνα πήδημα τὸ παλικάρι βρέθηκε κοντὰ της. Ἀρπαξε τὸ ντουφέκι, κι ἤσυχο, καθὼς εἶχε τραβηχθῇ, ξανάρχισε τὸν πόλεμο.

Ἀμίλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπρεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

22. Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

Ὁ Γερουσουλιώτης μάζεψε τὸν πόνο του πολὺν καιρό. Σὲ κανέναν ὅμως δὲν ξεμολογιόταν τὸ σκοπό του. Χρόνια ἦταν περασμένα, πού τοὺς ξέρασε τὸ κῆμα τ' ἄδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς, στὸ πρᾶσινο ἀκρογιαλὶ τῶν Κορφῶν. Κι ἐνῶ οἱ ἄλλοι μ' ἀνθοβότανα γελοῦσαν τὴν πεῖνα καὶ τὴ συμφορὰ τους, κι ἐνῶ ἔβρισκαν κάποια παρηγοριὰ στὶς ὁμορφιὲς τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γερουσουλιώτης εἶχε ἄλλοῦ τὸ νοῦ του. Ὅλημερις ἀγνάντευε τὰ ξεροβούνια τ' ἀντικρυνά. Κι ὅλονυχτὶς ὁ πόθος του τὸν πολεμοῦσε.

Κάποτε, ἓνα βράδυ, γύρισε στὸ σπῖτι του χτυ-

πημένος σὰν ἀπὸ καινούργια συφορά.

— Ὁ ἄμοιρος ἐγώ, εἶπε, τί κατάρρα μ' ἤρε! Ὁ Θεὸς μ' ὀργίστηκε!

Ἔκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιὰ κι ἐγγόνια τὸν τριγύρισαν. Ὁ γέρος χτύπαε τὰ στήθια του.

— Πάει τὸ Σούλι, φώναξε, πάει πιά!

Ἐκλαψε, κι ὕστερα σώπασε βλοσυρός. Στὰ φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνήθιζαν μὲ τῆς πατρίδας τὸ χαμό. Ἡ ἐλπίδα μοναχὰ περίσσευε ἀπὸ τὰ περασμένα τους.

Ὁ γέρος ἔδειξε πῶς ὕστερα νὰ μαλακῶνῃ. Ἐφαγε γελαστός, καὶ πλάγιασε. Καὶ τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στὸ στρώμα του.

Μὲ ψαροκάϊκο εἶχε περάσει στ' ἀκρογιαλὶ τὸ στεριανό. Βαστοῦσε τ' ἄρματά του, σὰ γιὰ πόλεμο. Ἄδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα. Νηστικός, ποιὸς ξέρει πόσο πλανήθηκε καὶ ποῦ.

Κάποτε νύχτωσε ἔξω ἀπὸ τὸ Σούλι. Καὶ μπῆκε στὸ χωριὸ ἀθώρητος, ἂν ὑπαρχε κι ἄλλη ζωὴ ἐκεῖ. Χαιρετάει τὸ Σούλι· ὄλα βουβὰ κι ἄδεια καὶ νεκρικά! Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τῶν σπιτιῶν καὶ τὰ παράθυρα.

Μισόπνοος καὶ ζαλισμένος ἀπὸ τὴν κούραση, ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πὼς βρίσκεται σ' ἄλλο Σούλι, φανταστικό.

Στέκεται καὶ φωνάζει κανένα γείτονά του.

— Γειὰ χαρά σου, καπετὰν Λαμπρούση! Καλῶς εἶς ἤρε κι ὅλους σας!

Ἀπόκριση καμμιὰ....

Νὰ καὶ τὸ σπίτι τὸ δικό του! Νά τοις κι ὁ γεροπρίναρος ὁ φουντωτός, νὰ καὶ τὸ ξεροπήγαδο στὴν πέτρινη αὐλή. Ὅμως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη.... Ἀνοίγει, βλέπει στὴ γωνιά φωτιὰ ζωντανεμένη. Σὰ νάχασε τὸ νοῦ του μόνο μιὰ στιγμή. Ἐπειτα ὅλα φάνηκαν νὰ ξαστερώνουν. Καὶ τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ' ἀνοιχτόκαρδη ματιὰ κοιτάζει γύρω.

Στρωμένο τὸ παραγώνι, κι ἡ φωτιὰ λαμπρὴ τὸν κράζουν.

Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι, τὸ φτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι κι ἐτοιμάζεται νὰ πέση στὸ φαῖ, σὰ θεοῖο ὀλονήστικο.

Καὶ τότε θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ τὴν αὐλή. Τρεῖς Ἀρβανίτες μπαίνουν στὸ σπίτι. Στέκονται ξαφνιασμένοι. Καὶ κρατοῦν στὰ χέρια τ' ἄρματα.

— Τ' εἶστε σεῖς; ρωτᾷ ὁ γέρος ἤσυχα. Δὲ συλλογιέται τίποτε κακό. Κι ἄξαφνα ὅλα τὰ φαντάζεται. Κι ὀρθός, καὶ φοβερός σὰ σκιάχτρο, καθὼς εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπ' τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κράζει στοὺς Ἀρβανίτες:

— Ὁρέ, τί θέλετε στὸ Σούλι ἐσεῖς, σκυλιά; Τὸ Σούλι ψέματα εἶναι πὼς τὸ πήρατε! Τὸ Σούλι ζῇ!

Κι ὥς νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθὶ ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

23. Ο ΚΙΤΣΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΓΕΡΑΚΙ

Σ' ἓνα κοντρί θεόχειστο κάθεται διπλοπόδι
 ἓνας γεροπαλικάρος ὁ Κίτσος ὁ Σουλιώτης.
 Ἔχει τὴν τρίχα κάτωσπρη σὰν τὴν κορφή τοῦ Πίνδου.
 Πόσες ἀντάρες καὶ χιονιὲς τ' ἀσπρίσαν τὸ κεφάλι !
 Μὲ τόνα χέρι ἐχάϊδευε δλόχρυσα πιστόλια,
 μὲ τ' ἄλλο χέρι ἔστριβεν ἄσπρο, μακρὸν μουστάκι.
 Ἐμπρὸς στή φουστανέλλα του κείτεται ξαπλωμένο
 ἓνα μηλιόνι ξακουστὸ π' ἀστραφτε σὰν ἀστέρι.
 Σὰν ὄχεντρα φαρμακερή, ποὺ καρτερεῖ νὰ κρούξη
 ἔδειχνε τὸ κεφάλι του τὸ δαμασκί σπαθί του,
 κουλουριασμένο κι ἄγρυπνο κρυμμένο στή φλοκάτη.
 Ὡχ ! νᾶμουνα μὲς τὴν καρδιά τοῦ Κίτσου τοῦ Σουλιώτη,
 νὰ μέτραγα τοὺς χτύπους της, νᾶνιωθα τὴ λαχτάρα !
 Τὰ μάτια του κατάμαυρα, στήν Κιάφα καρφωμένα,
 βράζουνε μὲς στὸ δάκρυ τους καὶ στάζουνε φαρμάκι.
 Ἐκοίταζε κι ἐκοίταζε ! Τὸ αἷμα ἀπ' τὴν καρδιά του
 σὰν ἄγριο κῦμα χύνεται, τὰ στήθια του πλακώνει.
 Ἐφούσκωσαν οἱ φλέβες του σὰ φίδια στὸ λαιμό του
 καὶ λὲς θὰ τόνε πνίξουνε. Μὲ μιᾶς ἀναστενάζει . . .
 Τί στεναγμὸς ἦταν ἐκειός ! Συπνᾶ καὶ πεθαμένους !
 Ἐνα γεράκι διάβαινε ψηλὰ ψηλὰ στ' ἀγέρι
 καὶ σταματάει τὸ φτερὸ καὶ κάθεται μπροστά του.
 — Κίτσο Σουλιώτη, ἐδιάβαινα, ἐπήγαινα στή Δύση,
 καὶ σ' ἄκουσα ποὺ στέναζες κι ἤρθα νὰ σὲ ρωτήσω.
 Πές μου καὶ σὺ τὸν πόνο σου, πές μου τὴ δυστυχιά σου.
 Πουλί δὲν εἶμαι τῆς χαρᾶς, εἶμαι πουλί θανάτου.
 — Πέτα, γεράκι, διάβαινε, ἐσὺ ψηλὰ σιὰ γνέφη
 ἔχεις φτερά τὴν ἀστραπή, φωλιά τ' ἀστροπελέκι,

καὶ δὲν γνωρίζεις σίδερα καὶ δὲ φοβᾶσαι ἀφέντη.
Πέτα γεράκι, διάβαινε, κι ἂν πᾶς πέρα στὴ Δύση
καὶ δὲ σοῦ κόψουν τὰ φτερά, σοῦ κόψουν καὶ τὰ νύχια
πὲς τοὺς πῶς μ' ἡῦρες μοναχὸ, πού κοιτοῦσα τὸ Σούλι,
πού κοιτοῦσα τὴν σιάντη του κι ἔκλαιγα τὴν ἐρμιά του.

—Οἱ πεθαμένοι θὰ σηκωθοῦν στὴν ἄλλη παρουσία,
τώρα γυρεύω ζωντανούς. Τρέχα, Σουλιώτη, τρέχα.

Ἡ μάνα μας ἐξύπνησε ἀπ' τὸ βαθὺν τὸν ὕπνο
καὶ μὲς ἀπὸ τὸ μνήμα τῆς φωνάζει στὰ παιδιὰ τῆς
τὸ χέρι νὰ τῆς δώσουνε τὴν πλάκα νὰ σηκώση.

Πέταξε ἀνέβα στὰ βουνὰ ν' ἀκουρμαστῆς, ν' ἀκούσης,
νὰ ἰδῆς τὴν νεκρανάσταση νὰ ζεσταθῇ ἡ καρδιά σου.

—Ἐχεις ἀνθρώπινη λαλιά καὶ δὲ μοῦ λὲς ποιὸς εἶσαι;

—Κίτσο Σουλιώτη, πίστεψε εἰμ' ἡ ψυχὴ τοῦ Ρήγα.

—Ἡ δύση σὲ παράδωσε καὶ σὺ στὴ Δύση τρέχεις;

—Σὰ ἰδῇ πῶς μὲ σταυρώσανε κι ἡ Δύση θὰ πιστέψη.

Χτυπάει, ἀνοίγει τὰ φτερά, χάνεται τὸ γεράκι.

Ἐμπῆκε μὲς τὰ σύγνεφα, διοβοῖν' ἀπὸ τὴν Πάργα
καὶ χαμηλώνει τὸ φτερὸ νὰ ἰδῇ τὴ σταύρωσή τῆς.

Τὴν εἶδε κι' ἀνατρίχιασε, ἐσπάραξ' ἡ καρδιά του!

Τὸ φονικὸ τ' ἀνέλπιστο τοῦ τό 'χαν μαρτυρήσει
κι ἐκεῖνος δὲν τὸ πίστεψε κι ἤρθε νὰ ἰδῇ τὸ μνήμα.

Ἀρπάζει μὲς τὰ νύχια του τῆς κυριαῆς τὰ φύλλα,
τ' ἀγκάλιασε σὰν ὄρφανὰ, σὰν τὰ παιδιὰ τῆς Πάργας,
καὶ πῆγαινε στὴν ξενιτιά νὰ κλάψουν τὸν καημὸ τοὺς.

—Σουλιώτη μὴν τοὺς καρτερεῖς. Ποιὸς ξέρ' ἂν θὰ γυρίσουν,
σύρε στὴ μαύρη μάνα σου, σύρε καὶ σὺ νὰ δώσης
τ' ἀνδρεία σου γεράματα, τὸ ἔρμο σου κουφάρι
καὶ πέσε ν' ἀποκοιμηθῆς. Θ' ἀναστηθῇ τὸ Σούλι!

24. ΤΟ ΚΛΕΦΤΟΠΟΥΛΟ

Ἡ ἡμέρα κείνη ἦταν πικρὴ κι οἱ Κλέφτες, ποὺ χαλάστηκαν πάντα θὰ τὴ θυμῶνται.

Στὰ χέρια οἱ Κλέφτες σήκωσαν τὸν Καπετάνιο, ἀσάλευτο μὲ τὴ σπαθιά κατεβαστὴ στὸ πρόσωπο, καὶ πολεμώντας ἀνηφόρισαν. Κι ἔπιασαν τὸ καταράχι καὶ σταμάτησαν.

Οἱ Ἀρβανίτες δὲν τοὺς πῆραν τὸ κοντό, γιατί τρανὸς ἦταν κι ὁ θρηῆνος τοῦ ξακουστοῦ τ' Ἀρματολῶ, — θάνατος ποὺ χρόνια τὸν παρακαλοῦσαν —, ἔκανε τὸ κλάμα τους σὲ γέλιο νὰ ξεσπάσῃ. Κι ἡ σαλαγὴ του ν' ἀντηχῇ γιὰ νιὸ φοβέρισμα στοὺς Κλέφτες τοὺς θλιμένους.

Οἱ Κλέφτες ὅμως σὺναιναν. Τὰ μάτια τους στεγνὰ τὸν Καπετάνιο ἀντίκριζαν τὸν ξαπλωμένο, ποὺ δὲν ἔδειχνε ζωῆς σημάδι.

Ἡ ἡμέρα κείνη ἦταν πικρὴ! Κι ἡ μοῖρα τους ἔτσι ἦταν γραφτὴ. Ὁ Καπετάνιος εἶχε καλέσει τοὺς Ἀρβανίτες σὲ πόλεμο γιὰ θάνατο καὶ γιὰ ζωὴ. Καὶ τώρα ὁ Ἀλιζόταγας, Δερβέναγας σκληρός, ἐχτρός τοῦ Καπετάνιου, χαίρεται καὶ καμαρώνει. Κάποτε ὁ πληγωμένος ἀνασείστηκε. Στὸ πρῶτο ἀνάβλεμμα του ἄλλη τρομάρα ζωγραφίστηκε.

— Ὁ Ψυχογιὸς μου ποῦναι; εἶπε. Τ' ἄρματα μου.. πᾶν κι αὐτά; Πόσοι ἀπομείναμε;... Πεθαίνω.

— Καρδιά, πατέρα! Καὶ θὰ ζήσης! εἶπ' ἓνα ἀπὸ τὰ παλιάρια. Ὅσοι βαρέθηκαν, τοὺς πήραμε. (Ἦταν ψέμα θλιβερό).

— Κι ὁ Ψυχογιὸς; Καὶ τ' ἄρματα!

— Μᾶς λείπουν, κι ἄλλοι δέκα ἀντάμα.

— Ὅλοι στὸν τόπο ;

— Μὴν τὸ λές ! Ξέκοψαν ἀπὸ μᾶς ἐκεῖ πὺν πάψαμε τὸν πόλεμο. Κανένας δὲν τοὺς εἶδε. (Ἦταν ἀληθινὸ).

Τότε τροχάλισαν ἀπὸ κοντὰ πόδια σιδερωμένα. Κι ὁ Ψυχογιὸς σὲ λίγο, τοῦ Καπετάνιου ὁ ἀκριβός, πού εἶχε τὴ δόξα νὰ φορῇ τοῦ Καπετάνιου τ' ἄρματα, ὀρθὸς στεκόταν στὸν Καπετάνιο ἀντικρί, σὰ Χάρος φοβερὸς καὶ μαῦρος.

— Γειὰ καὶ χαρά σου, Καπετάνιε ! φώναξε. Ξαγόρασα τὸ αἷμά σου.

— Ὁ Ἀλιζόταγας δὲ ζῇ ! Τοὺς βγῆκα μπρὸς καρτέρει . . . Ἀμα σὲ πῆραν οἱ σύντροφοι, δὲν κρατήθηκα. Στὸ δρόμο τὸν πλατὺ τοὺς βγήκαμε καὶ τοὺς πέσαμε μὲ τὸ σπαθί. Κι οἱ Ἀρβανίτες σκόρπισαν. Κι ὁ Ἀλιζόταγας γυμνὸς στὸ χῶμα κοίτεται !

— Ὅρέ, σηκῶστέ με ! φωνάζει ὁ Καπετάνιος. Τί λέει αὐτὸς ἐκεῖ;

Τρομερὴ ἦταν ἡ ματιά πὺν ἔρριξε στὸν Ψυχογιό του. Κι ἔτρεμε τώρα τὸ Κλεφτόπουλο μπροστά του.

— Ὅρέ, ποιὸς σοῦ εἶπε νὰ τὸ κάμης ; ὁ Καπετάνιος φώναξε. Ἀφοῦ χαλάστηκα, πῶς θέλησες ἐσὺ νὰ μὲ ντροπιάσης ; Ὁ Ἀλιζόταγας ἔπρεπε νὰ ζήσῃ ἀνίκητος ! . . . Τί εἶναι πὺν κρατᾶς ;

— Εἶναι τὸ καρυοφίλι του καὶ τ' ἄρματά του . . . Σοῦ τᾶφερα.

— Πάρτα ! Πάρτα, μήτε νὰ τὰ ἰδῶ ! . . . Τώρα ἀφοῦ ἔχεις ἄρματα, βγάλε τα τὰ δικά μου, πὺν

δὲ σοῦπρεπαν... Τέτοια τιμὴ γιὰ σένα εἶναι μικρή... Ἄλλα ἄρματα προτίμησες...

— Συμπάθα με, Καπετάνιο! Ξέρεις ἂν κράτησα τὴν πίστη στ' ἄρματά σου, κι ἂν τὰ τίμησα.

— Κι ὁ Ἀρβανίτης, ἂν σὲ σκοτώνει κι ἐσένα, καὶ μοῦ τᾶπαιρνε;

— Δὲν τὰ κρατοῦσα γιὰ γαμπρός! Τ' ἄρματα εἶναι γιὰ πόλεμο, καὶ τὰ δοκίμασα!;... Μὰ κεῖνα τοῦ Ἀρβανίτη τά εἶχα ζηλέψει ἀπὸ καιρὸ γιὰ σένα, ὄχι γιὰ μένα, Καπετάνιε. Καὶ σοῦ τᾶφερα...

— Δικά σου! Δὲν τὰ θέλω! Καὶ βγάλε τὰ δικά μου... Δὲν ἀκοῦτ' ἐσεῖς, ὀρέ;

Τὸ Κλεφτόπουλο, ἄγριο, ἔχει τὸ χέρι στὸ σπαθὶ καὶ κοιτάζει γύρω του.

— Ὅποιος ἀπλώσει, κράζει, τὸν περιμένει θάνατος! Τ' ἄρματα ποὺ φορῶ κανέννας μὴν τ' ἀγγίξῃ! Τοῦ Καπετάνου τ' ἄρματα!

Ὅλοι προσέχανε στ' ἀγριεμένο τὸ Κλεφτόπουλο κι ὁ Καπετάνος εἶχε σηκωθῇ ὁλόθρος ἄξαφνα, καὶ δὲν εἶδε πῶς, μὲ τὴ σπαθιά μεσόφρυδα, μεγάλος καὶ ματόπνιχτος, καὶ φάνταζε σὰ ν' ἀναστήθηκε.

— Ὅρέ, εἶπε μὲ μιὰ φωνὴ ποὺ ράγιζε, τ' ἄρματα τὰ δικά μου δὲν τὰ καταφρονᾷς;... Θέλεις νὰ τὰ φορῇς ἀκόμα;

— Θέλω καὶ θέλω! Εἶμαι ὁ Ψυχογιός σου ἐγώ!

Ἀπλώσει τὸ χέρι ὁ Καπετάνος κι ἔδειξε τὸ Κλεφτόπουλο. Κι ἔβγαλε ἓνα ροχαλητό.

— Προσκυνᾶτε, ὀρέ, τὸν Καπετάνο σας!

25. ΚΛΕΦΤΟΤΡΑΓΟΥΔΟ

Τότες παιδί μου, ποῦχαμε παλαιῖκιὰ συνήθεια.
Ποὺ τρέχαμε τὸ θεριστὴ μ' ἀφέσωτο κεφάλι
Ποὺ τὸ χειμῶνα δροθάνοιχτα στὰ μελαψά μας στήθια
Καταφρονοῦσαν τῶν βαυνῶν τὴν ἄγρια ἀνεμοζάλη.

Τότες ποὺ τῆς σκληρῆς σκλαβιάς μᾶς θέριζε ἡ κατάρα
Μὰ μὲ τὸ χέρι στὸ σπαθί, τὸ χέρι στὸ πιστόλι,
Νάρθ' ἡ στιγμὴ μ' ἀβάσταχτη προσμέναμε λαχτάρα
Καὶ νὰ χυθοῦμε ἀπὸ στεριά καὶ θάλασσα ὡς τὴν Πόλη.

Τότες στοὺς κλέφτικους καιροὺς, στὰ χρόνια τὰ δικὰ μου
Σαπίλα πρὶν τὰ κόκκαλα μᾶς φάη ὡς τὸ μελούδι,
Σὰν τὸ τραγούδι πούβγαλα μὲ δάκρυα ἀπ' τὴν καρδιά μου
Τέτοιο, παιδί μου, λέγαμε γέροι καὶ νιοὶ τραγούδι.

Τότες μὲ κάθε Κυριακὴ καὶ μ' ἁγίου κάθε σκόλη
Τὰ παλικάρια πῆγαιναν νωρὶς νὰ προσκυνήσουν
Καὶ ἔπειτα μέσα στ' ἄσπρα τοὺς λαμπροκοπώντας ὅλοι,
"Εβγαῖναν ὅξω τὸ συρτὸ χεροπιαστοὶ νὰ στήσουν.

Τότες σιτὴν ἐκκλησιὰ μπροστὰ πετοῦσαν τὴν καπότα
Καὶ ἐνῶ τὴν κόμῃ τῇ χυτῇ τ' ἀγέρι τοὺς φυσοῦσε,
Ἐπιανε τὸ χορὸ ὁ παπὰς μὲ τὸ τραγούδι πρῶτα
Κι ὅλη κατόπι ἡ λεβεντιά στὸν κύκλο τραγουδοῦσε!

26. ΤΟ ΚΑΜΕΝΟ ΣΠΙΤΙ.

Καμμιὰ δεκαπενταριά γερόντοι καὶ γριές καὶ δυὸ μικρὰ ἀδέρφια, δασκαλόπαιδα, εἶχαν ἀπομείνει μοναχὰ στὸ χωριό μου ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ἀκούστηκαν ψηλὰ στὸ κατάραχο οἱ τρομαχτικὲς φωνές τοῦ δραγᾶτη, τοῦ ἀγροφύλακα τοῦ χωριοῦ.

— Φευγᾶτε, χωριανοί ! Πλάκωσαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸ Παλιοχώρι. Πάρτε τὰ μάτια σας νὰ γλιτώσετε, θὰ χαλάσουν καὶ τὸ χωριό μας.

Οἱ γέροι τὸ εἶχαν πάρει ἀπόφαση νὰ μὴν ταραχτοῦν ἀπὸ τὴ γωνιά τους, κι ἄς γίνη ὅ,τι πῇ ὁ Θεός ! Ἐκεῖ ποὺ θὰ σωριάζονταν σὲ καμμιὰ ρεματιά, σὲ κανέναν ὄχτο, τελεμένοι ἀπὸ τὴν κούραση, καὶ κεῖ ποὺ θὰ κοκκάλωναν ἀπὸ τὸ νερόχιονο κι ἀπὸ τὴν παγωνιά στὰ βουνά, ἀποφασίστηκαν νὰ ξεψυχήσουν καλύτερα ἀπὸ μαχαίρι, ἢ νὰ καοῦν κι αὐτοὶ μαζὶ μὲ τὰ σπίτια τους, ποὺ βασανίστηκαν μιὰ ζωὴ ὀλάκερη νὰ τ' ἀποχτήσουν. Ὑστερα, αὐτοὶ πέρασαν κακὰ ψυχρὰ τὸν καιρό τους, ἔφαγαν, ποὺ λέει, τὸ ψωμί τους· ἄς ἔφευγαν νὰ γλυτώσουν ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν χρόνια μπροστά τους.

Τὰ δυὸ παιδιὰ τῆς χήρας Κυρα-Τάσαινας, ποὺ ἀπόμειναν, τὰ εἶχε στείλει λίγο προτύτερα ἢ μᾶνα τους μὲ τὸ λαδερὸ ν' ἀνάψουν τὰ καντήλια στὸ ξωκλήσι τοῦ Ἀι-Νικόλα γιὰ νὰ τῆς φυλάξῃ τὸ μεγαλύτερο παιδί της, τὸ Νικόλα της, ποὺ εἶχε βγῇ κι αὐτὸ ἑθελοντής. Καὶ κεῖ στὴν ἐκκλησιούλα, μέσα στὶς κρانيές* ποὺ ἀχολογοῦσε ὁ λάκκος καὶ βούιζε ἡ

*) Κρانيές=δέντρο ὅμοιο τῆς βελανιδιάς.

πτερωτή ἀπὸ τὸ μυλαράκο τοῦ χωριοῦ, δὲν ἄκουσαν τὰ κακόμοιρα τὶς φωνὲς τοῦ δραγάτη.

Ἡ μάνα τους καρτέρεσε, καρτέρεσε μὴ θὰ γυρίσουν τ' ἀνέφτακα, τὰ ξεχασμένα, πὺν κάλλιο νὰ πλάνταζε καὶ νὰ ἔσκαζε ὅταν τῆς κατέβηκε νὰ τὰ στείλῃ. Μὰ σὰ γύριζε κι ἔβλεπε μπροστά της τὰ δυὸ κορίτσια της, κοπέλες τῆς ἡλικίας, σωστὲς νυφάδες, τὴν ἀνασήκωνε ἡ γῆ, στ' ἀγκάθια καθόταν ἀπὸ τὴ λαχτάρα της.

Ὑστερα, σὰν εἶδε κι ἀπόειδε, ἔκανε τὸ σταυρὸ της καὶ κίνησε μὲ τὶς κοπέλες της μοναχά, καὶ τρόμαξε ν' ἀνταμωθῇ μὲ τοὺς πολλοὺς πὺν ἔφευγαν· ἔφευγαν ὅλοι, ὅχι σὰν ἄνθρωποι πιά ζωντανοὶ μὲ λογικό, μὲ ποδάρια μοναχὰ πὺν δούλευαν γλήγορα γλήγορα, ἀσυλλόγιστα, στὰ τυφλά, καὶ σὰ μηχανὲς κουρδισμένες, χωρὶς νὰ κοιτάζουν πίσω τους, οὔτε νὰ λογιάζουν ποιὸς ἀπόμεινε καὶ τί παράτησαν κοντά τους.

Ὑστερα, πὺν ἀλήθεψε πιά τ' ὄνειρο πὺν ἀμέτρητα χρόνια μαλάκωνε τοὺς πόνους τῆς σκλαβιάς, καὶ σὰν ἄλλο ὄνειρο πάλι ξεδιπλώθηκε περὶφανῇ ἡ γαλάζια σημαία μας ψηλὰ στὸ καμπαναριό· ὕστερα, πὺν ἀνταμώθηκαν στὸ χωριὸ καὶ κεῖνοι πὺν ἔφυγαν τότε κι αὐτοὶ πὺν ἀπόμειναν, ὅλοι μολογοῦσαν καὶ δὲν ἀπόσωναν τὰ βάσανά τους κι ὁ καθένας πάντα θαρροῦσε τὰ δικά του χειρότερα.

Ἐκεῖνοι μὲ λιανόπαιδα, μὲ μωρὰ παιδιὰ στὴν ἀγκαλιά, μεσόκοποι, ἀνήμποροι, λεχῶνες, διάβηκαν χειμῶνα καιρὸ τὸ βουνό, ξενύχτισαν ψηλὰ στὰ Πενταλῶνια, ἀπάνω στὰ χιόνια, περνώντας γιὰ τὴ Θεσσαλία, ὅπου ξεχειμώνιασαν μαζωμένοι, χωρὶς φω-

τιά, χωρίς στρωσίδι, χωρίς νοικοκυριό, βρέχοντας με τὸ δάκρυ τους τὸ ψωμί πὺν ἔπαιρναν σὰν πρόσφυγες ἀπὸ τὸ δημόσιο.

Οἱ γέροι πὺν ἀπόμειναν, εἶδαν τόσες φορές τὸ Χάρο με τὰ μάτια τους· αὐτοὶ εἶναι πὺν εἶπαν: «Ἐβγάτε σεῖς οἱ πεθαμένοι νὰ μποῦμε μεῖς οἱ ζωντανοί». Ἀπὸ τὴν τυραννία κι ἀπὸ τὶς φοβέρες τῶν Τούρκων, ζοῦσαν με τὴν ψυχὴ στὸ στόμα.

Ἡ ζωὴ τους, σὰ σπύθα φωτιάς μισοσβησμένη, κρατιόταν με μιὰ ἐλπίδα ἀκόμα λαμπερή, ἀπὸ τοὺς ἀχουὺς μοναχὰ τῶν κανονιῶν, πὺν τράνταζαν τὰ βουνὰ ἀπ' τὸ Μπιζάνι.

Τὰ δυὸ μικρὰ ἀδέρφια τὰ συμμαζέψε ἡ θειὰ τους, ἡ γριὰ Φίτσαινα, καὶ τᾶκρυβε ἡ καημένη νὰ μὴν τὰ τυραννήσουν οἱ Ἀρβανίτες, καὶ τὰ φύλαξε τόσους μῆνες στὸ σπίτι της,—γιατὶ ὅπου φτωχὸς κι ἡ μοῖρα του. Σὰν ἔμαθε ὁ Μπειῆρ ἀγᾶς πὺς ὁ μεγάλος γιὸς τῆς Κυρα-Τάσαινας σηκώθηκε στὸ κλαρί, τῆς ἔκαψε τὸ σπίτι. Ἦταν κι αὐτὰ τὰ παιδιὰ τὸ τυχερὸ τῶν γερόντων· αὐτὰ τοὺς κουβαλοῦσαν νερὸ ἀπὸ τὴ βρύση, αὐτὰ ψωμί, πὺν ζύμωναν οἱ γριές, αὐτὰ τὸ καθετί, τὸν καιρὸ πὺν ἔλειπαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὸ χωριὸ τους.

Τώρα περασμένα ξεχασμένα, πὺν λέει ὁ λόγος. Μοναχὰ τὸ καμένο σπίτι τῆς Κυρα-Τάσαινας θυμίζει τὶς περασμένες συμφορές.

Ἀλήθεια, τὸν πιάνει τὸ παράπονο νὰ τὸ βλέ-

πη κανέννας τέτοιο τρίπατο σπίτι σαραβαλιασμένο.

Ένας τοίχος απόμεινε απ' αυτό μοναχά ὀρθός· καὶ σώζεται μὲ τὶς γλάστρες τοῦ βασιλικοῦ στὶς ξεπεταγμένες σιδεριές τῶν παραθυριῶν, μὲ τὶς φωλιές τῶν ἀγριοχελιδονιῶν ἀποκάτω ἀπὸ τὴ βάση του, μὲ τὴν κληματαριά σκαρφαλωμένη ἀπάνω του, ποὺ κρέμασε πάλι τὰ ροζακιὰ σταφύλια τῆς ἡ ξένιαστη σὰν πρῶτα, ὅπως κι ἡ ἄπονη τριανταφυλλιά στὴν ἄκρη τῆς αὐλῆς σκορποῦσε ὡς τὰ χιτὲς τὶς μυρωδιές τῆς στὸ δρόμο.

Οἱ γίδες τῆς Κυρατάσαινας δὲν ξέμαθαν ἀκόμα τὸ παλιό τοῖς σπιτικὸ καὶ πολλὲς βραδιές ποὺ γυρίζουν ἀπὸ τὸν πιστικὸ* παίρνουν οἱ ξεχασιάρες τὸ συνηθισμένο δρόμο, σταματοῦν τὸ ταχτικὸ τοὺς ἀργοπάτημα στὴν ξώθυρα τοῦ καμένου σπιτιοῦ καὶ καρτεροῦν γονατιστὲς ν' ἀνοίξη ἡ θύρα σὰ στὸν καλὸν καιρό, νὰ μποῦν στὸ γονικὸ τοὺς.

Κι αὐτὰ τὰ χελιδόνια, στὸ ἀνοιξιᾶτικὸ τοὺς ξαναγύρισμα ἀπὸ τὸ χειμωνιάτικο ταξίδι, ἔσκουζαν λυπητερὰ τόσες μέρες κλωθογυρίζοντας ξαφνισμένα τὸ καμένο ρημάδι, γιατί ηῦραν χαλασμένες τὶς φωλιές τοὺς. Καὶ κεῖνα ἀκόμα τὰ χελιδόνια ποὺ βοῦχαν τὶς φωλιές τοὺς στὸν τοίχο τὸν ὀρθό, ἔσκουζαν πιὸ πολύ, γιατί τὶς ηῦραν πιασμένες ἀπὸ τὰ σπουργίτια, ποὺ καλοθρονιάστηκαν μέσα στὶς ξένες φωλιές ἀνερώτητα σὰν καλοὶ νοικοκυραῖοι. Θαρρεῖς πὼς πῆραν καὶ τὰ πουλιὰ ἀκόμα ἀπὸ τὸν περασμένο χειμῶνα τὸν ἀρβανίτικον ἀέρα, τὸ νόμο τῆς ἀρπαγῆς : «τοῦτο νὰ σοῦ τὸ παίρνω, καὶ κεῖνο νὰ μοῦ τὸ δίνης».

*) Πιστικὸς=τσοπάνης βοσκός.

Καλὰ λένε πὼς ὁ Θεὸς δὲν ἀφήνει κανένα.

Μιά περασμένη Κυριακὴ στὸ ἀπόλυμα τῆς ἐκκλησιᾶς, εῖχτηκε μιὰ ὥραία ἰδέα στοὺς χωριανούς, νὰ ξανακάνη τὸ χωριὸ τὸ σπίτι τῆς Κυρα-Τάσαινας. Βρέθηκε κι ἡ ξυλικὴ πελεκημένη στὸ βουνὸ ἀπὸ τὴν ἄλλη χρονιά, ἔτοιμη γιὰ τὸν Ἄη-Θανάση, τὸ παλιὸ ξωκλήσι, ποὺ μελετοῦσαν ἀπὸ καιρὸ νὰ μεγαλώσουν.

Δυὸ τρεῖς ἀπὸ τοὺς χωριανούς ὅλο καὶ δίσταζαν, μὰ πάτησαν ποδάρι οἱ γερόντοι, ποὺ εἶχαν συμπαθήσει ἀπὸ κεῖνες τὶς φοιχτὲς μέρες τὰ μικρὰ Τασόπουλα, κι ἀποφασίστηκε νὰ χτιστῇ τὸ καμένο σπίτι ἀπὸ τὴν κοινότητα, ὅπως ἦταν, ἀπαράλλαχτο.

— Τί μεγαλύτερη ἐκκλησιὰ θέλετε, φώναξε ὁ Γερο-Χρῖστος ὁ Παπαδήμας, ἀπ' αὐτὸ τὸ Μοναστήρι ποὺ θὰ κάμωμε; Νὰ σώσωμε μιὰ φτωχὴ νοικοκυρά, μιὰ χήρα μὲ πέντε παιδιά, ποὺ νὰ τῆς ζήσουν, μὲ κορίτσια τῆς παντριᾶς; Κι ὕστερα, γιατί τῆς ἔκαψαν τὸ σπίτι; Γιατὶ πῆγε καὶ τὸ παιδί της νὰ πολεμήσῃ γιὰ τὴν πατρίδα του; Ποιὸς Θεὸς τὸ θέλει αὐτό, νὰ μὴ βρῇ σπίτι σὰ γυρίσῃ ἀπὸ τὸν πόλεμο, καὶ μεῖς νὰ χαιρόμαστε τὴ λευτεριά μας; Ὁ Ἄη-Θανάσης καρτερεῖ, ἡ δυστυχία ὄχι.

Καὶ κεῖνοι οἱ χωριανοί, ποὺ ἦταν πρῶτα ἐνάντιοι, παραδέχτηκαν ὕστερα κι αὐτοὶ καὶ ξεμολογήθηκαν στοὺς ἄλλους, πὼς δὲν τόκαναν ἀπὸ καμιὰ κακία γιὰ τὴν Κυρα-Τάσαινα, ποὺ τὴν πονοῦν κι αὐτοὶ ὅπως ὅλοι, μὰ ὁ ἕνας, ποὺ εἶναι κι ἐπίτροπος τῆς ἐκκλησιᾶς, φοβήθηκε μὴν τοῦ φανερωθῇ ὁ Ἄη-Θανάσης στὸν ὕπνο του καὶ τὸν μαλώσῃ ὁ

ἄλλος, μὲ τὸ νὰ τὸν λένε Θανάση, τὸ πῆρε κάπως στὸ φιλότιμο νὰ μὴν ἀφήσῃ τὸν ἅγιό του ἀβοήθητο.

Ἔτσι λοιπὸν προχτὲς τὸ σαββατόβραδο ἀκούστηκε πάλι ἡ φωνὴ τοῦ δραγάτη ἀπὸ τὸ ἴδιο κατάραχο, ποὺ φώναζε τότε στοὺς χωριανούς,

— Ἀκοῦτε, χωριανοί ! Αὔριο θὰ κουβαλήσωμε ἀπὸ τὸ βουνὸ τὰ ξύλα γιὰ τὸ σπίτι τῆς Κυρα-Τάσαινας. Ὅσοι ἔχουν μουλάρια, νὰ τὰ στείλουν· κι ὅσοι δὲν ἔχουν, νὰ ῥθοῦν νὰ βοηθήσουν. Κανένας νὰ μὴ λείψῃ ! Τὸ ἓνα χέρι νίβει τ' ἄλλο καὶ τὰ δυὸ τὸ πρόσωπο !

Τῇ χτεσινῇ Κυριακῇ ἔγινε σωστὸ πανηγύρι ψηλὰ στὸ βουνό. Ὡς καὶ γερόντοι καὶ μικρὰ παιδιὰ ἀνέβηκαν, κάτι νὰ βοηθήσουν κι αὐτά, κάτι νὰ τραβήξουν γιὰ τὸ σπίτι τῆς Κυρα-Τάσαινας, ποὺ εἶχε ἀνεβῇ κι αὐτὴ ἀπάνω μὲ τὶς θυγατέρες της, καὶ ἦταν ὅλο στὶς χαρὲς της, καὶ γιὰ τὸ σπίτι της ποὺ θὰ ξαναγίνη, καὶ γιὰ τὸ μεγάλο παιδί, τὸ Νικόλα της, ποὺ πληγωμένος ἀλαφρὰ στὴν Κρέσνα, τῆς ἔγραφε πὼς θὰ ἐρχόταν νὰ τὴν ἰδῇ. Μάνα καὶ θυγατέρες μοίραζαν στὸν κόσμον ἐκεῖ ἀπάνω σταφύλια, ροδάκινα, μῆλα καὶ λεφτόκαρα.

Ἐκεῖ θυμῆθησαν ὅλοι τί τραβήξαν τὸν περασμένο χειμῶνα. Στὶς κόρες τῆς Κυρα-Τάσαινας δὲν ταιριάζει, ποὺ τὶς ἔλεγαν ἐκεῖ στὸ Βόλο «πρόστυχες».

— Ὅχι, μητέρα, τῆς εἶπε μία κόρη της, «πρόσφυγες» μᾶς ἔλεγαν.

— "Όχι αὐτό, μόν' αὐγοζούμι ! τῆς ἀπολογήθηκε ἡ Κυρα-Τάσαινα.

Ἡ Ρούσιω πάλι, ἡ μικρότερη κοπέλα τῆς, εἶναι διαβολισμένη. Αὐτὴ μολογοῦσε πὼς τὴν πείραζαν τὰ κορίτσια τὰ Βολιώτικα, γιατί ἤξεραν πιάνο, ξένες γλῶσσες, ζωγραφικὴ, πλαστικὴ, κι αὐτὴ δὲν ἤξερε τίποτ' ἀπ' αὐτά.

— "Εμασα, ἔμασα, ἔλεγε, κόντευα νὰ σκάσω. Μιὰ μέρα δὲ βάσταξα. Στὴν πατρίδα μου, τὶς εἶπα, οἱ βλάχισες μιλοῦν δυὸ γλῶσσες, καὶ τὰ λαλούμενα τὰ παίζουν οἱ γύφτοι. Μιὰ πλαστικὴ ξέρομε μεῖς, νὰ πλάθωμε πίτες Καὶ τί χρησιμεύουν ὅλα αὐτά ; Σκοτοῦρες μοναχὰ καὶ χασομέριες ἀνώφελες ! Ἐκεῖνα, ποὺ μαθαίνομε μεῖς, ἐκεῖνα σᾶς κάνουν νοικοκυρές.

— Καὶ τί μαθαίνετε σεῖς ; μὲ ρώτησαν.

— Νά, τί μαθαίνομε, τοὺς εἶπα : Ζυμώνομε, πλάθομε, μαγειρεύομε, πλένομε, σιδερώνομε, ξαίνομε, γνέθομε, ὑφαίνομε, πλέκομε, ράβομε. Καὶ ποῦ νὰ σᾶς πῶ καὶ τὶς ἔξω δουλειές !

— Κι ἄλλες ἀκόμη ξέρεις ; μοῦ εἶπαν.

— Ἄκοῦς λέει ! Ξέρω καὶ κλάδο, σκάλο, κάθαρο, βότανο, φύτεμα, πότισμα, θέρο, ἀλώνισμα, λίχνισμα . . .

— Σκασμός ! φωνάζει ἡ μάνα τῆς, ξεβγῆγες ἐκεῖ στὸ Βόλο, καὶ παίζει τὸ στόμα σου σὰν ψαλίδι, Παπαρδέλω !

Καὶ χαμηλώνοντας τὴ φωνή τῆς ἡ Ρούσιω, ξαναρχίζει :

— Φυλάω καὶ μελίτσια, φυλάω καὶ κουκούλι,

βγάζω βούτυρο, ἀρμέγω, παχνιάζω, φορτώνω . . .

— Ἔλα σύ, πολύξερη καὶ χρυσοχέρα, τῆς ξαναφωνάζει ἡ μάνα της· ἔλα σύ, ποὺ ξέρεις καὶ φορτώνεις, γιὰ δίπλωσε τὴ φλοκάτα σου στὸν ὦμο, γιὰ νὰ κατεβάσωμε αὐτὸ τὸ μεγάλο ξύλο, καὶ κόντεψε τὴ γλῶσσα σου, καημένη, νὰ μὴ στήν ξεριζώσω!

27. ΤΟ ΟΥΡΑΝΙΟ ΤΟΞΟ.

Ἀπόγεμα φθινοπωρινό. Τὰ παιδιὰ τοῦ Ἐλατοχωριοῦ βρίσκονται στὴν αἴθουσα τοῦ σχολείου. Ἐξω βρέχει πολὺ, ἀρκετὴ ὥρα.

Στὸ διάλειμμα τὰ παιδιὰ ξεπετιόνται χαρούμενα στὸ προαύλιο τοῦ σχολείου καὶ μαζεύονται ὅλα κάτω στὸ ὑπόστεγο, γιὰτὶ ἡ βροχὴ ξακολουθεῖ ἀκόμα.

Τέλος ὕστερ' ἀπὸ ἀρκετὴ ὥρα τὰ σύννεφα, ἐκεῖ κατὰ τὰ δυτικὰ τοῦ ὀρίζοντα παραμέρισαν, καὶ οἱ ἀχτίδες τοῦ ἡλίου ξεχύθηκαν ὁλόχρυσες καὶ ἀπλώθηκαν κατὰ τὴν ἀνατολή.

Τὰ παιδιὰ ἔπαψαν ἀμέσως τὰ παιγνίδια καὶ χτυπώντας τὰ παλαμάκια, τραγουδοῦσαν χαρούμενα :

Ἥλιος καὶ βροχή !
τοῦ Θεοῦ εὐχή !

Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἓνα θέαμα πολὺ ὁμορφο φάνηκε κατὰ τὰ ἀνατολικά τοῦ ὀρίζοντα καὶ τὰ παιδιά στάθηκαν μὲ ἔκσταση καὶ ἔβλεπαν.

Ἦταν τὸ οὐράνιο τόξο, πού καθὼς ἔγερνε μεγαλόπρεπα ἀπὸ βουνὸ σὲ βουνό, ἦταν μιὰ χαρά.

— Ποτὲ δὲν εἶχα ἰδῆ πιδ ὁμορφο οὐράνιο τόξο! εἶπε μὲ θαυμασμὸ ὁ Πάνος.

— Ἀλήθεια, εἶναι σωστὴ ζωγραφιά! εἶπε καὶ ὁ Νίκος.

Ὁ δάσκαλος, πού ἦταν παρέκει καὶ παρακολουθοῦσε τὰ παιδιὰ, πλησίασε καὶ τὰ ρώτησε ἂν ξέρουν πῶς γίνεται τὸ οὐράνιο τόξο· μὰ κανέννας δὲν ἀπαντοῦσε.

Τότε ὁ δάσκαλος εἶπε:

— Θὰ σᾶς δώσω ἐγὼ τὴν ἐξήγησιν κατόπι. Τώρα κοιτᾶτε τὸ οὐράνιο τόξο, ὅσο μπορεῖτε περισσότερο. Κοιτᾶτε νὰ τὸ χορτάσετε, γιατί λίγες φορὲς παρουσιάζεται ἔτσι καθαρὰ, ὅπως εἶναι τώρα.

Τὰ παιδιὰ γύρισαν κατὰ κεῖ καὶ κοίταζαν μ' εὐχαρίστησιν αὐτὸ τὸ ὁμορφο φαινόμενο.

Τώρα θέλω κάτι, εἶπε ὁ δάσκαλος. Νὰ βάλετε τὴν προσοχή σας καὶ νὰ ξεχωρίσετε τὰ χρώματα, πού ἔχει τὸ οὐράνιο τόξο.

Τὰ παιδιὰ κοίταξαν προσεχτικώτερα τὸ οὐράνιο τόξο καὶ πρῶτος ὁ Γιώργος ἄρχισε νὰ λέῃ ἀργὰ ἀργὰ τὰ χρώματα, ἀκολουθώντας τὴ σειρὰ ἀπὸ τὰ μέσα πρὸς τὰ ἔξω.

— Μενεξεδένιο.... μπλέ.... πράσινο.... κίτρινο.... πορτοκαλί.... κόκκινο.

— Μάλιστα, ἔτσι εἶναι, εἶπε ὁ δάσκαλος. Κάνω ὅμως μιὰ συμπλήρωσιν. Ἀνάμεσα στὰ χρώματα μπλέ καὶ πράσινο βρίσκεται ἓνα ἄλλο χρῶμα, πού δὲν ξεχωρίζει καλά. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀνοιχτὸ μπλέ, πού

λέγεται καὶ θαλασσί. Ἄς πῃ τώρα ἓνας ὅλα τὰ χρώματα τοῦ οὐράνιου τόξου.

Ὁ Κώστας εἶπε :

— Θὰ τὰ εἰπῶ ἐγώ, μ' ἀντίθετη σειρὰ ἀπὸ αὐτὴ πὺν πῆρε ὁ Γιώργος. Ἔτσι ἔχομε κόκκινο, πορτοκαλί, κίτρινο, πράσινο, θαλασσί, μπλὲ καὶ μενέξε-δένιο.

— Ὅλα αὐτά, εἶπ' ὁ δάσκαλος, θὰ τὰ καταλάβετε καλύτερα μὲ τὴν ἐξηγήση, πὺν θὰ σᾶς δώσω κατόπι.

Σὲ λίγο ἡ βροχὴ ἔπαψε. Τὰ σύννεφα ἄρχισαν νὰ σκορπίζωνται καὶ ὁ ἥλιος ἁπλώσε παντοῦ τὶς ἀχτίδες του. Τὸ οὐράνιο τόξο δὲ φαινόταν πιά.

Τὰ παιδιὰ μπῆκαν κατόπι στὸ σχολεῖο καὶ κάθισαν στὴ θέση τους.

Ὁ δάσκαλος ἔφερε τότε ἓνα μεγάλο χαρτὶ μαῦρο, τοῦ ἔκαμε στὴ μέση μιὰ μικρὴ τρύπα καὶ μὲ αὐτὸ σκέπασε τὸ τζάμι τοῦ παραθύρου πὺν ἔμπαινε ὁ ἥλιος.

Μιὰ ἀχτίδα τοῦ ἡλίου, πέρασε τότε ἀπὸ τὴν τρύπα τοῦ χαρτιοῦ καὶ ἔπεσε ἀπάνω σὲ μιὰ κόλα ἄσπρου χαρτιοῦ, πὺν τὴν εἶχε βάλει ἐπίτηδες ὁ δάσκαλος ἐκεῖ ἀντίκρου.

— Ἐδῶ ἀπάνω, στὸ λευκὸ χαρτί, ἔχομε τὸ φῶς μιᾶς ἀχτίδας τοῦ ἡλίου πὺν μᾶς φαίνεται ἄσπρο. Προσέξτε ὅμως νὰ ἰδῆτε τί θὰ γίνη αὐτὴ ἡ ἀχτίδα. Στὴ δοκιμὴ πὺν θὰ κάμωμε παίρνομε αὐτὸ τὸ γιαλί, πού, καθὼς βλέπετε, ἔχει τὶς δυὸ ἀπέναντι βάσεις τριγω-

νικῆς καὶ τὶς τρεῖς ἔδρες γύρω ὀρθογώνιες παραλληλόγραμμες.

Τὸ γιὰ αὐτὸ, ὅπως ξέρετε, λέγεται πρίσμα.

Ὁ δάσκαλος, λέγοντας αὐτά, ἔβαλε τὸ πρίσμα στὴν ἀχτίδα ἔτσι, πὺν τὸ φῶς τῆς πέρασε μέσα ἀπ' αὐτό. Ἡ ἀχτίδα χωρίστηκε τότε σὲ πολλὰ χρώματα πὺν διακρίνονταν ὅλα ἀπάνω στὸ χαρτί.

— Μὰ τὰ χρώματα αὐτὰ εἶναι τὰ ἴδια, σὰν ἐκεῖνα, πὺν εἶδαμε στὸ οὐράνιο τόξο ! εἶπε ὁ Νίκος.

— Ἀπαράλλαχτα, ἀπάντησε ὁ δάσκαλος.

Ὁ Παῦλος δείχνοντας ἓνα ἓνα τὰ χρώματα, πὺν ἦταν ἀπάνω στὸ χαρτί, ἔλεγε :

— Μενεξεδένιο, μπλέ, θαλασσί, πράσινο, κίτρινο, προτοκαλί, κόκκινο. Ὅλα καθαρὰ καὶ ὠραῖα.

Ὁ δάσκαλος εἶπε :

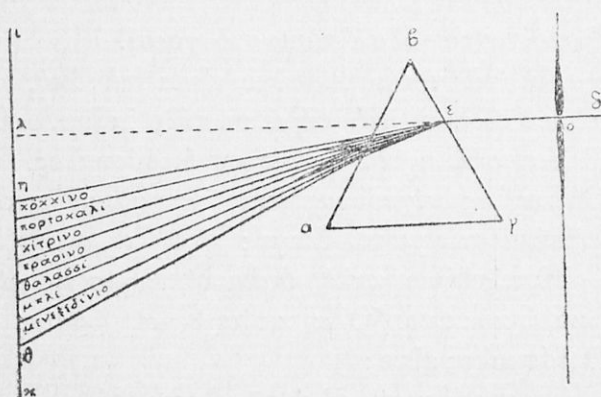
— Τὸ παράδειγμα αὐτὸ σὰς ἔκαμε βέβαια νὰ μάθετε κάτι, πὺν δὲν τὸ γνωρίζατε ὡς τώρα. Ποιό εἶν' αὐτό ;

Ὁ Πάνος εἶπε :

— Ἐμάθαμε ὅτι τὸ ἡλιακὸ φῶς δὲν εἶναι ἀπλό, ἀλλὰ σύνθετο ἀπὸ τὰ ἑπτὰ χρώματα πὺν βλέπομε ξεχωρισμένα ἀπάνω στὸ ἄσπρο χαρτί.

— Μάλιστα, εἶπε ὁ δάσκαλος. Προσέχετε τώρα νὰ ἰδοῦμε, πῶς ξεχωρίζεται τὸ φῶς τῆς ἡλιακῆς ἀχτίδας. Λοιπὸν ἔχομε τὸ πρίσμα **αβγ**, καθὼς εἶναι ζωγραφισμένο, παρακάτω, πὺν παρασταίνει τὴν τομὴν του, καὶ ἀπέναντι ἀπ' αὐτὸ τὸ χαρτί **ικ**. Ἡ ἡλιακὴ ἀχτίδα **δε** πὺν περνάει ἀπὸ τὴν ὀπὴ **ο**, μόλις φτάση στὴν ἔδρα **βγ** δὲν ἀκολουθεῖ τὴν εὐθεῖα **ελ**, ἀλλὰ παθαίνει θλάση, καὶ ἀμέσως χωρί-

ζεται σὲ πολλές φωτεινὲς ἀχτίδες ἐηθ', πὺν κάθε μία ἔχει δικό της χρῶμα. Ἔτσι βλέπομε ἀπάνω στὸ χαρτὶ ικ, πὺν πέφτουν οἱ φωτεινὲς ἀχτίδες ὅλα τὰ χρώματα τοῦ οὐρανίου τόξου στὴ σειρὰ, ὅπως εἶναι σημειωμένα στὸ σχῆμα αὐτὸ ἐδῶ:

Ὁ χωρισμὸς αὐτὸς τῆς ἡλιακῆς ἀχτίδας λέγεται ἀνάλυση τοῦ φωτὸς καὶ ἡ φωτεινὴ λουρίδα ηθ λέγεται ἡλιακὸ φάσμα.

Ἔπειτα ὁ δάσκαλος ξακολούθησε:

— Ὅ,τι εἶδατε ἐδῶ στὸ παράδειγμά μας, τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὸν ὀρίζοντα, ὅταν φαίνεται τὸ οὐράνιο τόξο. Ἐκεῖ ὅμως τὸ γιάλινο πρίσμα τὸ ἀντικατασταίνουν οἱ σταλαματιᾶς τῆς βροχῆς. Γι' αὐτὸ μόλις πάψη νὰ βρέχει, χάνεται ἀμέσως τὸ οὐράνιο τόξο.

Ὁ Πάνος εἶπε:

— Στὸ νερὸ πὺν ξεπετιέται ἀπὸ τὴ φτερωτὴ

τοῦ νερόμυλου, ἔχω ἰδῆ πολλές φορές νὰ γίνεται αὐτὸ τὸ φαινόμενο, μὰ δὲ μποροῦσα νὰ τὸ ἐξηγήσω. Μὲ αὐτὰ ὅμως ποὺ ἀκούσαμε τώρα, ἔλυσα τὴν ἀπορία μου.

— Βέβαια, εἶπε ὁ δάσκαλος, καὶ στὸ νερὸ, ποὺ πετιέται ἀπὸ τὸν τροχὸ τοῦ νερόμυλου, καὶ στοὺς καταρράχτες καὶ ὅπου ἄλλοι πέφτουν στάλες νεροῦ γίνονται οὐράνια τόξα.

— Ὁ Νίκος εἶπε :

— Χτὲς τὸ μεσημέρι τὴν ὥρα, ποὺ ἔβρεχε, φάνηκε ὁ ἥλιος μέσα ἀπὸ τὰ σύννεφα ἀρκετὴ ὥρα, μὰ γιατί δὲν παρουσιάστηκε τὸ οὐράνιο τόξο ;

— Ἐκαμες καλὴ ἐρώτηση, ἀπάντησε ὁ δάσκαλος. Νὰ ξέρετε λοιπὸν ὅτι, γιὰ νὰ γίνη οὐράνιο τόξο πρέπει οἱ ἀχτίδες τοῦ ἡλίου νὰ πέφτουν πάντα λοξά. Ἄν πέφτουν κατακόρυφα, ὅπως γίνεται τὸ μεσημέρι, τὸ φαινόμενο αὐτὸ δὲν παρουσιάζεται ποτέ. Ἐχει ἐξεταστῇ μὲ ἀκρίβεια, ὅτι δὲ μπορεῖ νὰ γίνη οὐράνιο τόξο ἂν ὁ ἥλιος εἶναι ψηλὰ στὸν ὀρίζοντα περισσότερο ἀπὸ 42°. Ὅσο χαμηλότερα λοιπὸν εἶναι ὁ ἥλιος, τόσο πιὸ μεγάλωρεπο παρουσιάζεται τὸ φαινόμενο αὐτό. Ἔτσι εἶναι παρατηρημένο, πὼς τὰ μεγαλύτερα καὶ ὁμορφότερα οὐράνια τόξα γίνονται τὸ πρωὶ καὶ τὸ βράδυ, ποὺ οἱ ἀχτίδες τοῦ ἡλίου πέφτουν πολὺ λοξά.

Ὁ Πάνος εἶπε :

— Ἐχω προσέξει ὅτι τὰ οὐράνια τόξα σὲ ἄλλους τόπους γίνονται περισσότερο καμπυλωτὰ καὶ σ' ἄλλους λιγώτερο. Πῶς γίνεται αὐτό ;

— Ἡ παρατήρησή σου εἶναι σωστή, εἶπε ὁ δάσκαλος. Τὸ πολὺ ἢ τὸ λίγο καμπύλωμα τοῦ οὐράνιου τόξου ἔχει σχέση με τὸν τόπο, ποὺ βρισκόμαστε. Ἔτσι ἂν εἴμαστε σὲ τόπο χαμηλὸ θὰ ἰδοῦμε μικρὴ καμπύλη. Ἄν ὅμως βρεθοῦμε ἀπάνω σὲ ψηλὸ βουνὸ τὴν ὥρα, ποὺ γίνεται οὐράνιο τόξο θὰ ἰδοῦμε τὴν καμπύλη του πολὺ μεγάλη. Ἐκεῖνοι μάλιστα, ποὺ ἀνεβαίνουν με ἀεροπλάνο πολὺ ψηλὰ στὸν ὀρίζοντα δὲ βλέπουν πιά τόξο, ἀλλὰ ὁλόκληρον κύκλο.

28. ΜΑΡΑΣΜΟΣ.

Ἦταν σ' ἓνα λιμάνι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἀπάνω στὴ ρουμελιώτικη ἀκτὴ, σὲ μιὰ σκάλα ὅπου ἀνάρια καθρεφτίζονται στὸ γιὰλὸ σὲ μιὰ γραμμὴ τὰ σπίτια, κι ἀγναντεύεις ἀντικρυ τὸ Μωριά, ποὺ στεφανώνουν ψηλὰ οἱ κορυφές τῆς Ζεΐριας· θέλεις νὰ πῆς πὼς ἦταν ἡ Βιτρινίτσα θέλεις ἡ Ἰτιά.

Καμμιά ἑκατοστὴ ὀργιὲς ἀνοιχτὰ ἦταν ἀραγμένη μιὰ μπρατσέρα ὁμορφη, καινούργιο καραβάκι, ποὺ ὅτι λὲς κι εἶχε ξεγλυστρήση ἀπὸ τὰ σκαριά τοῦ Γαλαξειδιοῦ.

Ἦταν ἐτοιμὴ νὰ τὰ πριμάρη. Τὸ πρᾶμα φαινόταν καθαρὰ. Γιατὶ κι ὁ φλόκος ἦταν ἀπλωμένος καὶ χῶρια ἀπ' αὐτὸ ἴσιαζαν καὶ τὸ τρουγκέτο καὶ τὴ μαῖστρα.

Ἀξαφνα βλέπω νὰ λύσουν τὴ φελούκα του ἀπὸ τὴν πρύμη καὶ νὰ τὴν στέλνουν ἔξω. Ἕνας μονάχα

ναύτης ἦταν στὸ πρυμνιὸ κουπί τὸ μοναχό, στριφογυρίζοντάς το σὰν ἔλικα βαποριοῦ.

Διπλαρώνει ἡ βάρκα στὴν ἀμμουδιά, μπρὸς στὰ μαγαζιά τοῦ γιαλοῦ, καὶ μάλιστα μπροστὰ σὲ μιὰ ἰσκιάδα, ποὺ εἶχαν στημένη με πασσάλους ἀπάνω στὴ θάλασσα, γιὰ νὰ παίρνουν ἐκεῖ με τὸ μπάτη τὸν ἀργιλέ τους οἱ θεριακλῆδες. Κι ἐκεῖ ποὺ διπλάρωσε, βλέπω τὸ ναύτη ν' ἀρπάζει τὸ μαῦρο τὸ σκυλί, ἔτσι σὰν τραγὶ ἀπὸ τὸ σβέρο καὶ ἀπὸ τὴ ράχη καὶ νὰ τὸ πετάξει με δύναμη ἔξω. Καὶ ὅπως τὸ πέταξε, λάμνοντας με δυνατὲς κουπιὲς ἀνοίχτηκε ἀμέσως καὶ τράβη με βία κατὰ τὴ μπρατσέρα.

Μὰ τὸ σκυλὶ ρίχτηκε στὴ θάλασσα, κυνηγώντας τὴ βάρκα, καὶ κολύμπησε οὐρλιάζοντας λυπητερά. Ἔλαμνε ὁ ναύτης με τὸ μοναχὸ κουπί, καργάροντας ὅσο μπορούσε τὸ δρόμο τῆς βάρκας, μὰ καὶ τὸ σκυλὶ ἀπελπισμένο χτύπησε ὅσο μπορούσε με τὰ ποδάρια τὸ νερὸ κι ἔφτασε τὸ φελούκι.

Τότε ὁ ναύτης με ἄγριο θυμὸ σηκώνει τὸ κουπί καὶ τὸ χτυπᾷ τὸ ἄμοιρο στὸ κεφάλι, λέγοντας:

— Νά... ποὺ νόμισες πὼς θὰ γυρίσης πάλι στὸ καράβι.

Τότε οὐρλιασε τὸ ἔρημο πιὸ θλιβερά· θέλεις ἀπὸ τὸν πόνο, θέλεις ἀπὸ καημό. Δὲ γύρεψε ν' ἀκολουθήσει πιά τὴ βάρκα, ἀλλὰ χαλχάλιζε* με τὰ ποδάρια τὰ νερά, χωρὶς σκοπὸ, χωρὶς νόημα, ἴσα-ἴσα νὰ μὴ βουλιάξει.

Εἶδα τότε τὴ φελούκα νὰ διπλαρώσει τὴν μπρατσέρα· ὁ ναύτης τὴν ἔδεσε στὴν πρύμη καὶ σαλ-

* Χαλχάλιζε=μόλις κουνούσε.

τάρισε άπάνω. Καί ή μπρατσέρα όλο καί σαλπάριζε. Έτριξε ή άλυσσίδα δυνατά, καί σέ λίγο πήραν μέσα τò άγγουρέτο. Φυσοῦσε καλούτσικο μαϊστράλι καί στή στιγμή πήραν τὰ πανιά καί ό φλόκος καί τò τρουγκέτο καί ή μαΐστρα.

Χύθηκε σά χέλι άπάνω στὰ νερά ή μπρατσέρα, αφήνοντας πίσω άπό τή πρύμη χοχλάτο αὐλάκι, καί τραβώντας γοργά μέ ρότα κατὰ τò Αΐγιο.

Τò σκυλί όλο καί οὔρλιαζε χτυπώντας μέ άπελπισία τή θάλασσα καί τραβώντας κατὰ τò πέλαγο. Άλλά μάκραινε όλοένα γοργά ή μπρατσέρα καί στò τέλος άπελπίστηκε.

Γύρισε τò κεφάλι κατὰ τή στεριά καί μέ κόπο πολύ καί άγωνία έφτασε νά βγῇ καί νά πέση σάν ψόφιο άπάνω στίς τουφες άπό τὰ φύκια, όπου είχε σωριάσει ό μπάτης, άποκάτω άπό τή σκιάδα, πού είχε στήσει ό καφετζής άκουμπώντας την στò μουράγιο.

Μόλις έφτασε, σηκώθη όλόρθο καί τεντώνοντας τò λαιμό όλο καί οὔρλιαζε σπαραχτικά, άγναντεύοντας τὰ άσπρα πανιά τῆς μπρατσέρας, πού χώνευαν θολά στήν καταχνιά του πέλαγου.

Έφούσκωνε καί μάζευε στή βαριά του τήν ανάσα σά φυσερό ή κοιλιά του καί τουρτούριζε παγωμένο, ένῶ έστράγγιζε άπό πάνω του τò άρμυρό νερό.

Τò έβλεπα εκεί τρεις μέρες καθισμένο πάντα στ' άκρογιαλί ν' άγναντεύῃ τò πέλαγο. Δέν έσάλευε άπό κεϊ. Του πῆγαινα άπό κάτω άπό εκείνη τήν έξέδρα του γιαλού ψωμί, κόκκαλα, μα του κάκου. Δέν έννοῦσε οὔτε νά μυριστῇ τροφή. Κι όλο καί

σούρωνε καὶ περδουκλώνονταν ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τὰ πόδια του, ὅταν ζητοῦσε νὰ κινηθῇ, σὰ νὰ εἶχαν παράλυση· καὶ τὰ παγίδια του ἐμετριόνταν ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ πετσί του.

Τὰ παιδιά τοῦ ἔκαναν μαρτύρια, γιατί δὲν εἶχε ἀφέντη· ἦταν ἔλεγαν, σκυλὶ τοῦ δρόμου. Βροχὴ ἔπεφταν ἀπάνω του οἱ πέτρες· τὸ κούτσαναν κιόλας γιὰ καλὰ. Ἀλλ' αὐτό, πρᾶμα παράξενο, δὲν ἐνοοῦσε νὰ φύγῃ. Ἐκεῖ ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὶς σανίδες τῆς σκιάδας, πάντα ἐκεῖ. Τί ξέρεις; τοῦ φαινόταν ἴσως πὼς ἦταν ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴν κουπαστὴ τῆς μπρατσέρας του, τοῦ σπιτιοῦ του. Καὶ ὅμως τοῦ ἔκαναν τόσα τὰ παιδιά, πὺ κι ἐγὼ ἀπορῶ, πὼς δὲν τὸ εἶχαν τελειωμένο.

Μιὰ μέρα, ἀφοῦ τὸ χάιδεψα πολὺ, τοῦ ἔδεσα τὸ λαιμὸ μὲ ἓνα μαντήλι καὶ ζήτησα νὰ τὸ πάρω μαζί μου στὸ σπίτι, πὺ εἶχα στὸ γιὰλὸ κοντά. Μὲ ἀκολούθησε χωρὶς ἀντίσταση κουνώντας τὴν οὐρά του.

Ἄμα ἔφτασα στὸ σπίτι τὸ ἔλυσα καὶ τὸ χάιδεψα πολὺ. Μὲ κοίταξε μὲ τὰ πιστὰ μάτια τοῦ σκυλιοῦ, ὅλο εὐγνωμοσύνη καὶ συμπάθεια, μάτια πὺ ἂν καὶ ζῶο, ζωγραφίζόταν ἀπάνω τους ὁλος ὁ βαθὺς καημὸς, πὺ σοῦ σπάραζε τὴν ψυχὴ καὶ γλύφοντάς μου τὰ χέρια ἔφυγε ἀργά, ἀργά.

Σὲ λίγο γύρισε τὸ κεφάλι καὶ κουνώντας τὴν οὐρά μ' ἐκοίταξε πάλι μὲ τὰ πονεμένα μάτια του καὶ τράβηξε.

Τὸ ἐνίωσα τὸ δυστυχημένο! Δὲν ἤθελε νὰ τὸ παρεξηγήσω. Ἀλαλο ἦταν τὸ στόμα του, ἀλλὰ ἐκεῖ-

νη ἢ θλιβερὴ ματιά, τοῦ φάνηκε πὼς τοῦ ἔλεγε :

— Μὴ μὲ πάρης γιὰ ἀχάριστο· θέλω ὁμως ἐκεῖ ἀπὸ κάτω, ποὺ μοιάζει τόσο τὸ καράβι μου νὰ ξεψυχήσω ἐκεῖ, ἀγναντεύοντας τὸ πέλαγος καὶ ρουφώντας τὴν ἀρμύρα, ποὺ φέρνει ὁ μπάτης.

Καὶ ὁμως πόσο τοῦ μεγάλωνε τὰ μαρτύρια τοῦ αὐτὸς ὁ μπάτης ! Ἐκεῖ ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ μουράγιο ποὺ εἶχε κρυφτῇ, ὅταν ἦταν ρήχη, μὲ τραβηγμένα τὰ νερά, ἄφηνε δυὸ πιθαμιές τόπο ἢ θάλασσα καὶ μαζευτόταν κουλουριασμένο ἀπάνω στὰ μουσκεμένα φύκια. Ἀλλὰ ὅταν ἔπαιρνε μπάτης, ἡ θάλασσα ἔφτανε τὸν τοῖχο τοῦ μουράγιου καὶ τὸ σκέπαζε ὀρθὸ ὡς τὴν κοιλιά.

Ἐκεῖνο δὲν τὸ κουνοῦσε ἀπὸ κεῖ. Μονάχα, ὅταν ἄκουε τὴν ἀλυσσίδα τοῦ ἀγκουρέτου κανενὸς καϊκιοῦ, ποὺ ἄραζε, σηκωνόταν, ἔβγαινε ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ τρύπα του, καὶ ἀγνάντευε τὴ θάλασσα μυρίζοντας τὸν ἀέρα. Καὶ ὅταν ἔβλεπε στὸ γιὰλὸ κανένα βαρκάκι καϊκιοῦ σερνόταν ὡς ἐκεῖ, κουνώντας τὴν οὐρά του στοὺς ναῦτες. Ἀλλὰ τὸ ἔδιωχναν μὲ πετριές, γιὰτὶ εἶχε ὅλα τὰ σημάδια τῆς λύσσας τὸ παλιόσκυλο· τὰ γουβιασμένα μάτια τοῦ ἐγιάλιζαν, ἀφίνω ποὺ εἶχε πάντα τὴν οὐρά του ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὰ σκέλια.

Σὸ τέλος ἐκεῖνοι, ποὺ εἶχαν τὰ μαγαζιά στὸ γιὰλὸ ἀποφάσισαν νὰ τοῦ δέσουν μιὰ πέτρα νὰ τὸ φουντάρουν ἀπὸ τὴν ἄκρῃ τῆς ξυλένιας σκάλας τοῦ λιμανιοῦ, γιὰτὶ οὐρλιαζε πολὺ τὴ νύχτα καὶ θὰ ἔπαιρνε κανένα ὁ χάρος μὲ τὴ γρουσουζιά του.

Εἶδα κι ἔπαθα νὰ τοὺς ἀλλάξω τὴ γνώμη μὲ

πολλά παρακάλλω. Τοὺς ἔλεγα πὼς ἔκλαιγε ἀπὸ τὸν καημὸ τῆς ἐρημιᾶς του, μὰ ποῦ ν' ἀκούσουν. Ἐκεῖνο ποὺ τοὺς ἠσύχασε ἦταν ὅταν τοὺς εἶπα, πὼς αὐτὸ τὸ σκυλί δὲν τρώει τίποτα καὶ σὲ δυὸ μέρες τὸ πολὺ θὰ ψοφήσῃ μόνο του.

Τὴν περασμένη μέρα εἶχε ἔρθει μιὰ γαλαξειδιώτικη γολέτα καὶ τὸ ξημέρωμα, κοντὰ τρεῖς ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα, ἔρριχνε μὲ τὴ βάρκα της, τὰ παραγάδια γιὰ νὰ τὰ σηκώσῃ μόλις φωτίσει.

Εἶχαμε ἀνοιχτῇ ἀρκετὰ μακριά· καὶ ὅμως ἐκεῖ ποὺ ἐκαλάριζα, τὸ στεριανὸ τ' ἀέρι, ποὺ ἔβγαναν τὴν ὥρα ἐκείνη οἱ ξέρες, μοῦ ἔφερνε ἀδύνατο, ξεψυχισμένο τοῦ σκύλου τὸ οὐρλιασμα.

Σὲ λίγο, ἂν καὶ πέσαμε πολὺ πιὸ γιалό, δὲν τ' ἄκουα πιά. Θὰ ἦταν ἀπάνω κάτω ἢ ὥρα, ποὺ πρόβαλε ἐκεῖ ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Δεσφίνας ὁ εὐγερινός.

Δὲν τὸ θυμήθηκα πιά τὸ σκυλί καὶ ψάρευα, ὅσο ποὺ βγῆκε ὁ ἥλιος. Ὅταν στὸ τέλος πῆραμε ἀπάνω καὶ τὰ παραγάδια τραβήξαμε κατὰ τὸ γιалό.

Ἐκεῖ στὴν ἀμμουδιά, ἄκρη ἄκρη, ἦταν ξαπλωμένο τὸ σκυλί, σὰν καθιστό, ὅπως ζωγραφίζουν τὶς Σφίγγες, μὲ τὰ πόδια ἐμπρός, μὲ τὸ λαιμὸ τεντωμένο, ἀγναντεύοντας τὸ πέλαγο.

Ἀλλὰ ἦταν νεκρό. Σβυμένα, γουρλωμένα τὰ ὀρθάνοιχτα μάτια του, ξυλιασμένο τὸ κορμί του.

Τότε τὸ μικρὸ ναυτόπουλο, ποὺ μοῦ κρατοῦσε τὰ κουπιά, εἶπε :

— Μπᾶ, ὁ Κουτσάφτης! Τὸ κακόμοιρο τὸ σκυλί! Τὸ εἶπαν καὶ τῶκαμαν οἱ ἄπονοι.

Ἡ πολὺ βαθιὰ συμπάθεια τοῦ ναυτόπουλου μ' ἔκαμε νὰ νιώσω τὰ πονετικά του λόγια γιὰ τὸ δυστυχισμένο ζῶο.

— Τὸ γνωρίζεις, παιδί μου, αὐτὸ τὸ σκυλί;

— Καὶ βέβαια τὸ γνωρίζω. Εἶναι ὁ Κουτσάφτης· ἀπ' τὴ μπρατσέρα τοῦ Νικολοῦ τοῦ Σταμπᾶ, τοῦ πατριώτη μας. Εἶχαν πῆ πὼς θὰ τὸ διώξουν καὶ τὸδιωξαν.

— Καὶ γιατί τὸδιωξαν, παιδί μου;

— Νά, δὲν ἦταν διόλου κακό. Ὅσα κι ἂν τοῦ-καναν, καὶ ξύλο καὶ δέσιμο σφιχτό, γιὰ ν' ἀγριέψη, αὐτὸ τίποτα. Ἐνα καραβόσκυλο, ξέρεις κύριε, πρέ-πει νὰ εἶναι ἄγριο, κακό, νὰ γαυγίζει δυνατὰ καὶ νὰ δείχνη πάντα τὰ δόντια. Αὐτὸ ἦταν γεννημένο ἡμε-ρο καὶ καλό· ὅσοι κι ἂν ἐξύγωναν στὸ καράβι, τοὺς κουνούσε τὴν οὐρά του. Δὲν ἐλογάριαζε κανένα γιὰ κλέφτη. Δὲν ἔβαζε μὲ τὸ νοῦ του κακὸν ἄνθρωπο.

Κι ἐγώ, ὡς ἐκείνη τὴ στιγμή, εἶχα τὴ γελασμένη ιδέα, πὼς μονάχα ἀνθρώπους σβύνει καὶ βουλιάζει σ' αὐτὸν τὸ κόσμον ἢ καλοσύνη.

29. Ο ΚΑΡΑΒΟΣΚΥΛΟΣ.

Τὸ ἴδιο καὶ σήμερα πάλι. Κάτω ἀπὸ τὸ φανά-ρι· ἀπάνω στὴν ἀκρινὴ πέτρα τοῦ μώλου. Ἐκεῖ, πὺν σμίγουν γιὰ νὰ χωρίσουν ἡ στερεὰ μὲ τὴ θά-λασσα.

Καὶ πάντα στὴν ἴδια τὴ θέση.

Τὰ μπερδεμένα τὰ μαλλιά του, χρῶμα ἀποξεσμέ-
νου λιναριοῦ, ποτισμένα ἀπὸ τὴ νότια τῆς νύχτας,
παίρνουν τώρα στὸ ἀχνόφεγγο τῆς χειμωνιάτικης αὐγῆς
ἓνα παράξενο ἀπόχρωμα χάλκινο.

Στὸ λαιμό του ὁλόγυρα, κομποδεμένο σὲ ξέφτια,
πέφτει ἓνα κομμάτι παλιὸ κατραμωμένο καραβόσκοινο.
Τῆς δόξας του σημάδι, ἢ τῆς σκλαβιάς του στ' ἀγα-
πημένο τ' ἄρμπουρο τῆς πλώρης.

Ἔτσι στὰ πεισινά του ὀρθοκαθούμενος, ἀκίνητος
πάντο στὴ σκληρὴ τὴν πέτρα πάνω, φαντάζει μπρούν-
τσινος θεὸς θαλασσομάχος, στημένος ἐκεῖ νὰ μελετᾷ
τῆς σταχτερῆς τρυκυμίας τὰ μυστικά.

Ἀπὸ τὰ καρόβια, πλάϊ πλάϊ δεμένα στὸ μάκρος
τοῦ μουράγιου, ποὺ δείχνει τὶς χοντρὲς τὶς πλάτες του
στὴν τραμουντάνα καὶ τ' ἀγκαλιάζει μέσα στὸ ἥσυχο
τὸ λιμάνι προστατευτικά, καπνὸς σηκώνεται, μουτσό-
πουλα ξεφωνίζουν, ναῦτες πηγαينوέρχονται κι ἀπλώ-
νουν τὰ πανιά ξυλάρμενα στὸν αἶρα, νὰ ξενοτίσουν
ἀπὸ τὴν ὑγρασία τῆς νύχτας.

Αὐτὸς ἀκίνητος. Στὴν ἴδια τὴ θέση του πάντα,
πρὸς τὴν ἀνατολὴ γυρισμένος κατὰ τὸ πέλαγο, δὲ δεί-
χνει σημάδι ζωῆς.

Ὅλο τὸ εἶναι του θάλλεγες συγκεντρώθηκε τώρα
στὰ μάτια. Δυὸ μεγάλα μάτια φλογοκόκκινα καὶ ξωτικά,
ποὺ καθρεφτίζουν σὲ μιὰν ἀμίλητη ἀπλότητα ἓνα βαθὺ
παράπονο, βουβό.

Στέκεται ἐκεῖ, σὰ χάλκινο ἄγαλμα καρφωμένο στὸν
κυματοβρεχτο βράχο, καὶ ἀγναντεύει νοητικὸ σὰν ἄνθρω-
πος, πρὸ πολὺ παρ' ἄνθρωπος, πέρα βαθιὰ ἀγναντεύει
τ' ἀνταρεμένα τὰ πέλαγα.

Κι ὅπως σηκώνει ψηλὰ τὸ κεφάλι, τεντώνει τὸ λαιμό, σηκώνει ἀνήσυχα κι ἐρευνητικὰ στὸ κενὸ τὰ ρουθούνια πάνω ἀπ' τὰ κύματα, σὰ νὰ ὁσμίζεται μ' ἐπίμονη προσπάθεια στὴν πελαγίσια τὴν ἀρμύρα, ποὺ ἀνεμίζεται ἀπὸ τὸ χολεμένο τὸ κύμα γύρω του καπνός, κάποιο ξαναγύρισμα ἀγύριστο, κάποιον ἐρχομό, ποὺ δὲ θάρη, λὲς κι ἀλυχτάει βουβά. Τὴν ἄγρια τρικυμία, ἀλυχτάει, ποὺ δὲν τοῦ φέρνει πιά, ποὺ ποτὲ δὲ θὰ τοῦ φέρη ὅ,τι τοῦ πῆρε στὰ φτερά της γιὰ πάντα.

Μὰ οἱ βραχνοὶ οἱ βόγγοι τῶν κυμάτων, ποὺ ὁρμοῦν καμαρωτὰ πάνω στοὺς βράχους καὶ θυμωμένα σπάζουν γύρω στὰ πόδια του, καταπνίγουν μὲ φοβέρα τὸ βουβό του παράπονο.

30. ΤΟ ΤΙΜΟΝΙ

Τὸ καράβι εἶναι κατασκεύασμα τῶν διαβόλων.

Ἔκαμαν ἓνα τρικούβεργο ξύλο καὶ βγήκαν διαλητάδες σ' ὅλη τὴ γῆ: Ἐμπρὸς ἐλάτε! ψυχὲς στριμένες, παθιασμένοι κόσμοι, μάτια κλεισμένα στὸ μυστήριο, ἐλάτε μέσα καὶ θὰ τὸ γνωρίσετε ἀμέσως! Καὶ ἀμέσως τὰ μάτια τὰ κλειστά, οἱ παθιασμένοι κόσμοι, οἱ στριμένες ψυχὲς ἔτρεξαν κοπάδι ἀπὸ τῆς γῆς τὰ πέρατα, κατέβηκαν στὴν ἀκρογιαλιά, ἐμπῆκαν στὸ καράβι. Τὶ τόπους θὰ χαροῦν, τί χαρὲς θὰ γνωρίσουν, πόσα χρήματα θ' ἀπολάψουν στὴ στιγμή!

Ἐκεῖ προβάλλει κι ἓνα γεροντάκι ταπεινὸ καὶ παρπονιάρικο:

—Νὰ μπῶ μέσα καὶ ἐγώ; ρωτᾷ τὸν καπετάνιο.

—Ἐμπα, τοῦ λέει ἐκεῖνος, ἔμπα μέσα καὶ σύ, ἔμπα σύνταχα.

—Νὰ πάρω καὶ τὸ ξυλάκι μου μαζί;

—Πάρ' το.

Ἐμπήκε μέσα τὸ γεροντάκι, ἔκατσε κατάντικρα στὴν πρύμη τοῦ καροβιοῦ. Ἄνοιξαν οἱ διαβολοναῦτες τὰ πανιά, ἔτριξαν τὰ ξάρτια, πῆρε δρόμο στ' ἀνοιχτὰ τὸ ξύλο.

—Καλό μας κατευόδιο· εὐχήθηκαν συνατοὶ τους οἱ ταξιδιωτές.

—Καλό σας κατευόδιο, χά! χά! χά!...

—Καλό σας κατευόδιο, χά! χά!... χά!... ἐχοῦ γιάξαν ἀπὸ πρύμη σὲ πλώρη οἱ διαβολοναῦτες.

Καὶ τὸ χουγιατὸ βοριάς ἐγίνηκε εὐθὺς καὶ ἀνατάραξε ἀπὸ ἄκρη σὲ ἄκρη τὴ θάλασσα. Ὅρος τὸ κῦμα σηκώνεται μπροστά, πύργος ἀκλόνητος ψηλώνει πίσωθε, ἀπὸ τὰ πλάγια λύκοι χυμοῦν ἀπάνω του.

Ἐκέρωσαν οἱ ταξιδιωτές οἱ ἄμαθοι. Καπνὸς ἐσκόρπισαν μπροστά τους οἱ χαρές, οἱ τόποι, τὰ χρήματα. Κόρακας ὁ φόβος φωλιάζει μέσα τους, ξεσχίζει τὰ σπλάχνα τους, ρουφᾷ τὸ αἷμα τους. Τὸ πλοῖο γέρνει δεξιά, γέρνει ξερβά, πηδᾷ πίσω καὶ ἔμπρὸς βαρβάτο πῆδημα καὶ τὰ νερὰ τὸ πνίγουν, τὸ κουρσέβουν, τὸ πατοῦν.

Οἱ διαβολοναῦτες στὰ ξάρτια σκαρφαλωμένοι τραγουδοῦν ξέγνοιαστα, ἀναμπαίζουν πειραχτικὰ τοὺς ταξιδιωτές, γελοῦν μὲ τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ τὴν ἐλπίδα τους.

—Καλὸ ταξίδι, καλὸ καὶ αἰώνιο! φωνάζουν πάντα.

Ὅμως τὸ καρᾶβι, ὅσο καὶ ἂν πατιέται καὶ ἂν

κιντυνεύει, δὲν πνίγεται. Παλεύει κι ἀντρειεύεται σὰν νὰ ἔχη μέσα του ψυχὴ γιγαντωμένη. Καὶ εἶναι ἡ ψυχὴ του ὁ γέροντας, ποὺ κάθεται στὴν πρύμη του κι ὁδηγὸς του τὸ ξυλάκι.

Με κεῖνο παίρνει δρόμο, λοξεύει στὰ ψηλὰ κύματα, φεύγει τὴν ὁρμὴ καὶ τὴ λύσα τους. Κι ἐνῶ οἱ διαβολοναῦτες τὸν ὀλεθρό τους περιμένουν, κι ἐνῶ οἱ ταξιδιώτες κλαῖνε τὴ μοῖρα τους καὶ τὰ νερὰ μὲ πόθο περιμένουν νὰ κλυθοπαῖξουν στὸ σκαρί του, ἐκεῖνο σχίζει τὸ μαῦρο σύννεφο καὶ ἀράζει σὲ λιμάνι ἤρεμο καὶ γελαστό.

— Δόξα στὸ σωτήρα μας! δόξα στὸ γέροντα!
Ξεσπᾶ σύγκαιρα τρανὴ φωνὴ ἀπὸ τὸ στόμα τῶν ταξιδιωτῶν.

— Κατάρρα! ἀπαντᾷ σὰν ἀστροπελέκι ἡ φωνὴ τῶν διαβόλων.

Καὶ τὰ νερὰ τοῦ κόρφου δέχονται λαχταρώντας τοὺς ναῦτες καὶ τὸν καπετάνιο τους, τὸν καπετάνιο καὶ τὸ μίσος τους.

Σώθηκε ὅμως ὁ κόσμος. Γύρισε καθένος στὴ χώρα του· ἀγάπησε τοὺς τόπους, ὑπόμεινε τὰ πάθη, σεβάστηκε τὸ μυστήριό.

Καὶ δὲ δοξολογᾷ παρὰ τὸν Ἅϊ Νικόλα, τὸ γέροντα.

Οἱ διαβόλοι ἔκαμαν τὸ καράβι· μὰ ὁ Ἅϊ Νικόλας ἔκαμε τὸ τιμόνι του.

31. Κουσι καὶ λιμόνι

Ἑσυχάζ' ἡ θάλασσα. Τὸ κουπὶ θυμώνει.

στρέφεται περήφανο, λείει στὸ τιμόνι.

Σκλάβος ἀλευθέρωτος πάντοτε δουλεύω

σέρνω βάρη ἀσήκωτα καὶ τὰ κουβαλῶ,

μανιωμένα κύματα σκίζω καὶ παλεύω,

βγαίνω στὸ γιαλό.

Κι ἐνῶ ἐγὼ μερόνυχτα σιτὴ δουλειὰ πεθαίνω,

ἐσὼ πάντα ξένιαστο καὶ ξεκουρασμένο

ἀκουμπᾶς στήν πρύμνη σου καὶ δουλειά σου μόνη,

νὰ γυρίζης ἡσυχο καὶ καμαρωτό...

Φύγε, ξεφορτώσου με, ἀχρηστο τιμόνι,

εἶσαι περιτιτό !

Τρικυμία πλάκωσε καὶ τὸ κῦμ' ἀφρίζει·

τὸ κουπὶ ἀντρεϊεύεται, τὸν ἀγῶν' ἀρχίζει.

Μανιωμέν' ἡ θάλασσα, σὰ θεριὸ φουσκώνει

κι ἀψηφᾷ σιτὴ λύσα τῆς χίλια δυὸ κουπιὰ ...

Τὸ κουπὶ γαγίζεται : - Πρόφτασε, τιμόνι,

δὲν ἀντέχω πιά.

32. Ο ΕΡΗΜΟΣ

Ἐμπρὸς ἓνας ξύλινος σταυρός.

Πίσω ἓνας γερο-παπὰς μὲ τὸ πετραχήλι του,
σκυφτός, σκυφτός, μουρμουρίζει σὰ ζουζούνι τοῦ κάμ-
που. Παραπίσω ἓνας γονιὸς κρατεῖ σιτὴν ἀγκαλιά του
μικρὸ φέρετρο, ποὺ μέσα κείτεται ξαπλωμένο τὸ μόνο
του παιδί.

Κανένας ἄλλος.

— Ἅγιος ὁ Θεός, μουρμουρίζει κάπως δυνατώτερα ὁ παπᾶς.

— Ἅγιος ὁ Θεός!! λέει σιγά, σιγά κι ὁ πατέρας κουνώντας λυπητερὰ τὸ κεφάλι, κι ἓνα δάκρυ του στάζει στὸ μέτωπο τοῦ παιδιοῦ. Κι ἀπὸ τ' ἀναίσθητο μέτωπο τοῦ παιδιοῦ του κυλάει στὸ προσκεφάλι...

Δὲν εἶναι πέντε μέρες, πὺν τὸ κρατοῦσε στὰ γόνατά του καὶ τὸ χόρευε· κι αὐτὸ τοῦ χᾶιδε τὰ γένια μὲ τὰ χεράκια του καὶ τὸν κοίταζε κατάματα μὲ γλυκὸ χαμόγελο.

Εἶχε στάξει πάλι ἓνα δάκρυ τοῦ πατέρα στὸ μέτωπο τοῦ παιδιοῦ, μὰ τότε ἐκεῖνο ἀνοίξε τὴν ἀγκαλίτσα του· τὸν ἔσφιξε ὅσο δυνατὰ μπορούσε καὶ τὸν φίλησε στὸ στόμα.

— Παιδάκι μου! τὰ χεράκια σου καῖνε! τί ἔχεις;

— Τίποτα, πατέρα, εἶμαι καλὰ, πολὺ καλὰ· κοίταξέ με πῶς γελῶ! μόνο λιγάκι, μὰ λιγάκι, μοῦ πονεῖ ὁ λαιμός μου, σὰν καταπίνω...

Ὁ νεκροθάφτης ἀνοίγει τὴν πόρτα τοῦ νεκροταφείου, μ' ἓναν τρόπο, σὰ νὰ τοὺς ἔλεγε.

— Καλῶς ὀρίσατε.

Ὁ παπᾶς τοῦ ρίχνει μιὰ ματιά, πὺν σήμαινε: «Κάμε γλήγορα, γιατί ἔχω κι ἄλλους».

Ὁ πατέρας τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν προσέχει, μόνο τὸ παιδί του κοιτάζει καὶ τὸ φιλεῖ...

Τὸ μικρὸ τὸ θάβουν.

Κλαίει ὁ δόλιος ὁ γονιὸς καὶ χτυπιέται· κανεὶς δὲν προσέχει σ' αὐτόν.

Ἕνας μέθυσο, πὺν ζῇ ἀπ' τὰ παξιμάδια κι ἀπ' τὸ

κρασί τῶν νεκρῶν, περνᾷ καὶ κοντοστέκεται.

—Ζωή... σὲ λόγου σου! μὴν κάνης ἔτσι... χριστιανέ!... γιὰ μιὰ σταλιὸ... πρᾶμα!

—Γιὰ μιὰ σταλιά πρᾶμα!

Ὁ πατέρας μόνο τὸ χῶμα ἀκούει ποὺ πέφτει ἄγρια στοῦ παιδιοῦ τὸ φέρετρο καὶ φεύγει, φεύγει γλήγορα, πετώντας μὲ καταφρόνια λίγα χρήματα στὴ γῆ γιὰ τῶν ἀνθρώπων τὸν κόπο.

Φτάνει ὁ ἔρημος πατέρας στὸ σπίτι του· φιλεῖ ἕνα ἕνα τὰ ρουχαλάκια τοῦ παιδιοῦ του· πετάει τὸ κλειδί στὰ κεραμίδια καὶ φεύγει..

33. Ο ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ ΤΟΥ ΚΑΒΟΥ

Εἶχε δίκιο ὁ καπετὰν Κωσταντής, ὁ λοστρόμος μας. Δὲ μπορούσαμε νὰ καβατζάρουμε τὸν κάβο τῆς Κουντουρουδιᾶς μὲ τέτοια φρεσκαδούρα κι ἔπρεπε νὰ ἀράξουμε στὸ Γρῆ-λιμάνι καὶ νὰ περιμένουμε ὕστερα ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα νὰ κάμουμε πανιά. Μὰ ἔλα δά, ποὺ ὁ καπετάνιος μας, ὁ καπετὰν Νικολός, ἤθελε νὰ κάμῃ τὸν καμπόπο.

—Τί λὲς λοστρόμο; Ν' ἀράξουμε μ' αὐτὸ τὸν καιρὸ; Μπᾶς κι ἔχομε γυναῖκες μέσα στὸ τρεχαντήρι; Χμ! Μ' αὐτὸ τὸν καιρὸ ταξιδεύουν καὶ μπατέλα ἀκόμη καὶ ὄχι τὸ Τρεχαντήρι μου! Κρίμα ποὺ ἔκαμες καὶ μὲ τὸν Πελαῖσιο. Ἀράξε ποτέ του ἐκεῖνος; Ὁ λοστρόμος δὲ μίλησε. Κούνησε μόνο τὸ κεφάλι του καὶ μουρμούρισε.

—Πελαΐσιος! "Αλλα εἶν' τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας!

Τὸ λοιπὸν τ' ἀλλάξαμε στὴν "Ασπρη Πέτρα καὶ μὲ μουδαρισμένα τὰ πανιά, τοῦ δώκαμε γεμάτα...

"Αμα ἀνοιχτήκαμε κάμποσα μίλια, ποιὸς εἶδε τὸ Θεὸ καὶ δὲ φοβήθηκε! Μιὰ ἀγριοφουρτοῦνα!.. ἀπὸ καΐνες ποὺ βουλιάζουν καράβια καὶ καράβια...

Τὸ μπαστούνι τῆς τρεχαντήρας ἔμπαινε ὅλο μέσα στὴ θάλασσα. Ὁ φλόκος μας ἔγινε χίλια κομμάτια καὶ τὰ κατάρτια μας τρίζανε.

Ὁ καπετὰν Νικολὸς τὰ χρειάστηκε.

—Τήρα μόλαι εἶπε: πάμε ν' ἀράξουμε.

Ὅχι παίζουμε.

Τοῦ δώκαμε πρίμα καὶ σὲ μιὰ ὥρα μπήκαμε στὸ Γεῖον λιμάνι. Πρὶν ἀπὸ μᾶς εἶχαν μπῆ μέσα καὶ ἄλλα μπάρακα μεγάλα καὶ μικρά.

"Αμα φουντάραμε ἦταν πιὰ σκοτεινά. Ἐφάγαμε. Οἱ μεγάλοι τὸ ρίξανε δίπλα. Ἐμεῖς οἱ μοῦτσοι κατεβήκαμε στ' ἀμπάρι, ἀνάψαμε τὸ μαγκάλι καὶ καθήσαμε γιὰ ν' ἀκούσουμε τίς ἱστορίες τοῦ γέρο λοστρόμου μας.

Καλὸς ἄνθρωπος ὁ καπετὰν Κωσταντῆς, παλιὸς θαλασσινός. Μᾶς ἀγαποῦσε σὰν παιδιὰ του. Μᾶς ἔλεγε διάφορες ἱστορίες, μᾶς μιλοῦσε γιὰ τίς Γοργόνες ποὺ εἶναι οἱ μισὲς ψάρι κι ἀπὸ τὴ μέση κι ἀπάνω γυναικες, μᾶς ἔλεγε τὴν ἱστορία τοῦ Κουτεντέ, ἐνὸς παλιοῦ καπετάνιου, ποὺ εἶναι χίλιω χρονῶν καὶ ζῇ ἀκόμα· μᾶς ἔλεγε γιὰ τοὺς ἀραπάδες τῆς Μπαρμπαραῖς, ποὺ τρῶνε σκύλους καὶ ἓνα σωρό. Μᾶς μάθαινε καὶ διάφορες θαλασσινὲς τέχνες. Πῶς νὰ δένουμε

τὸ σταυρόκομπο, νὰ κάνωμε στουπὶ ἀπὸ κομμάτι σκοινὶ καὶ ἓνα σωρὸ ἄλλα.

Ἔτσι καὶ τώρα, καθήσαμε γύρω στὸ μαγκάλι, βάλαμε στὴν ἀχιλιό(*) νὰ ψήσωμε πατάτες καὶ ἀκούγαμε τὸ λοστρόμο.

Ὁ καιρὸς ὅσο νύχτωνε τόσο φρεσκάριζε. Ὁ ἀγέρας, χτυπώντας τὰ σχοινιά, σφύριζε σὰ φίδι κι ἔπεφτε ἓνα χιονόνερο τσουχτερό. Ποῦ νὰ ξεμυτήση ἄνθρωπος ὥς κι αὐτὸς ὁ καραβόσχυλος, ὁ Μοῦργος, ἦταν λουφασμένος στὴν μπρούβα καὶ δὲν ἔβγαζε ἄχνα.

Ἀξαφνα, ἐκεῖ ποὺ κουβέντιαζε ὁ λοστρόμος, ἀκούνε :

— Βρὲ παιδιά, πάρτε, σὰν παλικάρια τὸ φανάρι κι ἀνεβῆτε στὴν κουπαστή(*) κάμετε σινιάλο, νὰ μὴ πάθωμε καμιὰ ζημιὰ ! Μπαίνει μπάροχο μέσα στὸ λιμάνι καὶ ἔτσι σκοτάδι, ποὺ εἶναι, μπορεῖ νὰ πέση πάνω μας !

Πήραμε τὸ φανάρι, ἀνεβήκαμε πάνω καὶ κάμαμε σινιάλο.

Μιὰ σκούνα ξυλάρμενη(*) ἔμπαινε στὸ λιμάνι καὶ φουντάρισε δίπλα μας. Στὴν ἄκρη τοῦ λιμανιοῦ, ἀπὸ κεῖ ποὺ ἀκούσαμε νὰ χτυπή ἡ καμπάνα, εἶδαμε ἓνα φῶς.

Ἀμα κατεβήκαμε κάτω ρωτᾶμε τὸ λοστρόμο :

— Ποιὸς σήμανε τὴν καμπάνα.

— Ὁ Καλόγερος τοῦ Κάβου.

— Ποιὸς εἶναι πάλι ὁ Καλόγερος τοῦ Κάβου;

— Ἐνὰς παλιὸς καπετάνιος. Ἄλλη φορα θὰ σᾶς πῶ τὴν ἱστορία του.

(*) ἀχιλιὰ=ἀναμμένη στάχτη ἀνδρακιά.—κουπαστή=τὸ σκεπασμένο μέρος τῆς βάρκας.—ξυλάρμενη=χωρὶς πανιά.

—“Οχι, καπετὰν Κωσταντή, νὰ μᾶς τὴν πῆς ἀπόψε. Ἀκόμα εἶναι νωρίς.

— Εἶμαι κουρασμένος ἀπόψε, παιδιά μου ἄλλη φορά...

— Ἔλα, λοστρόμο, μὴ μᾶς χαλᾶς τὸ χατῆρι....

— Καλὰ!..... μὰ θὰ μοῦ βράσετε πρῶτα μιὰ φασκομηλιά.

Ἡ φασκομηλιά σὲ δυὸ λεπτὰ ἦταν ἔτοιμη. Ὁ λοστρόμος γέμισε τὸ τσιμπούκι του, ρούφηξε δυὸ τρεῖς φορές καπνὸ, δυὸ τρεῖς φορές φασκόμηλο κι ἄρχισε :

— Πᾶνε τώρα πολλὰ χρόνια ! Ἐσεῖς δὲν εἶχατε γεννηθῇ ἀκόμα. Εἴχαμε στὸ νησί μας ἓναν καπετάνιο ποὺ ἦταν ξακουσμένος σὲ ὅλον τὸ λεβάντε γιὰ τὴν ἀξιοσύνη του.

— Εἶχε κάμει μὲ τὴ «Ναζαρέτ» τοῦ καπετὰν Πελαῖσιου. Τὸν ἔλεγαν καπετὰν Γιάννη.

— Ἡ μπρατσέρα του ἦταν ἡ πρώτη τοῦ νησιοῦ στὴ γρηγοράδα καὶ δύσκολα πόδιζε. Ἔκανε ταξίδια ὅλο στὰ μπογάζια καὶ ποτὲ δὲν τοῦ ἔτυχε τὸ παραμικρό. Εἶχε ἓνα παιδί, ὁ καπετὰν Γιάννης, καὶ ἡ λαχτάρα του ἦταν νὰ μεγαλώσῃ νὰ τὸ ἰδῇ καπετάνιο. Ἀμα ἔβγαλε τὸ σχολειό τὸ πῆρε μαζί στὰ ταξίδια του καὶ ὕστερα τὸ ἔστειλε στὴ Σύρα νὰ μάθῃ θεωρία.

— Νὰ μὴ τὰ πολυλογοῦμε, σὲ δυὸ χρόνια, πῆρε δίπλωμα καπετάνιου καὶ ἤρθε στὴν πατρίδα. Ἐκείνη τὴ χρονιά ἤμουν ναύτης, μὲ τὸν καπετὰν Γιάννη.

— Γελούσανε καὶ τ' αὐτιά του ἀπὸ τὴ χαρά, ποῦ ὁ γιὸς του γίνηκε καπετάνιος.

— Τὴν ἡμέρα, ποὺ ξεκινήσαμε, μᾶς ἔλεγε :

—Αὐτὸ εἶναι τὸ τελευταῖο ταξίδι πὺν κάνω. Ἀπὸ τώρα, νὰ ὁ καπετάνιος σας!»

—Κάμαμε τὸ σταυρό μας καὶ σαλπάραμε. Στὸ τιμόνι, τὸ καπετανόπουλο Ὁ καπετὰν Γιάννης ἦταν ἀκουμπισμένος στὸ πισινὸ ξάρτι καὶ μὲ τὰ μάτια του, βρεγμένα ἀπὸ χαρὰ καὶ περηφάνεια, ἔβλεπε τὸ γιό του, πὺν κυβερνοῦσε τὴ μπρατσέρα.

—Νὰ μὴ βασκαθῆς! μουρμούριζε, θαρρεῖς πὺς εἶναι χρόνια καπετάνιος!

—Ἄμα σαλπάραμε καὶ βγήκαμε ἀπὸ τὸ λιμάνι, ὁ καπετὰν Γιάννης κατέβηκε στὴν κοκιάτα νὰ κοιμηθῇ.

—Κάμε καλὰ ἔλεγε στὸ γιό του, ἐμένα τώρα πιά δὲν ἰδρώνει τ' αὐτί μου γιὰ τίποτα.

—Ὁ καιρὸς ἦταν συλλογισμένος, μὰ ταξιδιάρικος. Ἄντε ἄντε, περάσαμε τὸ Γοῦνι ὕστερα τὴν Ἀγνοῦσα καὶ κοντοζυγώναμε τὸν κάβο Κουντουρουδιά. Ὁσο βράδιαζε τόσο δυνάμωνε ὁ καιρὸς.

—Τὸ καπετανόπουλο δὲν ἔκανε ἄλλη δουλειά, παρὰ νὰ βλέπη τὴ χάρτα, καὶ νὰ μετράῃ μὲ τὸ κομπάσο καὶ νὰ βλέπη τὸν μπούσουλα.

—Ἐμένα, αὐτὰ τὰ πράγματα δὲ μ' ἀρέσανε. Εἶχε ἀλλάξει καὶ τὴ γλῶσσα του. Τὸ μπούσουλα τὸν ἔλεγε «πηξίδα» τὸ κομπάσο «διαβήτη» τὸ σοταβέντο τόλεγε «ὑπηνέμως» καὶ ὅλο... θεωρία.

Ὁ καιρὸς φρεσκάρισε πιά γιὰ καλὰ. Τὰ πανιά μας πήγανε νὰ σχιστοῦν. Ὁ καπετὰν Γιάννης δὲ μιλοῦσε ὅ,τι πῇ ὁ γιός του. Τοῦ λέμε :

—Δὲν ποδιῶμε, καπετάνιε, θὰ κάμωμε καμιὰ ζημιὰ!

—Χμ! Τί λέει ὁ καπετάνιος.

—Νὰ «ἀνακόψωμεν»! Εἶπε τὸ καπετανόπουλο καὶ τὸ βάλαμε πρῶμα γιὰ τὸ Γρῆ λιμάνι, καλὴ ὥρα, σὰ σήμερα.

Εἶχε πιά νυχτώσει καὶ τὰ σύννεφα ἦταν τόσο μαύρα, πὺν τέτοια σκοτεινιά δὲν τὴν εἶδα ποτέ! Τραβούσαμε πρῶμα, μὰ ἔβλεπα πὺς ἡ γραμμὴ μας δὲν εἶναι καλὴ. Στὴ μπούκα τοῦ λιμανιοῦ εἶναι μιὰ ξέρα τρία ποδάρια βάθος. Τὰ πλοῖα, πὺν μπαίνουν νύχτα στὸ Γρῆ-λιμάνι, πρέπει νάχουν τὸ ἄστρο τῆς Τραμουντάνας δίπλα ἀπὸ τὸ πισινὸ ξάρτι, ἀλλιῶς πέφτουν πάνω στὴν ξέρα καὶ τὴν παθαίνουν. Τὸ λοιπόν, ἐκεῖνη τὴ βραδιά, ἔβλεπα πὺς κατεβαίνομε στὸ λιμάνι μὲ ἄλλη ρότα. Τὸ λέω τοῦ καπετὰν Γιάννη κι ἐκεῖνος μοῦ ἀπαντᾷ :

—Πιὸ καλὰ ξέρεις ἐσὺ ἀπὸ τὸ γιό μου;

Τὸ λέω τοῦ ἴδιου τοῦ γιοῦ του καὶ κείνος μοῦ λέει :

—Ἐσένα θ' ἀκούσω ἢ τὸ λιμενοδεῖχτη; Ὅριστε, ὁ λιμενοδεῖχτης λέει, πὺς ἡ ξέρα εἶναι 50 μέτρα ὑψηνέμως, δεξιὰ τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος.»

—Καλὰ!...

—Πρῶμα ἡ μπρατσέρα κατέβαινε μὲ τὰ πανιὰ ἀβέρτα. Θάκοβε τουλάχιστο 10 μίλια τὴν ὥρα. Ἐγὼ ἔβλεπα πὺς πηγαίναμε ἴσα πάνω στὴν ξέρα. Ἐκεῖ πὺν τὸ συλλογιζόμουν, ἀκούω ἓνα κράχ!...

—Ἡ μπρατσέρα στάθηκε ἀπότομα. Ὅλοι πέσαμε κάτω.

—Τί εἶναι;

—Σία κι ἀράξαμε, λέω στὸν καπετὰν Γιάννη.

—Μὰ φυσοῦσε τόσος ἀέρας, πὺν ἴσαμε νὰ πά-
ρωμε τὰ πανιὰ κάτω ἀκοῦμε ἓνα δυνατὸν κρότο.

—Ἔσπασε τὸ περινιὸ κατάρτι.

—«Ὁχ» ἀκούεται μιὰ φωνή...

—Γυρίζουμε νὰ ἰδοῦμε καὶ βλέπομε τὸ καπετα-
νόπουλο νὰ κοιίτεται κάτω καὶ νὰ μουγκρίζει.

—Καθὼς ἔπεσε τὸ κατάρτι, ἓνας μακαρὰς σιδε-
ρένιος τὸν χτύπησε μὲ ὀρμὴ στὸ κεφάλι καὶ τὸ ἔρ-
ριξε κάτω.

—Τρέχομε ὅλοι νὰ τὸ σηκώσωμε.

—Τὰ μάτια του ἦταν γυρισμένα· γύρισε καὶ εἶ-
δε τὸν πατέρα του, τοῦ γύρεψε συγγνώμη καὶ ἔκλεισε
τὰ μάτια του γιὰ πάντα.

—Ξεψύχησε. Ποιὸς νὰ κοιτάξῃ πιά μπρατσέρα!...

—Ὁ ἀέρας βούιζε σὰ Χάρος καὶ τὰ κύματα χτυ-
ποῦσαν ἀλύπητα στὰ πλευρὰ τοῦ καραβιοῦ. Καλάρι-
σε νερὰ καὶ ἴσαμε νὰ ξημερώσῃ δὲν ἔμεινε τίποτα.

—Βάλαμε τὸ νεκρὸ μέσα στὴ βάρκα καὶ βγήκα-
με ἔξω.

—Ἐπρεπε νὰ βλέπατε τὸν καπετὰν Γιάννη. Ἔ-
κανε σὰ θηριό. Μούγκριζε καὶ βλαστημοῦσε τὴ θά-
λασσα.

—Ἀτιμὴ θάλασσα, ἔλεγε. Ἀργήσες νὰ φᾶς κορ-
μιά, μὰ ἔφαγες! Ἐφαγες τὸ κορμὶ τοῦ παιδιοῦ μου.
Σ' ἀρέσουν οἱ λεβέντες! Γιατὶ δὲν πῆρες ἐμένα
ποὺ σ' ἔχω προσβάλῃ τόσες φορές; Ποὺ εἶμαι γέ-
ρος, ἄχρηστος στὸν κόσμον; Τώρα τί νὰ κάμω, ποὺ
νὰ πάω;

—Ὑστερα ἔσκυβε κάτω στὸ νεκρὸ κορμὶ τοῦ
παιδιοῦ του καὶ τοῦλεγε:

— Ἦθελες νὰ γίνης καπετάνιος; Χμ! καλὰ εἶσαι τώρα; Σὲ φάγανε τὰ βιβλία, οἱ θεωρίες. Τώρα πέθανες. Γιατὶ νὰ πεθάνης; Ἐγὼ τώρα θὰ ἔχω πιά παιδί»; Καὶ ἔλεφτε πάνω του καὶ φιλοῦσε τὸ ψυχρὸ πρόσωπό του καὶ μοιρολογοῦσε κι ἔκλαιε τόσο πού μᾶς ἐσπάραζε τὴν καρδιά μας.

— Ἐσκάψαμε ἓνα λάκκο καὶ θάψαμε τὸ ἄμοιρο παιδί.

— Ὁ καπετὰν Γιάννης μᾶς παρακάλεσε νὰ μαζέψουμε ἀπὸ τὴν ἀκρογιαλιά τὰ μαδέρια τῆς μπρατσέρας του.

— Τὸ κάμαμε. Ὑστερα μᾶς εἶπε νὰ πᾶμε μέσα στὸ λιμάνι νὰ βροῦμε κανένα μπάρκο νὰ φύγουμε καὶ αὐτὸς θὰ μείνῃ.

— Ποῦ νὰ πάω; μᾶς ἔλεγε. Θὰ μείνω νὰ φυλάω τὸν τάφο τοῦ παιδιοῦ μου.

— Ὅσο κι ἂν προσπαθήσαμε δὲ μπορέσαμε νὰ τὸν κάμωμε ν' ἀλλάξῃ γνώμη.

— Ἐφύγαμε.

— Ὁ καπετὰν Γιάννης ἔχτισε μὲ τὰ ξύλα τοῦ καραβιοῦ του ἓνα καλύβι· ἐκεῖ μέσα κάθεται ἀπὸ τότε καὶ φυλάει τὸ μνημεῖο τοῦ παιδιοῦ του. Ἐγινε καλόγερος. Ἐχει δυὸ σίδερα μεγάλα. Ἀμα εἶναι φουρτούνα μένει ἄγρυπνος ὅλην τὴ νύχτα, καὶ ἅμα δὴ φῶς στὸ πέλαγος, χτυπᾷ τὰ σίδερα δυνατά, ἀνάβει φωτιά γιὰ νὰ δώσῃ στοὺς καπετάνιους νὰ καταλάβουν πὼς ἡ ξέρα εἶναι ἐκεῖ κοντά. Δὲ θέλει νὰ πάθῃ κι ἄλλος καπετάνιος ὅ,τι ἔπαθε αὐτός. Ζῇ μὲ χορτάρια καὶ μὲ κοχύλια, πού μαζεύει ἀπὸ τὸ βουνὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἀκρογιαλιά καὶ δὲ θέλει νὰ ἰδῇ ἄνθρωπο ποτέ.

— Αὐτὸς ἀπόψε χτυποῦσε κι ἀναψε τὴ φωτιά, πού
εἶδατε. Αὐτὸς εἶναι ὁ Καλόγερος τοῦ Κάβου.

Τὰ μάτια τοῦ λοστρόμου ἦταν δακρυσμένα. Μὰ
καὶ τὰ δικά μας δὲν πηγαιναν πίσω. Ἦταν πιὰ ἀργά.
Ξαπλώσαμε στὶς κοχιέτες μας καὶ ὅλη τὴ νύχτα ἐβλεπα
τὸ ἄμοιρο καπετανόπουλο στὸν ὕπνο μου.

34. ΑΓΝΩΣΤΟΙ ΘΕΟΙ

Οἱ θεοὶ τὴν εἶχαν στολίσει τὴν παινεμένη χώρα μὲ
κάθε ὁμορφιὰ καὶ χάρη.

Τῆς εἶχαν χαρίσει τὸν πιὸ γελαστὸ οὐρανὸ τοῦ
κόσμου.

Τῆς εἶχαν δώσει προῖκα τὸ πιὸ διάφανο φῶς τοῦ
κόσμου.

Στὶς θάλασσές της καὶ στ' ἀκρογιάλια της γαλαζό-
φεγγαν τὰ γλυκὰ χαμόγελα τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν.

Προνομιοῦχοι οἱ κάτοικοί της ἀνάπνεαν στὸν ἀνά-
λαφρον ἀέρα τῆς χαρᾶ τῆς πιὸ ὁμορφῆς ζωῆς.

Τὸ γαλάζιο φῶς, ἡ ξάστερη φεγγοβολή τ' οὐρανοῦ
καὶ τῆς θάλασσας, ὁ μοσκοβολημένος ἀέρας πλημμυ-
ροῦσαν παντοῦ τὴν ἀτμόσφαιρα. Καταστάλαζαν στὶς
καρδιὲς τῶν ἀνθρώπων σὰν εὐτυχία ἀλάλητη.

Ὁ χρυσὸς ἥλιος ἐστόλιζε τὰ ὠραῖα, κεφάλια τους.
Καλότυχοι Ἀθηναῖοι! Ἐστεφάνωναν τὰ σγουρὰ μαλ-
λιά τους μὲ στεφάνια ἀπὸ κισσοὺς κι ἀγράμπελες. Ἐλά-
τρευναν τοὺς καλοὺς θεοὺς, γιατίι ἦταν εὐθυμοι καὶ
χαρούμενοι, ὅπως κι αὐτοί.

Ἔπαιζαν τὴ φλογέρα στὸ βουνό. Ἄκουαν στὸν κάμπο μὲ τὸ λιοπύρι τὰ τσιζίκια. Τὴ νύχτα μὲ τὸ φεγγάρι ἄκουαν τὰ τριζόνια, ποὺ τραγουδοῦσαν. Μονότονα τραγουδοῦσαν καὶ ἀσώπαστα.

Περνοῦσαν τὶς σεληνόφεγγες νύχτες στὰ πράσινα λειβάδια. Ἐπινε ἡ ὥραία ἡ ψυχὴ τους τὸ γλυκὸ φεγγαρόφως ὀνειροστάλαχτο.

Ἐλάτρευν τoὺς θεούς, γιὰ τὴ χαιρόνταν τὴ ζωὴ. Αἰσθάνονταν κι ἐξοῦσαν ὅπως κι αὐτοί. Παράστεκαν στὶς χαρὲς τους καὶ στὶς λύπες τους.

Καβάλα στὰ σύννεφα κατέβαιναν ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο στοὺς κάμπους.

Πολεμοῦσαν μαζί τους σὰ σύμμαχοι ἐνάντια στοὺς βαρβάρους, ποὺ κάθε τόσο ζητοῦσαν νὰ καταπατήσουν τοὺς Ἑλληνικοὺς τόπους.

Ἐξαφνα στὴ χώρα τὴ φωτόχαρη, μὲ τοὺς πολλοὺς θεούς, μὲ τοὺς πολλοὺς ναοὺς, τὰ πολλὰ ἀγάλματα καὶ τοὺς πολλοὺς φιλόσοφους, ἔφτασε ἓνα πρωτὶ ἓνας ξένος προφήτης ἀπὸ τόπο ἀλαργινό.

Φοροῦσε μακρὸν παράξενο φόρεμα ἀνατολίτικο. Κρατοῦσε ράβδα τσοπάνικη. Τ' ὄνομά του κι αὐτὸ ἦταν παράξενο. Τὸν ἔλεγαν Παῦλο. Μιλοῦσε τὰ Ἑλληνικὰ σὰ βάρβαρος.

Τὰ φερσίματά του, οἱ ἀσυνήθιστοι τρόποι του, ἡ ἀλλόκοτη φορεσιά του ἔκαναν πολὺ βαθειὰ ἐντύπωση.

Ἐλεγε πὼς ἦταν προφήτης καὶ ἀπόστολος.

Μιὰ ἡμέρα μίλησε στοὺς Ἀθηναίους στὴν Ἀγορά. Μιὰν ἄλλη ἡμέρα τοὺς μίλησε πάλι στὴν Ποικίλῃ Στοά.

Τοὺς μίλησε καὶ τὶς δυὸ φορές γιὰ μιὰ νέα θρησκεία καὶ γιὰ ἓνα μόνο Θεό.

Τοὺς εἶπε γιὰ τὸν Ἰησοῦ καὶ γιὰ τὴν Ἀνάστασή του.

Οἱ φιλόσοφοι, ποὺ εἶχαν πάει καὶ τὸν ἄκουαν περίεργοι, συχνοκοίταζε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Ἔπειτα ρωτιό-
νταν ἀναμεταξύ τούς μ' ἀπορία.

— Ἰησοῦς! Ἀνάστασις! Νέος θεός; .. Νέα θεά; ..

Τὴν ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ, ποὺ τοὺς ἔλεγε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, τὴν πῆραν γιὰ κάποια καινούργια θεά, ποὺ αὐτοὶ δὲν τὴν ἤξεραν. . . .

Ἔτσι οἱ λόγοι τοῦ Παύλου δὲν ἔκαμαν οὔτε κρῦο οὔτε ζέστη στοὺς ἐλεύθερους Ἀθηναίους.

Τὸν ἄκουσαν σιὴν ἀρχὴ μὲ περιέργεια. Ἔπειτα μ' ἀδιαφορία. Στὸ τέλος μὲ κούραση.

Γιὰ τελευταία φορὰ τοὺς μίλησε στὸν Ἀρειο Πάγο, στὸ βράχο. Περικυκλωμένος ἀπὸ ὅλους τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς περίεργους Ἀθηναίους, ἔτσι τοὺς μίλησε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος:

— Ἀθηναῖοι, καλοὶ μου ἄνθρωποι! Πρῶτα πρῶτα χαίρω ἀληθινὰ καὶ σᾶς καμαρώνω μ' ὅλη τὴν καρδιά μου, ποὺ εἰστε θεοσεβούμενοι. Διαβατικὸς ἀπὸ τὴν ὁμορφὴ τῆ χώρα σας πέρασα. Εἶδα τὰ ἱερὰ καὶ τοὺς ὡραίους ναοὺς σας. Θωρώντας τὰ ἱερὰ σας βρῆκα καὶ ἓνα βωμὸ μὲ τὴν ἐπιγραφὴ

ΣΤΟΝ ΑΓΝΩΣΤΟ ΘΕΟ.

Αὐτὸν λοιπὸν τὸ Θεό, ποὺ σεῖς δὲν τὸν ξέρετε ὥς τώρα, καλοὶ μου ἄνθρωποι, αὐτὸν ἴσα ἴσα ἐρχομαι ἐγὼ καὶ σᾶς τὸν φανερώσω. Αὐτὸς εἶναι ὁ Ἕνας, ὁ Μεγάλος Θεός. Αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός ποὺ ἔπλασε τὸν κόσμον καὶ ὅλα τ' ἀγαθὰ του. Αὐτὸς εἶναι ὁ θεός, ὁ

Κύριος τ' οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ποὺ δὲν κατοικεῖ σὲ ναοὺς ἀπ' ἀνθρώπινα χέρια χτισμένους. . . .

Μὰ δὲν εἶχε σημάνει ἀκόμη τὸ τέλος τῶν ἀρχαίων Θεῶν.

Παντοῦ 'σ' ὅλην τὴν Ἀθήνα, στὴν Ἀκρόπολη ἀπάνω καὶ κάτω στὸ Ἄστυ καὶ στοὺς Δήμους περιγυρα, ἔλαμπαν στὸ χρυσὸ τὸ φῶς τοῦ Ἀττικοῦ ἡλίου λευκομάραρδοι οἱ ὠραῖοι ναοί. Μέσα τους ἡ εὐλάβεια καὶ ἡ δόξα· θύμιαζαν καὶ στεφάνωναν τὰ μαρμάρινα, τὰ ἐλεφαντένια, τὰ ὀλόχρυσα ἀγάλματα τῶν ἀρχαίων Θεῶν.

Ὡριμοὶ δὲν ἦταν οἱ Ἀθηναῖοι ἀκόμα τότε γιὰ νὰ δεχτοῦν τὴ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ.

Αὐτοὶ πίστευαν ὅτι οἱ Θεοὶ οἱ δικοὶ τους ἔπρεπε νὰ εἶναι ὅλου τοῦ κόσμου θεοί. Οὔτε μπορούσαν ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη νὰ τοὺς ἀπαρνηθοῦν καὶ νὰ δεχτοῦν τὸν ἄγνωστο Θεό, ποὺ ἤρθε νὰ τοὺς φανερώσῃ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Ἔτσι πάρα πολὺ λίγοι Ἀθηναῖοι φωτίστηκαν ἀπὸ τὸ κήρυγμά του καὶ ἀγκάλιασαν ἀμέσως τὴ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ. Πρῶτοι καὶ μόνοι πῆγαν τὸ βράδυ στὸ σπίτι τοῦ Παύλου, νεοφῶτιστοι ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀθηναίους, στὴ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ, ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ μιὰ γυναικούλα ἡ Δάμαρη.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶδε ὅτι δὲ μπορούσε τότε μὲ τόσο λίγους ὁπαδοὺς νὰ θεμελιώσῃ στὴν Ἀθήνα ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

Ἐφυγε γιὰ τὴν Κόρινθο ἀποκαρδιωμένος ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρες τοὺς Ἀθηναίους, ποὺ ὕστερα ἀπὸ πέντε

αἰῶνες, ἀπαρνήθηκαν τοὺς ἀρχαίους θεοὺς καὶ ἀκολούθησαν τὴν ὥραία θρησκεία τοῦ Χριστοῦ.

50. Ἡ Μάνα.

«Μάνα» κρᾶζει τὸ παιδάκι,
«μάνα» ὁ γιὸς καὶ «μάνα» ὁ γέρος,
«μάνα» ἀκοῦς σὲ κάθε μέρος·
Ἄ, τί ὄνομα γλυκό !

Τὴ χαρά σου καὶ τὴ λύπη
μὲ τὴ μάνα τὴ μοιράζεις,
ποθητὰ τὴν ἀγκαλιάζεις,
δὲν τῆς κρύβεις μυστικό.

Μέσ' σιὸν κόσμον ἄλλο πλάσμα
δὲ θὰ βρῇς νὰ σὲ μαντεύη,
σὰν τὴ μάνα, ποὺ λατρεύει,
σὰν τὴ μάνα, ποὺ πονεῖ.

Ὅπου τρέχεις, πάντα ἡ μάνα
μὲ τὸ νοῦ σὲ συντροφεύει.
Σὲ προσμένει, σὲ γυρεύει
μ' ἀνυπόμονη καρδιά.

Δύστυχος ὁποῖος τὴ χάση
ὁ καημὸς εἶναι μεγάλος·
σὰν τὴ μάνα δὲν εἶναι ἄλλος
μέσ' σιὸν κόσμον θησαυρός.

Κι ὁποῖος μάνα πιά δὲν ἔχει,
«μάνα», κρᾶζει σι' ὄνειρό του.
πάντα ἡ μάνα σιὸν καημὸ του
εἶναι ὁ μόνος στεναγμός.

51. Τὸ καρύδι.

Ἐκεῖ ποὺ οἱ καστιανιὲς χυτὰ
 κλωρόφυλλα λαμπαδωτὰ
 κλωνάρια ξανεμίζουν,
 Ποὺ ροδοβάφονται οἱ μηλιές
 Κι οἱ γαλανόφυλλες ἐλιές
 Πολύκαρπες λυγρίζουν·

ποὺ ἀνθοῦν λευκὰ τριαντάφυλλα
 καὶ κλήματα ἀφροσιτάφυλα
 τὶς κρεβατιὲς ἱσκιώνουν
 καὶ κυπαρίσια ἀραδαριὰ
 παλεύοντας μὲ τὸ βοριά
 ἀνίκητα ψηλώνουν,

συμμαζεμένο ντροπαλό,
 σὰν καρβάνι σιτὸ γιὰλό,
 κατάλευκο καλύβι
 μὲς σ' ὄλοπράσινα κλαριά
 τῇ χιονισμένῃ του θωριά
 μιὰ δέλχνει καὶ μιὰ κρύβει,

μικρὰ τὰ καμαράκια του
 καὶ τὰ παραθυράκια του,
 κι ὅλο μικροπλασμένο,
 τόσο μικρό, ὅσο ποὺ μπορεῖ
 τὴν εὐτυχία νὰ χωρῇ.
 Τί κρῖμα ποὺ εἶναι ξένο!

37. "Ανοιξη

"Ανοιξη! Μόλις ξέσπασε τοῦ φθινοπώρου ἡ μπόρα
κι ἐγὼ τὸ καραβάκι σου νειρεύομαι ἀπὸ τώρα
ν' ἀράξῃ στὸ λιμάνι μας, μὲ τ' ἄρμενα ἀνθισμένα
πλάϊ στὰ καϊνάκια τὰ φτωχά, τὰ θαλασσοδαρμένα.

Νὰ φέρῃς κρόσια ἀπὸ ἄφρους στὸ κῦμα καὶ κορδέλες
γύρω στὰ βράχια τῶν φυκιῶν τὲς πράσινες ταντέλες
καὶ γιὰ τοὺς Ἰσκιούς ποὺ περνοῦν ἢ μένουν στ' ἀκρογιάλι,
νὰ φέρῃς ἀπ' τὴ Βενετιά τὸ πιὸ λαμπρὸ κρουστάλλι.

Στὰ δέντρα, ποὺ θρηνοῦν βραχνὰ στοῦ κάμπου τὴ μαυρίλα
νὰ φέρῃς γέλια δλόδροσα στὰ νιόφυτρά τους φύλλα.
Μέσα στὰ ρόδα τ' οὐρανοῦ τὸ φῶς τοῦ Ἀποσπερίτη,
Κι ἐμένα μιὰ μικρὴ φωλιά χελιδονιῶν στὸ σπίτι.

38. Τρεῖς σταυραῖλοι.

Τρεῖς σταυραῖτοι καθόντανε σ' ἓνα μαῦρο λιθάρι,
καὶ κλαίγανε τὰ πᾶδια τους καὶ τὰ παράπονά τους.
ὁ ἓνας κλαίει ποὺ ἔχασε τὸ ὄμορφό του ταῖρι,
ὁ ἄλλος κλαίει ποὺ τ' ἄρπαξαν τὰ τρυφερὰ πουλιά του,
κι ὁ τρίτος τοὺς παρηγορεῖ κλαίγοντας τὰ δικὰ του:
— Ἄν ἔχασες τὸ ταῖρι σου, αἰταῖρι βέλσκες κι ἄλλο
ἂν τὰ πουλιά σου σ' ἄρπαξαν, κλωσᾷς καὶ κάνεις ἄλλα,
ἐμένα τί μὲ κάνετε ποὺ πέσαν τὰ φτερά μου,
καὶ δὲ μπορῶ, καθῶς καὶ σεῖς, νὰ πεταχτῶ νὰ φύγω,
γιατὶ μοῦ πέρασ' ὁ καιρὸς, ἐγέρασα ὁ μαῦρος,
κι ὄντας πλακώση ἡ παγανιὰ ἐμένα θὰ μὲ πιάσουν,
καὶ σεῖς θενὰ πετάξετε ψηλὰ στὰ κορφοβούνια.

39. Τὰ δύο Τουφέκια

Ἐκεῖ, πού ἡ μάχη ἐγίνηκε, σὲ δυὸ βουνὰ ἀποκάτου,
περνᾷ ὁ διαβάτης σέρνοντας βαρεῖα τὰ βήματά του.
καὶ βλέπει ἐκεῖ παράμερα ριγμένο ἓνα τουφέκι
ματοβαμμένο κι ἔρημο καὶ βλέπει καὶ παρέκει
ἄλλο τουφέκι σὲ πυκνὰ χαμόκλαδα κρυμμένο . . .
Τὸ πρῶτο σ' ὄνειρα πικρὰ κοιμᾶται ἀποσταμένο
κι ἡ σιδερένια κᾶνα του, πού λὲς ἀκόμα καλεῖ,
θαρρεῖς, πῶς μες στὸν ὕπνο της μαῦρον καπνὸ ἀναπνέει.
Τὸ δεύτερο ἀνάμεσα στοῦ βάλιου τὰ κλωνάρια
κρύβει μὲ πόνο καὶ ντροπὴ τὴν ὄψη τὴν καθάρια.
Σκύβει ὁ διαβάτης θλιβερὰ κι ἀναρωτᾷ τὸ πρῶτο:
— Τουφέκι, ἐσὺ, πού ξέβρασες φλόγα, καπνὸ καὶ κρότο
καὶ δόξες ὄνειρεύτηκες ἀπὸ καιροὺς καὶ χρόνια,
ποιὸς σ' ἄφησε καὶ κείτεσαι μὲ τόση καταφρόνια;
Καὶ τὸ τουφέκι τοῦ ἀπαντᾷ:

— « Διαβάτη, σκῦψε ἀκόμα,
προσκύνα με γονατιστὸς καὶ φίλησε τὸ χῶμα,
πού κείμεαι παντέρημο σὰν τ' ἄταφο κουφάρι . . .
Στὴ μάχη ἐμένα μ' ἔφερε πανώριο παλικᾶρι
κι εἶδα τὸ μαῦρο θάνατο μὲ τὴ ζωὴ νὰ παίζει.
Καὶ μες στὰ νέφη τοῦ καπνοῦ, στοῦ Χάρου τὸ τραπέζι,
ἐμέθυσα καὶ βρόντησα καὶ θέρειψα σὰ δρόκος
κι ὅπου λιθάρι ριζιμιδὸς κι ὅπου χαντάκι ἢ λάκκος
ἐπρόβαλλα τὴν ὄψη μου καὶ μ' ἔβλεπαν νὰ λάμπω
καὶ σφύριζα τὸ θάνατο καὶ σκόρπιζα στὸν κάμπο
τούρκικα φέσια καὶ κορμιὰ στὶν αἵμα βουτημένα.
Κανόνια βροντερόφωνα δὲ μ' ἔσκιαζαν ἐμένα!

Μὰ τὴ στιγμῇ, ποὺ ἀρχίνησε ἡ γῆ νὰ σκοτεινιάξῃ,
ἐνῶσα τοῦ λεβέντη μου τὸ χέρι νὰ σπαράξῃ
κι εἶδα τὸ αἷμα γύρω μου, ποὺ ἀχνίζοντας ἐχύθη . .
Ἄχ! ἓνα βόλι τούρκικο τὸν εὗρηκε στὰ στήθη
καὶ τὸν ἐξάπλωσε βαριά, δίχως μιλιὰ νὰ βγάλῃ!
Θαρρῶ, πῶς νιώθω τὴν πληγὴν, θαρρῶ πῶς βλέπω πάλι
τὰ μάτια, ποὺ καθρέφτισαν στὴν ὕστερη στιγμῇ του,
τὸ ἔρμος ξυλονερόβατο, ποὺ ἐδέχθη τὸ κορμί του!
Ἐκεῖνον τὸν ἐθάψανε σὰν τίμιον παλικάρι
κι ἐμένα μὲ παράτησαν σὰν ἄταφο κουφάρι,
νὰ κείτωμαι κατὰχαμα . . . Διαβάτη, σκῦψε ἀκόμα,
προσκύνα με γονατιστὸς καὶ φίλησε τὸ χῶμα
γιατὶ σὲ τέτοια λείψανα ἡ Δόξα παραστέκει!».
Γυρνᾷ ὁ διαβάτης κι ἐρωτᾷ τὸ δεῦτερό τουφέκι:
— Πές μου, τουφέκι, ποὺ φορεῖς τὸ βᾶτο γιὰ στεφάνι,
πόσους ἐχθροὺς ἐσκοτώσες καὶ πῶς ἔχει πεθάνει
τὸ παλικάρι, ποὺ σφιχτὰ στὰ χέρια του σ' ἐκράτει;
Καὶ τὸ τουφέκι τοῦ ἀπαντᾷ:

— Μὴ μ' ἐρωτᾷς, διαβάτη!

Κάλιο μὴν εἶχα γεννηθῇ παρὰ ποὺ μ' εἶχε φέρει
ἀδικη μοῖρα κι ἄπονη σ' ἐνὸς δειλοῦ τὸ χέρι!
Μόλις ἡ μάχη ἀρχίνησε καὶ γύρω ἐβροντολόγα
κι ἔπεσ' ἡ πρώτη κανονιά κι' ἄστραψ' ἡ πρώτη φλόγα,
κιτρίνισε καὶ χλώμιασε κι ἀρχίνησε νὰ τρέμῃ
σὰν φύλλο φθινοπωρινό, ποὺ τὸ χτυποῦν οἱ ἀνέμοι!
Τοῦ κάκου περιμάζεψα τ' ἀσήκωτό μου βάρος,
τοῦ κάκου βροντολόγησα, γιὰ νὰ τοῦ δώσω θάνατος!
Ἐκεῖνος στρέφεται μὲ μιᾶς, μὲ ρίχνει στὰ χορτάρια,
δλὴ τὴ φλόγα τῆς καρδιᾶς τὴ φέρνει στὰ ποδάρια
καὶ φεύγει, φεύγει ἀγύριστα καὶ τρέχει, τρέχει ἀκόμα . . .
— Κατὰρα νᾶναι ὁ δρόμος του καὶ τὸ στεγνὸ του χῶμα!

40. Τὸ δάκρυ μου

Θάλασσα, πικροθάλασσα, τόσα ποτάμια πίνεις
 Καὶ γίνεσαι πλατιά πλατιά κι ὅλο' ὅδε βασιλεύεις,
 Πιὲ, καὶ τὸ δικό μου δάκρυο πλατύτερον νὰ γίνης.
 Καὶ στοίχειώσέ το, θάλασσα. Κι ὅσες φορές ἀγριεύεις
 Καὶ φουρτουλιάξεις καὶ βογγᾷς, κάμε το μαῦρο κῆμα.
 "Ὅδε καρᾶβι τούρκικο ἀπαντᾷ, ἢ ἀνοίγῃ μνημα,
 Καὶ νὰ μαζεύῃ τὰ κορμιά σὰ σίφουνες, σὰ μπόρα,
 Νὰ τὰ ξερνᾷ μὲς τοῦ Σουλιοῦ τῇ σιλαβωμένη χώρᾳ,
 Νὰ ματωθοῦν τὰ βράχια της, νὰ βάψουν τ' ἀκρογιάλια.
 Νὰ κατεβοῦν τὰ ὄρνια της, οἱ λύκοι, τὰ τσακάλια,
 Νὰ φᾶν καὶ νὰ χοριάσουνε καὶ νὰ σχωροῦν ἐμένα.
 Κάμε τὸ θᾶμα, θάλασσα, νὰ πέσω δὴ μπροστά σου,
 Νὰ σοῦ φιλῶ τὰ κύματα. Κάμε το αὐτὸ! Στοχάσου,
 Ὅπως λιγώτερο βαριά νὰ μοῦ φανοῦν τὰ ξένα.

41. Οἱ θησαυροὶ τ' Ἀλήπασα

Εἰν' ἄγρια νύχτια! Σκάφτιοντας ἐδῶ στὸν ἔρμο τόπο,
 τοῦ κάκου ἀφίνετε, παιδιὰ, τὸν ὕπνο γιὰ τὸν κόπο.
 Πιστέψετε με. Ἀκούσετε τὸ γέρο, ποῦ σᾶς κρένει.
 Οἱ θησαυροὶ τ' Ἀλήπασα δὲν εἰν' ἐδῶ θαμμένοι.
 Σᾶς λέω μεγάλο μυστικό. Μοῦ τὸ εἶπε μιὰ ἡμέρα.
 Ἕνας φτωχὸς καλόγερος, ποῦ κατοικοῦσε πέρα..
 Ἄγια ψυχὴ, ποῦ διάβαζε σ' ἀθάνατα βιβλία,
 Πολλὰ τ' ἀνθρώπου ἀπόκρυφα, πολλὰ μυστήρια θεῖα.
 Ἦμουν ἀγόρι σὰν ἐσᾶς· κι ἐπῆα νὰ τοῦ μιλήσω,
 Τ' ἄδικο βιδὸς ποῦ βρίσκεται ποθώντας νὰ γνωρίσω.

Ὁ σεβαστός, ἀδιάκοπα στή μνήμη μου τὸν ἔχω,
 Σὰν εἶπα πὼς κολάζομαι στὰ μάτια νὰ ξετρεῖχω,
 Μακριὰ θυμοῦμαι ποῦριξε τὸ βλέμμα του τριγύρου
 Στὰ περιγιάλια, στὰ βουνά, στὰ δάση τῆς Ἑπείρου
 Καὶ θλιβερὰ τὰ μάτια του γυρνώντας καὶ σὲ μένα.

Κατόπι ἀρχίνησε νὰ εἰπῇ μὲ χεῖλη πυρρῶμένα.

— Μῦθος δὲν εἶναι. Ὁ τύραννος ἀμέτρητο λογάρι *)

Ἐθαψε κάπου, τρέμοντας, μήπως ἐχθρὸς τὸ πάρη.

Μόν ἡ κατάρρα τοῦ θεοῦ τ' ἀστροπελέκι ἀνάφτει

Καὶ τὰ κρυμμένα πλούτη του λαβρίζει καὶ ξεθάφτει.

Μεμιάς παντοῦ στήν Ἑπειρο, σὰ φύλλα μαρμαμένα

Σφυδρὸς ἀνεμοστρόβιλος πετάει τ' ἀσβολωμένα.

Ἀχ ! δὲ θὰ πάρουν τὴ μορφὴ καὶ τὸ λαμπρὸ τοὺς χρῶμα

Ὅσο τρεμάμενος ραγιά; θὰ τὰ μολύνῃ ἀκόμα.

Ἄλλ' ὥς βροντήσῃ ἀπάνω τοὺς ἐλεύτερο ποδάρι

Ἐδῶ θὰ γίνουν μάλαμα καὶ ἐκεῖ μαργαριτάρι.

42. Τὸ ἀζώνισμα

Ὅπως μὲ τὸ χινόπωρο σι' ἄφυλλα δάση πέφτει
 δροσάκι καὶ ἀνεμόχολο καὶ ἀγεροστροβιλίζει

γυρίζοντας νοραϊδικά, σὰν κύκλος, καὶ τὰ φύλλα

Ξερὰ καὶ τὰ πεσούμενα τρίζουν καὶ παραδέρνουν,

πληθαίνουν καὶ σπριάζονται καὶ αἰθεροπτερουγίζουν

στὶ σίφουνα τὸν κυκλωτό, πρὸ ἀγεροδυναμώνει

στεκάμενος καὶ ὀρθούμενος σὰ μαρμαροκολώνα,

Καὶ ὑψώνεται μεσουρανὺς ὁ δασοκαταλύτης.

ἔτσι καὶ μὲς τὸ στρογγυλό, τὸ μαρμυρένιο ἀλώνι

τ' ἄλογα τὰ θυμωτικά, τ' ἀσπέδιστα ἀλωνίζουν.

Ἀχυροκόβουν εἰς σταχίς, εἰς ραποκαλαμήθρες,

*) θησαυρός. **) κατακαίει.

σκορπώντας κι ανεμίζοντας τ' άχυρα στὸν άγέρα
 σὰ νέφελο χρυσόφωτο τοῦ ἡλίου τῇ λαμπράδᾳ.
 Συμπέτονται περήφανα καὶ λὲς πῶς δὲν άγγίζουν,
 τὰ πόδια στὰ χερόβολα. Ὁρμοῦνε φτερωμένα,
 ψηλόθωρα κι ὀρθόχαιτα, ποὺ ἀφρίζουν καὶ φρουμάζουν.
 Ἡ κοπελιὰ τοῦ άλωνιστῆ, ψηλόκορμη παρθένα,
 τὰ σαλαγáει κι ὀλογυρνάει ξοπίσω μὲ τῇ βίτσα,
 γιὰ ν' άλωνίζουσιν τ' άλογα, καὶ γλυκοτραγουδάει,
 σὰ μιὰ νεράϊδα, ποὺ ὀδηγáει τὰ νεραϊδάλογά της.
 Καὶ τὰ μαλλιὰ της ξέπλεχα ξοπίσω άνεμοχύνουν,
 καὶ δράμει, δρμάει καὶ σαλαγáει άχυροχρυσωμένη.
 Ἄχυρα, άλώνι, άλόγατα καὶ ἡ κόρη δὲ θωροιοῦνται,
 παρὰ μαντεύονται θαμπὰ στ' άνεμογύρισμά τους.
 Μέσα στ' άγανονέφαλο, τὸ ἡλιοχρυσωμένο,
 σὲ κάθε ράχη καὶ πλαγιά φωνῆς άχολογᾶνε,
 ποὺ σαλαγᾶνε τ' άλογα καὶ ράθυμα άλωνίζουσιν.
 Σὰν νὰ ξελεύουσιν γιὰ νὰ πᾶν νὰ τὰ περιβοικήσουν,
 οἱ άλωνιστάδες ξέκοποι στ' άλώνια τους θὰ γείρουν,
 νὰ φᾶν τ' άπλὸ τὸ δεῖπνο τους, καὶ γιὰ νὰ ξανασάνουν.
 νὰ εἰποῦν τραγούδια καὶ μυθιές, νὰ γλυκοκουβεντιάσουν
 γιὰ τ' άλογα, τὶς θεμωνιές, τ' άλώνια καὶ τὰ στάρια.
 Κάποιος τσαφάρι* ξαπλωτὸς τοὺς πιτίζει στὰ δεμάτια,
 Κ' οἱ νιοὶ χορεύουν μὲ τὶς νιές καὶ τὸ συρτὸ κυκλώνουν
 γύρω ἀπὸ λαμπερὴ φωτιά. Κι όταν ὑπνώσουν κάπου,
 χρεμέτισμα πονετικὸ τ' άλόγατα ξεχύνουν,
 ποὺ τρικυμίζει ὀλότρεμο στὸν ἡσυχον άγέρα.
 Σ' ὦρα τερπνὴ καὶ τὰ σκυλιὰ άλυχτᾶνε τὸ φεγγάρι,
 ποὺ ὠριοπροβαίνει ἀπ' τὸ βουνὸ σὰν άπροσβολωμένο.
 Καὶ κάποτε περνáει ψηλὰ ἀπ' τ' άλώνια ὁ νυχτοπάτης
 καὶ κράζει μιὰ καὶ χάνεται ἀνάβλεφτος στὰ πλάγια.

*) σουραύλι. αὐλὸς

43. Ὁ καλονοικοκύρης

Ὁ ψηλὸς ἄντρας, ὁ ἀκαμάτης
ποὺ ἔσπερνε τὸ χρόνο πέντε σκούφιες σπόρο,
κλαίει, βλαστημάει, ποιὸς θὰ τὸν θερίσῃ!
Ἡ καλὴ γυναῖκα τὸν παρηγορεῖ,
— Σώπα, νοικοκύρη, κι ἄντρα μου καλέ,
δίνουμ' ἀπ' τὸ σπόρο καὶ μᾶ; τὸν θερίζουν. . . .
Κλαίει, βλαστημάει, ποιὸς τὸν ἀλωνίζει! . . .
Κι ἡ καλὴ γυναῖκα τὸν παρηγορεῖ,
— Σώπα, νοικοκύρη, κι ἄντρα μου καλέ,
δίνουμ' ἀπ' τὸ σπόρο καὶ μᾶς ἀλωνίζουν. . . .
Κλαίει, βλαστημάει, ποιὸς τὸν πᾶει στὸ μῦλο;
Κι ἡ καλὴ γυναῖκα τὸν παρηγορεῖ,
— Σώπα, νοικοκύρη, καὶ καλέ μου ἄντρα,
δίνουμ' ἀπ' τὸ σπόρο καὶ τὸν πᾶν στὸ μῦλο

44. Ἐλὰ χερμόνια

Γοργὰ τ' ἀγέρι σκίζοντας,
ἐλᾶτ, ἀγαπημένοι
τραγουδιστάδες φτερωτοί
ἐλᾶτ εἰν' ὦρα κάθε τί
μὲ πόθο σᾶς προσμένει.

Θαρρῶ πὼς ξεκινήσατε·
ναὶ ὁ Μάρτης ἀγρικαί
τ' ἀναδεμένα σας φτερά,
καὶ, πρὶν φανῇτε, ἀπὸ χαρὰ
δακρύζει καὶ γελάει.

Πες καὶ τὰ σκόρπια φρύγανα,
 σὰ νάχαν τώρα χεῖλη,
 ζητοῦν μ' ἀπόκρυφῃ λαλιά
 γιὰ τὴν καινούργια σας φωλιά
 νὰ προμηθεύουν ὕλη.

Γιατὶ ἀπὸ τὰ φύλλα βιάζεται
 τὸ δένδρο νὰ φουντώσῃ;
 Στ' ἀνέερό σπίτι σας ποθεῖ
 δροσάτον, ἤσυχο, βαθὺ
 τὸν Ἰσκίο του ν' ἀπλώσῃ.

Λιβάνια γιὰ τοὺς γάμους σας
 λιβάνια γιὰ τὶς γέννες
 θά περιχύνουνε τερπνὰ
 πρασινοσκέπαστα βουνά
 πεδιάδες ἀνθισμένες.

Πνοὲς πελάγον ὁλόδροσες
 ἀγέρια μυροβόλα,
 νερὰ ποὺ ἀθόλωτα κυλοῦν,
 ὅλα μὲ πόθο σᾶς καλοῦν,
 σᾶς περιμένουν ὅλα.

45. Ὁ Ἐλαυρὸς

Ἐγὼ ὀρέγομαι νὰ βλέπω
 εἰς τὰ κρύφια τοῦ καιροῦ,
 Ἀπὸ νέους παλιμαράδες
 Ἔργατα ἡρωϊσμοῦ.

Κῦμα ἀφρίζει τοῦ πολέμου
 Σεσπαθῶσαν τὰ παιδιὰ,
 Πιὰ δὲν παίζει τὸ τουφέκι,
 Κόφτουν, κόφτουν τὰ σπαθιά.

Ἀπ' τὰ αἵματα ἀπ' τῇ σκόνῃ
Ἀπ' τὰ δάκρυα, ἀπ' τὸ σφαγμὸ,
Νικηφόρος βλέπω βγαίνει
Ὁ σταυρὸς τῶν χριστιανῶ.

Χαίρε, γῆ, ποῦ πρωτοεῖδα
Τὴν ἀχιίδα τοῦ ἡλιοῦ
Δένδρα χαίρειτε καὶ δάση
χαίρει, αὔρεις τοῦ γιαλοῦ.

46. Τὸ πρωτοβρόχι

Μαῦρα, πυκνά τὰ σύννεφα
θολώνουν τὸν αἰθέρα,
τὸ φλομωμένο ἀγέρα
σταυρώνουν κεραυνοί.

Δράκοι καὶ καβαλάρηδες
στ' ἀερικά τους τ' ἄτια
σκίζουν τὰ οὐράνια πλάτια
μὲ ἀστραφτερά σπαθιά.

Θαρρεῖς καὶ ἀνοιξαν πόλεμο
παλεύουν τὰ στοιχεῖα.
Σὰν τ' ἄγρια τὰ θερία
μουγγρίζουν. Χαλασμός !

Βογγάει ἡ βρογιή. Τρικύμισαν
τὰ βουρκωμένα οὐράνια.
Φιδόφλογα στεφάνια
τινάζει ἡ δοξαπῆ.

Τὸ πρωτοβρόχι ξέσπασε.
Δέρνει, ἀνεμοριπίζει,
δροσιά, ζωὴ ποτίζει
τὴ διψασμένη γῆ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
1 Ο ΡΗΓΑΣ Κ. Πασαγιάννη	3
1 'Η χαρά τοῦ ἡλίου »	3
2 'Η γέννηση τοῦ καλικάριοῦ »	5
3 Τὸν πετροβολοῦν τὰ τουρκόπουλα »	7
4 Τὸ σχολεῖο τῆς Ζαγοράς »	10
Θεσσαλὸς ἄρματολὸς (ποίημα) Δημοτικὸ	13
5 Στ' Ἀγιονόρος Κ. Πασαγιάννη	14
6 Καμμένη Ρωμιωσύνη »	16
7 Μὲ τοὺς ἄρματολοὺς »	18
Οἱ ἄρματολοι (ποίημα) Δημοτικὸ	19
'Ο Ὀλυμπος καὶ ὁ Κίτσαβος (ποίημα) »	20
8 'Ο ὕμνος τοῦ Ρήγα Κ. Πασαγιάννη	22
'Ὡς πότε καλικάρια (ποίημα) Ρήγα	24
9 Παράδεισος Κ. Πασαγιάννη	24
10 Φίδια γιὰ τὸ θερῖο »	27
11 Ταξίδι ἀγύριστο »	29
12 Πρώτη γνωριμιὰ »	31
13 Δυὸ καλοὶ φίλοι »	33
14 'Ο σπόρος ὁ καλὸς »	35
'Ο καλὸς σπορέας (ποίημα) Αἰμηλ. Σ. Δάφνη	37
15 Οἱ ἄγριοι Κ. Πασαγιάννη	39
16 'Η "Πατριωτικὴ Ἑταιρία," »	41
17 Λευτεριά στὰ Μπαλκάνια »	43
Βουλγάροι κι' Ἀρβανίτες (ποίημα) Ρήγα	46
18 Στὴ Βιέννη Κ. Πασαγιάννη	41
19 Σαλπίσματα Λευτεριάς »	49
20 'Ιερὸς σηκωμὸς »	51
21 'Ο Μποναμπάρτης »	53
22 "Ὡς πότε καλικάρια " »	55
'Ὡς πότε καλικάρια (ποίημα) Ρήγα	57
23 'Η προδοσία Κ. Πασαγιάννη	59
24 'Ο προδότης »	61
25 "Ἀνάθεμα σὸν αἵτιο " »	62
26 Εὐγνωμοσύνη τοῦ Πασβάνογλου »	65
27 "Ἐτσι πεθαίνουν τὰ καλικάρια »	67
1 'Ο Ἐλευθερωτῆς (ποίημα) Βότσιαβ Ἰλιτς	70
2 Ὑμνος στὴν Ἐλευθερίαν Διον. Σολωμοῦ	72
3 Τὸ γιούσουρι Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	74
4 Στὴν Πατρίδα (ποίημα) Λορέντζου Μαβίλη	88
6 'Η Ἐλεημοσύνη Ἀρ. Προβελεγγίου	97

7	Ὁ φόρος τῆς δόξας	Πηνελ. Δέλτα	99
8	Ὁ κύρ Βοριάς (ποίημα)	Δημοτικό	104
9	Ὁ Σαρκῆς	Δ. Καμπούρογλου	105
10	Ἀγριοζωή	Μήτσου Χατζοπούλου	110
13	Τὸ πέρασμα τοῦ Τούκου (ποίημα)	Ι. Πολέμη	123
14	Τὸ βοσκόπουλο	Ἀργ. Ἐφταλότη	123
15	Τὸ ραβδί τῆς τύχης (ποίημα)	Γ. Δροσίνη	128
16	Τὰ μάρμαρα	Κ. Κρυστάλλη	129
17	Ἐργασία (ποίημα)	Γερασ. Μαρκορά	134
18	Ὁ ἄνεμος	Ἰωάν. Συκώκη	135
19	Τὰ ζωντανὰ φλουριά	Κ. Πασαγιάννη	141
20	Τὸ Σουλιωτόπουλο (ποίημα)	Γιάννη Βλαχογιάννη	145
21	Ἡ Σουλιωτοπούλα	»	147
22	Ὁ γέρο Σουλιώτης	»	148
23	Ὁ Κίτσος καὶ τὸ γεράκι (ποίημα)	Ἀρ. Βαλαωρίτη	151
24	Τὸ κλεφτόπουλο	Γιάννη Βλαχογιάννη	153
25	Τὸ κλεφτόπουλο (ποίημα)	Ἀλεξ. Πάλλη	156
26	Τὸ καμένο σπίτι	Β. Ἀδαμίδη	157
27	Τὸ οὐράνιο τόξο	Ἰωάν. Μ. Συκώκη	164
28	Ὁ Μαρασμός	Ἐμμ. Λυκούδη	170
29	Ὁ παραβόσκυλος	Κώστα Πασαγιάννη	176
30	Τὸ τιμόνι	Ἀν. Καρκαβίτσα	178
31	Κουπὶ καὶ τιμόνι (ποίημα)	Ι. Πολέμη	181
32	Ὁ ἔρημος	Δημ. Καμπούρογλου	181
33	Ὁ Καλόγερος τοῦ Κάβου	Π. Καψῆ	183
34	Ἄγνωστοι Θεοὶ	Κ. Παπαγιάννη	191
35	Ἡ Μάνα (ποίημα)	Γ. Μαρτινέλη	195
36	Τὸ Καλύβι	Γ. Δροσίνη	196
37	Ἀνοιξή	Λάμπρου Πορφύρα	197
38	Τρεῖς σταυροὶ τοῖ	Δημοτικό	197
39	Τὰ δυὸ ντουφέκια	Ἰ. Πολέμη	198
40	Τὸ δάκρυ μου	Κ. Κρυστάλλη	200
41	Οἱ θησαυροὶ τ' Ἀλήπασα	Γερ. Μαρκορά	200
42	Τὸ ἀλώνισμα	Σηλ. Πασαγιάννη	201
43	Ὁ Καλονοικοκύρης	Δημοτικό	203
44	Στὰ χελιδόνια	Γερ. Μαρκορά	203
45	Ὁ Σταυρὸς	Γ. Τερτσέτη	204
46	Τὸ πρωτοβρόχι	Κ. Πασαγιάννη	205

0020561245
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΕΙΟ
"Ο ΧΕΛΙΩΤΗΣ",
ΣΠΥΡΟΣ ΖΕΡΒΑΣ
ΥΠΕΡΕΙΔΟΥ 23 - ΤΗΛ. 32 21 820
Α.Φ.Μ. 264724

